ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯେ

ନେତ୍ତିପ୍ପକରଣ-ଟୀକା

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା

ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା; ମ। ନି। ଟୀ। ୧।୧ ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା; ସଂ। ନି। ଟୀ। ୧।୧।୧ ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା) ରତନତ୍ତଯୱନ୍ଦନା ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ପଭୱନିସ୍ସଯତ୍ତିସୁଦ୍ଧିପଟିୱେଦନତ୍ଥଂ, ତଂ ପନ ଧମ୍ମସଂୱଣ୍ଣନାସୁ ୱିଞ୍ଞୂନଂ ବହୁମାନୁପ୍ପାଦନତ୍ଥଂ, ତଂ ସମ୍ମଦେୱ ତେସଂ ଉଗ୍ଗହଣଧାରଣାଦିକ୍କମଲଦ୍ଧବ୍ବାଯ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା ସବ୍ବହିତସୁଖନିପ୍ଫାଦନତ୍ଥଂ। ଅଥ ୱା ମଙ୍ଗଲଭାୱତୋ, ସବ୍ବକିରିଯାସୁ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଭାୱତୋ, ପଣ୍ଡିତେହି ସମ୍ମାଚରିତଭାୱତୋ, ଆଯତିଂ ପରେସଂ ଦିଟ୍ଠାନୁଗତିଆପଜ୍ଜନତୋ ଚ ସଂୱଣ୍ଣନାଯଂ ରତନତ୍ତଯପଣାମକିରିଯା। ଅଥ ୱା ରତନତ୍ତଯପଣାମକରଣଂ ପୂଜନୀଯପୂଜାପୁଞ୍ଞୱିସେସନିବ୍ବତ୍ତନତ୍ଥଂ, ତଂ ଅତ୍ତନୋ ଯଥାଲଦ୍ଧସମ୍ପତ୍ତିନିମିତ୍ତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ବଲାନୁପ୍ପଦାନତ୍ଥଂ, ଅନ୍ତରା ଚ ତସ୍ସ ଅସଙ୍କୋଚନତ୍ଥଂ, ତଦୁଭଯଂ ଅନନ୍ତରାଯେନ ଅଟ୍ଠକଥାଯ ପରିସମାପନତ୍ଥଂ। ଇଦମେୱ ଚ ପଯୋଜନଂ ଆଚରିଯେନ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ୱନ୍ଦନାଜନିତଂ…ପେ… ତସ୍ସ ତେଜସା’’ତି। ୱତ୍ଥୁତ୍ତଯପୂଜା ହି ନିରତିସଯପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତସମ୍ବୁଦ୍ଧିଯା ଅପରିମେଯ୍ୟପ୍ପଭାୱୋ ପୁଞ୍ଞାତିସଯୋତି ବହୁୱିଧନ୍ତରାଯେପି ଲୋକସନ୍ନିୱାସେ ଅନ୍ତରାଯନିବନ୍ଧନସକଲସଂକିଲେସୱିଦ୍ଧଂସନାଯ ପହୋତି, ଭଯାଦିଉପଦ୍ଦୱଞ୍ଚ ନିୱାରେତି। ଯଥାହ –

‘‘ପୂଜାରହେ ପୂଜଯତୋ, ବୁଦ୍ଧେ ଯଦି ୱ ସାୱକେ’’ତି। (ଧ। ପ। ୧୯୫; ଅପ। ଥେର ୧।୧୦।୧) ଚ,

ତଥା –

‘‘ଯେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ବୁଦ୍ଧେ ପସନ୍ନା, ଅଗ୍ଗେ ତେ ପସନ୍ନା, ଅଗ୍ଗେ ଖୋ ପନ ପସନ୍ନାନଂ ଅଗ୍ଗୋ ୱିପାକୋ ହୋତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୩୪; ଇତିୱୁ। ୯୦) ଚ,

ତଥା –

‘‘‘ବୁଦ୍ଧୋ’ତି କିତ୍ତଯନ୍ତସ୍ସ, କାଯେ ଭୱତି ଯା ପୀତି;

ୱରମେୱ ହି ସା ପୀତି, କସିଣେନପି ଜମ୍ବୁଦୀପସ୍ସ;

‘‘‘ଧମ୍ମୋ’ତି…ପେ… ‘ସଙ୍ଘୋ’ତି…ପେ… ଦୀପସ୍ସା’’ତି। (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୬; ଇତିୱୁ। ଅଟ୍ଠ ୯୦; ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା; ମ। ନି। ଟୀ। ୧।୧; ଅ। ନି। ଟୀ। ୨।୪।୩୪) ଚ,

ତଥା –

‘‘ଯସ୍ମିଂ, ମହାନାମ, ସମଯେ ଅରିଯସାୱକୋ ତଥାଗତଂ ଅନୁସ୍ସରତି, ନେୱସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ରାଗପରିଯୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ନ ଦୋସ…ପେ… ନ ମୋହପରିଯୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୬।୧୦; ୧୧।୧୧) ଚ,

ତଥା –

‘‘ଅରଞ୍ଞେ ରୁକ୍ଖମୂଲେ ୱା…ପେ…;

ଭଯଂ ୱା ଛମ୍ଭିତତ୍ତଂ ୱା, ଲୋମହଂସୋ ନ ହେସ୍ସତୀ’’ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୯) ଚ;

ତତ୍ଥ ଯସ୍ସ ରତନତ୍ତୟସ୍ସ ୱନ୍ଦନଂ କତ୍ତୁକାମୋ, ତସ୍ସ ଗୁଣାତିସଯଯୋଗସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ମହାକାରୁଣିକ''ନ୍ତିଆଦିନା ଗାଥାତ୍ତୟମାହ। ଗୁଣାତିସଯଯୋଗେନ ହି ୱନ୍ଦନାରହଭାୱୋ, ୱନ୍ଦନାରହେ ଚ କତା ୱନ୍ଦନା ଯଥାଧିପ୍ପେତପ୍ପୟୋଜନଂ ସାଧେତୀତି। ତତ୍ଥ ଯସ୍ସା ସଂୱଣ୍ଣନଂ କତ୍ତୁକାମୋ, ସା ନେତ୍ତି ୱିସେସତୋ ଯଥାନୁଲୋମସାସନସନ୍ନିସ୍ସୟା, ତସ୍ସ ଚ ୱିଚିତ୍ତାକାରପ୍ପୱତ୍ତିୱିଭାୱିନୀ। ତଥା ହି ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନା ନ ୱିନୟଦେସନା ୱିୟ କରୁଣାପ୍ପଧାନା, ନାପି ଅଭିଧମ୍ମଦେସନା ୱିୟ ପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନା, ଅଥ ଖୋ କରୁଣାପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନାତି ତଦୁଭୟପ୍ପଧାନଦେସନାୱିସେସୱିଭାୱନଂ ତାୱ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଥୋମନଂ କାତୁଂ ତମ୍ମୂଲକତ୍ତା ସେସରତନାନଂ ''ମହାକାରୁଣିକଂ ନାଥ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ତତ୍ଥ କିରତୀତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା; ମ। ନି। ଟୀ। ୧।୧; ସଂ। ନି। ଟୀ। ୧।୧।୧; ଅ। ନି। ଟୀ। ୧।୧।୧) କରୁଣା, ପରଦୁକ୍ଖଂ ୱିକ୍ଖିପତି ଅପନେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା କିଣାତୀତି କରୁଣା, ପରଦୁକ୍ଖେ ସତି କାରୁଣିକଂ ହିଂସତି ୱିବାଧତୀତି ଅତ୍ଥୋ । କମ୍ପନଂ କରୋତୀତି ୱା କରୁଣା, ପରଦୁକ୍ଖେ ସତି ସାଧୂନଂ ହଦୟଖେଦଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କମିତି ୱା ସୁଖଂ, ତଂ ରୁନ୍ଧତୀତି କରୁଣା। ଏସା ହି ପରଦୁକ୍ଖାପନୟନକାମତାଲକ୍ଖଣା, ଅତ୍ତସୁଖନିରପେକ୍ଖତାୟ କାରୁଣିକାନଂ ସୁଖଂ ରୁନ୍ଧତି ୱିବନ୍ଧତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କିରିୟତି ଦୁକ୍ଖିତେସୁ ପସାରିୟତୀତି ୱା କରୁଣା, କରୁଣାୟ ନିୟୁତ୍ତୋତି କାରୁଣିକୋ ଯଥା ''ଦୋୱାରିକୋ''ତି (ଅ। ନି। ୭।୬୭)। ଯଥା ହି ଦ୍ୱାରଟ୍ଠାନତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ୱତ୍ତମାନୋପି ଦ୍ୱାରପଟିବଦ୍ଧଜୀୱିକୋ ପୁରିସୋ ଦ୍ୱାରାନତିୱତ୍ତୱୁତ୍ତିତାୟ ଦ୍ୱାରେ ନିୟୁତ୍ତୋତି ''ଦୋୱାରିକୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ଭଗୱା ମେତ୍ତାଦିୱସେନ କରୁଣାୱିହାରତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ୱତ୍ତମାନୋପି କରୁଣାନତିୱତ୍ତୱୁତ୍ତିତାୟ କରୁଣାୟ ନିୟୁତ୍ତୋତି ''କାରୁଣିକୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ମହାଭିନୀହାରତୋ ପଟ୍ଠାୟ ହି ଯାୱ ମହାପରିନିବ୍ବାନା ଲୋକହିତତ୍ଥମେୱ ଲୋକନାଥା ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି। ମହନ୍ତୋ କାରୁଣିକୋତି ମହାକାରୁଣିକୋ। ସତିପି ଭଗୱତୋ ତଦଞ୍ଞଗୁଣାନମ୍ପି ୱସେନ ମହନ୍ତଭାୱେ କାରୁଣିକସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା କରୁଣାୱସେନେୱେତ୍ଥ ମହନ୍ତଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ ଯଥା ''ମହାୱେୟ୍ୟାକରଣୋ''ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ମହାକାରୁଣିକୋ''ତି ଇମିନା ପଦେନ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ସତ୍ଥୁ ମହାକରୁଣା ୱୁତ୍ତା ହୋତି।

ଅପରୋ ନୟୋ – ଅତ୍ତସାଧନତୋ କରୁଣଂ କରୁଣାୟନଂ କରୁଣାସମ୍ପୱତ୍ତନଂ ଅରହତୀତି କାରୁଣିକୋ। ଭଗୱତୋ ହି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାୟ ଅନୱସେସତୋ ସତ୍ତାନଂ ହିତଂ, ହିତୁପାୟଞ୍ଚ ଜାନତୋ, ତତ୍ଥ ଚ ଅକିଲାସୁନୋ ହିତେସିତା ସତ୍ଥିକା, ନ ତଥା ଅଞ୍ଞେସନ୍ତି। ଅଥ ୱା କରୁଣା କରୁଣାୟନଂ ସୀଲଂ ପକତି ସଭାୱୋ ଏତସ୍ସାତି କାରୁଣିକୋ। ଭଗୱା ହି ପଥୱୀଫସ୍ସାଦୟୋ ୱିୟ କକ୍ଖଳଫୁସନାଦିସଭାୱା କରୁଣାସଭାୱୋ ସଭାୱଭୂତକରୁଣୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସଂ ପୁରିମସଦିସମେୱ। ଅଥ ୱା ମହାୱିସୟତାୟ, ମହାନୁଭାୱତାୟ, ମହପ୍ଫଲତାୟ ଚ ମହତୀ କରୁଣାତି ମହାକରୁଣା। ଭଗୱତୋ ହି କରୁଣା ନିରୱସେସେସୁ ସତ୍ତେସୁ ପୱତ୍ତତି, ପୱତ୍ତମାନା ଚ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣା ପୱତ୍ତତି, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାଦିଭେଦଞ୍ଚ ମହନ୍ତମେୱ ସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖଂ ଏକନ୍ତତୋ ନିପ୍ଫାଦେତି, ମହାକରୁଣାୟ ନିୟୁତ୍ତୋତି ମହାକାରୁଣିକୋ, ତଂ ମହାକାରୁଣିକଂ। ସେସଂ ସବ୍ବଂ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସୁମାଗଧାଦିପଦାନଂ ୱିୟ ଚେତ୍ଥ ସଦ୍ଦସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା।

ନାଥତୀତି ନାଥୋ, ୱେନେୟ୍ୟାନଂ ହିତସୁଖଂ ଆସୀସତି ପତ୍ଥେତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ମେତ୍ତାୟନୱସେନ ଚେତ୍ଥ ହିତସୁଖାସୀସନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ନ କରୁଣାୟନୱସେନ ପଠମପଦେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଅଥ ୱା ନାଥତି ୱେନେୟ୍ୟଗତଂ କିଲେସବ୍ୟସନଂ ଉପତାପେତୀତି ନାଥୋ, ନାଥତୀତି ୱା ନାଥୋ, ଯାଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଭଗୱା ହି ''ସାଧୁ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ କାଲେନ କାଲଂ ଅତ୍ତସମ୍ପତ୍ତିଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତା''ତିଆଦିନା (ଅ। ନି। ୮।୭, ୮) ସତ୍ତାନଂ ତଂ ତଂ ହିତପ୍ପଟିପତ୍ତିଂ ଯାଚିତ୍ୱାପି ମହାକରୁଣାୟ ସମୁସ୍ସାହିତୋ ତେ ତତ୍ଥ ନିୟୋଜେତି। ପରମେନ ୱା ଚିତ୍ତିସ୍ସରିୟେନ ସମନ୍ନାଗତୋ, ସବ୍ବସତ୍ତେ ୱା ସୀଲାଦିଗୁଣେହି ଈସତି ଅଭିଭୱତୀତି ପରମିସ୍ସରୋ ଭଗୱା ''ନାଥୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଂ ନାଥଂ।

ଞାତବ୍ବନ୍ତି ଞେୟ୍ୟଂ, ଅତୀତାଦିଭେଦଭିନ୍ନଂ ସବ୍ବଂ ସଙ୍ଖତଂ, ଅସଙ୍ଖତଞ୍ଚ। ସଙ୍ଗରଣଟ୍ଠେନ ସାଗରୋ, ପତିତପତିତାନଂ ଅତ୍ତନୋ ପୁଥୁଲଗମ୍ଭୀରଭାୱେହି ସଂସୀଦନଂ ନିମ୍ମୁଜ୍ଜନଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସଂ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚେତ୍ଥ ''ସାଭାୱୋ, ସାରାଗୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଧା। ସ। ୩୮୯, ୩୯୧) ୱିୟ ନିରୁତ୍ତିନୟେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସଙ୍ଗରଣଟ୍ଠେନାତି ୱା ସଙ୍ଗରକରଣଟ୍ଠେନ, ଠିତଧମ୍ମତାୟ ''ଅୟଂ ମେ ମରିୟାଦା, ଇମଂ ୱେଲଂ ନାତିକ୍କମାମୀ''ତି ଲୋକେନ ସଙ୍ଗରଂ ସଙ୍କେତଂ କରୋନ୍ତୋ ୱିୟ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସଙ୍ଗରଣଂ ୱା ସମନ୍ତତୋ ଗଲନଂ ସନ୍ଦନଂ ଉଦକେନ କରୋତୀତି ସାଗରୋ। କପ୍ପୱୁଟ୍ଠାନକାଲେ ହି ମହାସମୁଦ୍ଦୋ ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ପଗ୍ଘରିତ୍ୱା ସକଲଂ ଲୋକଧାତୁଂ ଏକୋଘଂ କରୋତୀତି। ଲୋକିୟା ପନ ୱଦନ୍ତି ''ସାଗରସ୍ସ ରଞ୍ଞୋ ପୁତ୍ତେହି ସାଗରେହି ନିବ୍ବତ୍ତିତୋ ଖତୋତି ସାଗରୋ, ପୁରତ୍ଥିମୋ ସମୁଦ୍ଦପ୍ପଦେସୋ, ତଂସମ୍ବନ୍ଧତାୟ ରୁଳ୍ହିୱସେନ ସବ୍ବୋପି ସମୁଦ୍ଦୋ ତଥା ୱୋହରୀୟତୀ''ତି। ସାଗରସଦିସତ୍ତା ସାଗରୋ, ଞେୟ୍ୟମେୱ ସାଗରୋତି ଞେୟ୍ୟସାଗରୋ। ସଦିସତା ଚେତ୍ଥ ପୁଥୁଲଦୁତ୍ତରଗମ୍ଭୀରାନାଦିକାଲିକତାହି ୱେଦିତବ୍ବା, ନିହୀନଂ ଚେତମୋପମ୍ମଂ। ତଥା ହି ଞେୟ୍ୟସ୍ସେୱ ସାତିସୟା ପୁଥୁଲତା ଅପରିମାଣଲୋକଧାତୁବ୍ୟାପନତୋ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସେୱ ତରଣୀୟତାୟ ଦୁତ୍ତରତା, ଗମ୍ଭୀରତା, ଆଦିକୋଟିରହିତା ଚ ପୱତ୍ତି, ନ ଇତରସ୍ସ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସତ୍ତା ବାହିରକୱୀତରାଗେହିପି ଇତ୍ତରେନ ଖଣେନ ଅତିକ୍କମିତବ୍ବତ୍ତା, ପରିମିତଗମ୍ଭୀରତ୍ତା, ପରିମିତକାଲତ୍ତା ଚ। ଞେୟ୍ୟସାଗରସ୍ସ ପାରଂ ପରିୟନ୍ତଂ ଗତୋତି ଞେୟ୍ୟସାଗରପାରଗୂ, ତଂ

ଞେଯ୍ୟସାଗରପାରଗୁଂ।

ଗମନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଞାଣଗମନମେୱ, ନ ଇତରଂ ଞେଯ୍ୟଗ୍ଗହଣତୋ, ତଂ ପନ ଞାଣଂ ଦୁୱିଧଂ ସଚ୍ଚସନପଟିୱେଧଭେଦତୋ, ତଥା ହେତୁଫଲଭେଦତୋ। ତତ୍ଥ "କିଚ୍ଛଂ ୱତାଯଂ ଲୋକୋ ଆପନ୍ନୋ"ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୨।୫୭; ସଂ। ନି। ୨।୪, ୧୦; ପେଟକୋ। ୨୩) କରୁଣାଯନୱସେନେୱ ଅଭିନିୱିସିତ୍ୱା ଅନେକାକାରୱୋକାରେ ସଙ୍ଖାରେ ସଚ୍ଚସନ୍ତଂ ଭଗୱତୋ ସଚ୍ଚସନଞାଣଂ ଛତ୍ତିଂସକୋଟିସତସହସ୍ସମୁଖେନ ଞେଯ୍ୟସାଗରଂ ଅଜ୍ଝୋଗାହେତ୍ୱା ତସ୍ସ ପାରଂ ପରିଯନ୍ତଂ ଅଗମାସି, ଯଂ "ମହାୱଜିରଞାଣ"ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଟିୱେଧଞାଣଂ ପନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନଂ ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣଂ, ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ, ଯଂ "ମହାବୋଧୀ"ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପାରଗମନଞ୍ଚ ତସ୍ସ କିଚ୍ଚସିଦ୍ଧିଯା, ସମତ୍ଥତାଯ ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥା ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ସଚ୍ଚସନଞାଣଂ ହେତୁ, ଇତରଂ ଫଲଂ। ସହ ସଚ୍ଚସନଞାଣେନ ୱା ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣଂ ହେତୁ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଫଲଂ ତଦାନିସଂସଭାୱତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ୱନ୍ଦେତି ନମାମି, ଅଭିତ୍ଥୱାମି ୱା। ସଣ୍ହଟ୍ଠେନ ନିପୁଣା, ଅନୁପଚିତଞାଣସମ୍ଭାରାନଂ ଅଗାଧଟ୍ଠେନ ଗମ୍ଭୀରା, ଏକତ୍ତାଦିଭେଦତୋ ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟାଦିୱିଭାଗତୋ ଚ ୱିଚିତ୍ରା ୱିସିଟ୍ଠା ନାନାୱିଧା ନଯା ଏତିସ୍ସାତି ନିପୁଣଗମ୍ଭୀରୱିଚିତ୍ରନଯା, ନିପୁଣଗମ୍ଭୀରୱିଚିତ୍ରନଯା ଦେସନା ଅସ୍ସାତି ନିପୁଣଗମ୍ଭୀରୱିଚିତ୍ରନଯଦେସନୋ, ତଂ ନିପୁଣ...ପେ... ଦେସନଂ। ନଯତୀତି ୱା ନଯୋ, ପାଠଇଗତି, ସା ଚ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅତ୍ଥତୋ ନିପୁଣା, ଅତ୍ଥତୋ ବ୍ଯଞ୍ଜନତୋ ଚ ଗମ୍ଭୀରା, ସଙ୍ଖେପୱିତ୍ଥାରାନୁଲୋମାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତିଯା ନାନାୱିଧତାଯ ୱିଚିତ୍ରା। ତଥା ହି ପଞ୍ଞତ୍ତିଅନୁପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦିୱସେନ, ସଂକିଲେସଭାଗିଯାଦିଲୋକିଯାଦିତଦୁଭଯୱୋମିସ୍ସତାଦିୱସେନ, କୁସଲାଦିଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହାଦିସମଯୱିମୁତ୍ତାଦିଠପନାଦିକୁସଲମୂଲାଦିତିକପଟ୍ଠାନାଦିୱସେନ ଚ ଅନେକୱିଧା ପାଠଇଗତୀତି।

ତତ୍ଥ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା) ଦ୍ୱୀହାକାରେହି ଭଗୱତୋ ଥୋମନା ୱେଦିତବ୍ବା ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତିତୋ, ପରହିତପଟିପତ୍ତିତୋ ଚ। ତେସୁ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି ଅନାୱରଣଞାଣାଧିଗମତୋ, ସୱାସନାନଂ ସବ୍ବେସଂ କିଲେସାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତପ୍ପହାନତୋ ଚ ୱେଦିତବ୍ବା, ପରହିତପଟିପତ୍ତି ଲାଭସକ୍କାରାଦିନିରପେକ୍ଖଚିତ୍ତସ୍ସ ସବ୍ବଦୁକ୍ଖନିଯ୍ୟାନିକଧମ୍ମଦେସନତୋ, ପଟିୱିରୁଦ୍ଧେସୁପି ନିଚ୍ଚଂ ହିତଜ୍ଝାସଯଞାଣପରିପାକକାଲାଗମନତୋ ଚ ୱେଦିତବ୍ବା। ସା ପନେତ୍ଥ ପଯୋଗତୋ, ଆସଯତୋ ଚ ଦୁୱିଧା, ପରହିତପଟିପତ୍ତି, ଯଥାୱୁତ୍ତଭେଦା ଦୁୱିଧା ଚ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି ପକାସିତା ହୋତି। କଥଂ? "ମହାକାରୁଣିକ"ନ୍ତି ଇମିନା ଆସଯତୋ , "ନିପୁଣ...ପେ... ଦେସନ"ନ୍ତି ଇମିନା ପଯୋଗତୋ, "ନାଥ"ନ୍ତି ଇମିନା ପନ ଉଭଯଥାପି ଭଗୱତୋ ପରହିତପଟିପତ୍ତି ପକାସିତା କରୁଣାକିଚ୍ଚଦୀପନତୋ, "ଞେଯ୍ୟସାଗରପାରଗୁ"ନ୍ତି ଇମିନା ସାତିସଯଂ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି ପରମୁକ୍କଂସଗତଞାଣକିଚ୍ଚଦୀପନତୋ।

ଅଥ ୱା ତୀହାକାରେହି ଭଗୱତୋ ଥୋମନା ୱେଦିତବ୍ବା ହେତୁତୋ, ଫଲତୋ, ଉପକାରତୋ ଚ। ତତ୍ଥ ହେତୁ ମହାକରୁଣା, ସା ପନ ପଠମପଦେନ ସରୂପେନେୱ ଦସ୍ସିତା। ଫଲଂ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଞାଣସମ୍ପଦା ପହାନସମ୍ପଦା ଆନୁଭାୱସମ୍ପଦା ରୂପକାଯସମ୍ପଦା ଚାତି। ତାସୁ ପଧାନଭୂତା ଞାଣପହାନସମ୍ପଦା "ଞେଯ୍ୟସାଗରପାରଗୁ"ନ୍ତି ଇମିନା ପଦେନ ପକାସିତା। ପଧାନେ ହି ଦସ୍ସିତେ ଅୱିନାଭାୱତୋ ଇତରମ୍ପି ଦ୍ୱଯଂ ଦସ୍ସିତମେୱ ହୋତି। ନ ହି ବୁଦ୍ଧାନଂ ଆନୁଭାୱରୂପକାଯସମ୍ପତ୍ତୀହି ୱିନା କଦାଚିପି ଧମ୍ମକାଯସିରୀ ୱତ୍ତତୀତି। ଉପକାରୋ ଅନନ୍ତରଂ ଅବାହିରଂ କତ୍ୱା ତିୱିଧଯାନମୁଖେନ ୱିମୁତ୍ତିଧମ୍ମଦେସନା, ସା "ନାଥଂ, ନିପୁଣ...ପେ... ଦେସନ"ନ୍ତି ପଦଦ୍ୱଯେନ ପକାସିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତତ୍ଥ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା) "ମହାକାରୁଣିକ"ନ୍ତି ଏତେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା ମୂଲଂ ଦସ୍ସେତି। ମହାକରୁଣାସଞ୍ଚୋଦିତମାନସୋ ହି ଭଗୱା ସଂସାରପଙ୍କତୋ ସତ୍ତାନଂ ସମୁଦ୍ଧରଣତ୍ଥଂ କତାଭିନୀହାରୋ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଧିଗତୋତି କରୁଣା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା ମୂଲଂ। "ଞେଯ୍ୟସାଗରପାରଗୁ"ନ୍ତି ଏତେନ ପୁବ୍ବଭାଗପ୍ପଟିପତ୍ତିଯା ସଦ୍ଧିଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଦସ୍ସେତି। ଅନାୱରଣଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ହି ମଗ୍ଗଞାଣଂ, ମଗ୍ଗଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଅନାୱରଣଞାଣଂ "ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧୀ"ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱୁତ୍ତପ୍ପଭେଦଂ ପନ ସଚ୍ଚସନଞାଣଂ ସହ ପଞ୍ଞାପାରମିଯା ତସ୍ସା ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦା। ତସ୍ସା ହି ଆନୁଭାୱେନ ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚପତିଟ୍ଠାନାଯୂହନକାମସୁଖଲ୍ଲିକତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦାଦିଅନ୍ତଦ୍ୱଯୱିରହିତା ଉକ୍କଂସପାରମିପ୍ପତ୍ତା ମଜ୍ଝିମା ପଟିପଦା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗତା। "ନାଥ"ନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା ଫଲଂ ଦସ୍ସେତି ଲୋକତ୍ତଯନାଯକଭାୱଦୀପନତୋ। ତଥା ହି ସବ୍ବାନତ୍ଥପରିହାରପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ନିରୱସେସହିତସୁଖୱିଧାନତପ୍ପରାଯ ନିରତିସଯାଯ ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା, ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ପଜାଯ ଅଚ୍ଚନ୍ତୁପକାରିତାଯ ଅପରିମିତନିରୁପମଭାୱଗୁଣୱିସେସସମଙ୍ଗିତାଯ ଚ ସବ୍ବସତ୍ତୁତ୍ତମୋ ଭଗୱା ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଅପରିମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଅନୁତ୍ତରଗାରୱଟ୍ଠାନଭୂତତାଯ ଚ "ନାଥୋ"ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି। "ନିପୁଣ...ପେ... ଦେସନ"ନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତି।

ସଂସାରମହୋଘତୋ ସତ୍ତସନ୍ତାରଣତ୍ଥଞ୍ଚି ଭଗୱତା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧି ଅଭିପତ୍ଥିତା, ତଞ୍ଚ ସତ୍ତସନ୍ତାରଣଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଦେସନାସମ୍ପତ୍ତିଯା ସମିଜ୍ଝତି ତଦୱିନାଭାୱତୋ। ଇମିନା ଭଗୱତୋ ସାତିସଯା ପରହିତପ୍ପଟିପତ୍ତି ଦସ୍ସିତା, ଇତରେହି ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତୀତି ତଦୁଭଯେନ ଅତ୍ତହିତାଯ ପଟିପନ୍ନାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ପୁଗ୍ଗଲେସୁ ଭଗୱତୋ ଚତୁତ୍ଥପୁଗ୍ଗଲଭାୱଂ ଦୀପେତି, ତେନ ଚ ଅନୁତ୍ତରଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟଭାୱଂ, ଉତ୍ତମୱନ୍ଦନୀଯଭାୱଂ, ଅତ୍ତନୋ ଚ ୱନ୍ଦନକିରିଯାଯ ଖେତ୍ତଙ୍ଗତଭାୱଂ ଦୀପେତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଯଥା ''ମହାକାରୁଣିକ''ନ୍ତି ଇମିନା ପଦେନ ଭଗୱତୋ ମହାକରୁଣା ଦସ୍ସିତା, ଏୱଂ ''ଞେଯ୍ୟସାଗରପାରଗୁ''ନ୍ତି ଏତେନ ମହାପଞ୍ଞା ଦସ୍ସିତା। ତେସୁ କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଲୋକିଯେସୁ ମହଗ୍ଗତଭାୱପ୍ପତ୍ତାସାଧାରଣଗୁଣଦୀପନତୋ ଭଗୱତୋ ସବ୍ବଲୋକିଯଗୁଣସମ୍ପତ୍ତି ଦସ୍ସିତା ହୋତି, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନମଗ୍ଗଞାଣଦୀପନତୋ ସବ୍ବଲୋକୁତ୍ତରଗୁଣସମ୍ପତ୍ତି। ତଦୁଭଯଗ୍ଗହଣସିଦ୍ଧୋ ଏୱ ଚତ୍ଥୋ ନାଥସଦ୍ଦେନ ପକାସୀଯତି। କରୁଣାୱଚନେନ ଉପଗମନଂ ନିରୁପକ୍କିଲେସଂ ଦସ୍ସେତି, ପଞ୍ଞାୱଚନେନ ଅପଗମନଂ। ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଲୋକସମଞ୍ଞାନୁରୂପଂ ଭଗୱତୋ ପୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି ଲୋକୱୋହାରୱିସଯତ୍ତା କରୁଣାଯ, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ସମଞ୍ଞାଯ ଅନତିଧାୱନଂ। ସଭାୱାନୱବୋଧେନ ହି ଧମ୍ମାନଂ ସମଞ୍ଞଂ ଅତିଧାୱିତ୍ୱା ସତ୍ତାଦିପରାମସନଂ ହୋତୀତି। ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିୱିହାରଂ ଦସ୍ସେତି, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ତୀସୁ କାଲେସୁ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣଂ, ଚତୁସଚ୍ଚଞାଣଂ, ଚତୁପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣଂ, ଚତୁୱେସାରଜ୍ଜଞାଣଂ। କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିଞାଣସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା ସେସାସାଧାରଣଞାଣାନି, ଛ ଅଭିଞ୍ଞା, ଅଟ୍ଠସୁ ପରିସାସୁ (ମ। ନି। ୧।୧୫୧, ୧୬୮) ଅକମ୍ପନଞାଣାନି, ଦସ ବଲାନି, ଚୁଦ୍ଦସ ବୁଦ୍ଧଞାଣାନି, ସୋଳସ ଞାଣଚରିଯା, ଅଟ୍ଠାରସ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମା (ମହାନି। ୬୯, ୧୫୬; ଚୂଳନି। ମୋଘରାଜମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮୫; ପଟି। ମ। ୩।୫; ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୩୦୫; ୱିଭ। ମୂଲଟୀ। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା; ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୩।୧୪୧), ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସ ଞାଣୱତ୍ଥୂନି ସତ୍ତସତ୍ତତି ଞାଣୱତ୍ଥୂନୀତି (ସଂ। ନି। ୨।୩୪) ଏୱମାଦୀନଂ ଅନେକେସଂ ପଞ୍ଞାପ୍ପଭେଦାନଂ ୱସେନ ଞାଣଚାରଂ ଦସ୍ସେତି।

ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଚରଣସମ୍ପତ୍ତି, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ୱିଜ୍ଜାସମ୍ପତ୍ତି। କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ସତ୍ତାଧିପତିତା, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ଧମ୍ମାଧିପତିତା। କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଲୋକନାଥଭାୱୋ, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ଅତ୍ତନାଥଭାୱୋ। ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ପୁବ୍ବକାରିଭାୱୋ, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ କତଞ୍ଞୁତା। କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଅପରନ୍ତପତା, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ଅନତ୍ତନ୍ତପତା। କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ୱା ବୁଦ୍ଧକରଧମ୍ମସିଦ୍ଧି, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ବୁଦ୍ଧଭାୱସିଦ୍ଧି। ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ପରେସଂ ତାରଣଂ, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ସଯଂ ତାରଣଂ। ତଥା କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ଅନୁଗ୍ଗହଚିତ୍ତତା, ପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ୱିରତ୍ତଚିତ୍ତତା ଦସ୍ସିତା ହୋତି। ସବ୍ବେସଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ କରୁଣା ଆଦି ତଂନିଦାନଭାୱତୋ, ପଞ୍ଞା ପରିଯୋସାନଂ ତତୋ ଉତ୍ତରି କରଣୀଯାଭାୱତୋ, ଇତି ଆଦିପରିଯୋସାନଦସ୍ସନେନ ସବ୍ବେ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତି। ତଥା କରୁଣାୱଚନେନ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। କରୁଣାନିଦାନଞ୍ହି ସୀଲଂ ତତୋ ପାଣାତିପାତାଦିୱିରତିପ୍ପୱତ୍ତିତୋ, ସା ଚ ଝାନତ୍ତଯସମ୍ପଯୋଗିନୀତି। ପଞ୍ଞାୱଚନେନ ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋ। ସୀଲଞ୍ଚ ସବ୍ବବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ ଆଦି, ସମାଧି ମଜ୍ଝେ, ପଞ୍ଞା ପରିଯୋସାନନ୍ତି ଏୱମ୍ପି ଆଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣା ସବ୍ବେ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତି ନଯତୋ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ଏସୋ ଏୱ ହି ନିରୱସେସତୋ ବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ ଦସ୍ସନୁପାଯୋ, ଯଦିଦଂ ନଯଗ୍ଗାହଣଂ, ଅଞ୍ଞଥା କୋ ନାମ ସମତ୍ଥୋ ଭଗୱତୋ ଗୁଣେ ଅନୁପଦଂ ନିରୱସେସତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ। ତେନେୱାହ –

''ବୁଦ୍ଧୋପି ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଣେଯ୍ୟ ୱଣ୍ଣଂ, କପ୍ପମ୍ପି ଚେ ଅଞ୍ଞମଭାସମାନୋ;

ଖୀଯେଥ କପ୍ପୋ ଚିରଦୀଘମନ୍ତରେ, ୱଣ୍ଣୋ ନ ଖୀଯେଥ ତଥାଗତସ୍ସା''ତି। (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୩୦୪; ୩।୧୪୧; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୪୨୫; ଉଦା। ଅଟ୍ଠ। ୫୩; ଅପ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୬।୨୦; ବୁ। ୱଂ। ଅଟ୍ଠ। ୪।୪; ଚରିଯା। ଅଟ୍ଠ। ନିଦାନକଥା, ପକିଣ୍ଣକକଥା; ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା; ମ। ନି। ଟୀ। ୧।୧; ସଂ। ନି। ଟୀ। ୧।୧।୧; ଅ। ନି। ଟୀ। ୧।୧।୧; ୱଜିର। ଟୀ। ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା; ସାରତ୍ଥ। ଟୀ। ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା);

ତେନେୱ ଚ ଆଯସ୍ମତା ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନାପି ବୁଦ୍ଧଗୁଣପରିଚ୍ଛେଦନଂ ପତି ଅନୁଯୁତ୍ତେନ ''ନୋ ହେତଂ, ଭନ୍ତେ''ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୪୫) ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ''ଅପିଚ ମେ, ଭନ୍ତେ, ଧମ୍ମନ୍ୱଯୋ ୱିଦିତୋ''ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୪୬) ୱୁତ୍ତଂ।

ଏୱଂ ସଙ୍ଖେପେନ ସକଲସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣେହି ଭଗୱନ୍ତଂ ଅଭିତ୍ଥୱିତ୍ୱା ଇଦାନି ସଦ୍ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତୁଂ ''ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନା ହୁତ୍ୱାତି ୱଚନସେସୋ। ୱିନ୍ଦିଯଂ ଧମ୍ମାନଂ ସଲକ୍ଖଣଂ, ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ ୱିନ୍ଦତୀତି ୱିଜ୍ଜା, ଲୋଭକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନି ୱା ୱିଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ୱିଜ୍ଜା, ଚତୁନ୍ନଂ ୱା ଅରିଯସଚ୍ଚାନଂ ୱିଦିତକରଣଟ୍ଠେନ ୱିଜ୍ଜାତି ଏୱଂ ତାୱେତ୍ଥ ୱଚନତ୍ଥତୋ ୱିଜ୍ଜା ୱେଦିତବ୍ବା। ପଭେଦତୋ ପନ ତିସ୍ସୋପି ୱିଜ୍ଜା ୱିଜ୍ଜା ଭଯଭେରୱସୁତ୍ତେ ଆଗତନଯେନେୱ, ଅଟ୍ଠପି ୱିଜ୍ଜା ୱିଜ୍ଜା ଅମ୍ବଟ୍ଠସୁତ୍ତାଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୭୮ ଆଦଯୋ) ଆଗତନଯେନେୱ। ଚରନ୍ତି ତେହୀତି ଚରଣାନି, ସୀଲସଂୱରାଦଯୋ ପଞ୍ଚଦସ ଧମ୍ମା, ଇତି ଇମାହି ୱିଜ୍ଜାହି, ଇମେହି ଚ ଚରଣେହି ସମ୍ପନ୍ନା ସମ୍ପନ୍ନାଗତାତି ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନା।

ଯେନାତି ଯେନ ଧମ୍ମେନ କରଣଭୂତେନ, ହେତୁଭୂତେନ ଚ। ତତ୍ଥ ମଗ୍ଗଧମ୍ମସ୍ସ କରଣଟ୍ଠୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ ନିୟ୍ୟାନକିରିୟାସାଧକତମଭାୱତୋ, ନିବ୍ବାନଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁଅଟ୍ଠୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ। ପଚ୍ଚୟଟ୍ଠୋ ହି ଅୟଂ ହେତ୍ୱଟ୍ଠୋ। ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମସ୍ସପି ହେତୁଅଟ୍ଠୋ ୟୁଜ୍ଜତେୱ ପରମ୍ପରାୟ ହେତୁଭାୱତୋ। ଫଲଧମ୍ମେ ପନ ଉଭୟମ୍ପି ସମ୍ଭୱତି। କଥଂ? ''ତାୟ ସଦ୍ଧାୟ ଅୱୂପସନ୍ତାୟା''ତି ୱଚନତୋ ମଗ୍ଗେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନାନଂ କିଲେସାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନକିଚ୍ଚତାୟ ଫଲସ୍ସ ନିୟ୍ୟାନାନୁଗୁଣତା, ନିୟ୍ୟାନପରିୟୋସାନତା ଚାତି ଇମିନା ପରିୟାୟେନ ସିୟା କରଣଟ୍ଠୋ ନିୟ୍ୟାନକିରିୟାୟ। ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗୱିପସ୍ସନାଦୀନଂ ପନ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ ସିୟା ହେତୁଅଟ୍ଠୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅଗ୍ଗପ୍ପସାଦସୁତ୍ତାଦୀସୁ (ଇତିୱୁ। ୯୦) ଅଗ୍ଗାଦିଭାୱେନ ଅଗ୍ଗହିତାପି ଫଲପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମା ଛତ୍ତମାଣୱକୱିମାନାଦୀସୁ (ୱି। ୱ। ୮୮୬ ଆଦୟୋ) ସରଣୀୟଭାୱେନ ଗହିତାତି ତେସଂ ମଗ୍ଗନିବ୍ବାନାନଂ ୱିୟ ମହାଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ସରଣଭାୱୋ ଉଦ୍ଧଟୋ। ୱିସେସତୋ ଚେତ୍ଥ ମଗ୍ଗପରିୟାପନ୍ନା ଏୱ ୱିଜ୍ଜାଚରଣଧମ୍ମା ୱେଦିତବ୍ବା। ତେ ହି ନିପ୍ପରିୟାୟେନ ନିୟ୍ୟାନକିରିୟାୟ ସାଧକତମଭୂତା, ନ ଇତରେ। ଇତରେସଂ ପନ ନିୟ୍ୟାନହେତୁତାୟ ନିୟ୍ୟାନତା। ୟଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ''ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନା ହୁତ୍ୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନିୟ୍ୟାନସମକାଲମେୱ ହି ୟଥାୱୁତ୍ତୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପତ୍ତିସମଧିଗମୋତି? ନାୟଂ ୱିରୋଧୋ ସମାନକାଲତାୟ ଏୱ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ୟଥା ''ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ରୂପେ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୧।୨୦୪, ୪୦୦; ୩।୪୨୧, ୪୨୫, ୪୨୬; ସଂ। ନି। ୨।୪୩-୪୫; ୪।୬୦; କଥା। ୪୬୫, ୪୬୭)। ସମ୍ପନ୍ନାତି ୱା ପଦସ୍ସ ୱତ୍ତମାନକାଲହେତୁତା ୱେଦିତବ୍ବା ''ଉପ୍ପନ୍ନା ଧମ୍ମା''ତି (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା ୧୭) ଏତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିୟ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱଚନସେସମନ୍ତରେନେୱ ପଦୟୋଜନା ସିଦ୍ଧା ହୋତି। ''ୟେନା''ତି ଚ ପଦଂ ଉଭୟତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ ''ୟେନ ଧମ୍ମେନ ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନା, ୟେନ ଧମ୍ମେନ ନିୟ୍ୟନ୍ତୀ''ତି।

ଲୋକତୋତି ଖନ୍ଧାଦିଲୋକତୋ, ୱଟ୍ଟତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ନ୍ତି ତଂ ମଗ୍ଗନିବ୍ବାନଫଲପରିୟତ୍ତିଭେଦଂ ଧମ୍ମଂ। ଉତ୍ତମନ୍ତି ସେଟ୍ଠଂ। ତଥା ହେସ ଅତ୍ତନା ଉତ୍ତରିତରସ୍ସ ଅଭାୱେନ ''ଅନୁତ୍ତରୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତତ୍ଥ ମଗ୍ଗସ୍ସ ନିୟ୍ୟାନହେତୁଆଦିଅତ୍ଥେନ, ନିବ୍ବାନସ୍ସ ନିସ୍ସରଣୱିୱେକାଦିଅତ୍ଥେନ, ଫଲସ୍ସ ଅରିୟସନ୍ତଭାୱାଦିଅତ୍ଥେନ ଚ ସେଟ୍ଠତା ୱେଦିତବ୍ବା। ସ୍ୱାୟମତ୍ଥୋ ''ୟାୱତା, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମା ସଙ୍ଖତା, ଅରିୟୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ତେସଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାୟତୀ''ତି (ଇତିୱୁ। ୯୦; ଅ। ନି। ୪।୩୪) ଆଦିସୁତ୍ତପଦାନୁସାରେନ ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ।

ଧମ୍ମନ୍ତି ୟଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନେ ଅପାୟତୋ, ସଂସାରତୋ ଚ ଅପତମାନେ କତ୍ୱା ଧାରେତୀତି ଧମ୍ମୋ। ସମ୍ମା, ସାମଞ୍ଚ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଅନାୱରଣଞ୍ଞାଣୋ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ ଭଗୱା, ତେନ ୟଥା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିସମଧିଗମେନେୱ ସବ୍ବେ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ସମ୍ପାପୁଣୀୟନ୍ତି, ଏୱଂ ସମ୍ମଦେୱ ଆସେୱନାୟ ଭାୱନାୟ ବହୁଲୀକିରିୟାୟ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିୟା ସମ୍ମଦେୱ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାୟ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଧମ୍ମଦେସନାୟ ୱେନେୟ୍ୟସନ୍ତାନେସୁ ପତିଟ୍ଠାପନେନ –

''ଅରିୟଂ , ୱୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ସମ୍ମାସମାଧିଂ ଦେସେସ୍ସାମି (ମ। ନି। ୩।୧୩୬; ପେଟକୋ। ୨୪)। ମଗ୍ଗାନଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ସେଟ୍ଠୋ (ଧ। ପ। ୨୭୩; ନେତ୍ତି। ୧୭୦; ପେଟକୋ। ୩୦)। ୟାୱତା, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମା ସଙ୍ଖତା ୱା ଅସଙ୍ଖତା ୱା, ୱିରାଗୋ ତେସଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାୟତି (ଇତିୱୁ। ୯୦; ଅ। ନି। ୪।୩୪)। ଏକାୟନୋ ଅୟଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମଗ୍ଗୋ ସତ୍ତାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିୟା (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୩; ମ। ନି। ୧।୧୦୬; ସଂ। ନି। ୫।୩୬୭, ୩୮୪)। ଧମ୍ମଂ, ୱୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଦେସେସ୍ସାମି ଆଦିକଲ୍ୟାଣ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୩।୪୨୦; ନେତ୍ତି। ୫) –

ଆଦିୱଚନେହି, ଅଭିତ୍ଥୱନେନ ଚ ପୂଜିତୋ ମାନିତୋ ଅପଚିତୋତି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧପୂଜିତୋ, ତଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧପୂଜିତଂ ଧମ୍ମଂ ୱନ୍ଦେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଅୟଂ ପନେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ୟସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଧିଗମେନ ୱିଜ୍ଜାସମ୍ପନ୍ନା ଚେୱ ହୋନ୍ତି ଚରଣସମ୍ପନ୍ନା ଚ, ସବ୍ବୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ଚ ନିୟ୍ୟନ୍ତି, ତମେୱ ଅରିୟାନଂ ସକଲଗୁଣସମଙ୍ଗିଭାୱନିମିତ୍ତଂ, ଅନୱସେସଦୁକ୍ଖନିସ୍ସରଣହେତୁଭୂତଞ୍ଚ ଉତ୍ତମଂ ପୱରଂ ସଦ୍ଧିଂ ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମେନ ନୱୱିଧଂ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମଂ ଭଗୱତାପି ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଆଦିୱିଧିନା ପୂଜିତଂ ନମାମି, ଅଭିତ୍ଥୱାମି ୱାତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ''ୟେନ ଲୋକତୋ ନିୟ୍ୟନ୍ତି, ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନା ଚ ହୋନ୍ତୀ''ତି ପଦଦ୍ୱୟେନ ୟଥାକ୍କମଂ ଧମ୍ମସ୍ସ ଭାୱେତବ୍ବଭାୱୋ, ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଭାୱୋ ଚ ୱୁତ୍ତୋ। ତେସୁ ପଠମେନ ୱିଜ୍ଜାସମ୍ପତ୍ତିୟା ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତି, ଦୁତିୟେନ ୱିମୁତ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିୟା। ତଥା ପଠମେନ ଝାନସମ୍ପଦାୟ, ଦୁତିୟେନ ୱିମୋକ୍ଖସମ୍ପଦାୟ। ପଠମେନ ୱା ସମାଧିସମ୍ପଦାୟ, ଦୁତିୟେନ ସମାପତ୍ତିସମ୍ପଦାୟ। ପଠମେନ ୱା ଖୟଞ୍ଞାଣଭାୱେନ, ଦୁତିୟେନ ଅନୁପ୍ପାଦଞ୍ଞାଣଭାୱେନ। ଅଥ ୱା ପୁରିମେନ ୱିଜ୍ଜୂପମତାୟ, ଦୁତିୟେନ ୱଜିରୂପମତାୟ। ପୁରିମେନ ୱା ୱିରାଗସମ୍ପତ୍ତିୟା, ଦୁତିୟେନ ନିରୋଧସମ୍ପତ୍ତିୟା। ତଥା ପଠମେନ ନିୟ୍ୟାନଭାୱେନ, ଦୁତିୟେନ ନିସ୍ସରଣଭାୱେନ। ପଠମେନ ୱା ହେତୁଭାୱେନ, ଦୁତିୟେନ ଅସଙ୍ଖତଭାୱେନ। ପଠମେନ ୱା ଦସ୍ସନଭାୱେନ, ଦୁତିୟେନ ୱିୱେକଭାୱେନ। ପଠମେନ ୱା ଅଧିପତିଭାୱେନ, ଦୁତିୟେନ ଅମତଭାୱେନ ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତି। ଅଥ ୱା

ପଠମେନ ନିୟ୍ୟାନିକଭାୱଦସ୍ସନତୋ ସ୍ୱାକ୍ଖାତତାୟ ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତି, ଦୁତିୟେନ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଭାୱତୋ ସନ୍ଦିଟ୍ଠିକତାୟ। ତଥା ପୁରିମେନ ଅକାଲିକତାୟ, ପଚ୍ଛିମେନ ଏହିପସ୍ସିକତାୟ। ପୁରିମେନ ୱା ଓପନେୟ୍ୟିକତାୟ, ପଚ୍ଛିମେନ ପଚ୍ଚତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବତାୟ ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତି।

‘‘ଉତ୍ତମ’’ନ୍ତି ଚ ଏତେନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ୱିସିଟ୍ଠସ୍ସ ଅଭାୱଦୀପନେନ ପରିପୁଣ୍ଣତାୟ ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତି , ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧପୂଜିତ’’ନ୍ତି ଏତେନ ପରିସୁଦ୍ଧତାୟ। ସବ୍ବଦୋସାପଗମେନ ହିସ୍ସ ପୂଜନୀୟତା। ପରିସୁଦ୍ଧତାୟ ଚସ୍ସ ପହାନସମ୍ପଦା, ପରିପୁଣ୍ଣତାୟ ପଭାୱସମ୍ପଦା। ପହାନସମ୍ପତ୍ତିୟା ଚ ଭାୱନାପାରିପୂରୀ ଅନୱସେସଦୋସସମୁଗ୍ଘାଟନତୋ, ପଭାୱସମ୍ପତ୍ତିୟା ସଚ୍ଛିକିରିୟନିବ୍ବତ୍ତି ତତୁତ୍ତରି କରଣୀୟାଭାୱତୋ। ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତାୟ ହି ଉତ୍ତମୋତି। ତଥା ଭାୱେତବ୍ବଭାୱେନସ୍ସ ସହ ପୁବ୍ବଭାଗସୀଲାଦୀହି ସେକ୍ଖା ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧା, ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଭାୱେନ ସହ ଅସଙ୍ଖତାୟ ଧାତୁୟା ଅସେକ୍ଖା ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧା ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତୀତି।

ଏୱଂ ସଙ୍ଖେପେନ ସବ୍ବସଦ୍ଧମ୍ମଗୁଣେହି ସଦ୍ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅରିୟସଙ୍ଘଂ ଥୋମେତୁଂ ‘‘ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନୋତି ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତିୟାଦିଗୁଣେହି ସମ୍ପନ୍ନୋ ସମନ୍ନାଗତୋ, ସମ୍ପନ୍ନସୀଲାଦିଗୁଣୋ ୱା। ଅରିୟାନଞ୍ହି ତଂତଂମଗ୍ଗୱଜ୍ଝକିଲେସପ୍ପହାନେନ ହତପଟିପକ୍ଖା ସୁୱିସୁଦ୍ଧା ସୀଲାଦୟୋ ‘‘ସମ୍ପନ୍ନା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହନ୍ତି , ନ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ, ୟତୋ ‘‘ସୁପ୍ପଟିପନ୍ନୋ’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୭୪; ଅ। ନି। ୬।୧୦; ଉଦା। ୧୮) ଅରିୟସଙ୍ଘୋ ଥୋମୀୟତି। ଅଥ ୱା ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନୋତି ପରିପୁଣ୍ଣସୀଲାଦିଗୁଣୋ। ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲାନଞ୍ହି ଅରିୟସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧେନ ସହେୱ ୟଥାରହଂ ସେକ୍ଖାସେକ୍ଖା ସୀଲାଦିଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି। ଠିତୋ ମଗ୍ଗଫଲେସୂତି ମଗ୍ଗେସୁ, ଫଲେସୁ ଚ ଠିତୋ, ମଗ୍ଗଟ୍ଠୋ, ଫଲଟ୍ଠୋ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ୟୋତି ଅନିୟମତୋ ଅରିୟସଙ୍ଘଂ ନିଦ୍ଦିସତି, ତସ୍ସ ‘‘ତ’’ନ୍ତି ଇମିନା ନିୟମଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ନନୁ ଚ ଅରିୟସଙ୍ଘେ ନ ସବ୍ବେ ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲା ମଗ୍ଗଟ୍ଠା, ନାପି ସବ୍ବେ ଫଲଟ୍ଠାତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ଅୱୟୱଧମ୍ମେନ ପନ ସମୁଦାୟଂ ନିଦ୍ଦିସନ୍ତୋ ଏୱମାହ ୟଥା ‘‘ସମଂ ଚୁଣ୍ଣ’’ନ୍ତି। ୟଥା ହି ୟୋଗଚୁଣ୍ଣସ୍ସ ଅୱୟୱେସୁ ଲବ୍ଭମାନୋ ସମଭାୱୋ ସମୁଦାୟେ ଅପଦିସୀୟତି ‘‘ସମଂ ଚୁଣ୍ଣ’’ନ୍ତି, ଏୱଂ ଅରିୟସଙ୍ଘସ୍ସ ଅୱୟୱଭୂତେସୁ ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲେସୁ ଲବ୍ଭମାନୋ ମଗ୍ଗଟ୍ଠଫଲଟ୍ଠଭାୱୋ ସମୁଦାୟଭୂତେ ଅରିୟସଙ୍ଘେ ଠିତୋ ‘‘ମଗ୍ଗଫଲେସୂ’’ତି ଅପଦିଟ୍ଠୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଆରକତ୍ତା କିଲେସେହି, ଅନୟେ ନ ଇରିୟନତୋ, ଅୟେ ଚ ଇରିୟନତୋ, ସଦେୱକେନ ଚ ଲୋକେନ ‘‘ସରଣ’’ନ୍ତି ଅରଣୀୟତୋ ଅରିୟୋ, ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତତ୍ତା ସଙ୍ଘୋ, ଅରିୟୋ ଚ ସୋ ସଙ୍ଘୋ ଚାତି ଅରିୟସଙ୍ଘୋ, ତଂ ଅରିୟସଙ୍ଘଂ। ପୁଞ୍ଞଭୱଫଲନିବ୍ବତ୍ତନତୋ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନଂ ପୁନାତୀତି ୱା ପୁଞ୍ଞଂ, ଖିତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତଂ ବୀଜଂ ୱିରୁହନଟ୍ଠାନତାୟ ତାୟତି ରକ୍ଖତୀତି ଖେତ୍ତଂ କେଦାରାଦି, ଖେତ୍ତଂ ୱିୟାତି ଖେତ୍ତଂ, ସତ୍ତାନଂ ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ମହପ୍ଫଲଭାୱକରଣେନ ୱିରୁହନଟ୍ଠାନତାୟ ଖେତ୍ତନ୍ତି ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଂ। ଅନୁତ୍ତରଂ ୱନ୍ଦେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନୋ’’ତି ଏତେନ ଅରିୟସଙ୍ଘସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅନୁଜାତପୁତ୍ତତଂ ଦସ୍ସେତି, ତେନସ୍ସ ପଭାୱସମ୍ପଦା ଦୀପିତା ହୋତି। ‘‘ଠିତୋ ମଗ୍ଗଫଲେସୂ’’ତି ଏତେନ ପହାନସମ୍ପଦଂ, ଞାଣସମ୍ପଦଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି କିଲେସାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନଦୀପନତୋ, ମଗ୍ଗଫଲଞାଣାଧିଗମଦୀପନତୋ ଚ। ‘‘ଅରିୟସଙ୍ଘ’’ନ୍ତି ଏତେନ ପଭାୱସମ୍ପଦଂ ସବ୍ବସଙ୍ଘାନଂ ଅଗ୍ଗଭାୱଦୀପନତୋ, ସଦେୱକେନ ଚ ଲୋକେନ ଅରଣୀୟଭାୱଦୀପନତୋ। ‘‘ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଂ ଅନୁତ୍ତର’’ନ୍ତି ଏତେନ ଲୋକସ୍ସ ବହୂପକାରତଂ ଦସ୍ସେତି ଅଗ୍ଗଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟଭାୱଦୀପନତୋ।

ତଥା ‘‘ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନୋ’’ତି ଇଦଂ ଅରିୟସଙ୍ଘସ୍ସ ସମ୍ମାଉଜୁଞାୟସାମୀଚିପ୍ପଟିପନ୍ନଭାୱଦୀପନଂ। ‘‘ଠିତୋ ମଗ୍ଗଫଲେସୂ’’ତି ଇଦଂ ସତିପି ସନ୍ତାନୱିଭାଗେନ ଅନେକଭାୱେ ଚତୁପୁରିସୟୁଗଅଟ୍ଠପୁରିସପୁଗ୍ଗଲଭାୱଦୀପନଂ। ‘‘ଅରିୟସଙ୍ଘ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ଆହୁନେୟ୍ୟାଦିଭାୱଦୀପନଂ। ‘‘ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଂ ଅନୁତ୍ତର’’ନ୍ତି ଇଦଂ ଲୋକସ୍ସ ହିତସୁଖାୟ ପଟିପନ୍ନତାଦୀପନଂ। ତଥା ‘‘ଠିତୋ ମଗ୍ଗଫଲେସୂ’’ତି ଇଦଂ ଅରିୟସଙ୍ଘସ୍ସ ଲୋକୁତ୍ତରସରଣଗମନସବ୍ଭାୱଦୀପନଂ, ତେନସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଓରସପୁତ୍ତଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। ‘‘ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନୋ’’ତି ଇମିନା ପନସ୍ସ ୱିହତୱିଧସ୍ତକିଲେସା ଅନୱସେସା ସେକ୍ଖାସେକ୍ଖା ସୀଲାଦିଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା ଦସ୍ସିତା। ‘‘ଅରିୟସଙ୍ଘଂ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଂ ଅନୁତ୍ତର’’ନ୍ତି ଇମିନା ତେସଂ ତେସଞ୍ଞେୱ ୟଥାୱୁତ୍ତଗୁଣୱିସେସାନଂ ସୁପରିସୁଦ୍ଧତଂ ଦୀପେତି। ତେନସ୍ସ ମହାନୁଭାୱତଂ, ଅନୁତ୍ତରଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟଭାୱଂ, ୱନ୍ଦନାରହଭାୱଂ, ଅତ୍ତନୋ ଚ ୱନ୍ଦନାକିରିୟାୟ ଖେତ୍ତଙ୍ଗତଭାୱଂ ଦୀପେତି। ସରଣଗମନଞ୍ଚ ସାୱକାନଂ ସବ୍ବଗୁଣାନଂ ଆଦି, ସପୁବ୍ବଭାଗପ୍ପଟିପଦା ସେକ୍ଖା ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୟୋ ମଜ୍ଝେ, ଅସେକ୍ଖା ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୟୋ ପରିୟୋସାନନ୍ତି ଆଦିମଜ୍ଝପରିୟୋସାନକଲ୍ୟାଣା ସବ୍ବେ ଅରିୟସଙ୍ଘଗୁଣା ଇମାୟ ଗାଥାୟ ପକାସିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଏୱଂ ଗାଥାତ୍ତୟେନ ସଙ୍ଖେପତୋ ସକଲଗୁଣସଂକିତ୍ତନମୁଖେନ ରତନତ୍ତୟସ୍ସ ପଣାମଂ କତ୍ୱା ଇଦାନି ତଂ ନିପଚ୍ଚକାରଂ ୟଥାଧିପ୍ପେତେ ପୟୋଜନେ

ପରିଣାମେନ୍ତୋ ‘‘ୱନ୍ଦନାଜନିତ’’ନ୍ତି ଗାଥମାହ। ତତ୍ଥ ୱନ୍ଦନାଜନିତନ୍ତି ୱନ୍ଦନାକାରେନ ନିବ୍ବତ୍ତିତଂ, ରତନତ୍ତଯଗୁଣାଭିତ୍ଥୱନୱସେନ, ନିପଚ୍ଚକାରୱସେନ ୱା ଉପ୍ପାଦିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଇତୀତି ଏୱଂ ‘‘ମହାକାରୁଣିକ’’ନ୍ତିଆଦିପ୍ପକାରେନ। ରତିଜନନଟ୍ଠେନ ରତନଂ, ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମସଙ୍ଘା, ଚିତ୍ତୀକତାଦିଭାୱୋ ୱା ରତନଟ୍ଠୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଚିତ୍ତୀକତଂ ମହଗ୍ଘଞ୍ଚ, ଅତୁଲଂ ଦୁଲ୍ଲଭଦସ୍ସନଂ;

ଅନୋମସତ୍ତପରିଭୋଗଂ, ରତନଂ ତେନ ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। (ଖୁ॰ ପା॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୬।୩; ଦୀ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୨।୩୩; ସଂ॰ ନି॰ ୫।୨୨୩; ସୁ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧।୨୨୬; ମହାନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୫୦; ଦୀ॰ ନି॰ ଟୀ॰ ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା; ମ॰ ନି॰ ଟୀ॰ ୧।୪; ସଂ॰ ନି॰ ଟୀ॰ ୧।୧।୪; ଅ॰ ନି॰ ଟୀ॰ ୧।୧।୪; ସାରତ୍ଥ॰ ଟୀ॰ ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା);

ଚିତ୍ତୀକତଭାୱାଦଯୋ ଚ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣା ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ଏୱ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ରତନାନଂ ତଯଂ ରତନତ୍ତଯଂ, ତସ୍ମିଂ ରତନତ୍ତଯେ। ହତନ୍ତରାଯୋତି ୱିଧଂସିତୌପଦ୍ଦୱୋ ହୁତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଏତେନ ଅତ୍ତନୋ ପସାଦସମ୍ପତ୍ତିଯା, ରତନତ୍ତଯସ୍ସ ଚ ଖେତ୍ତଭାୱସମ୍ପତ୍ତିଯା ତସ୍ସ ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାଯ ଉପଘାତକୌପଦ୍ଦୱାନଂ ୱିହନନେ ସମତ୍ଥତଂ ଦସ୍ସେତି। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସବ୍ବସ୍ମିଂ ଅନ୍ତୋ ଚେୱ ବହି ଚ, ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରୱତ୍ଥୂସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବଦାତି ୱା ସବ୍ବସ୍ମିଂ କାଲେ, ସଂୱଣ୍ଣନାଯ ଆଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନକାଲେସୂତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ହୁତ୍ୱାତି ପୁବ୍ବକାଲକିରିଯା, ତସ୍ସ ‘‘କରିସ୍ସାମତ୍ଥୱଣ୍ଣନ’’ନ୍ତି ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତସ୍ସାତି ଯଂ ରତନତ୍ତଯେ ୱନ୍ଦନାଜନିତଂ ପୁଞ୍ଞଂ, ତସ୍ସ। ତେଜସାତି ଆନୁଭାୱେନ ବଲେନ।

ଏୱଂ ରତନତ୍ତଯୱନ୍ଦନାଯ ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ନେତ୍ତିପ୍ପକରଣସ୍ସ ଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାଯ ଦୁକ୍କରଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଠିତି’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଠିତିନ୍ତି ଠାନଂ ଅନନ୍ତରଧାନଂ ଅୱିଚ୍ଛେଦପ୍ପୱତ୍ତିଂ। ଆକଙ୍ଖମାନେନାତି ଇଚ୍ଛମାନେନ ପତ୍ଥଯନ୍ତେନ, ‘‘ଅହୋୱତାଯଂ ସଦ୍ଧମ୍ମନେତ୍ତି ଚିରଂ ତିଟ୍ଠେଯ୍ୟା’’ତି ଏୱଂ ପତ୍ଥଯନ୍ତେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଚିରନ୍ତି ଦୀଘକାଲଂ, ପଞ୍ଚୱସ୍ସସହସ୍ସପରିମାଣଂ କାଲନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସଦ୍ଧମ୍ମନେତ୍ତିଯାତି ସଦ୍ଧମ୍ମସଙ୍ଖାତାଯ ନେତ୍ତିଯା। ସଦ୍ଧମ୍ମୋ ହି ୱେନେଯ୍ୟସନ୍ତାନେସୁ ଅରିଯଗୁଣାନଂ ନଯନତୋ ନେତ୍ତି, ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ୱା ନେତ୍ତି ସଦ୍ଧମ୍ମନେତ୍ତି, ତସ୍ସା ସଦ୍ଧମ୍ମନେତ୍ତିଯା, ସ୍ୱାଯମତ୍ଥୋ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱିଚାରିତୋ ଏୱ। ଥେରେନାତି ଥିରଗୁଣଯୁତ୍ତେନ। ଅଭିଯାଚିତୋତି ଆଦରଗାରୱେନ ଯାଚିତୋ। ଅଭିମୁଖଂ ୱା ଯାଚିତୋ, ଅନୁତ୍ତରଂ କତ୍ୱା ଯାଚିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ୱା ଯାଚିତୋ, ଗରୁତରଂ କତ୍ୱା ଯାଚିତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ‘‘କରୋତୁ ଆଯସ୍ମା ନେତ୍ତିପ୍ପକରଣସ୍ସ କଞ୍ଚି ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ନେତ୍ତିଯା ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନଂ ପତି ଅଜ୍ଝେସିତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତ୍ଥ ଚ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ଚିରଂ ଠିତିକାମେନ ଅଜ୍ଝାସଯସମ୍ପନ୍ନେନ ସାସନେ ଥିରଗୁଣଯୁତ୍ତେନ ସବ୍ରହ୍ମଚାରିନା ଆଦରଗାରୱେନ, ଅଭିମୁଖଂ ୱା ଯାଚିତେନ ମେ ନ ସକ୍କା ତସ୍ସ ଅଭିଯାଚନଂ ପଟିକ୍ଖିପିତୁନ୍ତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଠିତିଂ ଆକଙ୍ଖମାନେନା’’ତି ଗାଥାଯ।

ପଦୁମୁତ୍ତରନାଥସ୍ସାତି ପଦୁମୁତ୍ତରସ୍ସ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ। ପସ୍ସତାତି ପୁବ୍ବେନିୱାସଚକ୍ଖୁନା, ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁନା ଏୱ ୱା ହତ୍ଥତଲେ ଠପିତଆମଲକଂ ୱିଯ ଅଭିନୀହାରଂ ପସ୍ସନ୍ତେନ। ତାଦିନାତି ତାଦିଭାୱଯୁତ୍ତେନ , ସବ୍ବତ୍ଥ ୱା ନିବ୍ବିକାରେନ, ‘‘ଅମ୍ହାକଂ ଭଗୱତା’’ତି ୱଚନସେସୋ। ଯସ୍ସାତି ଆଯସ୍ମତୋ ମହାକଚ୍ଚାନତ୍ଥେରସ୍ସ। ଠପିତୋତି –

‘‘ଏତଦଗ୍ଗଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମମ ସାୱକାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସଂଖିତ୍ତେନ ଭାସିତସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରେନ ଅତ୍ଥଂ ୱିଭଜନ୍ତାନଂ ଯଦିଦଂ ମହାକଚ୍ଚାନୋ’’ତି (ଅ॰ ନି॰ ୧।୧୮୮, ୧୯୭) –

ଏୱଂ ଠପିତୋ। ସୀଲାଦିଗୁଣୱିସେସେହି ମହନ୍ତା ସାୱକାତି ମହାସାୱକା (ଥେରଗା॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୨।୧୨୮୮; ଅ॰ ନି॰ ଟୀ॰ ୨।୩।୫୯), ମହାକସ୍ସପାଦଯୋ, ତେସୁ ଅଯମାଯସ୍ମା ଅଞ୍ଞତରୋତି, ମହାସାୱକୋ ଚ ସୋ ଗୁଣୱିସେସଯୋଗତୋ ଉତ୍ତମୋ ଚାତି ମହାସାୱକୁତ୍ତମୋ।

ଝାନାଦୀସୁ ସାତିସଯାନଂ ଆୱଜ୍ଜନାଦିୱସୀଭାୱାନଂ, ଅରିଯିଦ୍ଧିୱସେନ ପରମସ୍ସ ଚ ଚେତୋୱସୀଭାୱସ୍ସ ଅଧିଗତତ୍ତା ୱସିପ୍ପତ୍ତୋ। ଅତ୍ଥାଦୀସୁ ସୱିସେସଭେଦଗତପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣତ୍ତା ପଭିନ୍ନପଟିସମ୍ଭିଦୋ। ‘‘ପଣ୍ଡିତୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମହାକଚ୍ଚାନୋ, ମହାପଞ୍ଞୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମହାକଚ୍ଚାନୋ’’ତିଆଦିନା (ମ॰ ନି॰ ୧।୨୦୫) ଅନେକେସୁ ଠାନେସୁ ଭଗୱତା ପସଂସିତତ୍ତା ସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ପସଂସିତୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସତ୍ଥୁ ଚେୱ ସଂୱଣ୍ଣିତୋ ସଂଭାୱିତୋ, ୱିଞ୍ଞୂନଞ୍ଚ ସବ୍ରହ୍ମଚାରିନ’’ନ୍ତି।

ଅନୁମୋଦିତାତି ‘‘ସାଧୁ ସାଧୁ, କଚ୍ଚାନ, ସାଧୁ ଖୋ, ତ୍ୱଂ କଚ୍ଚାନ, ଇମଂ ଧମ୍ମସଂୱଣ୍ଣନଂ ଅଭାସୀ’’ତି ଏୱଂ ଅନୁମୋଦିତା। ଏକସ୍ମିଂ କିର ସମଯେ ଅଯଂ ମହାଥେରୋ ଜମ୍ବୁୱନସଣ୍ଡେ ୱିହରନ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତିକାୱଚରାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଇମଂ ହାରନଯପଟିମଣ୍ଡିତଂ ପକରଣଂ ଅଭାସି। ଭାସିତ୍ୱା ଚ

ଭଗଵତୋ ସନ୍ତିକଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ଵା ଭଗଵନ୍ତଂ ଅଭିଵାଦେତ୍ଵା ଏକମନ୍ତଂ ନିସିନ୍ନୋ ଯଥାଭାସିତଂ ଇମଂ ପକରଣଂ ଭଗଵତୋ ନିଵେଦେସି। ତଂ ସୁତ୍ଵା ଭଗଵା ‘‘ସାଧୁ ସାଧୂ’’ତିଆଦିନା ଅନୁମୋଦିତ୍ଵା ‘‘ତସ୍ମାତିହ, ତ୍ଵଂ କଚ୍ଚାନ, ଇମଂ ଧମ୍ମସଂଵଣ୍ଣନଂ ଧମ୍ମନେତ୍ତିତ୍ଵେଵ ଧାରେହୀ’’ତି ନାମଗ୍ଗହଣଂ ଅକାସୀତି ଵଦନ୍ତି। ଦେସନାହାରାଦିନନ୍ଦିଯାଵଟ୍ଟନଯାଦିହାରନଯାନୁସାରେନେଵ ସବ୍ବଧମ୍ମସଂଵଣ୍ଣନାନଂ ଗତିଯୋତି ଆହ ‘‘ସାସନସ୍ସ ସଦାଯତ୍ତା, ନଵଙ୍ଗସ୍ସତ୍ଥଵଣ୍ଣନା’’ତି।

ଗମ୍ଭୀରଞାଣେହୀହି ଗମ୍ଭୀରେହି ଞାଣେହି, ନ ସବ୍ବାମତ୍ତକେନ, ଗମ୍ଭୀରଞାଣେହି ଵା ମହାପଞ୍ଞେହି ଅରିଯେହି। ପକରଣସ୍ସ ଗମ୍ଭୀରତ୍ତଂ, ଅତ୍ତନୋ ଚ ଞାଣସ୍ସ ନାତିଵିସଯତଂ ଵିଦିତ୍ଵା ସଂଵଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ସଂସୀଦନ୍ତମ୍ପି ମଂ ସାସନଗୁଣାଦିଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପଦା ଉସ୍ସାହେସୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘କିଞ୍ଚାପୀ’’ତିଆଦିନା।

‘‘ପଞ୍ଚପିନିକାଯେ ଓଗାହେତ୍ଵା’’ତି ଇମିନା ନେତ୍ତିଯା ପଞ୍ଚପି ମହାନିକାଯେ ଅନୁପଵିସିତ୍ଵା ଅଵଟ୍ଠାନଂ, ତେସଂ ସଂଵଣ୍ଣନାଭାଵଞ୍ଚ ଦୀପେତି। ତତ୍ଥ ‘‘କତମୋ ଅସ୍ସାଦୋ ଚ ଆଦୀନଵୋ ଚା’’ତିଆଦିପେଟକୋପଦେସପାଳିଂ (ପେଟକୋ। ୨୩) ଆନେତ୍ଵା ଇଧ ଦେସନାହାରାଦୀନଂ ପଦତ୍ଥଵିନିଚ୍ଛଯୋ ପେଟକେନ ସଂସନ୍ଦନଂ ନାମ। ‘‘ଯଥାବଲ’’ନ୍ତି ଇମିନା ସବ୍ବଥା ସବ୍ବଭାଗେନାପି ନେତ୍ତିଯା ସଂଵଣ୍ଣନା ମଯା ନ ସୁକରା କାତୁଂ, ଅତ୍ତନୋ ପନ ଞାଣବଲାନୁରୂପଂ କରିସ୍ସାମୀତି ନିରତିମାନତଂ ଦୀପେତି।

ସୁଵିସୁଦ୍ଧନ୍ତି ସୁଟ୍ଠୁ ଵିସୁଦ୍ଧଂ, ନିକାଯନ୍ତରଲଦ୍ଧିଦୋସେହି ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଅନୁପ୍ପଵେସିତେହି ଅସମ୍ମିସ୍ସନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅସଂକିଣ୍ଣନ୍ତି ସନିକାଯେପି ପଦତ୍ଥନ୍ତରପରିକପ୍ପନାଦିନା ଅସଂକିଣ୍ଣଂ ତାଦିସସଙ୍କରରହିତଂ ଅନାକୁଲଂ ସୁପରିଚ୍ଛିନ୍ନଂ। ଵିଵିଧେହି ଆକାରେହି ନିଚ୍ଛିନୋତୀତି ଵିନିଚ୍ଛଯୋ। ଅତ୍ଥାନଂ ଵିନିଚ୍ଛଯୋ ଅତ୍ଥଵିନିଚ୍ଛଯୋ। ଗଣ୍ଠିଟ୍ଠାନଭୂତେସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଖିଲମଦ୍ଦନାକାରେନ ପଵତ୍ତା ଵିମତିଚ୍ଛେଦକଥା, ନିପୁଣୋ ସୁଖୁମୋ ସଣ୍ହୋ ଅତ୍ଥଵିନିଚ୍ଛଯୋ ଏତସ୍ସାତି ନିପୁଣତ୍ଥଵିନିଚ୍ଛଯୋ। ଅଥ ଵା ଅତ୍ଥେ ଵିନିଚ୍ଛିନୋତୀତି ଅତ୍ଥଵିନିଚ୍ଛଯୋ, ଯଥାଵୁତ୍ତଅତ୍ଥଵିସଯଞାଣଂ, ନିପୁଣୋ ଛେକୋ ଅତ୍ଥଵିନିଚ୍ଛଯୋ ଏତସ୍ସାତି ନିପୁଣତ୍ଥଵିନିଚ୍ଛଯୋ, ତଂ ନିପୁଣତ୍ଥଵିନିଚ୍ଛଯଂ। ସମଯନ୍ତି ସିଦ୍ଧନ୍ତଂ। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି – ମହାଵିହାରଵାସୀନଂ ସିଦ୍ଧନ୍ତୋ ଵୁତ୍ତନଯେନ ସୁପରିସୁଦ୍ଧୋ, ଅନାକୁଲୋ, ସଣ୍ହସୁଖୁମଵିନିଚ୍ଛଯୋ ଚ, ସିଦ୍ଧନ୍ତଂ ତଂ ଅଵିଲୋମେନ୍ତୋ ଅନୁକୂଲତୋ ତତ୍ଥ ସିଦ୍ଧଂଯେଵ ଧମ୍ମନେତ୍ତିଂ ପକାସଯନ୍ତୋ ନେତ୍ତିପ୍ପକରଣସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂଵଣ୍ଣନଂ କରିସ୍ସାମୀତି।

ପମାଦଲେଖନ୍ତି ଅପରଭାଗେ ପୋତ୍ଥକାରୁଳ୍ହକାଲେ ପମଜ୍ଜିତ୍ଵା ଲିଖନଵସେନ ପଵତ୍ତପମାଦପାଠଂ। ଵଜ୍ଜେତ୍ଵାତି ଅପନେତ୍ଵା। ପାଳିଂ ସମ୍ମା ନିଯୋଜଯନ୍ତି ତଂ ତଂ ନେତ୍ତିପାଳିଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଉଦାହରଣଭାଵେନ ଆନୀତସୁତ୍ତେ ସମ୍ମଦେଵ ନିଯୋଜେନ୍ତୋ, ଅତ୍ଥସଂଵଣ୍ଣନାଯ ଵା ତଂ ତଂ ଉଦାହରଣସୁତ୍ତସଙ୍ଖାତଂ ପାଳିଂ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଲକ୍ଖଣଭୂତେ ନେତ୍ତିଗନ୍ଥେ ସମ୍ମଦେଵ ନିଯୋଜେନ୍ତୋ। ଉପଦେସନ୍ତି ନେତ୍ତିଉପନିସଂ ନେତ୍ତିହଦଯଂ। ଯ୍ଵାଯଂ ସପଟ୍ଠାନଵିଭାଗସ୍ସ ତେତ୍ତିଂସଵିଧସ୍ସ ନେତ୍ତିପଦତ୍ଥସ୍ସ ସହ ନିମିତ୍ତଵିଭାଗେନ ଅସଙ୍କରତୋ ଵଵତ୍ଥିତୋ ଵିସଯୋ, ତଂ। ଵିଭାଵେନ୍ତୋ ପକାସେନ୍ତୋ। ତସ୍ସା ନେତ୍ତିଯା କରିସ୍ସାମି ଅତ୍ଥଵଣ୍ଣନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ଅଭିଯାଚିତୋ’’ତି ଇମିନା ଅତ୍ଥସଂଵଣ୍ଣନାଯ ନିମିତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି, ‘‘ଠିତିଂ ଆକଙ୍ଖମାନେନ ଚିରଂ ସଦ୍ଧମ୍ମନେତ୍ତିଯା’’ତି ଇମିନା ପଯୋଜନଂ, ‘‘କରିସ୍ସାମତ୍ଥଵଣ୍ଣନ’’ନ୍ତି ଇମିନା ପିଣ୍ଡତ୍ଥଂ। ସଂଵଣ୍ଣିଯମାନା ହି ପକରଣତ୍ଥା ସଂଵଣ୍ଣନାଯ ପିଣ୍ଡତ୍ଥୋ। ‘‘ତମୁପନିସ୍ସାଯା’’ତିଆଦିନା କରଣପ୍ପକାରଂ।

ଇଦାନି ସଂଵଣ୍ଣନାଯ ସଵନେ ନିଯୋଜେନ୍ତୋ ‘‘ଇତି ଅତ୍ଥ’’ନ୍ତି ଓସାନଗାଥମାହ। ତତ୍ଥ ‘‘ସକ୍କଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ପଦଂ ଉଭଯତ୍ଥ ଯୋଜେତବ୍ବଂ ‘‘ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଵିଭଜନ୍ତସ୍ସ, ସକ୍କଚ୍ଚଂ ନିସାମଯଥା’’ତି।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦାନକଥାଵଣ୍ଣନା

ଵଚନତ୍ଥଜାନନେନ ଵିଦିତପ୍ପକରଣତ୍ଥସାମଞ୍ଞତ୍ଥସ୍ସ ପକରଣକଥା ଵୁଚ୍ଚମାନା ସୋଭେଯ୍ଯାତି ନେତ୍ତିପଦତ୍ଥପରିଜାନନମେଵ ଆଦିମ୍ହି ଯୁତ୍ତରୂପନ୍ତି ତଦତ୍ଥଂ ପୁଚ୍ଛତି ‘‘ତତ୍ଥ କେନଟ୍ଠେନ ନେତ୍ତୀ’’ତି। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ‘‘ତସ୍ସା ନେତ୍ତିଯା କରିସ୍ସାମତ୍ଥଵଣ୍ଣନ’’ନ୍ତି ଯଦିଦଂ ଵୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମିଂ; ଯସ୍ସା କରିସ୍ସାମତ୍ଥଵଣ୍ଣନନ୍ତି ପଟିଞ୍ଞାତଂ, ସା ନେତ୍ତି କେନଟ୍ଠେନ ନେତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥାତି ଵା ‘‘ନେତ୍ତିପ୍ପକରଣସ୍ସା’’ତି ଏତସ୍ମିଂ ଵଚନେ ଯା ନେତ୍ତି ଵୁତ୍ତା, ସା କେନଟ୍ଠେନ ନେତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ନଯନଟ୍ଠେନା’’ତି ଇଦଂ କତ୍ତୁକରଣାଧିକରଣସାଧନାନଂ ସାଧାରଣଵଚନନ୍ତି ‘‘ଅରିଯଧମ୍ମଂ ନଯତୀ’’ତି କତ୍ତୁସାଧନଵସେନ ତାଵ ନେତ୍ତିସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଵତ୍ଵା ଇଦାନି କରଣାଧିକରଣସାଧନଵସେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ନଯନ୍ତି ତାଯା’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ।

ତଥା ହି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନେତ୍ତିଉପଦେସାଧୀନତ୍ତା ଏୱ ସୁତ୍ତାୱବୋଧସ୍ସ ୱୁତ୍ତଂ। ପେଟକେ ‘‘ତସ୍ମା ନିକ୍ଖିପିତୁକାମେନ ସୁତମଯେନ ଅଟ୍ଠା ପରିଯେସିତବ୍ବା, ତତ୍ଥ ପରିଯେସନାଯ ଅଯଂ ଅନୁପୁବ୍ବୀ ଭୱତି ସୋଳସ ହାରା ପଞ୍ଚ ନଯା ଅଟ୍ଠାରସ ମୂଲପଦାନୀ’’ତିଆଦି (ପେଟକୋ। ୩)। ହାରନଯୱିଚାରଣା ୱିନିମୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାୱିସେସୋ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ‘‘ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନା ନେତ୍ତିଉପଦେସାଯତ୍ତା’’ତି। ସ୍ୱାଯମତ୍ଥୋ ପରତୋ ପକିଣ୍ଣକକଥାଯଂ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ଏୱଂ ମହାୱିସଯା ଚାଯଂ ନେତ୍ତି କୁତୋ ପଭୱାତି ଆହ ‘‘ସୁତ୍ତପ୍ପଭୱା’’ତି, ଏତେନ ନେତ୍ତିଯା ପମାଣଭୂତତଂ ଦସ୍ସେତି। ଇଦଞ୍ଚ ସୁତ୍ତସ୍ସ ନେତ୍ତିସନ୍ନିସ୍ସଯତାପରିଦୀପନପରଂ, ନ ଥେରପ୍ପଭୱତାପଟିକ୍ଖେପପରଂ। ଥେରୋ ହି ପଞ୍ଚ ମହାନିକାଯେ ଓଗାହେତ୍ୱା ତଂସନ୍ନିସ୍ସଯେନେୱ ତେସଂ ସଂୱଣ୍ଣନାଭୂତଂ ଇମଂ ପକରଣଂ ଅଭାସି, ତସ୍ମା ଅଯମେୱ ସଂୱଣ୍ଣନାଧମ୍ମୋ, ଯଦିଦଂ ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବଧମ୍ମସନ୍ନିସ୍ସଯତା।

ପକରଣପରିଚ୍ଛେଦତୋତି ପକରଣସ୍ସ ୱିଭାଗତୋ। ହାରୱିଚାରାଦଯୋ ହି ତଯୋ ନେତ୍ତିପ୍ପକରଣସ୍ସ ୱିଭାଗା, ପକରଣଭୂତପରିଚ୍ଛେଦତୋ ୱା। ତୀଣି ହି ଏତାନି ପକରଣାନି ତଯୋ ଅଧିକାରା, ଯଦିଦଂ ହାରୱିଚାରାଦଯୋ। ପାଠଇୱତ୍ଥାନତୋତି ପାଠସନ୍ନିୱେସତୋ।

‘‘ସଙ୍ଖେପହି ପକରଣତ୍ଥୋ’’ତିଆଦିନା ସଙ୍ଗହୱାରସ୍ସ ଅନ୍ୱତ୍ଥସଞ୍ଞିତଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ନନୁ ଚେତ୍ଥ ପଟ୍ଠାନଂ ଅସଙ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି ଚୋଦକୋ ବ୍ଯଭିଚାରମାହ। ଇତରୋ ଯଦିପି ସରୂପତୋ ଅସଙ୍ଗହିତଂ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନଯିଦମେୱ’’ତିଆଦିନା ପରିହରତି। ପୁନ ‘‘ତଥା ହୀ’’ତିଆଦିନା ତମେୱତ୍ଥଂ ପାଠଇଯା ପାକଟତରଂ କରୋତି। ଅତ୍ଥନଯା ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟାଦଯୋ। ସଙ୍ଖାରତ୍ତିକା ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦଯୋ, କାଯସଙ୍ଖାରାଦଯୋ ଚ। ତେସୁ ଅତ୍ଥନଯାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍ଗହୋ ପରତୋ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ଇତରେ ପନ କାମାୱଚରା, ରୂପାୱଚରା ଚ କୁସଲା ଚେତନା ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ, ଅକୁସଲା ଚେତନା ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ, ଅରୂପାୱଚରା କୁସଲା ଚେତନା ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋ। ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଚ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଚ କାଯଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତୋ କାଯସଙ୍ଖାରୋ, ସୋ ଏୱ ୱଚୀଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତୋ ୱଚୀସଙ୍ଖାରୋ, ମନୋଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତୋ ପନ ତିୱିଧୋପି ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରୋ। ଇତି ଜାତିୱସେନ ପୁରିମତ୍ତିକେ ୱୁତ୍ତା ଏୱ ଧମ୍ମା ଦ୍ୱାରୱସେନ ଦୁତିଯତ୍ତିକେ ୱୁତ୍ତା, ତେ ଏୱ ଚ ପୁରିମତ୍ତିକେତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଯତ୍ଥାତି ଯସ୍ମିଂ ୱାରେ। ପେଟକେତି ପେଟକୋପଦେସେ। ସମ୍ମତମାନାତି ସଂୱଣ୍ଣନାୱସେନ ସନ୍ନିପତନ୍ତା। ‘‘ବ୍ଯଞ୍ଜନୱିଧିପୁଥୁତ୍ତା’’ତି ଇଦଂ ଏକସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ଅନେକେସଂ ହାରାନଂ ସନ୍ନିପତନସ୍ସ କାରଣୱଚନଂ। ତଥା ହି ‘‘ଅନେକସାମତ୍ଥିଯନିଚିତା ସଦ୍ଦା’’ତି ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା ୱଦନ୍ତି।

‘‘ନ ସରୂପତୋ’’ତି ଇମିନା ସଙ୍ଗହୱାରେ ୱିଯ ଉଦ୍ଦେସନିଦ୍ଦେସୱାରେସୁପି ପଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅତ୍ଥତୋ ଉଦ୍ଧଟତଂ ଦସ୍ସେତି। ମୂଲପଦଗ୍ଗହଣେନେୱ ଗହିତତ୍ତା ଉଦ୍ଦେସୱାରେ ତାୱ ଏୱଂ ହୋତୁ, ନିଦ୍ଦେସୱାରେ ପନ କଥନ୍ତି? ତତ୍ଥାପି ନଯଗ୍ଗହଣେନେୱ ମୂଲପଦାନିପି ଗହିତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନ ହି ମୂଲପଦେହି ୱିନା କାଚି ନଯଯୋଜନା ସମ୍ଭୱତି। ଅପରେ ପନ ‘‘ହାରନଯା ୱିଯ ପଟ୍ଠାନଂ ନ ସୁତ୍ତସ୍ସ ସଂୱଣ୍ଣନାୱିସେସୋ, ଅଥ ଖୋ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ସଂକିଲେସଭାଗିଯତାଦିଲବ୍ଭମାନୱିସେସମତ୍ତନ୍ତି ନ ତସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ପଦତ୍ଥସଙ୍ଗହୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ତେତ୍ତିଂସାଯ ନେତ୍ତିପଦତ୍ଥେସୁ ପଟ୍ଠାନଂ ଅସଙ୍ଗହିତଂ, ଉଦ୍ଦେସନିଦ୍ଦେସୱାରେସୁ ଚ ଅନୁଦ୍ଧଟମେୱା’’ତି ୱଦନ୍ତି।

‘‘ପାଠଇତୋ ଏୱ ୱିଞ୍ଞାଯତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେନ୍ତୋ ‘‘ତଥା ହି…ପେ… ଆଭତ’’ନ୍ତି ଆହ, ତେନ ଥେରେନ ଭାସିତଭାୱୋ ୱିଯ ଭଗୱତା ଅନୁମୋଦିତଭାୱୋପି ପାଠଇଅନୁଗତୋ ଏୱାତି ଦସ୍ସେତି। ସାୱକଭାସିତତ୍ତା ନିଦାନଂ ନ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଚୋଦେନ୍ତୋ ‘‘ସାୱକ…ପେ… ଭାସିତ’’ନ୍ତି ଆହ। ନଯିଦଂ ଏକନ୍ତିକନ୍ତି ଚ ସାୱକଭାସିତବୁଦ୍ଧଭାସିତଭାୱୋ ନିଦାନାୱଚନସ୍ସ, ନିଦାନୱଚନସ୍ସ ଚ ଅକାରଣଂ ଉଭଯତ୍ଥାପି ଉଭଯସ୍ସ ଦସ୍ସନତୋ। ତସ୍ମା ନିଦାନାୱଚନେନ ନେତ୍ତିଯା ଅସାୱକଭାସିତତା ନ ସିଜ୍ଝତୀତି ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘ନ ଚ ତାୱତା ତାନି ଅପ୍ପମାଣଂ, ଏୱମିଧାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବ’’ନ୍ତି।

ଯେନେୱ କାରଣେନ ନିଦାନାୱଚନସ୍ସ ପମାଣଭାୱସାଧନତା, ତେନେୱ କାରଣେନ ଇମସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ପମାଣଭାୱସିଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ନିଦାନଞ୍ଚ ନାମା’’ତିଆଦିନା। ଇଦାନି ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦିନା ନେତ୍ତିଯା ନିଦାନାୱଚନେନ ଅବ୍ଯଭିଚାରହେତୁମାହ। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ପଯୋଗୋ ନ ନେତ୍ତିଯା ନିଦାନଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ପାଠଇଯା ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାଭାୱତୋ। ଯା ହି ପାଠଇଯା ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନା ନ ତସ୍ସା ନିଦାନୱଚନଂ ଦିଟ୍ଠଂ ଯଥା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗସ୍ସ, ନିଦ୍ଦେସାଦୀନଞ୍ଚାତି।

‘‘ଅଯଂ ୱିଭାଗୋ’’ତିଆଦିନା ଏକୱିଧତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଚତୁରାସୀତିସହସ୍ସପ୍ପଭେଦା, ତାୱ ଯଥାଦସ୍ସିତସ୍ସ ପକରଣୱିଭାଗସ୍ସ ପୁନ ‘‘ଆଦିନା ନଯେନ ପକରଣୱିଭାଗୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି ଇଦଂ ନିଗମନଂ। ତତ୍ଥ ଆଦିନା ନଯେନାତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯଧମ୍ମନିଦ୍ଦେସତୋ

ପଞ୍ଞତ୍ତିପଞ୍ଞପେତଙ୍ଗଧମ୍ମୱିଭଜନତୋ ତିୟଦ୍ଧପରିୟାପନ୍ନଧମ୍ମୱିଚାରତୋ ଚତୁରୋଘନିତ୍ଥରଣତ୍ଥତୋ ପଞ୍ଚାଭିନନ୍ଦନାଦିପ୍ପହାନତୋ ଛତଣ୍ହାକାୟୁପସମନତୋ ସଙ୍ଗହୱାରାଦିସତ୍ତୱାରସଙ୍ଗହତୋ ଅଟ୍ଠମିଚ୍ଛତ୍ତସମୁଗ୍ଘାତଦୀପନତୋତି ଏୱମାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧। ସଙ୍ଗହଵାରଵଣ୍ଣନା

ଯନ୍ତି ଅନିୟମତ୍ଥୋ ସବ୍ବନାମସଦ୍ଦୋ କମ୍ମସାଧନଵସେନ ଵୁତ୍ତୋ। ଅତ୍ଥାଵବୋଧନତ୍ଥୋ ସଦ୍ଦପ୍ପୟୋଗୋ ଅତ୍ଥପରାଧୀନୋ କେଵଲୋ ଅତ୍ଥପଦତ୍ଥକୋ , ସୋ ପଦତ୍ଥଵିପରିୟେସକାରିନା ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ପରଭୂତେନ ସଦ୍ଦପଦତ୍ଥକୋ ଜାୟତୀତି ଆହ ‘‘ଯନ୍ତି ଅନିୟମତୋ ଉପୟୋଗନିଦ୍ଦେସୋ’’ତି। ଲୋକୋତି କତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋତିଆଦୀସୁପି ଏସେଵ ନୟୋ।

ଏଵଂ ‘‘ଯ’’ନ୍ତିଆଦୀନଂ ଗାଥାପଦାନଂ କମ୍ମକତ୍ତୁକିରିୟାକତ୍ତୁଵିସେସନାଦିଦସ୍ସନଵସେନ ଅତ୍ଥଂ ଵତ୍ଵା ଇଦାନି ଅତ୍ଥୟୋଜନଵସେନ ପଦତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଲୋକିୟନ୍ତି ଏତ୍ଥା’’ତିଆଦିମାହ। ଲୋକସଦ୍ଦୋ ଇଧ ସାମଞ୍ଞତୋ ସତ୍ତଲୋକଵଚନୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନାହ ‘‘ପୂଜନକିରିୟାୟୋଗ୍ୟଭୂତତାଵସେନା’’ତି। ସାସନନ୍ତରଧାନତୋ ପରଂ ପୂଜନା ଅଞ୍ଞବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦେନ ଵେଦିତବ୍ବା, ଯଥେତରହି ଵିପସ୍ସୀଆଦିସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ। ‘‘ଦୀପଙ୍କରୋ’’ତିଆଦିନା ଯଦିପି ବୁଦ୍ଧଵଂସଦେସନାୟଂ (ବୁ। ଵଂ। ୨।୭୫) ଭଗଵତାଵ ଵୁତ୍ତଂ, ସୁମେଧପଣ୍ଡିତଭାଵେନ ପନ ପଵତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାୟ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଯଥାହ ଭଗଵା ସୁମେଧଭୂତୋ’’ତି।

ପରିଞ୍ଞାକ୍କମେନାତି ଞାତପରିଞ୍ଞାଦିପଟିପାଟିୟା। ଲକ୍ଖଣାଵବୋଧପ୍ପଟିପତ୍ତିୟାତି ଵିପସ୍ସନାୟ। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ସୁଞ୍ଞତମୁଖାଦୀହୀ’’ତି। ତଥା ଚ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଵିଞ୍ଞୂହି ଵେଦନୀୟତାୟ ଏଵ ସାସନଵରସ୍ସ ଵୁତ୍ତଂ ଭଗଵତା –

‘‘ଏତୁ ଵିଞ୍ଞୂ ପୁରିସୋ ଅସଠୋ ଅମାୟାଵୀ ଉଜୁଜାତିକୋ, ଅହମନୁସାସାମି, ଅହଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେମି, ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ତଥା ପଟିପଜ୍ଜମାନୋ ନ ଚିରସ୍ସେଵ ସାମଞ୍ଞେଵ ଉସ୍ସତି, ସାମଂ ଦକ୍ଖିତୀ’’ତିଆଦି (ମ। ନି। ୨।୨୮୧)।

ଯଂ-ସଦ୍ଦୋ ସାସନଵିସୟୋ, ଲୋକପାଲସଦ୍ଦୋ ସତ୍ଥୁଵିସୟୋପି ଲୋକଂ ପତି ଗୁଣୀଭୂତୋତି ‘‘ତସ୍ସା’’ତି ପଟିନିଦ୍ଦେସସ୍ସ କଥଂ ସତ୍ଥୁଵିସୟତାତି ଚୋଦନଂ ମନସିକତ୍ଵା ଆହ ‘‘ସଲୋକପାଲୋତି ଚେଟ୍ଠା’’ତିଆଦି, ଗୁଣୀଭୂତୋପି ଲୋକପାଲସଦ୍ଦୋ ପଧାନଭୂତୋ ଵିୟ ପଟିନିଦ୍ଦେସଂ ଅରହତି। ଅଞ୍ଞୋ ହି ସଦ୍ଦକ୍କମୋ, ଅଞ୍ଞୋ ଅତ୍ଥକ୍କମୋତି।

ଧମ୍ମଗାରଵେନ ଭଗଵା ଧମ୍ମଂ ପୂଜେନ୍ତୋ ଵେନେୟ୍ୟବନ୍ଧଵେ ଅଚିନ୍ତେତ୍ଵା ସମାପତ୍ତିସମାପଜ୍ଜନଧମ୍ମପଚ୍ଚଵେକ୍ଖଣାଦୀହି ସତ୍ତସତ୍ତାହଂ ଵୀତିନାମେସୀତି ଆହ ‘‘ଭଗଵତୋ…ପେ… ଦୀପେତବ୍ବା’’ତି। ତତ୍ଥ ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସାଵକେହି ଧମ୍ମସ୍ସଵନସ୍ସ, ତେସଂ ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନାଦୀନଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ଇଚ୍ଚସ୍ସାତି ଇତି ଅସ୍ସ, ଏଵଂ ଭଗଵତୋ ଅଵିପରୀତଅନନ୍ତରାୟିକନିୟ୍ୟାନିକଧମ୍ମଦେସନାୟ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାନାଵରଣଭାଵଦୀପନେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାତି ଚତୁଵେସାରଜ୍ଜୟୋଗେନ। ତଦଵିନାଭାଵିନା ଦସବଲ…ପେ… ପକାସିତା ହୋତି। ଆଵେଣିକବୁଦ୍ଧଧମ୍ମାଦୀତି ଏତ୍ଥ ଆଦିସଦ୍ଦେନ ତୀସୁ କାଲେସୁ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣାନି, ଚତୁସଚ୍ଚଞାଣାନି, ଚତୁପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣାନି, ପଞ୍ଚଗତିପରିଚ୍ଛେଦକଞାଣାନି, ଛ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣାନି, ସତ୍ତ ଅରିୟଧନାନି, ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା, ଅଟ୍ଠ ଵିଜ୍ଜା, ଅଟ୍ଠସୁ ପରିସାସୁ ଅକମ୍ପନଞାଣାନି, ଅଟ୍ଠ ଵିମୋକ୍ଖା, ନଵ ସମାଧିଚରିୟା, ନଵ ଅନୁପୁବ୍ବଵିହାରା, ଦସ ନାଥକରଣା ଧମ୍ମା, ଦସ ଅରିୟଵାସା, ଦ୍ଵାଦସ ଧମ୍ମଚକ୍କାକାରା, ତେରସ ଧୁତଧମ୍ମା, ଚୁଦ୍ଦସ ବୁଦ୍ଧଞାଣାନି, ପନ୍ନରସ ଚରଣଧମ୍ମା, ସୋଳସ ଞାଣଚରିୟା, ସୋଳସ ଆନାପାନସ୍ସତୀ, ଏକୂନଵୀସତି ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖଣଞାଣାନି, ଚତୁଵୀସତି ପଚ୍ଚୟଵିଭାଵନଞାଣାନି, ଚତୁଚତ୍ତାରୀସ ଞାଣଵତ୍ଥୂନି, ସତ୍ତସତ୍ତତି ଞାଣଵତ୍ଥୂନି, ଚତୁଵୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସମାପତ୍ତିସଞ୍ଚାରିମହାଵଜିରଞାଣଂ, ଅନନ୍ତନୟସମନ୍ତପଟ୍ଠାନପଵିଚୟଦେସନାକାରପ୍ପଵତ୍ତଞାଣାନି ଚାତି ଏଵମାଦୀନଂ ଭଗଵତୋ ଗୁଣଵିସେସାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅପରୋ ନୟୋ – ଗୁଣଵିସିଟ୍ଠତଂ ଦୀପେତି, ସା ଚ ଗୁଣଵିସିଟ୍ଠତା ମହାକରୁଣାମହାପଞ୍ଞାହି ଵେଦିତବ୍ବା ତାହି ସତ୍ଥୁସମ୍ପତ୍ତିସିଦ୍ଧିତୋ। ତତ୍ଥ ମହାକରୁଣାୟ ପଵତ୍ତିଭେଦୋ ‘‘ବହୁକେହି ଆକାରେହି ପସ୍ସନ୍ତାନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗଵନ୍ତାନଂ ସତ୍ତେସୁ ମହାକରୁଣା ଓକ୍କମତୀ’’ତିଆଦିନା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗେ (ପଟି। ମ। ୧।୧୧୭) ଵୁତ୍ତନୟେନ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ମହାପଞ୍ଞାୟ ପନ ପଵତ୍ତିଭେଦୋ ଵୁତ୍ତୋ ଏଵ। ତତ୍ଥ କରୁଣାୟ ଭଗଵତୋ ଚରଣସମ୍ପତ୍ତି, ପଞ୍ଞାୟ ଵିଜ୍ଜାସମ୍ପତ୍ତି। କରୁଣାୟ ସତ୍ତାଧିପତିତା, ପଞ୍ଞାୟ ଧମ୍ମାଧିପତିତା। କରୁଣାୟ ଲୋକନାଥତା, ପଞ୍ଞାୟ ଅତ୍ତନାଥତା। କରୁଣାୟ ପୁବ୍ବକାରିତା, ପଞ୍ଞାୟ କତଞ୍ଞୁତା। କରୁଣାୟ ଅପରନ୍ତପତା, ପଞ୍ଞାୟ ଅନତ୍ତନ୍ତପତା। କରୁଣାୟ ବୁଦ୍ଧକରଧମ୍ମସିଦ୍ଧି, ପଞ୍ଞାୟ ବୁଦ୍ଧଭାଵସିଦ୍ଧି। କରୁଣାୟ ପରେସଂ ତାରଣଂ, ପଞ୍ଞାୟ ସୟଂ ତାରଣଂ। କରୁଣାୟ ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ଅନୁଗ୍ଗହଚିତ୍ତତା, ପଞ୍ଞାୟ ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ଵିରତ୍ତଚିତ୍ତତା ପକାସିତା ହୋତୀତି ଅନଵସେସତୋ ପରହିତପଟିପତ୍ତିୟା, ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତିୟା ଚ ପାରିପୂରୀ ଵେଦିତବ୍ବା। ତୀସୁପି ଅଵତ୍ଥାସୂତି

ହେତୁଫଲସଭାୂପକାରାଓନ୍ତାସୁ।

ଅଭିସମଯୋ ପଟିୱେଧସାସନସ୍ସ, ମନସିକରଣଂ ପଟିପତ୍ତିସାସନସ୍ସ, ସୱଣାଦୀହି ପରିଚଯକରଣଂ ପରିଯତ୍ତିସାସନସ୍ସାତି ତିଣ୍ଣମ୍ପି ୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ତେନାହ ''ଯଥାରହ''ନ୍ତି। ''ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଧମ୍ମଦେସନେନା''ତି ଇମିନା ଇଧ ''ସାସନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ତିୱିଧସ୍ସାପି ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ଅୱିସେସେନ ଦେସନାପୂଜଂ ୱତ୍ୱା ଥୋମନାପୂଜନସ୍ସ ୱସେନ ତଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅରିଯଂ, ୱୋ ଭିକ୍ଖୱେ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ''ଥୋମନେନା''ତି ପଦେନାପି ''ସକ୍କଚ୍ଚ''ନ୍ତି ପଦଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପୂଜନାଦ୍ୱଯସ୍ସାପି ୱା ୱସେନ ଇଧାପି ପଦଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଅରିଯଭାୱାଦଯୋତି ଅରିଯସେଟ୍ଠଅଗ୍ଗଭାୱାଦଯୋ। ନିଯ୍ୟାନାଦଯୋତି ନିଯ୍ୟାନହେତୁଦସ୍ସନାଦଯୋ। ସ୍ୱାକ୍ଖାତତାଦଯୋତି ସ୍ୱାକ୍ଖାତସନ୍ଦିଟ୍ଠିକତାଦଯୋ।

ଇଦାନି ଅରିଯସଙ୍ଘଗୁଣାନମ୍ପି ଇମାଯ ଗାଥାଯ ପକାସିତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯସ୍ମା ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ବାଲ୍ୟାଦିସମତିକ୍କମନତୋତି ବାଲଅବ୍ୟତ୍ତଭାୱାଦିସମତିକ୍କମନତୋ।

ଞାଣୱିସେସୋ ସୁତଚିନ୍ତାଭାୱନାମଯଞାଣାନି। ସୋତବ୍ବମନସିକାତବ୍ବପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବାୱତ୍ଥା ଅୱତ୍ଥାଭେଦୋ। ଉଭଯନ୍ତି ବ୍ୟଞ୍ଜନପଦଂ, ଅତ୍ଥପଦଞ୍ଚ। ଉଭଯଥାତି କରଣକମ୍ମସାଧନୱସେନ ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବତୋତି ଞାତବ୍ବତୋ।

''ଅଯଞ୍ଚ ଗାଥା''ତିଆଦି କେସଞ୍ଚି ୱାଦୋ। ତଥା ହି ଅପରେ ''ଥେରେନେୱାଯଂ ଗାଥା ଭାସିତା''ତି ୱଦନ୍ତି। ଅଭୂପନାଯିକାପି ହି କଦାଚି ଧମ୍ମଦେସନା ହୋତି ଏୱ ଯଥା ''ଦସବଲସମନ୍ନାଗତୋ , ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ ଚତୁୱେସାରଜ୍ଜୱିସାରଦୋ''ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୨।୨୧-୨୨)। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''କତମେ ସୋଳସ ହାରା''ତିଆଦିୱଚନଂ ସମତ୍ଥିତଂ ହୋତି।

ଯଥାୱୁତ୍ତଅତ୍ଥମୁଖେନେୱାତି ମୂଲପଦସଙ୍ଖାତଅତ୍ଥଦ୍ୱାରେନେୱ। ପରତୋ ଆଗମିସ୍ସତୀତି ନିଦ୍ଦେସୱାରସ୍ସ ପରିଯୋସାନେ ଆଗମିସ୍ସତି ''ତୀଣି ଚ ନଯା ଅନୂନା''ତିଆଦିନା (ନେତ୍ତି। ୪ ଦ୍ୱାଦସପଦ)।

ୱୁଚ୍ଚତୀତି କତ୍ତରି କମ୍ମନିଦ୍ଦେସୋତି ଆହ ''ୱଦତୀ''ତି। ଅଥ ୱା ୱୁଚ୍ଚତୀତି କମ୍ମକତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋଯଂ। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ – ହାରା, ନଯା ଚାତି ଉଭଯଂ ପରିଗ୍ଗହିତଂ ସଂୱଣ୍ଣକେନ ସବ୍ବଥା ଗହିତଞ୍ଚେ, ୱୁଚ୍ଚତି ସୁତ୍ତଂ, ସଯମେୱ ସୁତ୍ତଂ ସଂୱଣ୍ଣେତୀତି , ଏତେନ ହାରନଯେସୁ ୱସୀଭାୱେନ ସୁତ୍ତସଂୱଣ୍ଣନାଯ ସୁକରତଂ ଦସ୍ସେତି।

ପକାରନ୍ତରେନାତି ପୁବ୍ବେ ''ସାସନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ''ଦେସନା, ଦେସିତ''ନ୍ତି ତତୋ ଅଞ୍ଞେନ ପକାରେନ। ନିଯମେତ୍ୱାତି ତସ୍ସ ଏକନ୍ତତୋ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତଂ ଅୱଧାରେତ୍ୱା। ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତା ୱିସିଟ୍ଠେସୁ ଦେସନାଦେସିତେସୁ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟପଦେ ଲବ୍ଭମାନା ୱିଜାନନକିରିଯା।

ଦେସନାଦେସିତାନି ଚ ଯାୱଦେୱ ୱିଜାନନତ୍ଥାନୀତି ୱିଜାନନଂ ପଧାନନ୍ତି ତମେୱ ନିଦ୍ଧାରେନ୍ତୋ ''ତତ୍ରାତି ତସ୍ମିଂ ୱିଜାନନେ''ତି ଆହ।

ଏତ୍ତାହାତି ନୱଙ୍ଗସାସନନୱୱିଧସୁତ୍ତନ୍ତାତି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥୱଚନେ ଆହ ଚୋଦକୋ। ତସ୍ସାଯଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ – ନୱହି ଅଙ୍ଗେହି ୱୱତ୍ଥିତେହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍କରରହିତେହି ଭୱିତବ୍ବଂ, ତଥା ଚ ସତି ଅସୁତ୍ତସଭାୱାନେୱ ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗାଦୀନୀତି ନୱୱିଧସୁତ୍ତନ୍ତୱଚନଂ ୱିରୁଜ୍ଝେଯ୍ୟ। ଅଥ ସୁତ୍ତସଭାୱାନି ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗାଦୀନି, ଏୱଂ ସତି ''ସୁତ୍ତ''ନ୍ତି ୱିସୁଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗଂ ନ ସିଯା, ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସାସନଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି। ତେନାହ ''କଥଂ ପନା''ତିଆଦି। ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗାଦୀସୁ କତିପଯାନମ୍ପି ସୁତ୍ତଭାୱେ ଯଥାୱୁତ୍ତଦୋସାନତିୱତ୍ତି, ପଗେୱ ସବ୍ବେସନ୍ତି ଦସ୍ସେତି ''ଯଞ୍ଚା''ତିଆଦିନା। ସଙ୍ଗହେସୁତି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ। ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାନଞ୍ହି ସଙ୍ଖେପଭୂତା ଇଦାନି ଅଟ୍ଠକଥା ''ସଙ୍ଗହା''ତି ୱୁତ୍ତା। ସୁତ୍ତଂ ନାମ ସଗାଥକଂ ୱା ସିଯା, ନିଗ୍ଗାଥକଂ ୱାତି ଅଙ୍ଗଦ୍ୱଯେନେୱ ତଦୁଭଯଙ୍ଗଂ କତନ୍ତି ୱିସୁଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱୋ ତଦୁଭଯୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସୁତ୍ତଙ୍ଗମେୱ ନ ସିଯା''ତି। ଅଥାପି କଥଞ୍ଚି। ସିଯାତି ୱଦ୍ଧମାନଂ ସାମଞ୍ଞୱିଧିଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ଏୱମ୍ପି ଅଯଂ ଦୋସୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତାଦୀନ''ନ୍ତିଆଦିମାହ।

ତବ୍ଭାୱନିମିତ୍ତନ୍ତି ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗଭାୱନିମିତ୍ତଂ। ୱେଯ୍ୟାକରଣସ୍ସ ତବ୍ଭାୱନିମିତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଚୋଦକୋ ''ଗାଥାୱିରହେ''ତି ୱଚନଂ ଅଗ୍ଗହେନ୍ତୋ ''ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ବ୍ୟାକରଣ''ନ୍ତି ୱଚନମତ୍ତମେୱ ଗହେତ୍ୱା ''ଏୱଂ ସନ୍ତେ''ତିଆଦିନା ଚୋଦେତି। ଇତରୋ ପନ ଓକାସୱିଧିତୋ ଅନୋକାସୋ ୱିଧି ବଲୱାତି ଞାଯଂ ଗାଥାୱିରହିତଂଯେୱ ୱେଯ୍ୟାକରଣନ୍ତି, ଇଧାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନାପଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦିନା ପରିହରତି। ତଥା ହୀତି ତେନେୱ କାରଣେନ, ସତିପି ସଞ୍ଞନ୍ତରନିମିତ୍ତଯୋଗେ ଅନୋକାସସଞ୍ଞାନଂ ବଲୱଭାୱେନେୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଙ୍ଗହୱାରୱଣ୍ଡନା ନିଟ୍ଟିତା।

୨। ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧ ।ୱିଭାଗେନାତି ସରୂପୱିଭାଗେନ। ଅଦିଟ୍ଠଂ ଜୋତୀୟତି ଏତାୟାତି ଅଦିଟ୍ଠଜୋତନା। ଦିଟ୍ଠଂ ସଂସନ୍ଦୀୟତି ଏତାୟାତି ଦିଟ୍ଠସଂସନ୍ଦନା, ସଂସନ୍ଦନଂ ଚେତ୍ଥ ସାକଚ୍ଛାୱସେନ ୱିନିଚ୍ଛୟକରଣଂ। ୱିମତି ଛିଜ୍ଜତି ଏତାୟାତି ୱିମତିଚ୍ଛେଦନା। ଅନୁମତିୟା ପୁଚ୍ଛା ଅନୁମତିପୁଚ୍ଛା। ‘‘ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞଥା’’ତି ହି କା ତୁମ୍ହାକଂ ଅନୁମତୀତି ଅନୁମତି ପୁଚ୍ଛିତା। କଥେତୁକମ୍ୟତାତି କଥେତୁକମ୍ୟତାୟ।

‘‘ହରୀୟନ୍ତି ଏତେହୀ’’ତିଆଦିନା କରଣାଧିକରଣକତ୍ତୁଭାୱକମ୍ମସାଧନାନଂ ୱସେନ ହାର-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱତ୍ୱା ସଦିସକପ୍ପନାୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ହାରା ୱିୟା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁନ ଗନ୍ଥକରଣାଦିଅତ୍ଥେନ ଗନ୍ଥାଦିସଦ୍ଦାନଂ ୱିୟ ହାରକରଣାଦିଅତ୍ଥେନ ହାରସଦ୍ଦସିଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ହାରୟନ୍ତୀ’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ହରଣତୋ, ରମଣତୋ ଚା’’ତି ଇମିନା ମନୋହରା ମନୋରମା ଚେତେ ସଂୱଣ୍ଣନାୱିସେସାତି ଦସ୍ସେତି।

ଉପପତ୍ତିସାଧନୟୁତ୍ତୀତି ଲକ୍ଖଣହେତୁ। ୱୁତ୍ତନୟେନାତି ‘‘ନନୁ ଚ ଅଞ୍ଞେପି ହାରା ୟୁତ୍ତିସହିତା ଏୱା’’ତିଆଦିନା ଦେସନାହାରେ ୱୁତ୍ତନୟାନୁସାରେନ।

ଚତୁନ୍ନଂ ବ୍ୟୂହୋ ଏତ୍ଥାତି ଭିନ୍ନାଧିକରଣାନମ୍ପି ପଦାନଂ ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସୋ ଲବ୍ଭତି ‘‘ଉରସିଲୋମୋ’’ତିଆଦୀନଂ (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୩।୫୪, ୩୦୩) ୱିୟାତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସେସନ୍ତି ‘‘ୱିୱଚନମେୱ ୱେୱଚନ’’ନ୍ତି ଏୱମାଦି।

ଅନୁପ୍ପୱେସୀୟନ୍ତୀତି ଅୱଗାହୀୟନ୍ତି। ସମାଧୀୟନ୍ତୀତି ପରିହରୀୟନ୍ତି। ୱିନା ୱିକପ୍ପେନାତି ଜାତି ସାମଞ୍ଞଂ, ଭେଦୋ ସାମଞ୍ଞଂ, ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସାମଞ୍ଞନ୍ତିଆଦିନା ପଦତ୍ଥନ୍ତରଭାୱୱିକପ୍ପନମନ୍ତରେନ।

ପଦଟ୍ଠାନାଦିମୁଖେନାତି ପଦଟ୍ଠାନୱେୱଚନଭାୱନାପହାନମୁଖେନ। କେଚୀତି ପଦଟ୍ଠାନପରିକ୍ଖାରଆୱଟ୍ଟପରିୱତ୍ତନପଞ୍ଞତ୍ତିଓତରଣେ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି।

୨ ।ସମ୍ବନ୍ଧୋତି ହେତୁଫଲଭାୱଯୋଗୋ। ତଥାଭୂତାନଞ୍ହି ଧମ୍ମାନଂ ଏକସନ୍ତାନସିଦ୍ଧତା ଏକତ୍ତନୟୋ। ୱିଭାଗୋ ସତିପି ନେସଂ ହେତୁଫଲଭାୱେ ୱିଭତ୍ତସଭାୱତା। ଅଞ୍ଞୋ ଏୱ ହି ହେତୁ, ଅଞ୍ଞଂ ଫଲନ୍ତି। ବ୍ୟାପାରୱିରହୋ ନିରୀହତା। ନ ହି ହେତୁଫଲାନଂ ଏୱଂ ହୋତି ‘‘ଅହଂ ଇମଂ ନିବ୍ବତ୍ତେମି, ଇମିନାହଂ ନିବ୍ବତ୍ତୋ’’ତି। ଅନୁରୂପଫଲତା ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପଚ୍ଚୟାନୁକୂଲତା। ସମୂହାଦିଂ ଉପାଦାୟ ଲୋକସଙ୍କେତସିଦ୍ଧା ୱୋହାରମତ୍ତତା ସମ୍ମୁତିସଭାୱୋ। ପଥୱୀଫସ୍ସାଦୀନଂ କକ୍ଖଳଫୁସନାଦିଲକ୍ଖଣଂ ପରମତ୍ଥସଭାୱୋ। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ – ୟସ୍ମିଂ ଭିନ୍ନେ, ଇତରାପୋହେ ୱା ଚିତ୍ତେନ କତେନ ତଥା ବୁଦ୍ଧି, ଇଦଂ ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଂ ୟଥା ଘଟେ, ସସମ୍ଭାରଜଲେ ଚ, ତବ୍ବିପରିୟାୟେନ ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚନ୍ତି। ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚପଟିୱେଧାୟାତି ନିବ୍ବାନାଧିଗମାୟ।

ଅନ୍ତୋତି ଅବ୍ଭନ୍ତରୋ। ପଧାନାୱୟୱେନାତି ମୂଲଭାୱେନ। ‘‘ନନ୍ଦୀ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ମୂଲ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୧୩) ତଣ୍ହା ‘‘ନନ୍ଦୀ’’ତି ୱୁତ୍ତା। ‘‘ସଙ୍ଗାମେ ଚ ନନ୍ଦିଂ ଚରତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ପମୋଦୋତି ଆହ ‘‘ତଣ୍ହାୟ, ପମୋଦସ୍ସ ୱା’’ତି।

୩।ଜାତିଭେଦତୋତି କୁସଲା, ଅକୁସଲାତି ଇମସ୍ମା ୱିସେସା। ୟୁଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ହେତୁଅତ୍ଥୋ ଅନ୍ତୋନୀତୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଆହ ‘‘ଯୋଜୀୟନ୍ତୀ’’ତି। କେହି ଯୋଜୀୟନ୍ତି? ସଂୱଣ୍ଣନକେହୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ୟୁଜ୍ଜନ୍ତୀତି ୱା ୟୁତ୍ତା ହୋନ୍ତି, ତେହି ସମାନୟୋଗକ୍ଖମା ତଗ୍ଗହଣେନେୱ ଗହିତା ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ ତଦେକଟ୍ଠଭାୱତୋ। ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ‘‘ନୱହି ପଦେହୀ’’ତି ସହୟୋଗେ କରଣୱଚନଂ, ପୁରିମସ୍ମିଂ କରଣେ। ‘‘ଏତେ ଖୋ’’ତି ଚ ପାଠୋ। ତତ୍ଥ ଖୋ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ପଦପୂରଣତା, ଅୱଧାରଣତ୍ଥତା ୱା ୱେଦିତବ୍ବା। ଏତେ ଏୱାତି ଏତେ ତଣ୍ହାଦୟୋ ଏୱ, ନ ଇତୋ ଅଞ୍ଞେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଟ୍ଠାରସେୱ ନ ତତୋ ଉଦ୍ଧଂ, ଅଧୋ ୱାତି। ପୁରିମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ମୂଲପଦନ୍ତରାଭାୱୋ, ଦୁତିୟସ୍ମିଂ ତେସଂ ଅନୂନାଧିକତା ଦୀପିତା ହୋତି।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୪। ନିଦ୍ଦେସୱାରେ ସାମଞ୍ଞତୋତି ସାଧାରଣତୋ। ୱିସେସେନାତି ଅସାଧାରଣତୋ। ପଦତ୍ଥୋତି ସଦ୍ଦତ୍ଥୋ। ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ସଭାୱୋ। କମୋତି ଅନୁପୁବ୍ବୀ। ଏତ୍ତାୱତାତି ଏତ୍ତକପ୍ପମାଣଭାୱୋ। ହେତ୍ୱାଦୀତି ହେତୁଫଲଭୂମିଉପନିସାସଭାଗୱିସଭାଗଲକ୍ଖଣନଯା। ୱିସେସତୋ ପନ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ହାରସଙ୍ଖେପୱଣ୍ଣନା

୧।ଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେତି ଏତ୍ଥ ଯନ୍ତି ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ, ତଞ୍ଚ ସୁଖଂ, ସୋମନସ୍ସନ୍ତି ଦ୍ୱଯେନ ସମାନାଧିକରଣନ୍ତି କତ୍ୱା ''ଅସ୍ସାଦୀଯତୀତି ଅସ୍ସାଦୋ, ସୁଖଂ, ସୋମନସ୍ସଞ୍ଚା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୁଖାଦିୱେଦନା ୱିଯ ମନାପିଯରୂପାଦିପି ଅୱୀତରାଗସ୍ସ ଅସ୍ସାଦେତବ୍ବନ୍ତି ଆହ ''ଏୱଂ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣମ୍ପୀ''ତି। ''ଅସ୍ସାଦେତି ଏତାଯାତି ୱା ଅସ୍ସାଦୋ, ତଣ୍ହା''ତି ଏତେନ ''ଯ''ନ୍ତି ହେତୁଅତ୍ଥେ ନିପାତୋତି ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ରାଯମତ୍ଥୋ – ଯେନ ହେତୁନା ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଅସ୍ସାଦନୀଯଭାୱେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସଂ, ଅଯଂ ତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତୋ ଅସ୍ସାଦୋ ଅସ୍ସାଦନକିରିଯାଯ କାରଣନ୍ତି। ଇତି କତ୍ୱା ଅଯମତ୍ଥୋ ଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନାଦିଭାୱତୋ ୱିପଲ୍ଲାସେସୁପି ସମ୍ଭୱତୀତି ଆହ ''ଏୱଂ ୱିପଲ୍ଲାସାପୀ''ତି। ଅନିଟ୍ଠମ୍ପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ଇଟ୍ଠମ୍ପୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ, ଅନୱସେସା ସାସୱା ଧମ୍ମା ଇଧ ଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତାତି ଆହ ''ସବ୍ବେସଂ ତେଭୂମକସଙ୍ଖାରାନ''ନ୍ତି।

ଦୁକ୍ଖାଦୁକ୍ଖମସୁଖୱେଦନାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖସଭାୱା ଏୱ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା ଗହିତା ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା, ନ ସୁଖସଭାୱା। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''ଯାଯଂ, ଭନ୍ତେ, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା, ସନ୍ତସ୍ମିଂ ଏସା ପଣୀତେ ସୁଖେ ୱୁତ୍ତା ଭଗୱତା''ତି (ମ। ନି। ୨।୮୮; ସଂ। ନି। ୪।୨୬୭)। ''ସୁଖପରିଯାଯସବ୍ଭାୱତୋ''ତି ଇମିନା ଇଟ୍ଠତାମତ୍ତତୋପି ଲେସେନ ସତ୍ତାନଂ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଅସ୍ସାଦନୀଯତା ସମ୍ଭୱତୀତି ଦସ୍ସେତି।

ଆଦୀନୱୋ ଦୋସନିସ୍ସନ୍ଦନତାଯ ଦୋସୋ, ସ୍ୱାଯଂ ପୀଳଅନୱତ୍ତିୟା ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଆହ ''ଆଦୀନୱୋ ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା, ତିସ୍ସୋପି ୱା ଦୁକ୍ଖତା''ତି। ଏୱଂ ଦୋସଭୂତଂ ଆଦୀନୱସ୍ସ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି କପଣଭୂତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅଥ ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯତୋତି ଯସ୍ମା ଦୋସକପଣସଭାୱତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ନିସ୍ସରତୀତି ୱିୱିତ୍ତି, ସବ୍ବସଙ୍ଖାରୱିୱେକୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନାତି ନିସ୍ସରଣସଦ୍ଦୱଚନୀଯତାସାମଞ୍ଞେନ। ପୁରିମାନନ୍ତି ଅସ୍ସାଦାଦୀନୱତାନଂ। ଉପାଯୋ ଚାତିଆଦୀସୁ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ପଦପୂରଣମତ୍ତନ୍ତି କତ୍ୱା ଆହ ''ପଚ୍ଛିମାନଞ୍ଚା''ତି, ଫଲାଦୀନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦଙ୍ଗୋଗଧଭେଦାନନ୍ତି ଅରିଯମଗ୍ଗପରିଯାପନ୍ନୱିସେସାନଂ।

କାମଭୱାଦୀନନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ନ ରୂପାରୂପଭୱା ଏୱ ଗହିତା, ଅଥ ଖୋ ତେ ଚ ସଞ୍ଞୀଭୱାଦଯୋ ଚ ଏକୱୋକାରଭୱାଦଯୋ ଚ ଗହିତା। ତେନାହ ''ତିଣ୍ଣଂ ତିଣ୍ଣଂ ଭୱାନ''ନ୍ତି।

ଯାୱଦେୱ ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନତ୍ଥା ଭଗୱତୋ ଦେସନାତି ଆହ ''ନନୁ ଚ…ପେ… ନିପ୍ଫାଦୀଯତୀ''ତି। ''ୱୁତ୍ତମେୱା''ତି ଇମିନା ପୁନରୁତ୍ତିଦୋସଂ ଚୋଦେତି। ଇତରୋ ''ସଚ୍ଚମେତ''ନ୍ତି ଅନୁଜାନିତ୍ୱା ''ତଞ୍ଚ ଖୋ''ତିଆଦିନା ପରିହରତି। ''ପରମ୍ପରାଯା''ତି ଏତେନ ଅଚ୍ଛତ୍ତଂ ଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ୱିଯ ନ ପରତୋଘୋସୋ ଆସନ୍ନକାରଣଂ ଧମ୍ମାଧିଗମସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚତ୍ତଂ ୱେଦନୀଯତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି। ତଥା ହି ''ଅକ୍ଖାତାରୋ ତଥାଗତା, ପଟିପନ୍ନା ପମୋକ୍ଖନ୍ତି, ଝାଯିନୋ ମାରବନ୍ଧନା''ତି (ଧ। ପ। ୨୭୬) ୱୁତ୍ତଂ। ତଦଧିଗମକାରଣଂ ଅରିଯମଗ୍ଗାଧିଗମକାରଣଂ ସିଯା। କିଂ ପନ ତନ୍ତି ଆହ ''ସମ୍ପତ୍ତିଭୱହେତୁ''ତି, ତେନ ଚରିମତ୍ତଭାୱହେତୁଭୂତଂ ପୁଞ୍ଞସମ୍ପତ୍ତିଂ ୱଦତି।

''ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିଂ ଊହଚ୍ଚ, ଏୱଂ ମଚ୍ଚୁତରୋ ସିଯା''ତି ଇଦଂ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦାଯ ଫଲଭାୱସାଧନଂ। ଯେନ ହି ୱିଧିନା ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିସମୁଗ୍ଘାତୋ, ମଚ୍ଚୁତରଣଞ୍ଚ ସିଯା, ସୋ ''ଏୱ''ନ୍ତି ଇମିନା ପକାସିତୋତି। ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିସମୁଗ୍ଘାତମଚ୍ଚୁତରଣାନଂ ଫଲଭାୱେ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି।

''ଧମ୍ମୋ ହୱେ''ତି ପନ ଗାଥାଯଂ ଲୋକିଯସ୍ସ ପୁଞ୍ଞଫଲସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଆହ ''ଇଦଂ ଫଲ''ନ୍ତି। ଯଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତବ୍ବଂ, ତଂ ଫଲଂ। ଯଂ ନିବ୍ବତ୍ତକଂ, ସୋ

ଉପାୟୋ। ଅଯମେତ୍ଥ ୱିନିଚ୍ଛଯୋ। ତେନାହ "ଏତେନ ନଯେନା"ତିଆଦି। ଉପଧିସମ୍ପତ୍ତୀତି ଅତ୍ତଭାୱସୋଭା।

ୱିସୁଦ୍ଧୀତି ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ଅଧିପ୍ପେତାତି ଆହ – "ଏତ୍ଥାପି…ପେ… ୱିଞ୍ଞାତୁ"ନ୍ତି। "ଯସ୍ମା ପନା"ତିଆଦିନାପି ତମେୱତ୍ଥଂ ୱଚନନ୍ତରେ ପାକଟତରଂ କରୋତି।

ସରୂପତୋ ଆଗତାନି "ଯତୋ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ସମୁଦଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଅସ୍ସାଦଞ୍ଚ ଆଦୀନୱଞ୍ଚ ନିସ୍ସରଣଞ୍ଚ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ"ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୩।୨୬-୨୮)। ଏକଦେସେନଆଗତାନି "ସଂଯୋଜନିଯେସୁ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମେସୁ ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସିନୋ ୱିହରତୋ (ସଂ। ନି। ୨।୫୩), ବହୁଦୁକ୍ଖା ବହୁପାଯାସା, ଆଦୀନୱୋ ଏତ୍ଥ ଭିଯ୍ୟୋ (ମ। ନି। ୧।୧୭), ସଙ୍ଖାରାନମେତଂ ନିସ୍ସରଣଂ, ଯଦିଦଂ ନିବ୍ବାନ"ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ପଟି। ମ। ୧।୨୪; ୩।୪୧)। ନ ସରୂପେନ ଆଗତାନି ଯଥା ସାମଞ୍ଞଫଲସୁତ୍ତାଦୀସୁ। ଅତ୍ଥୱସେନାତି ଅସ୍ସାଦେତବ୍ବାଦିଅତ୍ଥୱସେନ। ନ ପପଞ୍ଚିତୋତି ନ ୱିତ୍ଥାରିତୋ।

୨।ଏସେୱନଯୋତି ଅତିଦେସେନ ୱିଚିଯମାନୱଚନସେସୋ ଅତିଦିଟ୍ଠୋ। ଭାୱତ୍ଥେ ତୋହି ଆହ "ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତନ୍ତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନା"ତି। ସୁତ୍ତେ ଆଗତଂ ନ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାୱସେନ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଆଗତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପୁଚ୍ଛାନୁରୂପତା ଇଧ ପୁବ୍ବାପରନ୍ତି ଚତୁବ୍ୟୂହପୁବ୍ବାପରତୋ ଇମଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି। ପୁଚ୍ଛାନୁସନ୍ଧୀତି ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଅନୁସନ୍ଧାନଂ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ହେଟ୍ଠିମଦେସନାଯ ପୁଚ୍ଛାନିମିତ୍ତପୱତ୍ତୌପରିଦେସନାଯ ସମ୍ବନ୍ଧୋ "ପୁଚ୍ଛାନୁସନ୍ଧୀ"ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁବ୍ବାପେକ୍ଖନ୍ତି ପୁଚ୍ଛିତୱିସ୍ସଜ୍ଜିତପଦାପେକ୍ଖଂ। "ସୁତ୍ତସ୍ସା"ତି ୱା ଇମିନା ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାଅନୁଗୀତିଯୋ ଠପେତ୍ୱା ସେସୋ ୱିଚଯହାରପଦତ୍ଥୋ ସଙ୍ଗହିତୋତି ପଦସ୍ସାପି ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଇମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ଗାଥାଯଂ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ପଦପୂରଣମତ୍ତେ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

"ଚକ୍ଖୁ ଅନିଚ୍ଚ"ନ୍ତି ପୁଟ୍ଠେ "ଆମ, ଚକ୍ଖୁ ଅନିଚ୍ଚମେୱା"ତି ଏକନ୍ତତୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଏକଂସବ୍ୟାକରଣଂ। "ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଭାୱେତବ୍ବଂ, ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଞ୍ଚା"ତି ପୁଟ୍ଠେ "ମଗ୍ଗପରିଯାପନ୍ନଂ ଭାୱେତବ୍ବଂ, ଫଲପରିଯାପନ୍ନଂ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବ"ନ୍ତି ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ୱିଭଜ୍ଜବ୍ୟାକରଣଂ। "ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ କୁସଲ"ନ୍ତି ପୁଟ୍ଠେ "କିଂ ଅନୱଜ୍ଜଟ୍ଠୋ କୁସଲଟ୍ଠୋ, ଉଦାହୁ ସୁଖୱିପାକଟ୍ଠୋ"ତି ପଟିପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ପଟିପୁଚ୍ଛାବ୍ୟାକରଣଂ। "ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା, ଅସସ୍ସତୋ ୱା"ତି ୱୁତ୍ତେ "ଅବ୍ୟାକତମେତ"ନ୍ତିଆଦିନା ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଠପନଂ। "କିଂ ପନେତେ କୁସଲାତି ୱା ଧମ୍ମାତି ୱା ଏକତ୍ଥା, ଉଦାହୁ ନାନତ୍ଥା"ତି ଇଦଂ ପୁଚ୍ଛନଂ ସାୱସେସଂ। ୱିସ୍ସଜ୍ଜନସ୍ସ ପନ ସାୱସେସତା ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯୱସେନ ଦେସନାଯଂ ୱେଦିତବ୍ବା। ଅପ୍ପାଟିହୀରକଂ ସୌତ୍ତରଂ। ସପ୍ପାଟିହୀରକଂ ନିରୁତ୍ତରଂ। ସେସଂ ୱିଚଯହାରନିଦ୍ଦେସେ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଅସ୍ସାଦୋ ଅସ୍ସାଦହେତୁ ଯାୱ ଆଣତ୍ତିହେତୂତି ଏୱଂ ହେତୂନମ୍ପି ଅସ୍ସାଦାଦଯୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତୋ ସୁଖସୁଖପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣୋ ଅସ୍ସାଦୋ, ସୋ ୱିସେସତୋ ସଗ୍ଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ଦୀପେତବ୍ବୋ। ସା ହି ତସ୍ସ ଉକ୍କଂସୋ, ସେସା ପନେତ୍ଥ ଭୱସମ୍ପତ୍ତି ତଦନ୍ୱାଯିକା ୱେଦିତବ୍ବା। ତସ୍ସ ହେତୁ ଦାନମଯଂ, ସୀଲମଯଞ୍ଚ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ। ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣୋ ଆଦୀନୱୋ। ୱିପରିଣାମସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାନଂ ତଦୱରୋଧତୋ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସାପି ଏତ୍ଥ ସଙ୍ଗହୋ। ୱିସେସତୋ ପନ କାମାନଂ ଓକାରୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ସ୍ୱାଯଂ ସଂକିଲେସୱତ୍ଥୁନା, ଇତ୍ତରପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନତାଦୀହି ଚ ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ, ତସ୍ସ ହେତୁ ଦସ ଅକୁସଲକମ୍ମପଥା। ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ନିସ୍ସରଣଂ, ତସ୍ସ ହେତୁ ଯଥାରହଂ ତଦନୁଚ୍ଛୱିକା ପୁବ୍ବଭାଗପ୍ପଟିପଦା। ଫଲଂ ଦେସନାଫଲମେୱ, ତସ୍ସ ହେତୁ ଦେସନା। ଉପାଯୋ ଯଥାୱୁତ୍ତୌପାଯୋୱ, ତସ୍ସ ହେତୁ ଚତ୍ତାରି ଚକ୍କାନି। ଆଣତ୍ତି ଉପଦେସୋ, ତସ୍ସ ରାଗଗ୍ଗିଆଦୀହି ଲୋକସ୍ସ ଆଦିତ୍ତତା, ସତ୍ଥୁ ମହାକରୁଣାଯୋଗୋ ଚ ହେତୁ।

ତଥା ଚତୂସୁ ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁ ସମୁଦଯେନ ଅସ୍ସାଦୋ, ଦୁକ୍ଖେନ ଆଦୀନୱୋ, ମଗ୍ଗନିରୋଧେହି ନିସ୍ସରଣଂ, ମଗ୍ଗୋ ୱା ଉପାଯୋ, ତଦୁପଦେସୋ ଆଣତ୍ତି, ଅନୁପାଦିସେସା ନିବ୍ବାନଧାତୁ ଫଲଂ। ଇତି ଅନୁପୁବ୍ବକଥାଯ ସଦ୍ଧିଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ସାମୁକ୍କଂସିକାଯ ଧମ୍ମଦେସନାଯ ନିଦ୍ଧାରଣଭାୱେନ ୱିଚଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଦସ୍ସ ପଦତ୍ଥସମ୍ବନ୍ଧୋ ହେତୁ। ସୋ ହି ତସ୍ସ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ, ପଞ୍ହସ୍ସ ଞାତୁକାମତା, କଥେତୁକାମତା ଚ। ଅଦିଟ୍ଠଜୋତନାଦୀନଞ୍ହି ଚତୁନ୍ନଂ ଞାତୁକାମତା, ଇତରସ୍ସ ଇତରା। ୱିସ୍ସଜ୍ଜନସ୍ସ ପଞ୍ହୋ ହେତୁ। ଏୱଂ ସେସାନମ୍ପି ଯଥାରହଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

୩।ବ୍ୟଞ୍ଜନତ୍ଥାନଂ ଯୁତ୍ତାଯୁତ୍ତପରିକ୍ଖାତି ବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗହଣେନ ପଦଂ ଗହିତଂ, ଅତ୍ଥଗ୍ଗହଣେନ ପଞ୍ହାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଅସ୍ସାଦାଦଯୋ ଗହିତା। ୱିଚଯହାରପଦତ୍ଥା ଏୱ ହି ଯୁତ୍ତାଯୁତ୍ତାଦିୱିସେସସହିତା ଯୁତ୍ତିହାରାଦୀନଂ ପଦତ୍ଥା। ତଥା ହି ପଦଟ୍ଠାନପଦଟ୍ଠାନିକଭାୱୱିସିଟ୍ଠା ତେଯେୱ ପଦଟ୍ଠାନହାରସ୍ସ ପଦତ୍ଥା। ଲକ୍ଖଣଲକ୍ଖିତବ୍ବତାୱିସିଟ୍ଠା, ନିଦ୍ଧାରିତା ଚ ଲକ୍ଖଣହାରସ୍ସ, ନିବ୍ବଚନାଦିୱିଭାୱନାୱିସିଟ୍ଠା ଚତୁବ୍ୟୂହହାରସ୍ସ, ସଭାଗଧମ୍ମୱସେନ, ୱିସଭାଗଧମ୍ମୱସେନ ଚ ଆୱଟ୍ଟନୱିସିଟ୍ଠା ଆୱଟ୍ଟହାରସ୍ସ, ଭୂମିୱିଭାଗାଦିୱିସିଟ୍ଠା ୱିଭତ୍ତିହାରସ୍ସ, ପଟିପକ୍ଖତୋ ପରିୱତ୍ତନୱିସିଟ୍ଠା ପରିୱତ୍ତନହାରସ୍ସ, ପରିଯାଯୱେୱଚନୱିସିଟ୍ଠା ୱେୱଚନହାରସ୍ସ, ପଭୱାଦିପଞ୍ଞାପନୱିସିଟ୍ଠା ପଞ୍ଞତ୍ତିହାରସ୍ସ, ଖନ୍ଧାଦିମୁଖେହି ଓତରଣୱିସିଟ୍ଠା ଓତରଣହାରସ୍ସ, ପଦପଦତ୍ଥପଞ୍ହାରମ୍ଭସୋଧନୱିସିଟ୍ଠା

ସୋଧନହାରସ୍ସ, ସାମଞ୍ଞଵିସେସନିଦ୍ଧାରଣଵିସିଟ୍ଠ ଅଧିଟ୍ଠାନହାରସ୍ସ, ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମେହି ପରିକ୍ଖରଣଵିସିଟ୍ଠ ପରିକ୍ଖାରହାରସ୍ସ, ପହାତବ୍ବଭାଵେତବ୍ବତାନିଦ୍ଧାରଣଵିସିଟ୍ଠ ସମାରୋପନହାରସ୍ସ ପଦତ୍ଥୋ। ''ବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସ ସଭାଵନିରୁତ୍ତିତା, ଅତ୍ଥସ୍ସ ସୁତ୍ତାଦୀହି ଅଵିଲୋମନଂ ଯୁତ୍ତଭାଵୋ''ତି ଇମିନା ଅସଭାଵନିରୁତ୍ତିତା, ସୁତ୍ତାଦୀହି ଵିଲୋମନଞ୍ଚ ଅଯୁତ୍ତଭାଵୋତି ଦୀପେତି, ତେନ ଯୁତ୍ତାଯୁତ୍ତୀନଂ ହେତୁଂ ଦସ୍ସେତି।

୪।ଯୋନିସୋମନସିକାରାଦୀତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସଵନସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସଯାଦିସାଧାରଣଂ, ଅସାଧାରଣଞ୍ଚ ଦେଯ୍ୟପଟିଗ୍ଗାହକାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ସମ୍ଭଵତୋତି ଯଥାରହଂ ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅନୁରୂପଂ। ଯାଵ ସବ୍ବଧମ୍ମାତି ଏତ୍ଥ ସବ୍ବଂ ନାମ ପଦେସସବ୍ବଂ, ନ ସବ୍ବସବ୍ବନ୍ତି। ଅଯଞ୍ହି ସବ୍ବସଦ୍ଦୋ ଯଥା ପଠମଵିକପ୍ପେ ସୁତ୍ତେ ଆଗତଧମ୍ମଵସେନ ପଦେସଵିସଯୋ, ଏଵଂ ଦୁତିଯଵିକପ୍ପେ ପଦଟ୍ଠାନପଦଟ୍ଠାନିକନିଦ୍ଧାରଣେନ ତଂତଂପକରଣପରିଚ୍ଛିନ୍ନଧମ୍ମଗ୍ଗହଣତୋ ପଦେସଵିସଯୋ ଏଵ, ନ ଅନଵସେସଧମ୍ମଵିସଯୋତି। ସୁତ୍ତାଗତଧମ୍ମାନଂ ଯାନି ପଦଟ୍ଠାନାନି, ତେସଞ୍ଚ ଯାନୀତି ଏଵଂ କାରଣପରମ୍ପରାନିଦ୍ଧାରଣଲକ୍ଖଣୋ ପଦଟ୍ଠାନହାରୋ, ପରିକ୍ଖାରହାରୋ ପନ ସୁତ୍ତାଗତଧମ୍ମାନଂ ତଂତଂପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପଟିହେତୁପଚ୍ଚଯତାଵିସେସଵିଭାଵନଲକ୍ଖଣୋତି ସତିପି କାରଣଵିଚାରଣଭାଵେ ଅଯଂ ପଦଟ୍ଠାନହାରପରିକ୍ଖାରହାରାନଂ ଵିସେସୋ।

୫। ଯଥା ''ସମାନାଧିକରଣସମାନପଦେ''ତିଆଦୀସୁ ଏକସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ସମାନସଦ୍ଦୋ, ଏଵଂ ଏକରସଟ୍ଠେନ ଭାଵନା ''ଏକୁପ୍ପାଦା''ତିଆଦୀସୁ (କଥା। ୪୭୩) ଵିଯ ଏକଲକ୍ଖଣାତି ଏତ୍ଥ ଏକସଦ୍ଦୋ ସମାନତ୍ଥୋତି ଆହ ''ସମାନଲକ୍ଖଣା''ତି। ସଂଵଣ୍ଣନାଵସେନାତି ଏତ୍ଥ କମ୍ମତ୍ଥେ ଅନ-ସଦ୍ଦୋ, ସଂଵଣ୍ଣେତବ୍ବତାଵସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଲକ୍ଖଣାତି ଉପଲକ୍ଖଣା। ''ନାନତ୍ତକାଯନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ (ଦୀ। ନି। ୩।୩୪୧, ୩୫୭, ୩୫୯; ଅ। ନି। ୯। ୨୪), ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାନଂ ଅମନସିକାରା''ତିଆଦୀସୁ ସହଚାରିତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ସଞ୍ଞାସହଗତା ହି ଧମ୍ମା ତତ୍ଥ ସଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତା। ''ଦଦଂ ମିତ୍ତାନି ଗନ୍ଥତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୬; ସୁ। ନି। ୧୮୯) ସମାନକିଚ୍ଚତା। ପିଯଵଚନତ୍ଥଚରିଯା ସମାନତ୍ତତାପି ହି ତତ୍ଥ ମିତ୍ତଗନ୍ଥନକିଚ୍ଚେନ ସମାନକିଚ୍ଚା ଗଯ୍ହନ୍ତି ସଙ୍ଗହଵତ୍ଥୁଭାଵତୋ। ''ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ଵେଦନା''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୧୨୬; ସଂ। ନି। ୨।୧, ୩୯; ମହାଵ। ୧; ଵିଭ। ୨୨୫; ଉଦା। ୧; ନେତ୍ତି। ୨୪) ସମାନହେତୁତା। ଯଥା ହି ଫସ୍ସୋ ଵେଦନାଯ, ଏଵଂ ସଞ୍ଞାଦୀନମ୍ପି ସହଜାତାଦିନା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ଏଵାତି ତେପି ସମାନହେତୁତାଯ ଵୁତ୍ତା ଏଵ ହୋନ୍ତି। ତଥା ହି ଵୁତ୍ତଂ ''ତଜ୍ଜାମନୋଵିଞ୍ଞାଣଧାତୁସମ୍ଫସ୍ସଜା ଚେତନା''ତି (ଧ। ସ। ୫), ''ଫୁଟ୍ଠୋ ସଞ୍ଜାନାତି, ଫୁଟ୍ଠୋ ଚେତେତୀ''ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୪।୯୩)। ଏଵଂ ''ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଉପାଦାନ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୩।୧୨୬; ସଂ। ନି। ୨।୧, ୩୯; ମହାଵ। ୧; ଵିଭ। ୨୨୫; ଉଦା। ୧; ନେତ୍ତି। ୨୪) ଏଵମାଦିପି ଉଦାହରିତବ୍ବଂ। ''ଅଵିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୧୨୬; ସଂ। ନି। ୨।୧, ୩୯; ମହାଵ। ୧; ଵିଭ। ୨୨୫; ଉଦା। ୧; ନେତ୍ତି। ୨୪) ସମାନଫଲତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଯଥା ହି ସଙ୍ଖାରା ଅଵିଜ୍ଜାଯ ଫଲଂ, ଏଵଂ ତଣ୍ହୁପାଦାଦୀନମ୍ପୀତି ତେପି ତତ୍ଥ ଗହିତାଵ ହୋନ୍ତି। ତେନାହ ''ପୁରିମକମ୍ମଭଵସ୍ମିଂ ମୋହୋ ଅଵିଜ୍ଜା ଆଯୂହନା ସଙ୍ଖାରା ନିକନ୍ତି ତଣ୍ହା ଉପଗମନଂ ଉପାଦାନ''ନ୍ତି। ''ରୂପଂ ଅସ୍ସାଦେତି ଅଭିନନ୍ଦତି , ତଂ ଆରବ୍ଭ ରାଗୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୨୪) ଵୁତ୍ତେ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଵେଦନାଦଯୋ ଵୁତ୍ତା ଏଵ ହୋନ୍ତି ସମାନାରମ୍ମଣଭାଵତୋ। ନ ହି ତେହି ଵିନା ତସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥି। ଏଵମାଦୀହୀତି ଏତ୍ଥ ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଅତ୍ଥପ୍ପକରଣଲିଙ୍ଗସଦ୍ଦନ୍ତରସନ୍ନିଧାନସାମତ୍ଥିଯାଦୀନମ୍ପି ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅତ୍ଥାଦିଵସେନପି ହି ସୁତ୍ତେ ଅଵୁତ୍ତାନମ୍ପି ଵୁତ୍ତାନଂ ଵିଯ ନିଦ୍ଧାରଣଂ ସମ୍ଭଵତୀତି। ଵୁତ୍ତପ୍ପକାରେନାତି ''ଵଧକଟ୍ଠେନ ଏକଲକ୍ଖଣାନୀ''ତିଆଦିନା ପାଠଇଯଂ, ''ସହଚାରିତା''ତିଆଦିନା ଅଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ଵୁତ୍ତେନ ପକାରେନ।

୬। ''ଫୁସନଟ୍ଠେନ ଫସ୍ସୋ''ତିଆଦିନା ନିଦ୍ଧାରେତ୍ଵା ଵଚନଂ ନିବ୍ବଚନଂ, ତଂ ପନ ପଦସ୍ସେଵ, ନ ଵାକ୍ୟସ୍ସାତି ଆହ ''ପଦନିବ୍ବଚନ''ନ୍ତି। ଅଧିପ୍ପାଯନିଦାନାନିପେତ୍ଥ ବ୍ୟଞ୍ଜନମୁଖେନେଵ ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବାନି। ନିବ୍ବଚନପୁବ୍ବାପରସନ୍ଧୀସୁ ଵତ୍ତବ୍ବମେଵ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ''ଵିସେସତୋ ବ୍ୟଞ୍ଜନଦ୍ଵାରେନେଵ ଅତ୍ଥପରିଯେସନା''ତି। ପଵତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ଅଜ୍ଝାସଯାଦି।

୭।''ପଦଟ୍ଠାନେ''ତି ଇଦଂ ସୁତ୍ତେ ଆଗତଧମ୍ମାନଂ କାରଣଭୂତେପି ଧମ୍ମେ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ଵା ସଭାଗତୋ, ଵିସଭାଗତୋ ଚ ଆଵଟ୍ଟନଂ କାତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଵୁତ୍ତଂ, ନ ତନ୍ତିଵସେନ। ତସ୍ମା ପଦଟ୍ଠାନନିଦ୍ଧାରଣାଯ ଵିନାପି ଆଵଟ୍ଟନଂ ଯୁତ୍ତମେଵାତି ସିଦ୍ଧଂ ହୋତି। ପଦସ୍ସ ଵା ସଦ୍ଦପଵତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ ପଦଟ୍ଠାନଂ ପଦତ୍ଥୋ। ଏତସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ''ଆରମ୍ଭଥ ନିକ୍କମଥାତି (ସଂ। ନି। ୧।୧୮୫; ନେତ୍ତି। ୨୯; ପେଟକୋ। ୩୮; ମି। ପ। ୫।୧।୪) ଵୀରିଯସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି (ନେତ୍ତି। ୨୯) ଏତ୍ଥ ଯ୍ଵାଯମାରମ୍ଭଧାତୁଆଦିକୋ ଅତ୍ଥୋ ଵୁତ୍ତୋ, ତଂ ଵୀରିଯସଦ୍ଦସ୍ସ ପଵତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ ଵୀରିଯସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟୋ ଅତ୍ଥୋତି ଏଵମତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ସେସେସୁପି ଏସେଵ ନଯୋ। ସେସକଂ ନାମଗହିତତୋ ଇତରଂ, ତଂ ପନ ତସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଭୂତଂ ଵା ସିଯା, ଅଞ୍ଞଂ ଵାତି ଆହ ''ଵିସଭାଗତାଯ ଅଗ୍ଗହଣେନ ଵା''ତି। ସଂଵଣ୍ଣନାଯ ଯୋଜେନ୍ତୋତି ଯଥାଵୁତ୍ତଵିସଭାଗଧମ୍ମନିଦ୍ଧାରଣଭୂତେନ ଅତ୍ଥକଥନେନ ପାଠଇଯଂ ଯୋଜେନ୍ତୋ। ତେନାହ ''ଦେସନ''ନ୍ତି। ''ପଟିପକ୍ଖେ''ତି ଇଦଂ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ସଭାଗଧମ୍ମଵସେନପି ଆଵଟ୍ଟନସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା।

୮।ନାମଵସେନାତି ସାଧାରଣନାମଵସେନ। ପାଠଇଯଂ ପନ ''ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତାନଂ ସତ୍ତାନଂ, ଅନିଯତାନଞ୍ଚ ସତ୍ତାନଂ ଦସ୍ସନପହାତବ୍ବା କିଲେସା

ସାଧାରଣା’’ତିଆଗତତ୍ତା (ନେତ୍ତି। ୩୪) ‘‘ଦସ୍ସନପହାତଙ୍କାଦିନାମଓସେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱତ୍ଥୁଓସେନାତି ସଉସନ୍ତାନଓସେନ। ସୋ ହି ଧମ୍ମାନଂ ପଓତ୍ତିଟ୍ଠାନତାୟ ଇଧ ‘‘ୱତ୍ଥୂ’’ତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ତେନାହ – ‘‘ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ, ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ଚ କାମରାଗବ୍ୟାପାଦା ସାଧାରଣା’’ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ୩୪)। ୱୁତ୍ତୱିପରିୟାୟେନାତି ନାମତୋ, ୱତ୍ଥୁତୋ ଚ ଆୱେଣିକତାୟ। ତଂତଂମଗ୍ଗଫଲଟ୍ଠାନଞ୍ହି ତଂତଂମଗ୍ଗଫଲଟ୍ଠତା, ଭଜାନଂ ଭଜତା, ଅଭଜାନଂ ଅଭଜତା ଅସାଧାରଣା।

୯।‘‘ଭାୱିତେ’’ତି ଇଦଂ ଭାୱନାକିରିୟାୟ ଉପଲକ୍ଖଣଂ, ନ ଏତ୍ଥ କାଲୱଚନିଚ୍ଛାତି ଆହ ‘‘ଭାୱେତବ୍ବେତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ଭାୱନା ଚେତ୍ଥ ଆସେୱନାତି, କୁସଲସଦ୍ଦୋପି ଅନୱଜ୍ଜଥ୍ଥୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ । ପଟିପକ୍ଖତୋତି ୱିପକ୍ଖତୋ। ୱିସଦିସୂଦାହରଣେନ ବ୍ୟତିରେକତୋ ଯଥାଧିପ୍ପେତଧମ୍ମପ୍ପତିଟ୍ଠାନା ହେସା।

୧୦।ପଦଥ୍ଥସ୍ସାତି ପଦାଭିଧେୟ୍ୟସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ, ସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ ୱା।

୧୧।

ନିକ୍ଖେପୋ ଦେସନା। ପଭୱୋ ସମୁଦୟୋ।

୧୨।‘‘ଅୱୁତ୍ତାନମ୍ପି ସଙ୍ଗହୋ’’ତି ଇମିନା ଅୱୁତ୍ତସମୁଚ୍ଚୟତ୍ଥୋ ଚ-ସଦ୍ଦୋତି ଦସ୍ସେତି।

୧୩।‘‘ଗାଥାରୁଳ୍ହେ’’ତି ଇମିନା ପାଳିଆଗତୋୱ ପଞ୍ହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ନ ଇତରୋତି ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘ବୁଦ୍ଧାଦୀହି ବ୍ୟାକତେ’’ତି। ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସାତି ଆରଦ୍ଧସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ, ତେନ ଆରମ୍ଭସୋଧନସ୍ସ ୱିସୟମାହ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅତ୍ଥଦ୍ୱାରେନେୱ ପଦପୁଚ୍ଛାସୋଧନମ୍ପି କରୀୟତୀତି ପୁନ ‘‘ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତମ୍ହୀତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ। ୱିସ୍ସଜ୍ଜନସୋଧନେନ ହି ପଞ୍ହାସୋଧନଂ। ପଞ୍ହେତି ପୁଚ୍ଛାୟଂ। ଗାଥାୟନ୍ତି ଉପଲକ୍ଖଣଂ, ତେନ ଗାଥାୟଂ, ସୁତ୍ତଗେୟ୍ୟାଦୀସୁ ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯମାରଭ୍ଭାତି ଯଂ ସୀଲାଦିମାରଭ୍ଭ ଗାଥାଦୀସୁ ଦେସିତଂ, ତସ୍ମିଂ ଆରମ୍ଭେତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁଚ୍ଛିତାତି ପୁଚ୍ଛାକାରିନୀ, ‘‘କା ଏତ୍ଥ ପଦସୁଦ୍ଧି, କା ପଞ୍ହାସୁଦ୍ଧି, କା ଆରମ୍ଭସୁଦ୍ଧୀ’’ତି ଏୱଂ ପୁଚ୍ଛାକାରିନୀ ପୁଚ୍ଛଂ କତ୍ୱା ପଓତ୍ତିତା ସୁଦ୍ଧାସୁଦ୍ଧପରିକ୍ଖାତି ଯୋଜନା।

୧୪।ନ ୱିକପ୍ପୟିତବ୍ବାତି ଯଥା ଲୋକେ ‘‘ଜାତି ସାମଞ୍ଞଂ, ଭେଦୋ ସାମଞ୍ଞଂ, ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସାମଞ୍ଞ’’ନ୍ତିଆଦିନା ସାମଞ୍ଞଂ ଜାତିଆଦିଂ, ତବ୍ବିଧୁରଞ୍ଚ ୱିସେସଂ ୱିକପ୍ପେନ୍ତି ପରିକପ୍ପେନ୍ତି, ଏୱଂ ନ ୱିକପ୍ପୟିତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦା ଯୋ କାଲୱିସେସୋ ‘‘ସ୍ୱେ’’ତି ଲଦ୍ଧୱୋହାରୋ, ତଦା ସୋ ତଂଦିୱସାତିକ୍କମେ ‘‘ଅଜ୍ଜା’’ତି, ପୁନ ତଂଦିୱସାତିକ୍କମେ ‘‘ହିୟ୍ୟୋ’’ତି ୱୋହରୀୟତୀତି ଅନୱଟ୍ଠିତସଭାୱା ଏତେ କାଲୱିସେସା। ଦିସାୟପି ‘‘ଏକଂ ଅୱଧିଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପୁରତ୍ଥିମା ଦିସା, ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପଚ୍ଛିମା ନାମ ହୋତୀ’’ତିଆଦିନା ଅନୱଟ୍ଠିତସଭାୱତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଜାତିଆଦିଅପେକ୍ଖାୟାତି ଜାତିଆଦିଦୁକ୍ଖୱିସେସାପେକ୍ଖାୟ। ସଙ୍ଖାପେକ୍ଖାୟାତି ସଙ୍ଖସାମଞ୍ଞାପେକ୍ଖାୟ। ‘‘ତଣ୍ହା’’ତି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ କାମତଣ୍ହାଦିଅପେକ୍ଖାୟ ସାମଞ୍ଞମ୍ପି ସମାନଂ ସଙ୍ଖାପେକ୍ଖାୟ ୱିସେସୋ ହୋତୀତି ଏୱମାଦିଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ଏସ ନୟୋ ସମୁଦୟାଦୀସୁପୀ’’ତି।

୧୬।ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନେ। ତେନାହ ‘‘ସିକ୍ଖତ୍ତୟସଙ୍ଖାତସ୍ସା’’ତିଆଦି। ଯଥାରୁତଂ ଯଥାକଥିତଂ ସଦ୍ଦତୋ ଅଧିଗତଂ ନିଦ୍ଧାରିତଂ, ନ ଅତ୍ଥପ୍ପକରଣଲିଙ୍ଗସଦ୍ଦନ୍ତରସନ୍ନିଧାନାଦିପ୍ପମାଣନ୍ତରାଧିଗତଂ । ‘‘ଅତ୍ଥତୋ ଦସ୍ସିତା’’ତି ଇଦଂ ଯସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ଭାୱନାୱ କଥିତା, ନ ପହାନଂ, ତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ।

ନୟସଙ୍ଖେପୱଣ୍ଣନା

୧୭।ତଣ୍ହାୱିଜ୍ଜାହି କରଣଭୂତାହି। ସଂକିଲେସୋ ପକ୍ଖୋ ଏତସ୍ସାତି ସଂକିଲେସପକ୍ଖୋ, ସଂକିଲେସପକ୍ଖିକୋ ସୁତ୍ତତ୍ଥୋ, ତସ୍ସ ନୟନଲକ୍ଖଣୋତି ଯୋଜନା। ୱୋଦାନପକ୍ଖସ୍ସ ସୁତ୍ତତ୍ଥସ୍ସାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୟା, ବଲୱୱିପସ୍ସନାୟ ଚ ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟତାଦୀନି ମଗ୍ଗାନୁଗୁଣୋ ଗହଣାକାରୋ ଅନୁଗାହଣନୟୋ। ଯଦି ଏୱଂ କଥଂ ନୟୋତି ଆହ ‘‘ତସ୍ସ ପନା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ‘‘ନୟୱୋହାରୋ’’ତି ଇମିନା ନୟାଧିଟ୍ଠାନଂ ନୟୋତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

୧୮।ବାଧକାଦିଭାୱତୋତି ବାଧକପଭୱସନ୍ତିନିୟ୍ୟାନଭାୱତୋ। ଅଞ୍ଞଥାଭାୱାଭାୱେନାତି ଅବାଧକଅପ୍ପଭୱଅସନ୍ତି ଅନିୟ୍ୟାନଭାୱାଭାୱେନ। ସଚ୍ଚସଭାୱତ୍ତାତି ଅମୁସାସଭାୱତ୍ତା। ଅୱିସଂୱାଦନତୋତି ଅରିୟସଭାୱାଦିଭାୱସ୍ସ ନ ୱିସଂୱାଦନତୋ ଏକନ୍ତିକତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୯।ସଂକିଲିଟ୍ଠଧମ୍ମାତି ସଂକିଲେସସମନ୍ନାଗତା ଧମ୍ମା ସଦ୍ଦମ୍ମନଯକୋଡ଼ିଦାତି ସଚ୍ଚପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦାଦିଧମ୍ମନଯକୁସଲା, ଏକତ୍ତାଦିନଯକୁସଲା ୱା।

୨୦।ଅତ୍ଥୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୂତି ''ଇମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା''ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୧) ସୁତ୍ତେ କତପଞ୍ହୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁ ଚେୱ ଅଟ୍ଠକଥାଯ କତଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାସୁ ଚ। ''ୱୋଦାନିଯା''ତି ଇମିନା ଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମା ଇଧ କୁସଲାତି ଅଧିପ୍ପେତା, ନ ସୁଖୱିପାକାତି ଦସ୍ସେତି। ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥନଯସ୍ସ ଯୋଜନତ୍ଥଂ ମନସା ୱୋଲୋକଯତେତି ଯୋଜନା।

୨୧। ଯଦି କରଣଭୂତଂ, କଥଂ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥନ୍ତରାଭାୱୋତି ଆହ ''ଯେନ ହୀ''ତିଆଦି। ଦିସାଭୂତଧମ୍ମାନଂ ୱୋଲୋକଯନସମାନଯନଭାୱତୋ ୱୋହାରଭୂତୋ, କମ୍ମଭୂତୋ ଚ ନଯୋ, ନ ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟାଦଯୋ ୱିଯ ଅତ୍ଥଭୂତୋତି ''ୱୋହାରନଯୋ, କମ୍ମନଯୋ''ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି।

ଦ୍ୱାଦସପଦୱଣ୍ଣନା

୨୩।ଅପରିଯୋସିତେ ପଦେତି ଉଚ୍ଚାରଣୱେଲାଯଂ ପଦେ ଅସମତ୍ତେ, ୱିପ୍ପକତେତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିଯୋସିତେ ହି ''ପଦ''ନ୍ତ୍ୱେ ସମଞ୍ଞା ସିଯା, ନ ''ଅକ୍ଖର''ନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପଦସ୍ସ ୱେୱଚନତାଯ ଅତ୍ଥୱସେନ ପରିଯାଯଂ ଖରନ୍ତଂ ସଞ୍ଚରନ୍ତଂ ୱିଯ ହୋତି, ନ ଏୱଂ ୱଣ୍ଣୋ ଅୱେୱଚନତ୍ତାତି ଆହ ପରିଯାଯୱସେନ ଅକ୍ଖରଣତୋ''ତି। ନ ହି ୱଣ୍ଣସ୍ସ ପରିଯାଯୋ ୱିଜ୍ଜତୀ''ତି ଇଦଂ ଅକାରାଦିୱଣ୍ଣୱିସେସଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି, ନ ୱଣ୍ଣସାମଞ୍ଞଂ। ତସ୍ସ ହି ୱଣ୍ଣୋ ଅକ୍ଖରନ୍ତି ପରିଯାଯୋ ୱୁତ୍ତୋ ଏୱାତି।

ଅକ୍ଖରସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱତ୍ୱା ତପ୍ପସଙ୍ଗେନ ୱଣ୍ଣସଦ୍ଦସ୍ସପି ୱତ୍ତୁଂ ''କେନଟ୍ଠେନ ୱଣ୍ଣୋ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ନନୁ ପଦେନ, ୱାକ୍ୟେନ ୱା ଅତ୍ଥୋ ସଂୱଣ୍ଣୀଯତି, ନ ଅକ୍ଖରେନାତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ''ୱଣ୍ଣୋ ଏୱ ହୀ''ତିଆଦି। ପଦାଦିଭାୱେନାତି ପଦୱାକ୍ୟଭାୱେନ। ଯଥାସମ୍ବନ୍ଧନ୍ତି ଯଥାସଙ୍କେତଂ। ଅଯଂ-ସଦ୍ଦୋ ଇମସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ୱାଚକୋ, ଅଯଂ ଅତ୍ଥୋ ଇମସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱଚନୀଯୋତି ଯଥାଗହିତସଙ୍କେତାନୁରୂପଂ ସଦ୍ଦତ୍ଥାନଂ ୱାଚକୱଚନୀଯଭାୱୋ। ଅଥ ୱା ଯ୍ୱାଯଂ ସଦ୍ଦତ୍ଥାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅୱିନାଭାୱୋ, ସୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତଦନୁରୂପଂ ଏକକ୍ଖରଂ ନାମପଦଂ ''ମା ଏୱଂ ମଞ୍ଞସୀ''ତିଆଦୀସୁ ମା-କାରାଦି। କେଚୀତି ଅଭଯଗିରିୱାସିନୋ। ତେ ହି ଅଭିଧମ୍ମଦେସନଂ ''ମନସାଦେସନା''ତି ୱଦନ୍ତି, ଯତୋ ରାହୁଲାଚରିଯୋ ''ୱିସୁଦ୍ଧକରୁଣାନଂ ମନସାଦେସନା ୱାଚାଯ ଅକ୍ଖରଣତୋ ଅକ୍ଖରସଞ୍ଞିତା''ତି ଆହ।

ସତ୍ତପ୍ପଧାନନ୍ତି ଦ୍ରବ୍ୟପ୍ପଧାନଂ। ନାମପଦେ ହି ଦ୍ରବ୍ୟମାୱିଭୂତରୂପଂ, କିରିଯା ଅନାୱିଭୂତରୂପା ଯଥା ''ଫସ୍ସୋ''ତି (ମ। ନି। ୩।୧୨୬; ସଂ। ନି। ୨।୧, ୩୯; ମହାୱ। ୧; ୱିଭ। ୨୨୫; ଉଦା। ୧; ନେତ୍ତି। ୨୪)। ଆଖ୍ୟାତପଦେ ପନ କିରିଯା ଆୱିଭୂତରୂପା, ଦ୍ରବ୍ୟମନାୱିଭୂତରୂପଂ ଯଥା ''ଫୁସତୀ''ତି। ତେନ ନେସଂ ସତ୍ତକିରିଯାପ୍ପଧାନତା ୱୁତ୍ତା। କିରିଯାୱିସେସଗ୍ଗହଣନିମିତ୍ତନ୍ତି କିରିଯାୱିସେସାୱବୋଧହେତୁ କିରିଯାୱିସେସଦୀପନତୋ, ଯଥା ''ଚିରପ୍ପୱାସି''ନ୍ତି (ଧ। ପ। ୨୧୯) ଏତ୍ଥ ପ-ସଦ୍ଦୋ ୱସନକିରିଯାଯ ୱିଯୋଗୱିସିଟ୍ଠତଂ ଦୀପେତି। ''ଏୱଂ ମନସି କରୋଥ, ମା ଏୱଂ ମନସାକତ୍ଥା''ତିଆଦୀସୁ କିରିଯାୱିସେସସ୍ସ ଜୋତକୋ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦୋ। ''ଏୱଂସୀଲା (ଦୀ। ନି। ୩।୧୪୨) ଏୱଂଧମ୍ମା''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୧୩; ମ। ନି। ୩। ୧୯୮; ସଂ। ନି। ୫।୩୭୮) ସତ୍ତୱିସେସସ୍ସ। ଏୱଂ ସେସନିପାତପଦାନମ୍ପୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ''କିରିଯାଯ...ପେ... ନିପାତପଦ''ନ୍ତି।

ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତଂ, କିଂ ପନ ତନ୍ତି ଆହ ''ପଦାଭିହିତ''ନ୍ତି। ଅଥ ୱା ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତଂ, ଯୋ ଅକ୍ଖରେହି ସଙ୍କାସିତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଦାଭିହିତଂ ପଦେହି କଥିତଂ, ଯୋ ପଦେହି ପକାସିତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଦୁଭଯଂ, ଯଦି ପଦସମୁଦାଯୋ ୱାକ୍ୟଂ, ତସ୍ସ କୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ। ଯାୱତା ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥପରିଯୋସାନଂ, ତାୱତା ଏକୱାକ୍ୟନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି, ବହୂପେତ୍ଥ ପକାରେ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି। କିଂ ତେହି, ସାଖ୍ୟାତଂ ସାବ୍ୟଯଂ ସକାରକଂ ସୱିସେସନଂ ''ୱାକ୍ୟ''ନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନନୁ ଚ ପଦେନପି ଅତ୍ଥୋ ବ୍ୟଞ୍ଜୀଯତୀତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ''ପଦମତ୍ତସୱନେପି ହୀ''ତିଆଦି। ଆକାରେସୁ ୱାକ୍ୟୱିଭାଗେସୁ ଅଭିହିତଂ କଥିତଂ ନିବ୍ବଚନଂ ଆକାରାଭିହିତଂ ନିବ୍ବଚନଂ। ''ଅଭିହିତନ୍ତି ଚ ପାଠଇଆଗତ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

''ନିବ୍ବାନଂ ମଗ୍ଗତି, ନିବ୍ବାନତ୍ଥିକେହି ୱା ମଗ୍ଗୀଯତି, କିଲେସେ ୱା ମାରେନ୍ତୋ ଗଚ୍ଛତୀତି ମଗ୍ଗୋ''ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧୬) ନିବ୍ବଚନାନଂ ୱିତ୍ଥାରୋ। ତଂନିଦ୍ଦେସକଥନତ୍ତା ନିଦ୍ଦେସୋତି ଇମମତ୍ଥମାହ ''ନିବ୍ବଚନୱିତ୍ଥାରୋ ନିରୱସେସଦେସନତ୍ତା ନିଦ୍ଦେସୋ''ତି। ପଦେହୀତି ୱାକ୍ୟାୱଯୱଭୂତେହି, ୱାକ୍ୟତୋ ୱିଭଜ୍ଜମାନେହି ୱା ଆଖ୍ୟାତାଦିପଦେହି। ତେନାହ ''ୱାକ୍ୟସ୍ସ ୱିଭାଗୋ''ତି, ତଥା ଚାହ ''ଅପରିଯୋସିତେ''ତିଆଦି। ଅପରେ ପନ ''ପକତିପଚ୍ଚଯଲୋପାଦେସାଦିୱସେନ ଅକ୍ଖରୱିଭାଗୋ ଆକାରୋ, ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ପଦୱିଭାଗୋ ନିବ୍ବଚନଂ, ୱାକ୍ୟୱିଭାଗୋ ନିଦ୍ଦେସୋ। ୱଣ୍ଣପଦୱାକ୍ୟାନି ହି ଅୱିଭତ୍ତାନି, ୱିଭତ୍ତାନି ଚ ଛ ବ୍ୟଞ୍ଜନପଦାନୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଛଟ୍ଠଂ ୱଚନନ୍ତି ଛଟ୍ଠଂ ପଦଂ। କାତବ୍ବନ୍ତି ''ଅକ୍ଖରଂ ପଦଂ

ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ଆକାରୋ ତଥେୱ ନିରୁତ୍ତି ନିଦ୍ଦେସୋ ଛଟ୍ଠୱଚନ’’ନ୍ତି ଗାଥାଯଂ ଏୱଂ କଉଜ୍ଝଂ, ସଂୱଣ୍ଣନାୱସେନ ୱା ଆକାରପଦଂ ଚତୁଝଂ କାତଜ୍ଜନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସଜ୍ଜୋ ସଦ୍ଦୱୋହାରୋ ୱିଭତ୍ତେହି, ଅୱିଭତ୍ତେହି ଚ ଅକ୍ଖରପଦୱାକ୍ୟେହେୱ, ତଦଜ୍ଞଞ୍ଜପ୍ପକାରୋ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ‘‘ଯାନିମାନୀ’’ତିଆଦି।

୨୪।କାସନାସଦ୍ଦୋ କମ୍ମତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କାସୀଯତୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପଦେହି ତାୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସଙ୍କାସନା, ପକାସନା ଚ ହୋତୁ, ପଦାୱଧିକାପି ସଂୱଣ୍ଣନା ଇଚ୍ଛିତାତି ଅକ୍ଖରେହି ପନ କଥନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅକ୍ଖରେହି ସୁଯୁସ୍ସମାନେହୀ’’ତିଆଦି। ପଦତ୍ଥସମ୍ପଟିପତ୍ତୀତି ପଦାଭିଧେଯ୍ୟଅତ୍ଥାୱବୋଧୋ। ‘‘ଅକ୍ଖରେହି ସଙ୍କାସେତୀ’’ତିଆଦିନା ଅକ୍ଖରକରଣଂ ସଙ୍କାସନଭୂତଂ ଉଗ୍ଘଟନକିରିଯଂ ୱଦନ୍ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥୋ ସାଧିତୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତଥା ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ୱିଭଜନୁତ୍ତାନୀକମ୍ମପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଏକଉନିଦ୍ଦେସୋ ସମାହାରୋତି ଅଯଂ ଦ୍ୱନ୍ଦସମାସୋ। ଉଭଯେନାତି ‘‘ୱିୱରଣା, ୱିଭଜନା’’ତି ଇମିନା ଦ୍ୱଯେନ। ଏତେହୀତି ଏତ୍ଥ ଏୱ-କାରୋ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ଆହ ‘‘ଏତେହି ଏୱା’’ତି। ‘‘ସଙ୍କାସନା…ପେ… ଅଭାୱତୋ’’ତି ଇମିନା ଯଥାଧିପ୍ପେତଅନୂନାୱଧାରଣଫଲଂ ଦସ୍ସେତି। ଉଗ୍ଘଟନାଦୀତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ୱିପଞ୍ଚନନଯାନି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

୨୫।ସତ୍ଥାଯୁତ୍ତୋତି ସତ୍ଥା ଅୱିପରୀତଂ, ଅନୱସେସତୋ ଚ ଯୁତ୍ତୋ ସହିତୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅନୂନା’’ତି। ସଜ୍ଜୋ ହି ପାଠଇଅତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥପଦଅତ୍ଥନଯେହି ଅନୱସେସତୋ ସଙ୍ଗହିତୋ। ତେନାହ ‘‘ସଜ୍ଜସ୍ସ ହୀ’’ତିଆଦି।

୨୬। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ମୂଲପଦପଦଟ୍ଠାନାନି ଅସଙ୍ଗହିତାନୀତି? ପଦତ୍ଥନ୍ତରାଭାୱତୋ। ମୂଲପଦାନି ହି ନଯାନଂ ସମୁଟ୍ଠାନମତ୍ତତ୍ତା ପଦଟ୍ଠାନାନୀତି ଦସ୍ସିତୋଯଂ ନଯୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇତୋ ୱିନିମୁତ୍ତୋ କୋଚି ନେତ୍ତିପଦତ୍ଥୋ ନତ୍ଥୀ’’ତି।

ନେତ୍ତିଯା କାରଣଭୂତାଯ। ହାରା ସଂୱଣ୍ଣେତଜ୍ଜାତି ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାୱସେନ ହାରା ୱିହାରେତଜ୍ଜା। ସ୍ୱାଯନ୍ତି ସୋ ଅଯଂ ସଂୱଣ୍ଣନାକ୍କମୋ। ଯେନ ଅନୁକ୍କମେନ ନେତ୍ତିଯଂ ଦେସିତା, ତେନେୱ ସୁତ୍ତେ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାୱସେନ ଯୋଜେତଜ୍ଜାତି। ଏୱଂ ସିଦ୍ଧେତି ଦେସନାକ୍କମେନେୱ ସିଦ୍ଧେ। ଅଯଂ ଆରମ୍ଭୋତି ‘‘ସୋଳସ ହାରା ପଠମ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତୋ ଆରମ୍ଭୋ। ଇମମତ୍ଥନ୍ତି ଇମଂ ୱୁଚ୍ଚମାନନିଯମସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ଥଂ।

ଯଦି ଦେସିତକ୍କମେନେୱ ହାରନଯା ସୁତ୍ତେ ଯୋଜେତଜ୍ଜା ସିଯୁଂ, କିଂ ସୋ କମୋ କାରଣନିରପେକ୍ଖୋ, ଉଦାହୁ କାରଣସାପେକ୍ଖୋତି? କିଞ୍ଚେତ୍ଥ – ଯଦି ତାୱ କାରଣନିରପେକ୍ଖୋ ହାରନଯାନଂ ଅନୁକ୍କମୋ, ଅନେକେ ଅତ୍ଥା ୱୁଚ୍ଚମାନା ଅୱସ୍ସଂ ଏକେନ କମେନ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଯେନ କେନଚି କମେନ ସୁତ୍ତେ ଯୋଜେତଜ୍ଜା ସିଯୁଂ, ତଥା ସତି ନିଯମୋ ନିରତ୍ଥକୋ ସିଯା। ଅଥ କାରଣସାପେକ୍ଖୋ, କିଂ ତଂ କାରଣନ୍ତି? ଇତରୋ କାରଣଗୱେସନଂ ଅକତ୍ୱା ଅତ୍ଥୋ ଏୱେତ୍ଥ ଗୱେସିତଜ୍ଜୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ନାଯମନୁଯୋଗୋ ନ କତ୍ଥଚି ଅନୁକ୍କମେ ନିୱିସତୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ନ ପନ ମଯଂ ଦେୱାନଂପିଯସ୍ସ ମନୋରଥୱିଘାତାଯ ଚେତେମା’’ତି କମକାରଣଂ ୱିଚାରେନ୍ତୋ ‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦିନା ଦେସନାହାରସ୍ସ ତାୱ ଆଦିତୋ ଦେସନାଯ କାରଣଂ ପତିଟ୍ଠପେତି। ତତ୍ଥ ଧମ୍ମଦେସନାଯ ନିସ୍ସଯୋ ଅସ୍ସାଦାଦୀନୱନିସ୍ସରଣାନି, ସରୀରଂ ଆଣତ୍ତି। ପକତିଯା ସଭାୱେନ। ନିଦ୍ଧାରଣେନ ୱିନାପି ପତିଟ୍ଠାଭାୱତୋ ନିସ୍ସଯଭାୱତୋ।

‘‘ତଥା ହି ୱକ୍ଖତୀ’’ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଅତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କରୋତି। ଏସ ନଯୋ ଇତରେସୁପି।

ୱିଚଯାନନ୍ତରନ୍ତି ୱିଚଯହାରାନନ୍ତରଂ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ତଥା ହୀତି ଲକ୍ଖଣହାରୱିଭଙ୍ଗେ ଯୁତ୍ତାଯୁତ୍ତାନଂ କାରଣପରମ୍ପରାଯ ପରିଗ୍ଗହିତସଭାୱାନଂ ଅୱୁତ୍ତାନମ୍ପି ଏକଲକ୍ଖଣତାଯ ଗହଣଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଅତ୍ଥତୋ ନିଦ୍ଧାରିତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରପୁଜ୍ଜାପରାନୁସନ୍ଧିଆଦିଅତ୍ଥତୋ ସୁତ୍ତନ୍ତରତୋ ଉଦ୍ଧଟାନଂ ସଂୱଣ୍ଣିଯମାନସୁତ୍ତେ ଆନୀତାନଂ ପାଠଇଧମ୍ମାନଂ। ସଦ୍ଦତୋ, ପମାଣନ୍ତରତୋ ଚ ଲଦ୍ଧାନଂ ଇଧ ୱିଚାରେତଜ୍ଜତ୍ତା ଆହ ‘‘ନିରୱସେସତୋ’’ତି। ଅତ୍ଥସ୍ସାତି ଅଭିଧେଯ୍ୟତ୍ଥସ୍ସ। ଧମ୍ମସ୍ସାତି ସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ତଂ ଅଭିନିରୋପେତୀତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ, ଧମ୍ମେ ଚ ତଂ ନାମଂ ଅଭିନିରୋପେତି, ‘‘ଅଯମେୱଂନାମୋ’’ତି ୱୋହରତି। ‘‘ଅତ୍ଥସ୍ସ, ଧମ୍ମସ୍ସା’’ତି ପଦଦ୍ୱଯେନ ସାମଞ୍ଞତୋ ଅତ୍ଥୋ, ଧମ୍ମୋ ଚ ଅନୱସେସେତ୍ୱା ଗହିତୋତି ଆହ ‘‘ଅନୱସେସପରିଯାଦାନ’’ନ୍ତି, ଯତୋ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତତ୍ଥ ତତ୍ଥା’’ତି। ତଥାତି ଯଥା ଅନୱସେସତ୍ଥାୱବୋଧଦୀପକଂ ଅନୱସେସପରିଯାଦାନଂ କତଂ ଚତୁବ୍ବୂହପାଠଇଯଂ, ଏୱଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଗବ୍ଭମୁପେତୀତି ଏତ୍ଥ ଅସଦ୍ଦୱତୀ ଅତ୍ଥା ପୱତ୍ତିୱସେନ ଲବ୍ଭମାନା ସତ୍ଥାପଟିପତ୍ତି ଉଦ୍ଧଟାତି ଉପସଂହାରତ୍ଥୋ ତଥା-ସଦ୍ଦୋ।

ତେନେୱାତି ସୁତ୍ତନ୍ତରସଂସନ୍ଦନସ୍ସ ସଭାଗୱିସଭାଗଧମ୍ମନ୍ତରାୱଚ୍ଚନୂପାଯଭାୱତୋ ଏୱ। ଯତୋତି ସଭାଗୱିସଭାଗଧମ୍ମାୱଚ୍ଚନସ୍ସ

ସାଧାରଣାଦିଧମ୍ମୱିଭଜନୂପାଯତ୍ତା। ପଟିୱିଭତ୍ତସଭାୱେତି ପଟିଭାଗଭାୱେନ ୱିଭତ୍ତସଭାୱେ।

ତେ ଧମ୍ମାତି ପଟିପକ୍ଖତୋ ପରିୱତ୍ତିତଧମ୍ମା। ନ ପରିଯାଯୱିଭାୱନା ପଞ୍ଞତ୍ତିୱିଭାଗପରିଗ୍ଗାହିକାତି ଆହ ''ପରିଯା…ପେ… ସୁବୋଧନଞ୍ଚା''ତି।

ପୁଚ୍ଛାୱିସୋଧନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ଆରମ୍ଭୱିସୋଧନଂ ଦେସନାଯ ଅତ୍ଥକଥନଂ। ତଦୁଭଯୱିଚାରୋ ଧାତାଦୀସୁ ଅସମ୍ଭୁଯ୍ହନ୍ତସ୍ସେୱ ସମ୍ଭୱତୀତି ଆହ ''ଧାତାଯତନା…ପେ… ସମ୍ପାଦେତୁ''ନ୍ତି। ସୁଦ୍ଧୋ ଆରମ୍ଭୋତିଆଦିପାଠଇନିଦସ୍ସନେନପି ଅଯମେୱତ୍ଥୋ ଉଦାହଟୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

''କାରଣାକାରୋ''ତି ପଦଚ୍ଛାନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ପଭେଦତୋ ଦେସନାକାରୋତି ୱେୱଚନଂ। ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚମାନାନୀତି ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ସମାରୋପିଯମାନାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ତଥତ୍ତାୱବୋଧାଯାତି ସୁତ୍ତସ୍ସ ପଦତ୍ଥାୱଗମମୁଖେନ ଚତୁସଚ୍ଚାଭିସମଯାଯ।

ୱେନେଯ୍ୟଉଯଯୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥନଯଉଯୂପଦେସୋ ''ୱେନେଯ୍ୟଉଯପ୍ପଯୋଜିତୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ୱେନେଯ୍ୟଉଯଞ୍ହି ପଚ୍ଚଯସମୱାଯେ ତଦୁପଦେସଫଲଂ ଅଧିଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ଅତ୍ଥଂ ପଯୋଜେତି ନାମାତି। ତଦନୁକ୍କମେନେୱାତି ତେସଂ ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁଆଦୀନଂ ଦେସନାନୁକ୍କମେନେୱ। ତେତି ତଯୋ ଅତ୍ଥନଯା। ତେସନ୍ତି ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁଆଦୀନଂ। ଯଥା ଉଦ୍ଦେସାଦୀନଂ ସଙ୍ଖେପମଜ୍ଝିମୱିତ୍ଥାରୱୁତ୍ତିଯା ତିଣ୍ଣଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଉପକାରତା, ଏୱଂ ତେସଂ ଅତ୍ଥନଯାନଂ। ତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥନଯତ୍ତସ୍ସ। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ସଂ ତସ୍ସଂ ଭୂମିଯଂ।

ସମୁଟ୍ଠାନଂ ନିଦାନଂ। ଅନେକଧା ସଦ୍ଦନଯତୋ, ନିରୁତ୍ତିନଯତୋ ଚାତି ଅନେକପ୍ପକାରଂ। ପଦତ୍ଥୋ ସଦ୍ଦତ୍ଥୋ। ୱିଧି ଅନୁୱାଦୋତି ଇଦମେତ୍ଥ ୱିଧିୱଚନଂ, ଅଯମନୁୱାଦୋତି ଅଯଂ ୱିଭାଗୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସମାଧାତବ୍ବୋତି ପରିହରିତବ୍ବୋ। ଅନୁସନ୍ଧୀଯା ଅନୁରୂପଂ ନିଗମେତବ୍ବନ୍ତି ଯାଯ ଅନୁସନ୍ଧିଯା ସୁତ୍ତେ ଉପରି ଦେସନା ପୱତ୍ତା, ତଦନୁରୂପଂ ସଂୱଣ୍ଣନା ନିଗମେତବ୍ବା। ପଯୋଜନନ୍ତି ଫଲଂ। ପିଣ୍ଡତ୍ଥୋତି ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ। ଅନୁସନ୍ଧୀତି ପୁଚ୍ଛାନୁସନ୍ଧିଆଦିଅନୁସନ୍ଧି। ଉପୋଗ୍ଘାଟୋତି ନିଦସ୍ସନଂ। ଚାଲନାତି ଚୋଦନା। ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ ପରିହାରୋ।

ପକତିଆଦିପଦାୱଯୱଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା କଥନଂ ଭେଦକଥା ଯଥା ''ଦିବ୍ବନ୍ତୀତି ଦେୱା''ତି (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୫୩)। ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥକଥନଂ ତତ୍ତ୍ୱକଥା ଯଥା ''ବୁଦ୍ଧୋତି ଯୋ ସୋ ଭଗୱା ସଯମ୍ଭୂ ଅନାଚରିଯକୋ''ତି (ମହାନି। ୧୯୨; ଚୂଳନି। ପାରାଯନତ୍ଥୁତିଗାଥାନିଦ୍ଦେସ ୯୭; ପଟି। ମ। ୧।୧୬୧)। ପରିଯାଯୱଚନଂ ୱେୱଚନଗ୍ଗହଣଂ ଯଥା ''ପଞ୍ଞା ପଜାନନା''ତି (ଧ। ସ। ୧୬)। ୱିଚଯଯୁତ୍ତିଚତୁବ୍ଯୂହପରିୱତ୍ତନହାରେକଦେସସଙ୍ଗହିତା, ୱେୱଚନହାରସଙ୍ଗହିତା ଚାତି ଆହ ''ତେ ଇଧ କତିପଯହାରସଙ୍ଗହିତା''ତି।

ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ଧାରେତୀତି ଧମ୍ମୋତି ହେତୁନୋ ଧମ୍ମଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଞାପକହେତୁପି ଞାଣକରଣତ୍ଥେନ କାରକେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଆହ ''କାରକୋ ସମ୍ପାପକୋତି ଦୁୱିଧୋ''ତି। ପୁନ ଚକ୍ଖୁବୀଜାଦିନିବ୍ବତ୍ତକମେୱ କାରଣଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପୁନ…ପେ… ତିୱିଧୋ''ତିଆଦିମାହ। ''ତଯୋ କୁସଲହେତୂ''ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୧୦୫୯-୧୦୬୦) ଆଗତା ଅଲୋଭାଦଯୋ, ଲୋଭାଦଯୋ ଚ ହେତୁହେତୁ ନାମ। ''ଚତ୍ତାରୋ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୁ, ମହାଭୂତା ହେତୁ, ଚତ୍ତାରୋ ମହାଭୂତା ପଚ୍ଚଯୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ପଞ୍ଞାପନାଯା''ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୩।୮୬) ଆଗତୋ ପଚ୍ଚଯହେତୁ ନାମ। କୁସଲାକୁସଲଂ କମ୍ମଂ ଅତ୍ତନୋ ୱିପାକଂ ପତି ଉତ୍ତମହେତୁ ନାମ। ଚକ୍ଖାଦିବୀଜାଦି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଅଙ୍କୁରାଦୀନଂ ଅସାଧାରଣହେତୁ ନାମ। କୁସଲାକୁସଲାନଂ ସତିପି ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମଭାୱେ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଫଲୱିସେସହେତୁଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱିସୁଂ ଗହଣଂ, ସଦ୍ଦମଗ୍ଗାନଂ ପନ ଞାପକସମ୍ପାପକହେତୁଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଙ୍କୁରାଦିକସ୍ସ ଅସାଧାରଣହେତୁ ବୀଜାଦିସମାନଜାତିଯହେତୁତାଯ ସଭାଗହେତୁ। ସାଧାରଣହେତୁ ଭୁସସଲିଲାଦିଅସମାନଜାତିଯତାଯ ଅସଭାଗହେତୁ। ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧସନ୍ତାନିକୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକହେତୁ, ଇତରୋ ବାହିରହେତୁ। କେଚି ପନ ''ସସନ୍ତାନିକୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକହେତୁ, ଇତରୋ ବାହିରହେତୂ''ତି ୱଦନ୍ତି। ପରିଗ୍ଗାହକୋ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକୋ। ପରମ୍ପରହେତୁ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ।

ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଅନିବ୍ବତ୍ତନିଯେପି ସମୁଦଯପ୍ପହାନସମୁଦଯନିରୋଧାନଂ ଅଧିଗମାଧିଗନ୍ତବ୍ବଭାୱତୋ ନିବ୍ବାନଂ ପତି ମଗ୍ଗସ୍ସ ହେତୁଭାୱୋ ୱିଯ ମଗ୍ଗଂ ପତି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଫଲଭାୱୋ ଉପଚାରସିଦ୍ଧୋତି ଆହ ''ଫଲପରିଯାଯୋ ଲବ୍ଭତୀ''ତି।

ପଟିପଜ୍ଜମାନଭୂମି ମଗ୍ଗଧମ୍ମା। ପଟିପନ୍ନଭୂମି ଫଲଧମ୍ମା।

କିଚ୍ଚତୋତି ସରସତୋ। ଲକ୍ଖଣତୋତି ଉପଲକ୍ଖଣତୋ। ସାମଞ୍ଞତୋତି ସମାନଭାୱତୋ। ତେନ ସମାନହେତୁତା, ସମାନଫଲତା, ସମାନାରମ୍ମଣତା ଚ ଗହିତା ହୋତୀତି। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ଲକ୍ଖଣହାରନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତମେୱ।

ଅପିଚେତ୍ଥ ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗୱିରୋଧପକରଣଲିଙ୍ଗସଦ୍ଦନ୍ତରସନ୍ନିଧାନସାମତ୍ଥିଯାଦୀନମ୍ପି ୱସେନ ନଯୱିଭାଗୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ସମ୍ପଯୋଗତୋ ତାୱନଯୱିଭାଗୋ – ‘‘ନାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଞ୍ଞଂ ଏକଧମ୍ମମ୍ପି ସମନୁପସ୍ସାମି, ଯଂ ଏୱଂ ଲହୁପରିୱତ୍ତଂ, ଯଥଯିଦଂ ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି (ଅ॰ ନି॰ ୧।୪୮) ଚିତ୍ତସ୍ସ ଲହୁପରିୱତ୍ତିତା ଗହିତା, ତଂସମ୍ପଯୋଗତୋ ଚେତସିକାନମ୍ପି ଗହିତାୱ ହୋତି ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ନେସଂ ଚିତ୍ତେନ ସମ୍ପଯୋଗଦୀପନତୋ। ଅଥ ୱା ‘‘ସଞ୍ଞିନୋ’’ତି। ସଞ୍ଞାସହିତତାୱଚନେନ ହି ନେସଂ ୱେଦନାଚେତନାଦିୟନ୍ତତାପି ସମ୍ପଯୋଗତୋ ଦୀପିତା ହୋତି।

ୱିପ୍ପଯୋଗତୋ – ‘‘ଅହେତୁକା’’ତି। ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତା ହି ଧମ୍ମା ‘‘ସହେତୁକା’’ତି ୱୁତ୍ତାତି ତବ୍ବିଧୁରା ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପଯୋଗତୋ ‘‘ଅହେତୁକା’’ତି ୱୁତ୍ତାତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଅଥ ୱା ‘‘ଅସଞ୍ଞିନୋ’’ତି। ସଞ୍ଞାୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା ହି ଧମ୍ମପୱତ୍ତି ଇଧାଧିପ୍ପେତା, ନ ସଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱମତ୍ତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତି।

ୱିରୋଧତୋ – ‘‘ଅଟ୍ଠମକୋ (ଯମ॰ ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକପାଠଇ।୪୩୯), ସଦ୍ଧାନୁସାରୀ’’ତି (ପୁ॰ ପ॰ ମାତିକା ୭।୩୬) ଚ ୱୁତ୍ତେ ତଂ ସନ୍ତତିଯଂ ସଂଯୋଜନତ୍ତଯପ୍ପହାନଂ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ତଥା ‘‘ସତି ୱା ଉପାଦିସେସେ ଅନାଗାମିତା’’ତି (ଦୀ॰ ନି॰ ୨।୪୦୪; ମ॰ ନି॰ ୧।୧୩୭) ୱୁତ୍ତେ ପଞ୍ଚୋରମ୍ଭାଗିଯସଂଯୋଜନପ୍ପହାନଂ , ‘‘ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ଅଞ୍ଞା’’ତି (ଦୀ॰ ନି॰ ୨।୪୦୪; ମ॰ ନି॰ ୧।୧୩୭) ୱୁତ୍ତେ ଅନୱସେସସଂଯୋଜନପ୍ପହାନଂ ୱିଞ୍ଞାଯତି।

ପକରଣତୋ – ‘‘ଅବ୍ୟାକତା ଧମ୍ମା’’ତି (ଧ॰ ସ॰ ମାତିକା)। ଅଧିକାରତୋ ହି କୁସଲାକୁସଲଭାୱେନ ନ କଥିତାତି ଞାଯତି। ‘‘ଉପଧୀ ହି ନରସ୍ସ ସୋଚନା’’ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୧।୧୨, ୧୪୪) ଚ। ବାହିରା ହି ଧମ୍ମା ଇଧ ‘‘ଉପଧୀ’’ତି ଅଧିପ୍ପେତାତି ୱିଞ୍ଞାଯତି।

ଲିଙ୍ଗତୋ – ‘‘ସୀତେନପି ରୁପ୍ପତି, ଉଣ୍ହେନପି ରୁପ୍ପତୀ’’ତିଆଦି (ସଂ॰ ନି॰ ୩।୭୯)। ସୀତାଦିଗ୍ଗହଣେନ ହି ଲିଙ୍ଗେନ ଭୂତୁପାଦାଯପ୍ପକାରସ୍ସେୱ ଧମ୍ମସ୍ସ ରୂପଭାୱୋ, ନ ଇତରସ୍ସ।

ସଦ୍ଦନ୍ତରସନ୍ନିଧାନତୋ – ‘‘କାଯପସ୍ସଦ୍ଧି, କାଯାଯତନ’’ନ୍ତି। ‘‘ଯା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସା’’ତିଆଦିୱଚନତୋ ହି ପୁରିମୋ କାଯସଦ୍ଦୋ ସମୂହୱାଚୀ, ଇତରୋ ଆଯତନସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନତୋ ପସାଦୱାଚୀ।

ସାମତ୍ଥିଯତୋ – ‘‘ସଙ୍ଘଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆଦିତ୍ତଂ (ସଂ॰ ନି॰ ୪।୨୮; ମହାୱ॰ ୫୪), ସବ୍ବେ ତସନ୍ତି ଦଣ୍ଡସ୍ସା’’ତି (ଧ॰ ପ॰ ୧୨୯) ଚ, ତଥା ‘‘ସବ୍ବାୱନ୍ତଂ ଲୋକଂ ମେତ୍ତାସହଗତେନ ଚେତସା…ପେ… ଫରିତ୍ୱା ୱିହରତୀ’’ତିଆଦି (ଦୀ॰ ନି॰ ୧।୫୫୬; ୩।୩୦୮; ମ॰ ନି॰ ୧।୭୭, ୨୩୨, ୪୫୯, ୫୦୯; ୨।୩୦୯; ୩।୨୩୦; ୱିଭ॰ ୬୪୨)। ଏତ୍ଥ ହି ସତିପି ସଙ୍ଘସଦ୍ଦସ୍ସ ଅନୱସେସସତ୍ତୱାଚକତ୍ତେ ଆଦିତ୍ତତା ସାପେକ୍ଖସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱାଚକତ୍ତା ପଦେସୱାଚୀ ସଙ୍ଘସଦ୍ଦୋ, ଲୋକସଦ୍ଦୋପି ସତ୍ତୱାଚୀ। ସତ୍ତାରମ୍ମଣା ହି ଅପ୍ପମଞ୍ଞାତି। ତଥା ‘‘ମାତରଂ ପିତରଂ ହନ୍ତ୍ୱା’’ତି (ଧ॰ ପ॰ ୨୯୪-୨୯୫) ସବ୍ବେନ ସଙ୍ଘଂ ହି ସପଟିକ୍ଖେପତୋ, ମାତୁପିତୁଘାତକମ୍ମସ୍ସ ଚ ମହାସାୱଜ୍ଜତାପୱେଦନତୋ, ଇଧ ଚ ତଦନୁଞ୍ଞାଯ କତାଯ ମାତୁପିତୁଟ୍ଠାନିଯା ତାଦିସା କେଚି ପାପଧମ୍ମା ୱେନେଯ୍ୟୱସେନ ଗହିତା ୱିଞ୍ଞାଯତି। କେ ପନ ତେତି? ତଣ୍ହାମାନା। ତଣ୍ହା ହି ଜନନୀ ସତ୍ତାନଂ। ‘‘ତଣ୍ହା ଜନେତି ପୁରିସ’’ନ୍ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୧।୫୫-୫୭) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ପିତୁଟ୍ଠାନିଯୋ ମାନୋ ତଂ ନିସ୍ସାଯ ଅତ୍ତସମ୍ପଗ୍ଗଣ୍ହତୋ ‘‘ଅହଂ ଅସୁକସ୍ସ ରଞ୍ଞୋ, ରାଜମହାମତ୍ତସ୍ସ ୱା ପୁତ୍ତୋ’’ତି ଯଥା। ସାମତ୍ଥିଯାଦୀନନ୍ତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଦେସପକତିଆଦଯୋ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି।

ଲବ୍ଭମାନପଦତ୍ଥନିଦ୍ଧାରଣମୁଖେନାତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ଲବ୍ଭମାନଅସ୍ସାଦାଦିହାରପଦତ୍ଥନିଦ୍ଧାରଣଦ୍ୱାରେନ। ଯଥାଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଯଂ ଯଂ ଲକ୍ଖଣଂ, ଲକ୍ଖଣାନୁରୂପଂ ୱା ଯଥାଲକ୍ଖଣଂ। ହେତୁଫଲାଦୀନି ଉପଧାରେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବାନି ତେସଂ ୱସେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇଦାନି ହେତୁଫଲାଦଯୋ ଯେ ଯସ୍ମିଂ ହାରେ ସୱିସେସଂ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା, ତେ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ୱିସେସତୋ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ତଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୪। ପଟିନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧। ଦେସନାହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୫।ଅନ୍ୱତ୍ଥସଞ୍ଞଞ୍ଞତନ୍ତି ଅତ୍ଥାନୁଗତସଞ୍ଞଞ୍ଞଭାୱଂ, ‘‘ଦେସନାହାରୋ’’ତି ଅଯଂ ସଞ୍ଞା ଅନ୍ୱତ୍ଥା ଅତ୍ଥାନୁଗତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅୱୁତ୍ତମେୱାତି ପୁବ୍ବେ ଅସଂୱଣ୍ଣିତପଦମେୱ। ‘‘ଧମ୍ମଂ ୱୋ’’ତିଆଦି (ମ॰ ନି॰ ୩।୪୨୦) ୱଚନସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କତ୍ଥ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେପିଟକସ୍ସ ହି ବୁଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ସଂୱଣ୍ଣନାଲକ୍ଖଣଂ ନେତ୍ତିପ୍ପକରଣଂ, ତଞ୍ଚ ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେ ସୁତ୍ତପଦେ ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବଭାୱେନ ଗହିତେ ଗହିତମେୱ ହୋତି। ତେନାହ ‘‘ଦେସନାହାରେନ…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି।

ଯେସଂ ଅସ୍ସାଦାଦୀନଂ ୱିଭଜନଲକ୍ଖଣୋ ଦେସନାହାରୋ, ତେ ଗାଥାଯ, ଇଧାପି ଚ ଆଗତେ ‘‘ଅସ୍ସାଦଂ ଆଦୀନୱ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଉଦାହରଣୱସେନ ୱିଭଜିତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥ କତମୋ ଅସ୍ସାଦୋ’’ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତସ୍ସଂ ‘‘ଅସ୍ସାଦାଦୀନୱତା’’ତି ଗାଥାଯଂ ୱୁତ୍ତୋ କତମୋ ଅସ୍ସାଦୋ। ଅଥ ୱା ‘‘ଅସ୍ସାଦଂ ଆଦୀନୱ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଯୋ ଇଧ ଅସ୍ସାଦାଦୀନଂ ଉଦ୍ଦେସୋ, ତତ୍ଥ କତମୋ ଅସ୍ସାଦୋତି ଚେତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। କମ୍ମକରଣତ୍ଥଭିନ୍ନସ୍ସ ୱିସଯୱିସଯିତାଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅସ୍ସାଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଗାଥାଦ୍ୱଯୁଦାହରଣଂ, ତଥା କାମୱିପରିଣାମଲକ୍ଖଣସ୍ସ, ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଚାତି ଦୁୱିଧସ୍ସାପି ଆଦୀନୱସ୍ସ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ନିବ୍ବାନ’’ନ୍ତି ଦୁୱିଧସ୍ସାପି ନିସ୍ସରଣସ୍ସ ନିଦସ୍ସନନିଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ଗାଥା ଉଦାହଟା।

ଧମ୍ମୋ ହୱେ ରକ୍ଖତି ଧମ୍ମଚାରିନ୍ତି (ଜା॰ ୧।୧୦।୧୦୨-୧୦୩; ନେତ୍ତି॰ ୫, ୨୬, ୩୧; ପେଟକୋ॰ ୨୨) ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମଚାରିନୋ ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନେହି ସାତିସଯାରକ୍ଖା ସମ୍ଭୱତି, ସମ୍ପତ୍ତିଭୱସ୍ସାପି ୱିପରିଣାମସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାହି ଦୁଗ୍ଗତିଭାୱୋ ଇଚ୍ଛିତୋୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ନିସ୍ସରଣଂ ଅନାମସିତ୍ୱା’’ତି। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ନିବ୍ବାନଂ ୱା ଉପନିଧାଯ ସବ୍ବା ଉପପତ୍ତିଯୋ ଦୁଗ୍ଗତୀ’’ତି।

ଅୱେକ୍ଖସ୍ସୁତି ୱିଧାନଂ। ତସ୍ସା ପନ ଅୱେକ୍ଖାଯ ପୱତ୍ତିଆକାରୋ, ୱିସଯୋ, କତ୍ତା ଚ ‘‘ସୁଞ୍ଞତୋ, ଲୋକଂ, ମୋଘରାଜା’’ତି ପଦତ୍ତଯେନ ୱୁତ୍ତାତି ଆହ – ‘‘ସୁଞ୍ଞତୋ…ପେ… ଆଣତ୍ତୀ’’ତି। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରାନଂ ସୁଞ୍ଞତା ଅନତ୍ତସଭାୱତାଯ, ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତାଯ ଚ ସିଯା। ଯତୋ ତେ ନ ୱସୱତ୍ତିନୋ, ଅତ୍ତସାରୱିରହିତା ଚ, ଯତୋ ତେ ଅନତ୍ତା, ରିତ୍ତା, ତୁଚ୍ଛା ଚ ଅତ୍ତନା, ତଦୁଭଯଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ଅୱସୱତ୍ତିତା’’ତିଆଦିନା। ଏୱଂ ମଚ୍ଚୁତରୋ ସିଯାତି ଏୱଂ ପଟିପତ୍ତିଯା ମଚ୍ଚୁତରୋ ଭୱେଯ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିକପ୍ପେତ୍ୱା ୱିଧିଯମାନସ୍ସ ମଚ୍ଚୁତରଣସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦା ଦେସନାଯ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ସିଦ୍ଧମାନଂ ସାତିସଯଂ ଫଲନ୍ତି ଆହ ‘‘ତସ୍ସ ଯଂ…ପେ… ଫଲ’’ନ୍ତି।

୬।ଉଦାହରଣୱସେନାତି ନିଦସ୍ସନୱସେନ। ତତ୍ଥ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୱିଭାଗେନା’’ତି ଇମିନା ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁଆଦିପୁଗ୍ଗଲପଯୋଜିତୋ ଅସ୍ସାଦାଦୀସୁ ଭଗୱତୋ ଦେସନାୱିସେସୋତି ଦସ୍ସେତି।

ଘଟିତମଉନ୍ତି ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରେନ ମନୋଦ୍ୱାରିକୱିଞ୍ଞାଣସନ୍ତାନେନ ଆଲମ୍ବିତମତ୍ଥଂ। ସସ୍ସତାଦିଆକାରସ୍ସାତି ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦାକାରସ୍ସ। ଇଦଞ୍ହି ଦ୍ୱଯଂ ଧମ୍ମଦେସନାଯ ଚାଲେତବ୍ବଂ, ନ ଅନୁଲୋମିକଖନ୍ତି, ଯଥାଭୂତଞ୍ଞାଣଂ ୱା। ଏତସ୍ମିଞ୍ହି ଚତୁକ୍କେ ଆସଯସାମଞ୍ଞତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠୀ ଚ, ଖନ୍ତି ଚେୱାନୁଲୋମିକା;

ଯଥାଭୂତଞ୍ଚ ଯଂ ଞାଣଂ, ଏତଂ ଆସଯସଞ୍ଞିତ’’ନ୍ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି॰ ମହାଟୀ॰ ୧।୧୩୬; ଦୀ॰ ନି॰ ଟୀ॰ ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା; ସାରତ୍ଥ॰ ଟୀ॰ ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା, ୱେରଞ୍ଜକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା; ୱି॰ ୱି॰ ଟୀ॰ ୧।ୱେରଞ୍ଜକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା);

ଚଲନାଯାତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନାଯ। ପରାନୁୱତ୍ତିଯାତି ସମୁଚ୍ଛେଦନାଯ। ଉଗ୍ଘଟିତେ ଜାନାତୀତି ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୂତି ମୂଲୱିଭୁଜାଦିପକ୍ଖେପେନ ସଦ୍ଦସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା। ୱିପଞ୍ଚିତନ୍ତି ‘‘ୱିସମଂ ଚନ୍ଦିମସୂରିଯା ପରିୱତ୍ତନ୍ତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ॰ ନି॰ ୪।୭୦) ୱିଯ ଭାୱନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସୋତି ଆହ ‘‘ମନ୍ଦଂ ସଣିକ’’ନ୍ତି। ନିସ୍ସରଣଆଦୀନୱନିସ୍ସରଣଅସ୍ସାଦାଦୀନୱନିସ୍ସରଣାନଂ ୱିଭାୱନା ୱେନେଯ୍ୟତ୍ତଯୱିନଯନସମତ୍ଥା।

ଚତ୍ତାରୋତି ଅସ୍ସାଦୋ ଚ ଆଦୀନୱୋ ଚ ଅସ୍ସାଦୋ ଆଦୀନୱୋ ଚ ଅସ୍ସାଦୋ ନିସ୍ସରଣଞ୍ଚାତି ଏତେ ଚତ୍ତାରୋ। ଯଦି ନିସ୍ସରଣୱିଭାୱନା

ୱେନେଯ୍ୟୱିନୟନସମତ୍ଥା, କସ୍ମା ପଞ୍ଚମୋ ନ ଗହିତୋତି ଆହ ‘‘ଆଦୀନୱାୱଚନତୋ’’ତି। ଯଦି ହି ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁଂ ସନ୍ଧାୟ ଅୟଂ ନୟୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ନିସ୍ସରଣମତ୍ତେନ ସିଦ୍ଧଂ ସିୟା। ଅଥ ୱିପଞ୍ଚିତଞ୍ଞୁଂ, ନେଯ୍ୟଂ ୱା, ଆଦୀନୱୋ ଚ ନିସ୍ସରଣଞ୍ଚ ଅସ୍ସାଦୋ ଚ ଆଦୀନୱୋ ନିସ୍ସରଣଞ୍ଚ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ସିୟା? ତଥା ଅପ୍ପୱତ୍ତତ୍ତା ନ ଗହିତୋ। ତେନାହ ‘‘ଆଦୀନୱାୱଚନତୋ’’ତିଆଦି। ଦେସନନ୍ତି ସାମଞ୍ଞତୋ ଗହିତଂ ‘‘ସୁତ୍ତେକଦେସଂ ଗାଥଂ ୱା’’ତି ୱିସେସେତି। ପଦପରମଅଗ୍ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ସୌପାୟସ୍ସ ନିସ୍ସରଣସ୍ସ ଅନାମଟ୍ଠତ୍ତା।

‘‘କଲ୍ଯାଣ’’ନ୍ତି ଇମିନା ଇଟ୍ଠୱିପାକୋ, ‘‘ପାପକ’’ନ୍ତି ଅନିଟ୍ଠୱିପାକୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଆହ ‘‘ଅୟଂ ଅସ୍ସାଦୋ, ଅୟଂ ଆଦୀନୱୋ’’ତି। ଲାଭାଦୀନଂ ପୁଞ୍ଞଫଲତ୍ତା ତଦନୁରୋଧଂ ୱା ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଅୟଂ ଅସ୍ସାଦୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତବ୍ବିପରିୟାୟେନ ଅଲାଭାଦୀନଂ ଆଦୀନୱତା ୱେଦିତବ୍ବା।

କାମାତି କିଲେସକାମସହିତା ୱତ୍ଥୁକାମା। ୱିରୂପରୂପେନାତି ଅପ୍ପତିରୂପାକାରେନ। ମଥେନ୍ତୀତି ମଦ୍ଦନ୍ତି। ପବ୍ବଜିତୋମ୍ହୀତି ପବ୍ବଜ୍ଜଂ ଉପଗତୋ ଅମ୍ହି। ଅପଣ୍ଣକନ୍ତି ଅୱିରଦ୍ଧନକଂ। ସାମଞ୍ଞନ୍ତି ସମଣଭାୱୋ। ସମିତପାପଭାୱୋୟେୱ ସେୟ୍ୟୋ ସୁନ୍ଦରତରୋ।

ତତ୍ଥ ‘‘କାମା ହି ଚିତ୍ରା ମଧୁରା ମନୋରମା’’ତି ଅୟଂ ଅସ୍ସାଦୋ, ‘‘ୱିରୂପରୂପେନ ମଥେନ୍ତି ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି ଅୟଂ ଆଦୀନୱୋ, ‘‘ଅପଣ୍ଣକଂ ସାମଞ୍ଞ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ନିସ୍ସରଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅୟଂ…ପେ… ନିସ୍ସରଣଞ୍ଚା’’ତି।

ଫଲାଦୀନଂ ଏକକୱସେନ ଚ ତିକୱସେନ ଚ ପାଠଇୟଂ ଉଦାହଟତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦୁକୱସେନପୀ’’ତି।

ସୁଖା ପଟିପଦା, ଦୁକ୍ଖା ପଟିପଦାତି ଯା ଦ୍ୱେ ପଟିପଦା, ତାସୁ ଏକେକା ଦନ୍ଧଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞତାୟ ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ପଟିପଦାଭିଞ୍ଞାକତୋ ୱିଭାଗୋ ପଟିପଦାକତୋ ହୋତୀ’’ତି। କତପୁବ୍ବକିଚ୍ଚସ୍ସ ପଥୱୀକସିଣାଦୀସୁ ସବ୍ବପଠମଂ ‘‘ପଥୱୀ’’ତିଆଦିନା ପୱତ୍ତମନସିକାରୋ ପଠମସମନ୍ନାହାରୋ। ଉପଚାରନ୍ତି ଉପଚାରଜ୍ଝାନଂ। ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବତାୟ ଝାନମ୍ପି ‘‘ପଟିପଦା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଦଞ୍ଞା ହେଟ୍ଠିମପଞ୍ଞତୋ ଅଧିକା ପଞ୍ଞାତି କତ୍ୱା ‘‘ଅଭିଞ୍ଞା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

କିଲେସେତି ନୀୱରଣପ୍ପକାରେ, ତଂସହଗତକିଲେସେ ଚ। ଅଙ୍ଗପାତୁଭାୱନ୍ତି ୱିତକ୍କାଦିଝାନଙ୍ଗପଟିଲାଭଂ।

ଅଭିନିୱିସନ୍ତୋତି ପଟ୍ଠପେନ୍ତୋ। ରୂପାରୂପଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋତି ରୂପାରୂପଧମ୍ମେ ଲକ୍ଖଣାଦୀହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଗଣ୍ହନ୍ତୋ। ପରିଗ୍ଗହିତରୂପାରୂପସ୍ସ ମଗ୍ଗପାତୁଭାୱଦନ୍ଧତା ଚ ନାମରୂପୱତ୍ଥାନାଦୀନଂ କିଚ୍ଛସିଦ୍ଧିୟା ସିୟାତି ନ ରୂପାରୂପପରିଗ୍ଗହକିଚ୍ଛତାୟ ଏୱ ଦୁକ୍ଖାପଟିପଦତା ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଚେ? ନ, ନାମରୂପୱତ୍ଥାପନାଦୀନଂ ପଚ୍ଚନୀକକିଲେସମନ୍ଦତାୟ ସୁଖସିଦ୍ଧିୟମ୍ପି ତଥାସିଦ୍ଧୱିପସ୍ସନାସହଗତାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ମନ୍ଦତାୟ ମଗ୍ଗପାତୁଭାୱତୋ। ରୂପାରୂପଂ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱାତି ଅକିଚ୍ଛେନପି ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା, କିଚ୍ଛେନ ପରିଗ୍ଗହିତେ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ନାମରୂପଂ ୱବତ୍ଥାପେନ୍ତୋତି ‘‘ନାମରୂପମତ୍ତମେତଂ, ନ ଅଞ୍ଞୋ କୋଚି ସତ୍ତାଦିକୋ’’ତି ୱବତ୍ଥାପନଂ କରୋନ୍ତୋ। କତରୋ ପନେତ୍ଥ ୱାରୋ ଯୁତ୍ତରୂପୋତି? ଯୋ କୋଚି ସକିଂ, ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ, ଅନେକସତକ୍ଖତ୍ତୁନ୍ତି ଏୱମାଦୀସୁ ହି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱାରେସୁ ସକିଂ, ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଞ୍ଚ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱାରୋ ସୁଖା ପଟିପଦା ଏୱ, ନ ତତୋ ଉଦ୍ଧଂ ସୁଖା ପଟିପଦା ହୋତି, ତସ୍ମା ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱାରତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଦୁକ୍ଖା ପଟିପଦା ୱେଦିତବ୍ବା। ଅପିଚ କଲାପସମ୍ମସନାୱସାନେ ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନାୟ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱିପସ୍ସନୁପକ୍କିଲେସସ୍ସ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନେନ କିଚ୍ଛତାୱାରୋ ଦୁକ୍ଖା ପଟିପଦା ୱେଦିତବ୍ବା। ଏତ୍ଥ ଦନ୍ଧତ୍ତା ପଟିପଦାୟ ଏତସ୍ସ ଅକିଚ୍ଛତ୍ତେପି ପୁରିମାନଂ କିଚ୍ଛତ୍ତେ ଦୁକ୍ଖାପଟିପଦତା ୱୁତ୍ତନୟାୱ। ଯସ୍ସ ପନ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅକିଚ୍ଛତା, ତସ୍ସ ପରମୁକ୍କଂସଗତା ସୁଖା ପଟିପଦା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଯଥା ନାମରୂପପରିଗ୍ଗହକିଚ୍ଛତାୟ ମଗ୍ଗପାତୁଭାୱଦନ୍ଧତାୟ ଦୁକ୍ଖା ପଟିପଦା ଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା, ତଥା ତବ୍ବିପରିୟାୟେନ ଚତୁତ୍ଥୀ, ତଦୁଭୟୱୋମିସ୍ସତାୱସେନ ଦୁତିୟା, ତତିୟା ଚ ଞାତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଇମିନା…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବା’’ତି। ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ନିୟ୍ୟାନସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ‘‘ୱିପସ୍ସନାପକ୍ଖିକା ଏୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ହେତୁପାୟଫଲେହୀତି ଏତ୍ଥ ତଣ୍ହାଚରିତତା, ମନ୍ଦପଞ୍ଞତା ଚ ପଠମାୟ ପଟିପଦାୟ ହେତୁ, ତଣ୍ହାଚରିତତା, ଉଦତ୍ଥପଞ୍ଞତା ଚ ଦୁତିୟାୟ, ଦିଟ୍ଠିଚରିତତା, ମନ୍ଦପଞ୍ଞତା ଚ ତତିୟାୟ, ଦିଟ୍ଠିଚରିତତା, ଉଦତ୍ଥପଞ୍ଞତା ଚ ଚତୁତ୍ଥିୟା। ଉପାୟୋ ପନ ଯଥାକ୍କମଂ ସତିସମାଧିୱୀରିୟପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟାନି , ସତିପଟ୍ଠାନଝାନସମ୍ମପ୍ପଧାନସଚ୍ଚାନି ଚ ଉପନିସ୍ସୟଭୂତାନି। ଫଲଂ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ନିୟ୍ୟାନଂ।

ସମାଧିମୁଖେନାତି ସମାଧିମୁଖେନ ଭାୱନାନୁଯୋଗେନ। ତେନେୱାହ ‘‘ସମଥପୁବ୍ବଙ୍ଗମାୟ ୱିପସ୍ସନାୟା’’ତି। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ନେତ୍ତିପ୍ପକରଣେ। ୱକ୍ଖତି ‘‘ରାଗୱିରାଗା ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି ସେକ୍ଖଫଲ’’ନ୍ତି, ‘‘ରାଗୱିରାଗା ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିକାମଧାତୁସମତିକ୍କମ’’ନ୍ତି ଚ। ସୋତି ଅନାଗାମୀ।

ତେନାତି ପଟିପକ୍ଖେନ। ତତୋତି ପଟିପକ୍ଖତୋ। ସମାନାଧିକରଣୱସେନ ଚ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିସଦ୍ଦାନଂ ସମାସଂ କତ୍ୱା ଭିନ୍ନାଧିକରଣୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁନ ‘‘ଚେତସୋ ୱା’’ତିଆଦିନା ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥୱସେନ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିପଦାନଂ ସମାସଂ ଦସ୍ସେତି। ୱିଞ୍ଞାଣପରିଯାଯେନ ଚେତୋ-ସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତଯୋଜନା ନ ସମ୍ଭୱତୀତି ଆହ ‘‘ଯଥାସମ୍ଭୱ’’ନ୍ତି।

ହା-ସଦ୍ଦୋ ଗତିଅତ୍ଥୋ, ଗତି ଚେତ୍ଥ ଞାଣଗତି ଅଧିପ୍ପେତାତି ଆହ ‘‘ହାତବ୍ବାତି ଗମେତବ୍ବା’’ତି। ନେତବ୍ବାତି ଞାପେତବ୍ବା।

୭।ତନ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲୱିଭାଗଂ। ଞାଣୱିଭାଗେନାତି ସୁତମଯାଦିଞାଣପ୍ପଭେଦେନ। ନିଦ୍ଦିସନ୍ତି ଉପ୍ପାଦନଂ। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁତାତିଆଦିପୁଗ୍ଗଲୱିଭାଗଭୂତେ ଦେସନାଭାଜନେ। ଦେସନାଯନ୍ତି ସୁତ୍ତେ। ତଂ ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ତଂ ପୁଗ୍ଗଲୱିଭାଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ। ‘‘ସ୍ୱାଯଂ ହାରୋ କଥଂ ସମ୍ଭୱତୀ’’ତି କେଚି ପଠନ୍ତି।

ସାତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଧମ୍ମତ୍ଥାନଂ ୱୀମଂସନପଞ୍ଞା। ଅଧିକାରତୋତି ‘‘ସତ୍ଥା ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସଯତୀ’’ତିଆଦିଅଧିକାରତୋ। ସାମତ୍ଥିଯତୋ ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁଆଦିୱେନେଯ୍ୟୱିନଯନସମତ୍ଥଭାୱତୋ। ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମସ୍ସ ଉପଧାରଣନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ‘‘ଅଧିକାରତୋ ସାମତ୍ଥିଯତୋ ୱା’’ତି ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

‘‘ୱୀମଂସାଦିପରିଯାଯୱତୀ ପଠମୱିକପ୍ପୱସେନ, ୱୀମଂସାଦିୱିଭାଗୱତୀ ଦୁତିଯୱିକପ୍ପୱସେନ, ଚିନ୍ତାଯ ହେତୁଭୂତାଯ ନିବ୍ବତ୍ତା ଚିନ୍ତାମଯୀ’’ତି ଏୱମାଦିୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ସକ୍କା ଯୋଜେତୁନ୍ତି ଆହ ‘‘ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱା’’ତି।

ସୁତଚିନ୍ତାମଯଞାଣେସୂତି ସୁତମଯଞାଣେ ଚ ଚିନ୍ତାମଯଞାଣେ ଚ ସୁତଚିନ୍ତାମଯଞାଣେସୁ ଚ ସୁତଚିନ୍ତାମଯଞାଣେସୂତି ଏକଦେସସରୂପେକସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଚିନ୍ତାମଯଞାଣେଯେୱ ହି ପତିଟ୍ଠିତା ମହାବୋଧିସତ୍ତା ଚରିମଭୱେ ୱିପସ୍ସନଂ ଆରଭନ୍ତି, ଇତରେ ସୁତଚିନ୍ତାମଯଞାଣେସୂତି। ତେହୀତି ତଥା ପଠନ୍ତେହି। ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ‘‘ଉପାଦାରୂପଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି, ଅରୂପଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତୀ’’ତିଆଦିନା ପଟିପଦାକଥାଯଂ (ନେତ୍ତି। ଅଟ୍ଠ। ୫) ୱୁତ୍ତନଯେନ।

୮। ପରତୋ ଘୋସୋ ପଚ୍ଚଯଭୂତୋ ଏତିସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ‘‘ପଚ୍ଚତ୍ତସମୁଟ୍ଠିତେନ ଚ ଯୋନିସୋମନସିକାରେନା’’ତି ଇଦଂ ଆୱୁତ୍ତିନଯେନ ଦୁତିଯଂ ଆୱତ୍ତତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେନ ସାୱକାନଂ ଭାୱନାମଯଞାଣୁପ୍ପତ୍ତି ସଙ୍ଗହିତା ହୋତି। ସାୱକାନମେୱ ୱା ଞାଣୁପ୍ପତ୍ତି ଇଧାଧିପ୍ପେତା ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁଆଦିୱିଭାଗକଥନତୋ। ଏତସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଏକସେସନଯୋପି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ‘‘ଆସଯପଯୋଗପବୋଧସ୍ସ ନିପ୍ଫାଦିତତ୍ତା’’ତି ଏତେନ ପଚ୍ଛିମଚକ୍କଦ୍ୱଯପରିଯାପନ୍ନାନି ପୁବ୍ବହେତୁସଙ୍ଗହାନି ସୁତଚିନ୍ତାମଯଞାଣାନି ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଇମା ଦ୍ୱେ ପଞ୍ଞା ଅତ୍ଥୀ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଅଭିଭାୱୋ ଚେତାସଂ ପଟିପକ୍ଖେନ ଅନୁପଦ୍ଦୁତତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଅପରିକ୍ଖତତ୍ତା ଅନଭିସଙ୍ଖତତ୍ତା। ସୁତମଯଞାଣସ୍ସାପି ପୁରିମସିଦ୍ଧସ୍ସ।

୯।ଦେସନାପଟିପଦାଞାଣୱିଭାଗେହୀତି ନିସ୍ସରଣଦେସନାଦିଦେସନାୱିଭାଗେହି, ଦୁକ୍ଖାପଟିପଦାଦିପଟିପଦାୱିଭାଗେହି, ସୁତମଯଞାଣାଦିଞାଣୱିଭାଗେହି।

ଅୱସିଟ୍ଠପାରିସଜ୍ଜେନାତି ଖତ୍ତିଯଗହପତିପରିସପରିଯାପନ୍ନେନ। ଅଟ୍ଠନ୍ନନ୍ତି ଖତ୍ତିଯପରିସା ବ୍ରାହ୍ମଣଗହପତିସମଣଚାତୁମହାରାଜିକତାୱତିଂସମାରବ୍ରହ୍ମପରିସାତି ଇମାସଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ।

ସମଙ୍ଗେତୀତି ସମଙ୍ଗଂ ସମ୍ବନ୍ଧଙ୍ଗଂ କରୋତି।

ତମେୱ ଦ୍ୱାଦସପଦଭାୱଂ ଦୀପେତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତଦତ୍ଥସ୍ସାତି ଛଛକ୍କପରିଯାଯତ୍ଥସ୍ସ (ମ। ନି। ୩।୪୨୦ ଆଦଯୋ)। ସବ୍ବପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକତ୍ତା ଛଛକ୍କପରିଯାଯସ୍ସ, ତଦତ୍ଥସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନ ସୁତ୍ତେନ (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୮୧; ମହାୱ। ୧୩; ପଟି। ମ। ୨।୩୦) ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସବ୍ବସ୍ସାପି…ପେ… ୱିଭାୱେନ୍ତୋ’’ତି। ୱିସଯିଭାୱେନ ବ୍ଯଞ୍ଜନପଦାନଂ, ୱିସଯଭାୱେନ ଅତ୍ଥପଦାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ତେସଂ…ପେ… ସମ୍ବନ୍ଧଭାୱ’’ନ୍ତି।

ପଦାୱଯୱୋ ଅକ୍ଖରାନି। ପଦତ୍ଥୋତି ପଦତ୍ଥାୱଯୱୋ। ପଦତ୍ଥଗ୍ଗହଣସ୍ସାତି ପଦତ୍ଥାୱବୋଧସ୍ସ। ୱିସେସାଧାନଂ ୱିସେସୁପ୍ପତ୍ତି। ୱାକ୍ଯଭେଦେତି ୱାକ୍ଯୱିସେସେ। ଚିତ୍ତପରିତୋସନଂ ଚିତ୍ତାରାଧନଂ। ବୁଦ୍ଧିନିସାନଂ ପଞ୍ଞାଯ ତେଜନଂ ତିକ୍ଖଭାୱକରଣଂ। ନାନାୱାକ୍ଯୱିସଯତାପି ସିଦ୍ଧା ହୋତି

ପଦାଦୀହିପି ସଙ୍କାସନସ୍ସ ସିଦ୍ଧତ୍ତା । ଏକୱାକ୍ୟୱିସୟତାୟ ହି ଅତ୍ଥପଦାନଂ ସଙ୍କାସନାଦୟୋ ଯଥାକ୍କମଂ ଅକ୍ଖରାଦିୱିସୟା ଏୱାତି ନିୟମୋ ସିୟା। ଏତେନାତି ଅତ୍ଥପଦାନଂ ନାନାୱାକ୍ୟୱିସୟତ୍ତେନ।

ଉଗ୍ଘଟନାଦିଅତ୍ଥାନୀତି ଉଗ୍ଘଟନୱିପଞ୍ଚନନୟନପ୍ପଯୋଜନାନି।

୧୦। ଉପଟିଟ୍ଠତି ଏତ୍ଥାତି ଉପଟ୍ଠିତନ୍ତି ଉପଟ୍ଠିତସଦ୍ଦସ୍ସ ଅଧିକରଣତ୍ଥତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଉପଟିଟ୍ଠନଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା ''ପଦକ୍କନ୍ତ''ନ୍ତି। ତେନାହ ''ଇଦଂ ନେସ''ନ୍ତିଆଦି। ପଟିପତ୍ତିଦେସନାଗମନେହୀତି ପଟିପତ୍ତିଗମନଦେସନାଗମନେହି। ''କିଚ୍ଛଂ ୱତାୟଂ ଲୋକୋ ଆପନ୍ନୋ ଜାୟତି ଚ…ପେ… ଜରାମରଣସ୍ସା''ତିଆଦିନା ଜରାମରଣତୋ ପଟ୍ଠାୟ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦମୁଖେନ ୱିପସ୍ସନଂ ଅଭିନିୱିସିତ୍ୱା ମହାଗହନଂ ଛିନ୍ଦିତୁଂ ନିସାନସିଲାୟଂ ଫରସୁଂ ନିସେନ୍ତୋ ୱିୟ କିଲେସଗହନଂ ଛିନ୍ଦିତୁଂ ଲୋକନାଥୋ ଞାଣଫରସୁଂ ତେଜେନ୍ତୋ ବୁଦ୍ଧଭାୱାୟ ହେତୁସମ୍ପତ୍ତିୟା ପରିପାକଗତତ୍ତା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଧିଗମାୟ ୱିପସ୍ସନାଗବ୍ଭଂ ଗଣ୍ହାପେନ୍ତୋ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ନାନାସମାପତ୍ତିୟୋ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅନୁପଦଧମ୍ମୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଅନେକାକାରୱୋକାରସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସନ୍ତୋ ଛତ୍ତିଂସକୋଟିସତସହସ୍ସମୁଖେନ ଯଂ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତେସି, ତଂ ''ମହାୱଜିରଞାଣ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ''ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସମାପତ୍ତିସଞ୍ଚାରିମହାୱଜିରଞାଣ''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୧୪୧) ଆଗତଂ, ତଂ ଦେୱସିକଂ ୱଳଞ୍ଜନକସମାପତ୍ତୀନଂ ପୁରେଚରାନୁଚରଞାଣଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ଯଂ ପନ ୱକ୍ଖତି ''ଞାଣୱଜିରମୋହଜାଲପଦାଲନ''ନ୍ତି, ତଂ ସହ ୱିପସ୍ସନାୟ ମଗ୍ଗଞାଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏତଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟନ୍ତି ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ବ୍ରହ୍ମୁନୋ''ତିଆଦିମାହ।

ଦେସନାଯାତି କରଣତ୍ଥେ ଇଦଂ କରଣୱଚନଂ। ନିୟୁତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ହେତୁଅତ୍ଥୋ ଅନ୍ତୋନୀତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଯୋଜିତୋ''ତି ଆହ।

ଦେସନାହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ୱିଚୟହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୧୧। ଜାତିଲିଙ୍ଗକାଲସାଧନୱିଭତ୍ତିସଙ୍ଖ୍ୟାୱିସେସାଦିତୋ ସଦ୍ଦତୋ ପଦୱିଚୟୋ କାତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ କରିୟମାନୋ ଚ ଯଥାସଭାୱନିରୁତ୍ତିୟା ଏୱ କତୋ ସୁକତୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଇଦଂ ନାମପଦଂ…ପେ… ଅୟଂ ସଦ୍ଦତୋ ପଦୱିଚୟୋ''ତି ୱତ୍ୱା ''ସୋ ପନାୟ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ୱତ୍ତବ୍ବଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାତି ତଂତଂପଦୱଚନୀୟସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଭେଦଂ ୱତ୍ୱା ପରିୟାଯେହି ୱିୱରିତ୍ୱା କଥନଂ।

ୱିଚିୟମାନସ୍ସ ସୁତ୍ତପଦସ୍ସାତି ପୁଚ୍ଛାୱସେନ ପୱତ୍ତସୁତ୍ତପଦସ୍ସ। ''ସୁତ୍ତନ୍ତରପଦାନିପି ପୁଚ୍ଛାୱସେନେୱ ପୱତ୍ତାନୀ''ତି ୱଦନ୍ତି ''ନ ସବ୍ବମ୍ପି ସୁତ୍ତପଦ''ନ୍ତି। ଏକସ୍ସେୱ ପଦସ୍ସ ସମ୍ଭୱନ୍ତାନଂ ଅନେକେସଂ ଅତ୍ଥାନଂ ଉଦ୍ଧାରୋ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରୋ। ଏକସ୍ସେୱ ପନ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ଭୱନ୍ତାନଂ ଅନେକେସଂ ପଦାନଂ ଉଦ୍ଧାରୋ ପଦୁଦ୍ଧାରୋ। ସବ୍ବେ ହି ସଂୱଣ୍ଣିୟମାନେ ସୁତ୍ତେ ଲବ୍ଭମାନେ ସବ୍ବେ ପଦତ୍ଥେ। ନୱ ସୁତ୍ତନ୍ତେତି ସୁତ୍ତଗେୟ୍ୟାଦିୱସେନ ନୱପ୍ପକାରେ ସୁତ୍ତସ୍ମିଂ ଆନେତ୍ୱା ୱିଚିନତୀତି ଯୋଜନା। ଅଥ ୱା ''ସବ୍ବେ ନୱ ସୁତ୍ତନ୍ତେ''ତି ଇମିନା ପୱିଚୟଲକ୍ଖଣେନ ହାରେନ ସୁତ୍ତଗେୟ୍ୟାଦୀନି ସବ୍ବାନିପି ନୱପ୍ପକାରାନି ସୁତ୍ତାନି ୱିଚିନତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ''ସୁତ୍ତଗେୟ୍ୟାଦିକେ''ତିଆଦି।

''କୋସଲାନଂ ପୁରା ରମ୍ମା''ତିଆଦିକା (ସୁ। ନି। ୯୮୨) ଛପଞ୍ଞାସ ଗାଥା ୱତ୍ଥୁଗାଥା। ''ପାରାୟନମନୁଗାୟିସ୍ସ''ନ୍ତି (ସୁ। ନି। ୧୧୩୭ ଆଦୟୋ) ପନ ଆଦିକା ଏକୂନୱୀସତି ଗାଥା ଅନୁଗୀତିଗାଥା। ଇଦଂ ନାମଂ କତନ୍ତି ଇଦଂ ''ପାରାୟନ''ନ୍ତି ନାମଂ କତଂ। ତେନାହ ''ପାରଂ ଗମନୀୟା ଇମେ ଧମ୍ମା, ତସ୍ମା ଇମସ୍ସ ଧମ୍ମପରିୟାୟସ୍ସ 'ପାରାୟନନ୍ତେୱ ଅଧିୱଚନ'''ନ୍ତି (ସୁ। ନି। ପାରାୟନତ୍ଥୁତିଗାଥା; ଚୂଳନି। ପାରାୟନତ୍ଥୁତିଗାଥା ୧୪୯ ଆଦୟୋ)। ବୁଦ୍ଧିୟଂ ୱିପରିୱତ୍ତମାନନ୍ତି ଇମସ୍ସ ୱିଚୟହାରୱିଭଙ୍ଗସ୍ସ ଦେସନାକାଲେ ଆୟସ୍ମା ମହାକଚ୍ଚାନୋ ଅତ୍ତନୋ ବୁଦ୍ଧିୟଂ ୱତ୍ତମାନଂ କତ୍ୱା ଏୱମାହାତି ଯୋଜନା।

ଏକଂସବ୍ୟାକରଣସ୍ସ ଅୟନ୍ତି ଏକଂସବ୍ୟାକରଣୀୟା, ଏକଂସେନ ୱା ବ୍ୟାକାତବ୍ବତ୍ତା ଏକଂସବ୍ୟାକରଣୀୟା, ଏକଂସବ୍ୟାକରଣଯୋଗ୍ଗାତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସପଦଦ୍ୱୟେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଠପନୀୟାତି ଠପେତବ୍ବତ୍ତା ଅବ୍ୟାକରଣୀୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ସମୟନ୍ତରପରିଚୟେନ ନିୱାରଣଧମ୍ମଂ ପତି ସଂସୟପକ୍ଖନ୍ଦୋ ପୁଚ୍ଛତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟେନାହ ''ୱିମତିଚ୍ଛେଦନ''ନ୍ତି। ପକତିୟା ପନ ନିୱାରଣଧମ୍ମଂ ଅଜାନନ୍ତୋ ଞାତୁକାମତାୟ ପୁଚ୍ଛତୀତି ଅଦିଟ୍ଠଜୋତନାୟ ପୁଚ୍ଛାପି ସିୟା। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ''ଲୋକସ୍ସ ନିୱାରଣାଦୀନି ଅଜାନନ୍ତେନା''ତି।

ଏକୱତ୍ଥୁପରିଗ୍ଗହାତି ଏକସ୍ସ ଅଭିଧେୟ୍ୟତ୍ଥସ୍ସ ଗହଣତୋ।

ୱିମୁତ୍ତିପରିପାଚକୈନ୍ଦ୍ରିଯାନି ୱିୱଟ୍ଟପକ୍ଖେ ଠିତସ୍ସ ସଦ୍ଧାଦଯୋ ଧମ୍ମା, କିଂ ପନେତ୍ଥ ଅରିଯାନମ୍ପି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଲୋକେନ ସଙ୍ଗହୋ ହୋତୀତି ଆହ "ପରିଯାପନ୍ନଧମ୍ମୱସେନା"ତିଆଦି।

କାଳପକ୍ଖଚାତୁଦ୍ଦସୀଘନୱନସଣ୍ଡମେଘପଟଲଚ୍ଛାଦନଅଡ୍ଢରତ୍ତୀନଂ ୱସେନ ଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତେନ। ୱିୱିଚ୍ଛାତି ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ। ତେନାହ "ୱିଚିକିଚ୍ଛାହେତୂ"ତି। ଦୁକ୍ଖମସ୍ସ ମହବ୍ଭଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ "ଅସ୍ସା"ତି ପଦଂ "ଜପ୍ପାଭିଲେପନଂ ଅସ୍ସ ବ୍ରୂମୀ"ତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ଜପ୍ପା ତଣ୍ହା ଅସ୍ସ ଲୋକସ୍ସା"ତି ଆହ। "ସବ୍ବସତ୍ତାନ"ନ୍ତିଆଦିନା, "ସବ୍ବସୋୱା"ତିଆଦିନା ଚ ଅନ୍ୱଯତୋ, ବ୍ଯତିରେକତୋ ଚ ସାତିସଯଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ନୀୱରଣଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। "ଦୂରେ ସନ୍ତୋ ପକାସନ୍ତି (ଧ। ପ। ୩୦୪; ନେତ୍ତି। ୧୧), ରତ୍ତୋ ଅତ୍ଥଂ ନ ଜାନାତୀ"ତି (ନେତ୍ତି। ୧୧, ୨୭) ଗାଥାଦ୍ୱଯେନାପି ଅନୁଗୀତିୱିଚଯଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ରୂପାୱଚରାଦି ରୂପାୱଚରସତ୍ତା। ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖତାଯ ମୁଚ୍ଚନସ୍ସ କାରଣୱଚନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯତୋ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ମୁଚ୍ଚନଂ। ତଂ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ ଅନୱସେସପରିଯାଦାନୱସେନ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାଗହଣେନ।

ଏକାଧାରନ୍ତି ଏକୱତ୍ଥୁ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ। ନିୱାରଣଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନଂ ପିଧାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦୋତି ଅତ୍ଥଦ୍ୱଯସ୍ସ ପୁଚ୍ଛିତତ୍ତା "ଅନେକାଧାରଂ ଦସ୍ସେତୁ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ "ନିୱାରଣସଙ୍ଖାତଂ ସଂୱରଂ…ପେ… ପିଧିଯ୍ଯନ୍ତି ପଚ୍ଛିଜ୍ଜନ୍ତୀ"ତି (ସୁ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୦୪୧; ଚୂଳନି। ଅଟ୍ଠ। ୩)। ତସ୍ସତ୍ଥୋ "ନିୱାରଣସଙ୍ଖାତଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନଂ, ସଂୱରଂ, ପିଧାନଞ୍ଚ କଥେହୀ"ତି।

"ୱୋଦାନ"ନ୍ତି ଇମିନା ସୋତାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିସୁଦ୍ଧି, "ୱୁଟ୍ଠାନ"ନ୍ତି ଇମିନା ସମୁଚ୍ଛେଦୱିସୁଦ୍ଧି ଅଧିପ୍ପେତାତି ଆହ "ପୁଚ୍ଛାଯ ଦୁୱିଧତ୍ଥୱିସଯତଂ ୱିୱରିତୁଂ 'ଏୱ'ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତ"ନ୍ତି। ତଥା ଚାହ "ୱୋଦାଯତି…ପେ… ଅରିଯମଗ୍ଗୋ"ତି।

ଦିଟ୍ଠିମାନାୱିଜ୍ଜାସୋତାପି ତଣ୍ହାସୋତାନୁଗାତି ଆହ "ଯେଭୁଯ୍ଯେନ ଅନୁରୋଧୱସେନା"ତି। ଉପଚାରୱସେନାତି ନିସ୍ସିତୁପଚାରୱସେନ। ସବ୍ବସ୍ମାତି ଚକ୍ଖୁତୋ ଯାୱ ମନତୋତି ସବ୍ବସ୍ମା ଦ୍ୱାରତୋ। ସବ୍ବପ୍ପକାରେନାତି ତଣ୍ହାଯନମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସନୌନ୍ନମନାଦିପ୍ପକାରେନ।

ତମେୱ ସତିନ୍ତି ଯାଯଂ ସତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ସୋତାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ତମେୱ ସତିଂ। ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସୋତାନଂ ସଂୱରଂ ପିଧାନଂ ବ୍ରୂମି। ଯସ୍ମା ପନ ପିଧାଯିକାପି ସତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପଞ୍ଞାନୁଗା, ପଞ୍ଞାକିଚ୍ଚମେୱେତ୍ଥ ଅଧିକଂ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ "ପଞ୍ଞାଯେତେ ପିଧୀଯରେ"ତି।

ସଂୱରପିଧାନାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସଂୱରସଦ୍ଦେନ ନିୱାରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଯସ୍ମିଂ ଯସ୍ମିଂ ଅରିଯମଗ୍ଗେ ଅନଧିଗତେ ଯଂ ଯଂ ଅଭିସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହଂ, ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଅଧିଗତେ ତଂ ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧେନ ନିରୁଜ୍ଝତି ସଦ୍ଧିଂ ଅତ୍ତନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତନାମରୂପେନାତି ଆହ "ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନିରୋଧେନ ସହେୱା"ତି। ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧୋ ହି ଏତ୍ଥ "ନିରୋଧୋ"ତି ଅଧିପ୍ପେତୋ ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତାତି। ଅନୁସନ୍ଧୀଯତି ଏତେନାତି ଅନୁସନ୍ଧି, ଇଧ ପୁଚ୍ଛିଯମାନୋ ଅତ୍ଥୋ।

ସହୱିସଯେନ ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସଚ୍ଚାନି ଏୱ ୱିସଯୋ। ପହାତବ୍ବସଭାୱଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ତସ୍ସ ୱିସଯୋ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ। "ସଂଯୋଜନିଯେସୁ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମେସୁ ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସିନୋ ୱିହରତୋ ତଣ୍ହା ପୱଡ୍ଢତୀ"ତି (ସଂ। ନି। ୨।୫୩, ୫୭) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ପହାଯକସଭାୱଂ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ, ତସ୍ସ ୱିସଯୋ ନିରୋଧସଚ୍ଚନ୍ତି ଆହ "ସହ ୱିସଯେନ…ପେ… ସଚ୍ଚେସୂ"ତି। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ "ସମୁଦଯୋ ଦ୍ୱୀସୁ ଭୂମୀସୁ ପହୀଯତୀ"ତି ଆରଦ୍ଧଂ, "ଦସ୍ସନେନ ତୀଣି ସଂଯୋଜନାନି ପହୀଯନ୍ତି, ଭାୱନାଯ ସତ୍ତ ସଂଯୋଜନାନି ପହୀଯନ୍ତୀ"ତି ପନ ୱିଭାଗୱଚନମେୱ ୱତ୍ତନ୍ତି ଆହ "ପହାଯକୱିଭାଗମୁଖେନ ପହାତବ୍ବୱିଭାଗଂ ଦସ୍ସେତୁ"ନ୍ତି।

ନିରୱସେସକାମରାଗବ୍ଯାପାଦା ତତିଯମଗ୍ଗେନ ପହୀଯନ୍ତି, ଇତରେ ଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗେନାତି ୱୁତ୍ତଂ "ଇତରେହି ପନ ନିରୱସେସ"ନ୍ତି। ତତ୍ଥାତି କମ୍ମୱିପାକୱଟ୍ଟପ୍ପଭେଦେନ ତେଧାତୁକେ ଭୱତ୍ତଯେ। ସଂଯୋଜନୱସେନାତି ସବ୍ବଦା ଯୋଜନୱସେନ ବନ୍ଧନୱସେନ।

୧୨। ଅଗ୍ଗଫଲଞ୍ଞାଣତାଯ ଏକମ୍ପି ସମାନଂ ତନ୍ନିମିତ୍ତସ୍ସ ଖଯାନୁପ୍ପାଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱସେନ ଫଲୱୋହାରେନ ଦ୍ୱେ ନାମାନି ଲଭତି।

ସୋମନସ୍ସନାମଲାଭୋ ଇମିନା ଆରମ୍ମଣସଙ୍କେତେନାତି ତଦତ୍ଥଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ‘‘ଖଯେ…ପେ… ସମଞ୍ଞାଯା’’ତି ଆହ।

୧୩।ତଗ୍ଗହଣେନେୱାତି ଫସ୍ସପଞ୍ଚମକପଞ୍ଚରୂପିନ୍ଦ୍ରିଯଗ୍ଗହଣେନେୱ। ସହଚରଣାଦିନାତି ସହଜାତାଦିଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଚେୱ ନିସ୍ସଯାରମ୍ମଣାଦିନା ଚ। ‘‘ସମ୍ପଯୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଇମିନା ସହିତତା ଅୱିସିଟ୍ଠତା ଇଧାଧିପ୍ପେତାତି ଆହ ‘‘ଅୱିଭାଗେନ ଗହଣୀଯଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯା’’ତି।

କଥଂ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ଆହ ‘‘ସତିଗ୍ଗହଣେନ ଚେତ୍ଥ ପରିଯୁଟ୍ଠାନପ୍ପହାନଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତ’’ନ୍ତି। ନ ହି ସମାଧିନା ପରିଯୁଟ୍ଠାନପ୍ପହାନଂ ସମ୍ଭୱତି।

ପଦହତି ଏତେନାତି ପଧାନଂ, ୱୀରିଯଂ। ତେତି ୱୀରିଯସଙ୍ଖାରା। ଏକରସେନାତି ଯଥା ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଏକରସାନି ହୋନ୍ତି, ଏୱଂ ଏକରସଭାୱେନ ସରଣତୋ ପୱତ୍ତନତୋ। ତଥା ପୱତ୍ତିଯା ଏୱ ସୁଟ୍ଠୁ ୱତ ୱୀରିଯଂ ୱାହେସୀତି ଯୋଗିନା ସଙ୍କପ୍ପେତବ୍ବତୋ ତଦୁପଗୱୀରିଯୱାହନଟ୍ଠେନ ‘‘ସମ୍ମହଂସନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ଏୱଂ ମେ…ପେ… ହେତୁଭାୱତୋ’’ତି।

ଇଦ୍ଧିସଦ୍ଦସ୍ସ ପଠମୋ କତ୍ତୁଅତ୍ଥୋ, ଦୁତିଯୋ କରଣତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ପାଦସଦ୍ଦସ୍ସ ଏକୋ କରଣତ୍ଥୋ ଏୱ। ପଜ୍ଜିତବ୍ବା ଚ ଇଦ୍ଧୀ ୱୁତ୍ତା, ନ ଚ ଇଜ୍ଝନ୍ତି। ପଜ୍ଜିତବ୍ବା ଚ ଇଦ୍ଧୀ ପଜ୍ଜନକରଣେନ ପାଦେନ ସମାନାଧିକରଣା ନ ହୋନ୍ତୀତି ‘‘ପଠମେନ ଅତ୍ଥେନ ଇଦ୍ଧି ଏୱ ପାଦୋ’’ତି କଥଂ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ତଥା ଇଦ୍ଧିକିରିଯାକରଣେନ ସାଧେତବ୍ବା ୱୁଦ୍ଧିସଙ୍ଖାତା ଇଦ୍ଧି ପଜ୍ଜନକିରିଯାକରଣେନ ପଜ୍ଜିତବ୍ବାତି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ କରଣାନଂ ନ ସମାନାଧିକରଣତା ସମ୍ଭୱତୀତି ‘‘ଦୁତିଯେନ ଅତ୍ଥେନ ଇଦ୍ଧିଯା ପାଦୋ’’ତି କଥଂ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଚେ? ସକ୍କା, ପାଦସ୍ସ ଇଜ୍ଝମାନକୋଟ୍ଠାସ ଇଜ୍ଝନକରଣୂପାଯଭାୱତୋ। ଅଥ ୱା ‘‘ପଠମେନ ଅତ୍ଥେନ ଇଦ୍ଧିଯା ପାଦୋ, ଦୁତିଯେନ ଅତ୍ଥେନ ଇଦ୍ଧି ଏୱ ପାଦୋ ଇଦ୍ଧିପାଦୋ’’ତି ଏୱଂ ଯୋଜନତୋ। କଥଂ? ଅନନ୍ତରତ୍ଥୋ ପଚ୍ଚାସତ୍ତିଞାଯେନ ଇଧ ପଠମୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋ, ତତୋ ପୁରିମୋ ଦୁତିଯୋତି।

‘‘ଛନ୍ଦଂ ଚେ ଭିକ୍ଖୁ ଅଧିପତିଂ କରିତ୍ୱା ଲଭତି ସମାଧି’’ନ୍ତିଆଦି (ୱିଭ। ୪୩୨) ୱଚନତୋ ଛନ୍ଦସମାଧିପ୍ପଧାନସଙ୍ଖାରସମନ୍ନାଗତଂ ଇଦ୍ଧିପାଦଂ ଭାୱେତୀତି ଏତ୍ଥାପି ଛନ୍ଦାଧିପତି ସମାଧି ଛନ୍ଦସମାଧୀତି ଅଧିପତିସଦ୍ଦଲୋପଂ କତ୍ୱା ସମାସୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଅଧିପତିସଦ୍ଦତ୍ଥଦସ୍ସନୱସେନେୱ ପନ ‘‘ଛନ୍ଦହେତୁକୋ, ଛନ୍ଦାଧିକୋ ୱା ସମାଧୀ’’ତି ସମ୍ମୋହୱିନୋଦନିଯଂ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୪୩୧) ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଇଧାପି ଛନ୍ଦାଧିପତି ସମାଧି ଛନ୍ଦସମାଧୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତଂ ପନ ଛନ୍ଦଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସଦ୍ଧାସୀସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସଦ୍ଧାଧିପତେଯ୍ୟା ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଇଦଂ ପଧାନ’’ନ୍ତି ୱା ୱୀରିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱୀରିଯସଦ୍ଦାପେକ୍ଖାସହିତଂ ଏକୱଚନେନ ୱତ୍ୱା ଚତୁକିଚ୍ଚସ୍ସାପି ୱୀରିଯସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ନିଦ୍ଦେସତବ୍ବଧମ୍ମୱିଭାଗେନ ଚ ‘‘ଇମେ ସଙ୍ଖାରା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ପଧାନଭୂତା ସଙ୍ଖାରାତି ଏୱଂ ସମାସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସଙ୍ଖତସଙ୍ଖାରାଦିନିୱତ୍ତନତ୍ଥଞ୍ଚେତ୍ଥ ପଧାନଗ୍ଗହଣଂ। ଅଥ ୱା ତଂ ତଂ ୱିସେସଂ ସଙ୍ଖରୋତୀତି ସଙ୍ଖାରୋ, ସବ୍ବମ୍ପି ୱୀରିଯଂ। ତତ୍ଥ ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧକତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ପଧାନଗ୍ଗହଣନ୍ତି ପଧାନଭୂତା ସେଟ୍ଠଭୂତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ୱୀରିଯିଦ୍ଧିପାଦନିଦ୍ଦେସେ ‘‘ୱୀରିଯସମାଧିପ୍ପଧାନସଙ୍ଖାରସମନ୍ନାଗତ’’ନ୍ତି (ୱିଭ। ୪୩୫) ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱୀରିଯଂ ଆଗତଂ। ତତ୍ଥ ପୁରିମଂ ସମାଧିୱିସେସନଂ ‘‘ୱୀରିଯାଧିପତି ସମାଧି ୱୀରିଯସମାଧୀ’’ତି, ଦୁତିଯଂ ସମନ୍ନାଗମଙ୍ଗଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଦ୍ୱେ ଏୱ ହି ସବ୍ବତ୍ଥ ସମନ୍ନାଗମଙ୍ଗାନି ସମାଧି, ପଧାନସଙ୍ଖାରୋ ଚ। ଛନ୍ଦାଦଯୋ ସମାଧିୱିସେସନାନି। ପଧାନସଙ୍ଖାରୋ ପନ ପଧାନୱଚନେନେୱ ୱିସେସିତୋ, ନ ଛନ୍ଦାଦୀହୀତି ନ ଇଧ ୱୀରିଯାଧିପତିତା ପଧାନସଙ୍ଖାରସ୍ସ ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ୱୀରିଯଞ୍ଚ ସମାଧିଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ଠିତମେୱ ସମନ୍ନାଗମଙ୍ଗୱସେନ ପଧାନସଙ୍ଖାରୱଚନେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନାପି ଦ୍ୱୀହି ୱୀରିଯେହି ସମନ୍ନାଗମୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଯସ୍ମା ପନ ଛନ୍ଦାଦୀହି ୱିସିଟ୍ଠୋ ସମାଧି ତଥା ୱିସିଟ୍ଠେନେୱ ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ପଧାନସଙ୍ଖାରୋ, ସେସଧମ୍ମା ଚ, ତସ୍ମା ସମାଧିୱିସେସନାନଂ ୱସେନ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ୱିସେସନଭାୱୋ ଚ ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ତଂତଂଅପସ୍ସଯନୱସେନ ହୋତୀତି ଛନ୍ଦସମାଧି…ପେ… ଇଦ୍ଧିପାଦନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନିସ୍ସଯତ୍ଥେପି ପାଦସଦ୍ଦେନ ଉପାଯତ୍ଥେନ ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ଇଦ୍ଧିପାଦତା ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ତଥା ହି ଅଭିଧମ୍ମେ ଉତ୍ତରଚୂଳଅଭାଜନୀଯେ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦୋ’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୪୫୭) ଛନ୍ଦାଦୀନମେୱ ଇଦ୍ଧିପାଦତା ୱୁତ୍ତା। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକେ ଚ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା – ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଛନ୍ଦସମାଧୀ’’ତି (ୱିଭ। ୪୬୨) ଆରଭିତ୍ୱାପି ପୁନ ଛନ୍ଦାଦୀନଂଯେୱ କୁସଲାଦିଭାୱୋ ୱିଭତ୍ତୋ। ଉପାଯିଦ୍ଧିପାଦଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ ହି ନିସ୍ସଯିଦ୍ଧିପାଦଦସ୍ସନଂ କତଂ। ଅଞ୍ଞଥା ଚତୁବ୍ବିଧତାୱ ନ ହୋତୀତି। ଅଯମେତ୍ଥ ପାଠଇୱସେନ ଅତ୍ଥୱିନିଚ୍ଛଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦନିସ୍ସରଣୱିୱେକନିସ୍ସିତତ୍ତଂ ୱତ୍ୱା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିୱେକନିସ୍ସିତସ୍ସ ଅୱଚନଂ ‘‘ଛନ୍ଦସମାଧି…ପେ… ଇଦ୍ଧିପାଦଂ ଭାୱେତୀ’’ତି (ୱିଭ। ୪୩୨) ଭାୱେତବ୍ବାନଂ ଇଦ୍ଧିପାଦାନଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଭାୱିତିଦ୍ଧିପାଦସ୍ସ ହି ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବା ଫଲପରିଯାପନ୍ନା ଇଦ୍ଧିପାଦାତି।

ୱୋସ୍ସଗ୍ଗସଦ୍ଦୋ ପରିଚ୍ଚାଗଟ୍ଠୋ, ପକ୍ଖନ୍ଦନଟ୍ଠୋ ଚାତି ୱୋସ୍ସଗ୍ଗସ୍ସ ଦୁୱିଧତା ୱୁତ୍ତା। ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ପକାରେନାତି ତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପକାରେନ, ତନ୍ନିନ୍ନଭାୱାରମ୍ମଣପ୍ପକାରେନ ଚ। ପରିଣମନ୍ତଂ ୱିପସ୍ସନକ୍ଖଣେ।

୧୪।ପୁବ୍ବଭାଗପଞ୍ଞାଯାତି ଏକାୱଜ୍ଜନନାନାୱଜ୍ଜନୱୀଥୀସୁ ପୱତ୍ତୌପଚାରପଞ୍ଞାଯ। ଅଧିଗମପଞ୍ଞାଯାତି ଅପ୍ପନାପଞ୍ଞାଯ। ପୁନ ପୁବ୍ବଭାଗପଞ୍ଞାଯାତି ନାନାୱଜ୍ଜନୁପଚାରପଞ୍ଞାଯ, ପଟିସନ୍ଧିପଞ୍ଞାଯ ୱା। ଉପଚାରପଞ୍ଞାଯାତି ଏକାୱଜ୍ଜନେ, ସବ୍ବତ୍ଥ ୱା ପୱତ୍ତୌପଚାରପଞ୍ଞାଯ।

ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନୱିଚଯୋପୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୱିଚଯୋପି। ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନାତି ଅଦିଟ୍ଠଜୋତନା, ୱିମତିଚ୍ଛେଦନା ଚାତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯାନୁଗମନେନ।

୧୫।ସେଖେଅସେଖେତି ସେକ୍ଖେ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲେ, ଅସେକ୍ଖେ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲେ। ୱିପସ୍ସନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମପ୍ପହାନେତି ୱିପସ୍ସନଂ ପୁରେଚାରିକଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତକିଲେସପ୍ପହାନେ, ପହାନାଭିସମଯେତି ଅତ୍ଥୋ।

‘‘ଯଂ ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନତ୍ତା’’ତି ପାଠଇଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ‘‘ଯଂ ଅନିଚ୍ଚେ ଦୁକ୍ଖେ ଅନତ୍ତନୀ’’ତି ୱଚନଂ ଏୱମେତ୍ଥ ପଠନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ।

ସେସସଂକିଲେସୱୋଦାନଧମ୍ମାତି ଗେଧତୋ ଅୱସିଟ୍ଠସଂକିଲେସଧମ୍ମା ଚ ସବ୍ବୱୋଦାନଧମ୍ମା ଚ। ଅଭାୱେନାତି ଅଭାୱନେନ ଅଭାୱକରଣେନ।

ପଯୋଗପରକ୍କମନ୍ତି ଭୁସଂ ଯୋଗୋ ପଯୋଗୋ, ପଯୋଗୋୱ ପରକ୍କମୋ ପଯୋଗପରକ୍କମୋ, ଚିତ୍ତଂ। ଉକ୍ଖିପତୀତି କୋସଜ୍ଜପକ୍ଖେ ପତିତୁଂ ଅଦେନ୍ତୋ କୁସଲପକ୍ଖେ ଉଦ୍ଧଂ ଖିପେନ୍ତୋ ୱିଯ ପୱତ୍ତତି। ପଧାନୱୀରିଯନ୍ତି ଅକୁସଲାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦନଟ୍ଠେନ ଉତ୍ତମୱୀରିଯଂ। ଯୋଜେତବ୍ବାନୀତି ‘‘ଆସେୱମାନୋ ୱାଯମତୀ’’ତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବାନି। ଅନୁପ୍ପନ୍ନାତି ଅୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଆପନ୍ନାନନ୍ତି ଭୂମିଲଦ୍ଧାରମ୍ମଣାଧିଗ୍ଗହିତାୱିକ୍ଖମ୍ଭିତାସମୁଗ୍ଘାଟିତୁପ୍ପନ୍ନାନଂ।

୧୬। ‘‘ଅଟ୍ଠମକସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ପଠମମଗ୍ଗେ ସଦ୍ଧାଦଯୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଇନ୍ଦ୍ରିଯଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ ପାଠଇଯଂ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅସୁଭାନୁପସ୍ସନା କାଯାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଆହ ‘‘ସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନାଯ ସୁନିଗ୍ଗହିତୋ କାମୱିତକ୍କୋ’’ତି। ସମାଧି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ କାମୱିତକ୍କମ୍ପି ନିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଏୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅନୱଜ୍ଜସୁଖପଦଟ୍ଠାନେନା’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯୋ’’ତିଆଦିନା ଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ୱୀରିଯଚ୍ଛନ୍ଦୋ ଖନ୍ତିଂ ପରିବ୍ରୂହେତୀତି ଦସ୍ସେତି। ଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମାନଂ ଉପକାରକଧମ୍ମାସେୱନଂ ୱିଯ ଅନୁପକାରକଧମ୍ମପରିୱଜ୍ଜନମ୍ପି ପଞ୍ଞାନିସେୱନେନେୱ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ସମାଧିଆଦୀନ’’ନ୍ତିଆଦି।

୧୭। ସବ୍ବଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନଂ ଦେସନଂ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ୱିଭଜିତୁଂ ‘‘ଲୋକୋ ନାମା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସବ୍ବଧମ୍ମାନନ୍ତି…ପେ… ଦସ୍ସେତୁ’’ନ୍ତି ଆହ। ମହଗ୍ଗତଧମ୍ମେସୁ ଠାନଂ ତଂସମ୍ପାଦନାୱ। ତଥା ସେସେସୁ। ୱଡ୍ଢିଯମାନେସୂତି ଯଥା ୱିମୁତ୍ତିଂ ପରିପାଚଯନ୍ତି, ଏୱଂ ବ୍ରୂହିଯମାନେସୁ।

ଦସ୍ସନପରିଞ୍ଞାତି ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ସଲକ୍ଖଣତୋ, ପଚ୍ଚଯତୋ ଚ ପରିଜାନନା। ତେନାହ ‘‘ଞାତପରିଞ୍ଞା’’ତି। ପଟିପକ୍ଖୱିଧମନେନ ସଦ୍ଧିଂ ଲକ୍ଖଣତ୍ତଯୱିଭାୱନା ଇଧ ‘‘ଭାୱନାପରିଞ୍ଞା’’ତି ଅଧିପ୍ପେତାତି ଆହ ‘‘ଭାୱନା…ପେ… ପରିଞ୍ଞା ଚା’’ତି । ଦସ୍ସନତ୍ଥା ପରିଞ୍ଞା ଦସ୍ସନପରିଞ୍ଞା, ଭାୱନତ୍ଥା ପରିଞ୍ଞା ଭାୱନାପରିଞ୍ଞାତି ଏୱଂ ୱା ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

କକ୍ଖଳଅଫୁସନାଦୀତି କକ୍ଖଳଆଦିଫୁସନାଦି। ଅଭିଜାନିତ୍ୱାତି ଅଭିଞ୍ଞାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଜାନିତ୍ୱା, ଠିତସ୍ସ ଅଭିଜାନନହେତୁ ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥୋତି ଫଲଂ। ନଯୋତି ୱୁତ୍ତନଯୋ।

‘‘ଯଂ ଅସଙ୍ଗତ’’ନ୍ତିପି ପଠନ୍ତି। ଚତୁନଯକୋୱିଦୋତି ଏକତ୍ତନାନତ୍ତାଦିନଯଚତୁକ୍କେ ନିପୁଣୋ। ଦେସନାଯୁତ୍ତିକୁସଲୋତି ଧମ୍ମାନଂ ଦେସନାୱିଧିମ୍ହି କୁସଲୋ।

ସଦିସୀ କାତବ୍ବା ସଂସନ୍ଦନୱସେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଆନେତବ୍ବା ‘‘ଅଯଂ ଦେସନା ଇମାଯ ଦେସନାଯ ଏୱଂ ସଂସନ୍ଦତୀ’’ତି। ଅତ୍ଥତୋ ଅପେତନ୍ତି ଅଯୁତ୍ତତ୍ଥଂ। ଅସମ୍ବନ୍ଧତ୍ଥନ୍ତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅସମ୍ବନ୍ଧପଦତ୍ଥଂ। ନନୁ ପଟ୍ଠାନୱିଚାରୋ ନଯୱିଚାରୋ ୱିଯ ହାରେହି ଅସମ୍ମିସ୍ସୋ ୱିଚାରଣନ୍ତରୋତି ଚୋଦନଂ

ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଯସ୍ମା ପନା’’ତିଆଦି। ଇଧ ନିକ୍ଖିତ୍ତୋତି ଇଧ ସୁତ୍ତୱିଚଯେ ସୁତ୍ତତ୍ଥୱିଚାରଭାୱତୋ ନିକ୍ଖିତ୍ତୋ, ଏତେନ ୱା ପଟ୍ଠାନସ୍ସ ହାରନ୍ତୋଗଧଭାୱଦସ୍ସନେନେୱ ମୂଲପଦାନଂ ୱିଯ ପଟ୍ଠାନସ୍ସ ପଦତ୍ଥନ୍ତରାଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇମସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସାତି ସଂୱଣ୍ଣିଯମାନସୁତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ। କସ୍ମିଂ ୱା ପଦେତି ସଂୱଣ୍ଣିଯମାନଂ ଗାଥଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ତବ୍ବିଚଯେନାତି ପୁଚ୍ଛାଦିୱିଚଯେନ, ଅସ୍ସାଦାଦିୱିଚଯେନ ଚ।

ୱିଚଯହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଯୁତ୍ତିହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୧୮। ଏୱମେତସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ନ ଗହେତବ୍ବୋ, ଏୱଂ ପନ ଗହେତବ୍ବୋତି ଅଗ୍ଗହେତବ୍ବଗହେତବ୍ବାନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ୱିଜହନଗ୍ଗହଣତ୍ଥାଯ ଯୁତ୍ତାଯୁତ୍ତିୱିଚାରଣାଯଂ ୱଜ୍ଜେତବ୍ବେସୁ ତାୱ ପଠମଂ ପଟିପଜ୍ଜୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅତଥାକାରେନ ଗଯ୍ହମାନା ସୁତ୍ତତ୍ଥା ୱିସଯୋ’’ତି ଯଥା ‘‘ୱାମଂ ମୁଞ୍ଚ, ଦକ୍ଖିଣଂ ଗଣ୍ହ’’ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୪୯୮; ୱିସୁଦ୍ଧି। ମହାଟୀ। ୧।୧୪; ସଂ। ନି। ଟୀ। ୧।୧।୨୧୩)। ୱଜ୍ଜେତବ୍ବଭାୱତୋ ହି ସୁତ୍ତପଦେହି ସୁତ୍ତତ୍ଥେ ୱିୱେଚିତେ ଗହେତବ୍ବଭାୱୋ ଚ ଅୱସିଟ୍ଠୋ ହୋତି। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ମେତ୍ତାୱିହାରସ୍ସ ସତୋ ବ୍ୟାପାଦୋ ଚିତ୍ତଂ ପରିଯାଦାଯ ଠସ୍ସତୀ’ତି ନ ଯୁଜ୍ଜତି ଦେସନା, ‘ବ୍ୟାପାଦୋ ପହାନଂ ଅବ୍ଭତ୍ଥଂ ଗଚ୍ଛତୀ’ତି ଯୁଜ୍ଜତି ଦେସନା’’ତି (ନେତ୍ତି। ୨୧)।

ଯୁତ୍ତିନିଦ୍ଧାରଣେନ ଅଯଥାସଭାୱତୋ ୱିୱେଚିତ୍ୱା ଯଥାସଭାୱତୋ ଧମ୍ମସ୍ସ ଗହଣକାରଣାନି କଥେନ୍ତୋ ‘‘ମହନ୍ତା ଅପଦିସିତବ୍ବା ଏତେସନ୍ତି ମହାପଦେସା’’ତି ଇମମତ୍ଥମାହ ‘‘ବୁଦ୍ଧାଦଯୋ’’ତିଆଦିନା। ପତିଟ୍ଠାନାନୀତି ପତିଟ୍ଠାନସାଧନାନି। ସେସେସୂତି ସଙ୍ଘାପଦେସାଦୀସୁ। ପଠମତ୍ଥୋ ଏୱ ହି ଇଧ ପାଠଇ ଆଗତୋ, ୱିନିଚ୍ଛଯନେ କାରଣଂ ମହାପଦେସୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସୁତ୍ତୋତରଣାଦୀତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସୁତ୍ତାନୋତରଣାଦିପି ସଙ୍ଗଯ୍ହତି। ସୁତ୍ତୋତରଣୱିନଯସନ୍ଦସ୍ସନାନି ହି କେନଚି ଯଥାଭତସ୍ସ ଗନ୍ଥସ୍ସ ‘‘ଧମ୍ମୋ’’ତି ୱିନିଚ୍ଛଯନେ କାରଣଂ। ସୁତ୍ତାନୋତରଣୱିନଯାସନ୍ଦସ୍ସନାନି ‘‘ଅଧମ୍ମୋ’’ତି। ଯଦି ଏୱନ୍ତି ଯଦି ଯଥାଭତସ୍ସ ଗନ୍ଥସ୍ସ ସୁତ୍ତୱିନଯେହି ସଂସନ୍ଦନଂ ‘‘ଧମ୍ମୋ’’ତି, ଅସଂସନ୍ଦନଂ ‘‘ଅଧମ୍ମୋ’’ତି ୱିନିଚ୍ଛଯକାରଣଂ, ଏୱଂ ସନ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ପଦୀଯତି ଞାପୀଯତି ଧମ୍ମୋ ଏତେହୀତି ସମ୍ପଦାଯା, ଅକ୍ଖାତାରୋ।

ୱିନୀଯନ୍ତି ରାଗାଦଯୋ ଏତେନାତି ୱିନଯୋ, କାରଣଂ। ତେନାହ ‘‘ରାଗାଦିୱୂପସମନିମିତ୍ତ’’ନ୍ତି। କିଂ ପନ ତଂ? ସାଧିଟ୍ଠାନସମଥୱିପସ୍ସନାଦିଧମ୍ମା। ଯେ ପରତୋ ‘‘ତେଚତ୍ତାଲୀସଂ ବୋଧଙ୍ଗମା ଧମ୍ମା’’ତି (ନେତ୍ତି। ୨୪) ୱକ୍ଖତି।

ୱିନଯମହାପଦେସା କପ୍ପିଯାନୁଲୋମତୋ ଅନୁଲୋମକପ୍ପିଯଂ ନାମ, ତଂସଦିସତାଯ ସୁତ୍ତନ୍ତମହାପଦେସାପି ଅନୁଲୋମକପ୍ପିଯନ୍ତି ଅଟ୍ଠକଥାୱୋହାରୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଯଂ ଅନୁଲୋମକପ୍ପିଯନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି।

ଯଦିପି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତା ଭଗୱତୋ ପକିଣ୍ଣକଦେସନା ଅଟ୍ଠକଥା, ସା ପନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ତେପିଟକଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ସଙ୍ଗାଯିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାନୁରୂପେନ ୱାଚନାମଗ୍ଗଂ ଆରୋପିତତ୍ତା ଆଚରିଯୱାଦୋ ନାମ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଆଚରିଯୱାଦୋ ନାମ ଅଟ୍ଠକଥା’’ତି। ତିସ୍ସୋପି ସଙ୍ଗୀତିଯୋ ଆରୁଳ୍ହୋ ଏୱ ହି ବୁଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାଭୂତୋ କଥାମଗ୍ଗୋ ପଚ୍ଛା ତମ୍ବପଣ୍ଣିଯେହି ମହାଥେରେହି ସୀହଳଭାସାଯ ଠପିତୋ। ଅତ୍ତନୋମତି ଥେରୱାଦୋ। ସମେନ୍ତମେୱ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଯଥା ପାଠଇଯା ସଂସନ୍ଦତି , ଏୱଂ ମହାପଦେସତୋ ଅତ୍ଥା ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତି। ପମାଦପାଠୱସେନ ଆଚରିଯୱାଦସ୍ସ କଦାଚି ପାଠଇଯା ଅସଂସନ୍ଦନାପି ସିଯା, ସୋ ନ ଗହେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ – ‘‘ସୁତ୍ତେନ ସମେନ୍ତୋ ଏୱ ଗହେତବ୍ବୋ’’ତି।

ଚତୂହି ମହାପଦେସେହି ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଚତୂହି ମହାପଦେସେହି ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି। ଇଦାନି ତଂ ଅୱିରୁଜ୍ଝନାକାରଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯେନ ଯେନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସୁତ୍ତୋତରଣାଦି ଏୱ ହେତ୍ଥ କାରଣଂ। ତସ୍ସ ଚ ଅନେକାକାରତାଯ ‘‘ପକାରେନା’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ସଂୱଣ୍ଣିଯମାନେ ସୁତ୍ତେ ସଂୱଣ୍ଣନାୱସେନ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଆଭତେନାତି ଆନୀତେନ। ସୁତ୍ତତୋତି ସୁତ୍ତନ୍ତରତୋ। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ – କେନଚି ପସଙ୍ଗେନ ସୁତ୍ତନ୍ତରତୋ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଆନୀତେନ ସୁତ୍ତପଦେନ ସୁତ୍ତୋତରଣାଦିନା, କାରଣପ୍ପକାରେନ ଚ ଚତୁମହାପଦେସାୱିରୋଧେନ ସଂୱଣ୍ଣିଯମାନେ ସୁତ୍ତେ ସଂୱଣ୍ଣନାୱସେନ ଅତ୍ଥଜାତଂ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ତେନ…ପେ… କାତବ୍ବା’’ତି। ତତ୍ଥ ଯୁତ୍ତିହାରଯୋଜନା କାତବ୍ବାତି ଯୁତ୍ତିନିଦ୍ଧାରଣୱସେନ ଅଯଂ ଯୁତ୍ତିହାରୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା ଯୁତ୍ତିହାରଯୋଜନା କାତବ୍ବାତି ଇମିନା ହାରେନ ୱକ୍ଖମାନନଯେନ ଯୁତ୍ତିଗୱେସନଂ କତ୍ୱା ତାଯ ଯୁତ୍ତିଯା ସବ୍ବହାରଯୋଜନା କାତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ଲକ୍ଖଣଞ୍ଚେତଂ ଯୁତ୍ତିଗୱେସନାଯ, ଯଦିଦଂ ଯୁତ୍ତିହାରୋ। ତେନାହ ‘‘ସବ୍ବେସଂ ହାରାନଂ, ଯା ଭୂମୀ, ଯୋ ଚ ଗୋଚରୋ ତେସଂ।

‘‘ଯୁତ୍ତାଯୁତ୍ତପରିକ୍ଖା’’ତି (ନେତ୍ତି। ୪), ‘‘ଇମାଯ ଯୁତ୍ତିଯା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେହି କାରଣେହି ଗଵେସିତବ୍ବ’’ନ୍ତି (ନେତ୍ତି। ୨୦) ଚ।

୧୯। ଯଦି ଵା ସଵ୍ବାନି ପଦାନି ଏକଂ ଅତ୍ଥଂ ଅଭିଵଦନ୍ତୀତି ଯୋଜନା।

୨୦।ଜରାଯଂ ଠିତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତନ୍ତି ଠିତସ୍ସ ଯଂ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞଥାଭାଵୋ, ଅଯଂ ଜରା ନାମ। ଖଣିକମରଣଂ ଖଣିକନିରୋଧୋ। ସମୁଚ୍ଛେଦମରଣଂ ଖୀଣାସଵାନଂ ଖନ୍ଧପରିନିବ୍ବାନଂ।

କେଵଲସ୍ସାତି ଜରାଯ ଅମିସ୍ସସ୍ସ। ଅଞ୍ଞାଵ ଜରା, ଅଞ୍ଞଂ ମରଣନ୍ତି ‘‘ପଟିଞ୍ଞାତସ୍ସ କେଵଲସ୍ସ ମରଣସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା’’ତି ହେତୁ। ଯଥା ତଂ ଦେଵାନନ୍ତି ସଦିସୂଦାହରଣଂ, ଵିସଦିସୂଦାହରଣଂ ପନ ଇଦ୍ଧିପାଦାଦଯୋ, ଅନ୍ଵଯବ୍ଯତିରେକା ଗହେତ୍ଵା ଯୋଜେତବ୍ବା।

ତେହୀତି ଜରାମରଣେହି।

‘‘ଜୀରଣଭିଜ୍ଜନସଭାଵା’’ତି ଇମିନା ଲେସେନ ତଣ୍ହାଜରାମରଣାନଂ ଅନଞ୍ଞତ୍ତଂ ଯୋଜେତି। ଯଦିପି ‘‘ଅଞ୍ଞା ତଣ୍ହା, ଅଞ୍ଞା ଜରା, ଅଞ୍ଞଂ ମରଣ’’ନ୍ତି ସିଦ୍ଧୋଵାଯମତ୍ଥୋ, ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ନ ଇଦ’’ନ୍ତିଆଦି, ତଥାପି ସକ୍କୁଣେଯ୍ଯପରିହାରାଯଂ ଚୋଦନାତି ଅଜ୍ଝାରୁଳ୍ହଂ ତତ୍ଥ ଦୋସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯଦି ଚ ଯଥା ଜରାମରଣ’’ନ୍ତି ପାଠଇପଵତ୍ତାନି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯଦି…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି ଆହ। ଭାଵୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତେସନ୍ତି ତଣ୍ହାଜରାମରଣାନଂ।

‘‘ଇମାଯ ଯୁତ୍ତିଯା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେହି କାରଣେହି ଗଵେସିତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଚ କେଚି ପଠନ୍ତି, ବ୍ଯଞ୍ଜନତୋପି ଗଵେସିତବ୍ବଂ, ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅତ୍ଥତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥମ୍ପୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତମେଵ ବ୍ଯଞ୍ଜନତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ପାଠଇଯଂ ‘‘ସଲ୍ଲୋତି ଵା’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ଇମେସନ୍ତି ସଲ୍ଲାଦୀପାଯନାନଂ। ଇଚ୍ଛାଵିପରିଯାଯେତି ଇଚ୍ଛିତାଲାଭେ, ଅପ୍ପଚ୍ଚଯସମଵାଯେ ଵା। ଇଦମ୍ପି ସମତ୍ଥନଂ ହୋତି ଯଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ ଅଞ୍ଞତ୍ତସ୍ସ ବ୍ଯତିରେକଦସ୍ସନଭାଵତୋ। ଜରାମରଣଵିପରିଯାଯେତି ଜରାମରଣେ ଅସତି। ନ ହି ଯଥାଧିପ୍ପେତଜରାମରଣାଭାଵେ ତଣ୍ହା ନ ହୋତୀତି।

ଦ୍ଵିଧା ଵୁତ୍ତାତି ଦ୍ଵିପ୍ପକାରେନ ଵୁତ୍ତା, ଦ୍ଵିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଵା ଵୁତ୍ତା। ଯଂ ଇଦଂ…ପେ… ଆରମ୍ମଣକରଣଵସେନ ଵା ଅଭିଲପନ୍ତି ଏଵଂ କିରିଯାପରାମସନଂ ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଵିସେସୋତି ଅଯଂ ଏତାସଂ ଇଚ୍ଛାତଣ୍ହାନଂ ପକତିସଙ୍ଖାତୋ ଵିସେସୋ। ‘‘ଦ୍ଵୀହି ନାମେହୀ’’ତିପି ପାଠଇ। ଯଦିପି ଏଵନ୍ତି କାମଂ ଵିସଯଵିସେସେସୁ ଏଵଂ ଯଥାଵୁତ୍ତଅଵତ୍ଥାଵିସେସେନ ଇଚ୍ଛାତଣ୍ହାନଂ ଅତ୍ଥି କାଚି ଭେଦମତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଭାଵତୋ ପନ ଭେଦୋ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତଥାପୀ’’ତି ଆହ।

ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି କାମେନ୍ତି। ତଣ୍ହାଯନା ପାତୁକାମତା। ସନ୍ତାପନଟ୍ଠେନାତି ପରିଦହନଭାଵେନ। ଆକଡ୍ଢନଟ୍ଠେନାତି ଅଵହରଣଟ୍ଠେନ। ସରିତାନୀତି ରାଗଵସେନ ଅଲ୍ଲାନି। ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତପୀତିଵସେନ ସିନିଦ୍ଧାନି ସିନେହିତାନି। ଵିସତ୍ତିକାତି ଵିତ୍ଥତା ରୂପାଦୀସୁ ତେଭୂମକଧମ୍ମେସୁ ବ୍ଯାପନଵସେନ। ଵିସଟାତି ପୁରିମଵେଵଚନମେଵ ତ-କାରସ୍ସ ଟ-କାରଂ କତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ। ଵିସାଲାତି ଵିପୁଲା। ଵିସକ୍କତୀତି ପରିସକ୍କତି ସହତି। ରତ୍ତୋ ହି ରାଗଵତ୍ଥୁନା ପାଦେନ ତାଳଇଯମାନୋପି ସହତି। ‘‘ଓସକ୍କନଂ, ଵିପ୍ଫନ୍ଦନଂ ଵା ଵିସକ୍କନ’’ନ୍ତି ଵଦନ୍ତି। ଅନିଚ୍ଚାଦିକଂ ନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଗଣ୍ହନ୍ତୀ ଵିସଂଵାଦିକା ହୋତି। ଵିସଂହରତୀତି ତଥା ତଥା କାମେସୁ ଆନିସଂସଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୀ ଵିଵିଧେହି ଆକାରେହି ନେକ୍ଖମ୍ମାଭିମୁଖପ୍ପଵତ୍ତିତୋ ଚିତ୍ତଂ ସଂହରତି ସଂଖିପତି। ଵିସଂ ଵା ଦୁକ୍ଖଂ, ତଂ ହରତି, ଵହତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍ଖନିବ୍ବତ୍ତକସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ହେତୁଭାଵତୋ ଵିସମୂଲା, ଵିସଂ ଵା ଦୁକ୍ଖାଦିଭେଦା ଵେଦନା ମୂଲଂ ଏତାଯାତି ଵିସମୂଲା, ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯତ୍ତା ଵିସଂ ଫଲଂ ଏତିସ୍ସାତି ଵିସଫଲା। ରୂପାଦିଦୁକ୍ଖସ୍ସେଵ ପରିଭୋଗୋ ଏତାଯ, ନ ଅମତସ୍ସାତି ଵିସପରିଭୋଗା। ସବ୍ବତ୍ଥ ନିରୁତ୍ତିଵସେନ ପଦସିଦ୍ଧି ଵେଦିତବ୍ବା। ଯୋ ପନେତ୍ଥ ପଧାନୋ ଅତ୍ଥୋ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ପୁନ ‘‘ଵିସତା ଵା ପନା’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ।

ସିନେହନଂ ପେମକରଣଂ। ବନ୍ଧନଟ୍ଠେନାତି ସଂଯୋଜନଟ୍ଠେନ। ଆସୀସନଟ୍ଠେନାତି ଇଚ୍ଛନଟ୍ଠେନ। ଅଭିନନ୍ଦନଟ୍ଠେନାତି ଅସ୍ସାଦନଟ୍ଠେନ, ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଟ୍ଠେନ ଵା।

୨୧।ଅନଭିରତୀତି ଉକ୍କଣ୍ଠା। ଞାଣନିବ୍ବିଦାତି ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନା। ଯଥା ଚ ଦୁକ୍ଖ…ପେ… ଚାରେସୁ ଯୁତ୍ତି ଵୁତ୍ତାତି ଯୋଜନା।

ସୁଖାପଟିପଦାଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞା ସୁଖାପଟିପଦାଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞା ସୁଖାପଟିପଦାଦଯୋ। ଯୋ ଦୁକ୍ଖାଯ ପଟିପଦାଯ ଵିସେସଂ ଅଧିଗନ୍ତୁଂ ଭବ୍ବୋ, ତସ୍ସ ସୁଖାପଟିପଦାଯୋଗ୍ଯସ୍ସ ଵିଯ କରିଯମାନା ଧମ୍ମଦେସନା ଵିସେସାଵହା ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ସା ନ ଯୁତ୍ତାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି

‘‘ରାଗଚରିତୋ’’ତିଆଦିନା। ରାଗଚରିତସ୍ସ ତଥା ତଥା କାମାନଂ ଆଦୀନଵଂ, ଓକାରଂ, ସଂକିଲେସଂ, ନେକ୍ଖମ୍ମେ ଆନିସଂସଞ୍ଚ ଅଵିଭାଵେତ୍ଵା ଆଦିତୋ ଵିପସ୍ସନାକଥାଵ କରିଯମାନା ନ ଵିସେସାଵହା ହୋତି ଆସଯସ୍ସ ଅସୋଧିତତ୍ତାତି ଏତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ପାଠଇଯଂ ‘‘ଵିପସ୍ସନା…ପେ… ଦେସନା’’ତି ଆହାତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ସେସପଦେସୁପୀତି ଯଥା ‘‘ରାଗଚରିତସ୍ସା’’ତିଆଦିନା ରାଗଚରିତକୋଟ୍ଠାସଵସେନ ପାଠଇଯଂ ଦେସନାଯ ଅଯୁତ୍ତି ଵୁତ୍ତା, ଇମିନା ନଯେନ ସେସପଦେସୁପି ଦୋସଚରିତକୋଟ୍ଠାସାଦୀସୁପି ‘‘ଦୋସଚରିତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅସୁଭଂ ଦେସେନ୍ତ’’ତିଆଦିନା ପାଠଇଯଂ ଅଵୁତ୍ତୋପି ଯଥାସମ୍ଭଵମତ୍ଥୋ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ଵା ଵତ୍ତବ୍ବୋ। କସ୍ମା ପନ ଯୁତ୍ତିହାରେ ଅଯୁତ୍ତିନିଦ୍ଧାରଣା କତାତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ଵା ଆହ ‘‘ଏତ୍ଥ ଚା’’ତିଆଦି। ସେସେସୁପି ଏସେଵ ନଯୋତି ସେସେସୁପି ଦୋସଚରିତାଦିଵସେନ ନିଦ୍ଧାରିତେସୁ ଅଯୁତ୍ତିଗଵେସନେସୁ ଅଯମେଵ ଉପାଯୋ। ଅନୁଲୋମପ୍ପହାନ’’ନ୍ତିପି ପାଠଇ, ସୋ ଏଵତ୍ଥୋ।

‘‘ଯାଵତିକାଞାଣସ୍ସ ଭୂମୀ’’ତି ଏତେନ ଯୁତ୍ତିହାରସ୍ସ ମହାଵିସଯତଂ ଦସ୍ସେତି। କସ୍ମା ପନାଯଂ ମହାଵିସଯୋତି? ଯୁତ୍ତିଵିଚାରଭାଵତୋ, ସଂଵଣ୍ଣେତବ୍ବସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମସ୍ସ ନାନାନଯନିପୁଣାଦିଗୁଣଵିସେସଯୋଗତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତଂ କିସ୍ସ ହେତୂ’’ତି ଆହ।

ଅପରଭାଗେତି ପଚ୍ଛାଭାଗେ। ମେତ୍ତାଵିହାରିଭାଗସ୍ସ ଅପରିହୀନତାଵଚନତୋ ଅଯୋଗୋ ଵୁତ୍ତୋ। ତେନାହ ‘‘ସତୋ’’ତି। ଯଥାଵୁତ୍ତକାରଣତୋ ଏଵାତି ପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ଏଵ।

ପହାନେକଟ୍ଠଭାଵତୋ ଵିଚିମଞ୍ଛିତସ୍ସ। ଆଦୀନଵଦସ୍ସନେନ ଵିତକ୍କଂ ଜିଗୁଚ୍ଛନ୍ତା ଦୁତିଯଜ୍ଝାନସ୍ସ ଆସନ୍ନୌପଚାରଜ୍ଝାନଧମ୍ମାପି ଵିତକ୍କାରମ୍ମଣା ନ ହୋନ୍ତି, ପଗେଵ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଧମ୍ମାତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ଆରମ୍ମଣକରଣତ୍ଥୋ ହେତ୍ଥ ସହଗତସଦ୍ଦୋ’’ତି।

ଏଵଂ ଯୁତ୍ତିହାରଲକ୍ଖଣଂ ଆଗମତୋ ଯୁତ୍ତାଯୁତ୍ତଵିଚାରଂ ଦସ୍ସେତ୍ଵା ଇଦାନି ଆଗମାନୁଗତାଯ ଯୁତ୍ତିଯାପି ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଗୁଣମୁଖେନ ଦୋସଵିଭଜନଂ ଵିଭଜନ୍ତୋ ‘‘ଅପିଚେତ୍ଥା’’ତିଆଦିମାହ। ତଂ ଉତ୍ତାନତ୍ଥମେଵ।

ଯୁତ୍ତିହାରଵିଭଙ୍ଗଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ପଦଟ୍ଠାନହାରଵିଭଙ୍ଗଵଣ୍ଣନା

୨୨।ତେସଂତେସନ୍ତି ଅନଵସେସପରିଯାଦାନଂ, ତେନ ଯେ ସୁତ୍ତେ ଵୁତ୍ତା ଚ ଧମ୍ମା, ଯେ ଚ ତେସଂ କାରଣଭୂତଂ, ତେସଂ ସବ୍ବେସମ୍ପୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସବ୍ବଧମ୍ମଯାଥାଵଅସମ୍ପଟିଵେଧୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କତ୍ଥ ପନ ସୋ’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ।

ପିଯାଯିତବ୍ବଜାତିଯନ୍ତି ପେମନୀଯସଭାଵଂ। ମିଚ୍ଛାପଟିପଦାତି ପମାଦାପତ୍ତି, ମିଚ୍ଛାଭିନିଵେସୋ ଵା। ଏକଵାରଂ ଉପ୍ପନ୍ନାପି ପାଣାତିପାତଚେତନା ଵେରପ୍ପସଵନତୋ ଦୋସସ୍ସ, ଏକଵାରଂ ଉପ୍ପନ୍ନାପି ପମାଦାପତ୍ତି, ମିଚ୍ଛାଭିନିଵେସୋ ଵା ମୋହସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିକାରଣନ୍ତି ପାଠଇଯଂ ଅଵୁତ୍ତମ୍ପି ନଯତୋ ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଦୋସସ୍ସ…ପେ… ଇମିନାଵ ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ’’ତି ଆହ। ନିମିତ୍ତଗ୍ଗହଣଲକ୍ଖଣଂ ଵଣ୍ଣସଣ୍ଠାନଂ, ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗହଣଲକ୍ଖଣଂ ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନନ୍ତି ‘‘ନିମିତ୍ତାନୁବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗହଣଲକ୍ଖଣା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିମିତ୍ତଂ ଇତ୍ଥିପୁରିସନିମିତ୍ତଂ। ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ହତ୍ଥପାଦହସିତକଥିତାଦି। ଫସ୍ସୋ ପଚ୍ଚଯୋ ଏତିସ୍ସାତି ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା, ତଂଭାଵୋ ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯତା। ଅସ୍ସାଦେତି ଏତାଯାତି ଅସ୍ସାଦୋ, ତଣ୍ହା।

ଵତ୍ଥୂନି ଞେଯ୍ୟଧମ୍ମୋତି ଆହ ‘‘ଵତ୍ଥୁଅଵିପ୍ପଟିପତ୍ତି ଵିସଯସଭାଵପଟିଵେଧୋ’’ତି। ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୀଲସମାଧିସମ୍ପଦାନ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଏକଦେସୁପଲକ୍ଖଣଵସେନ, ଵଣ୍ଣଗନ୍ଧରାଗିସପ୍ପାଯଵସେନ ଵା ପାଠଇଯଂ ‘‘ଵିନୀଲକଵିପୁବ୍ବକଗ୍ଗହଣଲକ୍ଖଣା ଅସୁଭସଞ୍ଞା’’ତି ଵତ୍ଵା ‘‘ତସ୍ସା ନିବ୍ବିଦାପଦଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ ନିବ୍ବିଦଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନିବ୍ବିଦା’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପରିତସ୍ସନତୋ ଵିସେସେତୁଂ ‘‘ଞାଣେନା’’ତି ଵିସେସିତଂ। ତଥା ପଵତ୍ତନ୍ତି ନିବ୍ବିଦନାକାରେନ ପଵତ୍ତନଂ।

ଯୋନିସୋ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନ୍ତିଯା ଵିଦେହରଞ୍ଞୋ ଧୀତାଯ ରୁଚାଯ ଜାତିସ୍ସରଞାଣଂ କମ୍ମସ୍ସକତଞ୍ଞାଣସ୍ସ କାରଣଂ ଅହୋସି, ନ ପନ ଅସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସଯତୋ, ଅଯୋନିସୋ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ସେଵ ରଞ୍ଞୋ ସେନାପତିନୋ ଅଲାତସ୍ସ ବୀଜକସ୍ସ ଦାସସ୍ସାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇମସ୍ସ ଚ…ପେ… ଉଦାହରିତବ୍ବୋ’’ତି ଆହ। ସୋତି ପସାଦୋ। ଅଵତ୍ଥାଵିସେସୋତି ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଅନାଵିଲଭାଵଲକ୍ଖିତୋ ଅଵତ୍ଥାଭେଦୋ। ଆଯତନଗତୋତି ଠାନଗତୋ, ରତନତ୍ତଯଵିସଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘କାଯୋ’’ତିଆଦିନା ଅଵତ୍ଥାଵିସେସେନ ଵିନା ସଭାଵସିଦ୍ଧମେଵ ପଦଟ୍ଠାନଂ ଦସ୍ସେତି।

ଇମସ୍ମିଂ ଚ ଠାନେ ପାଠଇଯଂ ପୁବ୍ବେ ଯେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ପଦଟ୍ଠାନଂ ନିଦ୍ଧାରିତଂ, ତେ ଧମ୍ମା ଯେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ପଦଟ୍ଠାନାନି ହୋନ୍ତି, ତେ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅପରୋ ନଯୋ''ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅସ୍ସାଦମନସିକାରୋ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରଲକ୍ଖଣୋ ୱୁତ୍ତୋ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଅଭ୍ୱୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ସତ୍ତାନଂ ଲୋଭୱସେନ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରା ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଉପପତ୍ତି ଏୱ ଉପପଜ୍ଜଯଂ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଉପପଜ୍ଜଯିକନ୍ତି ଆହ ''ଉପପତ୍ତିଭୱଭାୱେନା''ତି। ୱୱତ୍ଥିତଭାୱୋତି ୱୱତ୍ଥିତଭାୱୋ ରୂପସ୍ସ ଦସ୍ସନାଦିପଟିନିଯତାରମ୍ମଣକିଚ୍ଚତା। ଭୱସ୍ସ ଅଙ୍ଗାନୀତି ଭୱସ୍ସ କାରଣାନି। ଦୁତିଯେ ଅଙ୍ଗାନୀତି ଅୱଯୱା, କମ୍ମୱଚ୍ଚମ୍ପି ୱା କାରଣଙ୍ଗଭାୱେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

କମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସାତି ଭାୱନାଯ ବ୍ରୂହନା ୱଡ୍ଢନା। ତେସୂତି ତିତ୍ଥଞ୍ଞୁତାଦୀସୁ। କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମଦେୱ ପଯିରୁପାସନାଯପୀତି ତଂ ନିସ୍ସାଯ ଲଦ୍ଧେନ ସଦ୍ଧାଯ ଧମ୍ମସ୍ସୱନେନ ଧମ୍ମୁପସଂହିତଂ ପାମୋଜ୍ଜଂ ହୋତୀତି ତିତ୍ଥଞ୍ଞୁତା ପୀତଞ୍ଞୁତାଯ ପଦଟ୍ଠାନଂ। ଏୱଂ ଯାଯ ୱିମୁତ୍ତିଯା ସତି ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନଂ ହୋତୀତି ସା ତସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ପାକଟୋତି ଆହ ''ପୁରିମାନଂ…ପେ… ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟୋ ଏୱା''ତି। ସହ ଅଧିଟ୍ଠାନେନାତି ଞାତପରିଞ୍ଞାଯ ସଦ୍ଧିଂ। ଞାତପରିଞ୍ଞା ହି ତୀରଣପରିଞ୍ଞାଯ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ପଦଟ୍ଠାନହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଲକ୍ଖଣହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୨୩।''ଲକ୍ଖଣହାରସ୍ସ ୱିସଯଂ ପୁଚ୍ଛତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ''କୋ ପନ ତସ୍ସ ୱିସଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତେ ସମାନଲକ୍ଖଣା ଅୱୁତ୍ତଧମ୍ମା। କାଯାନୁପସ୍ସନାଯ ସମାରଦ୍ଧାଯ ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାଦଯୋ ସୁଖେନେୱ ସିଜ୍ଝନ୍ତୀତି ତଦ୍ଦଚନେନ ୱେଦନାଗତାସତିଆଦୀନଂ ୱୁତ୍ତଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ ସତିପଟ୍ଠାନଭାୱେନ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତାତି କାଯାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନସ୍ସ ସଦ୍ଧାନୁଗ୍ଗହିତାନି ୱୀରିଯସତିସମାଧିପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ସାଧନଂ, ଏୱଂ ଇତରେସମ୍ପୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଂ ଅତ୍ଥୋ ଅଟ୍ଠକଥାଯମେୱ (ନେତ୍ତି। ଅଟ୍ଠ। ୫୧) ପରତୋ ଆଗମିସ୍ସତି। ଇମିନା ନଯେନ ସେସେସୁପି ଏକଲକ୍ଖଣତାନିଦ୍ଦେସେସୁ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପରତୋତି ଚତୁବ୍ଯୂହହାରୱଣ୍ଣନାଯଂ (ନେତ୍ତି। ଅଟ୍ଠ। ୨୦)।

ଅସମ୍ମିସ୍ସତୋତି ୱେଦନାଦଯୋପି ଏତ୍ଥ ସିତା ଏତ୍ଥ ପଟିସଦ୍ଧାତି କାଯେ ୱେଦନାଦିଅନୁପସ୍ସନାପସଙ୍ଗେପି ଆପନ୍ନେ ତଦସମ୍ମିସ୍ସତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅୱଯୱିଗାହସମଞ୍ଞାତିଧାୱନସାରାଦାନାଭିନିୱେସନିସେଧନତ୍ଥଂ କାଯଂ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗେହି, ତାନି ଚ କେସାଦୀହି, କେସାଦିକେ ଚ ଭୂତୁପାଦାଯରୂପେହି ୱିନିବ୍ଭୁଜିତୁଂ ''ତଥା ନ କାଯେ''ତିଆଦିମାହ। ପାସାଦାଦିନଗରାୱଯୱସମୂହେ ଅୱଯୱିୱାଦିନୋପି ଅୱଯୱିଗାହଣଂ କରୋନ୍ତି। ନଗରଂ ନାମ କୋଚି ଅତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥୀତି ପନ କେସଞ୍ଚି ସମଞ୍ଞାତିଧାୱନଂ ସିଯାତି ଇତ୍ଥିପୁରିସାଦିସମଞ୍ଞାତିଧାୱନେ ନଗରନିଦସ୍ସନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞୋ କୋଚି ସତ୍ତାଦିକୋ। ଯଂ ପସ୍ସତି ଇତ୍ଥିଂ, ପୁରିସଂ ୱା। ନନୁ ଚକ୍ଖୁନା ଇତ୍ଥିପୁରିସଦସ୍ସନଂ ନତ୍ଥୀତି? ସଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥି, ''ଇତ୍ଥିଂ ପସ୍ସାମି, ପୁରିସଂ ପସ୍ସାମୀ''ତି ପନ ପୱତ୍ତସମଞ୍ଞାୱସେନ ''ଯଂ ପସ୍ସତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନେନ ୱା ଦିଟ୍ଠିଯା ଯଂ ପସ୍ସତି, ନ ତଂ ଦିଟ୍ଠଂ ରୂପାଯତନଂ ହୋତି, ରୂପାଯତନଂ ୱା ତଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ତଂ କେସାଦିଭୂତୁପାଦାଯସମୂହସଙ୍ଖାତଂ ଦିଟ୍ଠଂ ନ ହୋତି, ଦିଟ୍ଠଂ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ ଦିଟ୍ଠଂ ତଂ ନ ପସ୍ସତୀତି ଯଂ ରୂପାଯତନଂ, କେସାଦିଭୂତୁପାଦାଯସମୂହସଙ୍ଖାତଂ ୱା ଦିଟ୍ଠଂ, ତଂ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁନା ଭୂତତୋ ନ ପସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ନ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀତି ନ ଅଞ୍ଞସଭାୱାନୁପସ୍ସୀ, ଅସୁଭାଦିତୋ ଅଞ୍ଞାକାରାନୁପସ୍ସୀ ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ପଥୱୀକାଯନ୍ତି କେସାଦିଂ ପଥୱୀଧମ୍ମସମୂହତ୍ତା ''କାଯୋ''ତି ୱଦତି, ଲକ୍ଖଣପଥୱିମେୱ ୱା ଅନେକଭେଦଭିନ୍ନଂ ସକଲସରୀରଗତଂ ପୁବ୍ବାପରିଯଭାୱେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ସମୂହୱସେନ ଗହେତ୍ୱା ''କାଯୋ''ତି ୱଦତି। ଏୱଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି।

ଆକାରସମୂହସଙ୍ଖାତସ୍ସାତି ଅନିଚ୍ଚତାଦିଆକାରସମୁଦାଯପରିଯାଯସ୍ସ।

ତୀସୁ ଭୱେସୁ କିଲେସେତି ଭୱତ୍ତଯୱିସଯକିଲେସେ। ସଲ୍ଲିଖିକନ୍ତି ସଲ୍ଲିଖ ଲୀନେ, ଉଦ୍ଧତେ ଚ ଚିତ୍ତେ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବତ୍ତା, ସବ୍ବେ ୱା ଲୀନେ, ଉଦ୍ଧତେ ଚ ଭାୱେତବ୍ବା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଅତ୍ଥିକା ଏତାଯାତି ସଲ୍ଲିଖିକା। ଅନ୍ତୋ ସଙ୍କୋଚୋତି ଅନ୍ତୋ ଓଲୀଯନା, କୋସଜ୍ଜନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

୨୪।ଗହିତେସୂତି ଭାୱନାଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତେସୁ, ଭାୱିତେସୂତି ଅତ୍ଥୋ, ୱଚନେନ ୱା ଗହିତେସୁ। ଭାୱନାଗ୍ଗହଣଦୀପନତ୍ଥତ୍ତା ପନ ୱଚନେନ ଗହଣସ୍ସ ଭାୱନାଗ୍ଗହଣମେତ୍ଥ ପଧାନଂ। ଯସ୍ସ ସତିପଟ୍ଠାନା ଭାୱିତା, ତସ୍ସ ସମ୍ମପ୍ପଧାନାଦଯୋ ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମା ନ ଭାୱିତାତି ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀତି ଚ

ସମାନଲକ୍ଖଣତାପଦେସେନ ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ପାଠଇଯଂ ‘‘ଚତୂସୁ ସତିପଟ୍ଠାନେସୁ ଭାୱିଯମାନେସୁ ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ୱିପଲ୍ଲାସପହୀଯନ୍ତି ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକଭାୱତୋ। ‘‘ଆହାରସମୁଦଯା କାଯସ୍ସ ସମୁଦଯୋ, ଫସ୍ସସମୁଦଯା ୱେଦନାନଂ ସମୁଦଯୋ (ସଂ। ନି। ୫। ୪୦୮), ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞାଣଂ, ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୧।୧, ୩୯; ମ। ନି। ୩।୧୨୬; ମହାୱ। ୧; ଉଦା। ୧; ୱିଭ। ୨୨୫) ୱଚନତୋ କାଯାଦୀନଂ ସମୁଦଯଭୂତା କବଳୀକାରାହାରଫସ୍ସମନୋସଞ୍ଚେତନାୱିଞ୍ଞାଣାହାରାକାଯାଦୀନଂ ପରିଜାନନେନ ପରିଞ୍ଞାତା ହୋନ୍ତି ତପ୍ପଟିପକ୍ଖପ୍ପହାନତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଚତ୍ତାରୋଆହାରା’’ତିଆଦିମାହ। ସଙ୍ଖେପତୋ ‘‘ଉପାଦାନେହି ଅନୁପାଦାନୋ ଭୱତୀ’’ତି ଏୱମାଦୀସୁ।

ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ପଞ୍ଚ କାମଗୁଣା ସୱିସେସା କାଯେ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ୱିସେସେନ କାଯୋ କାମୁପାଦାନସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ, ସୁଖୱେଦନସ୍ସାଦୱସେନ ପରଲୋକନିରପେକ୍ଖୋ ‘‘ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନ’’ନ୍ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୭୧; ମ। ନି। ୧।୪୪୫; ୨।୯୪-୯୫, ୨୨୫; ୩।୯୧, ୧୧୬; ସଂ। ନି। ୩।୨୧୦; ଧ। ସ। ୧୨୨୧; ୱିଭ। ୯୩୮) ପରାମାସଂ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନସ୍ସ ୱେଦନା, ଚିତ୍ତେ ନିଚ୍ଚଗ୍ଗହଣୱସେନ ସସ୍ସତସ୍ସ ‘‘ଅତ୍ତନୋ ସୀଲାଦିୱସେନ ପରିସୁଦ୍ଧପରାମସନଂ ହୋତୀ’’ତି ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ, ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦେନ ଭୂତଂ ଭୂତତୋ ଅପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ‘‘ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋ ହୋତୀ’’ତି ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନସ୍ସ ଧମ୍ମା ୱତ୍ଥୁ, ତସ୍ମା ‘‘ଚତୂସୁ ସତିପଟ୍ଠାନେସୁ ଭାୱିଯମାନେସୁ ଉପାଦାନେହି ଅନୁପାଦାନୋ ଭୱତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଯସ୍ମା ପନ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ କାଯୋ କାମଯୋଗସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ, ଭୱେସୁ ସୁଖଗ୍ଗହଣୱସେନ ଭୱସ୍ସାଦୋ ହୋତୀତି ଭୱଯୋଗସ୍ସ ୱେଦନା, ସନ୍ତତିଘନଗ୍ଗହଣୱସେନ ଚିତ୍ତେ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋ ହୋତୀତି ଦିଟ୍ଠିଯୋଗସ୍ସଚିତ୍ତଂ, ଧମ୍ମୱିନିବ୍ଭୋଗସ୍ସ ଦୁକ୍କରତ୍ତା, ଧମ୍ମାନଂ ଧମ୍ମମତ୍ତତାଯ ଚ ଦୁପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝତ୍ତା ସମ୍ମୋହୋ ହୋତୀତି ଅୱିଜ୍ଜାଯୋଗସ୍ସ ଧମ୍ମା, ୱତ୍ଥୁ, ତସ୍ମା ଚତୁସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନାଯ ତେସୁ ତେସଂ ପହାନସିଦ୍ଧିତୋ ଯୋଗେହି ୱିସଂଯୁତ୍ତତା ୱୁତ୍ତା। ଏତେନେୱ ଆସୱେହି ଅନାସୱତା, ଓଘେହି ନିତ୍ତିଣ୍ଣତା ଚ ସଂୱଣ୍ଣିତା ହୋତି କାମରାଗାଦୀନଂ ଏୱ କାମଯୋଗକାମାସୱକାମୋଘାଦିଭାୱତୋ।

ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ କାଯୋ ଅଭିଜ୍ଝାକାଯଗନ୍ଥସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ, ‘‘ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ ପଟିଘାନୁସଯୋ ଅନୁସେତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୫) ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଭୂତା ୱେଦନା ୱିସେସେନ ବ୍ୟାପାଦକାଯଗନ୍ଥସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ, ଚିତ୍ତେ ନିଚ୍ଚାଭିନିୱେସୱସେନ ସସ୍ସତସ୍ସ ‘‘ଅତ୍ତନୋ ସୀଲେନ ସୁଦ୍ଧୀ’’ତିଆଦିପରାମସନଂ ହୋତୀତି ସୀଲବ୍ବତପରାମାସସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ୱତ୍ଥୁ, ସପ୍ପଚ୍ଚଯନାମରୂପଦସ୍ସନାଭାୱତୋ ଭୱୱିଭୱଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତୋ ଇଦଂସଚ୍ଚାଭିନିୱେସୋ ହୋତୀତି ତସ୍ସ ଧମ୍ମା ୱତ୍ଥୂତି ଚତୁସତିପଟ୍ଠାନାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱିସେସତୋ କାଯୋ ରାଗସଲ୍ଲସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ, ୱେଦନା ଦୋସସଲ୍ଲସ୍ସ, ‘‘ଚିତ୍ତଂ ନିଚ୍ଚଗ୍ଗହଣୱସେନ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସଂ ଅତ୍ତାନଂ ସେଯ୍ୟାଦିତୋ ଦହତୀ’’ତି ଚିତ୍ତଂ ମାନସଲ୍ଲସ୍ସ, ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଧମ୍ମା ମୋହସଲ୍ଲସ୍ସ ୱତ୍ଥୂତି ଚତୁସତିପଟ୍ଠାନାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଯସ୍ମା ପନ କାଯାନୁପସ୍ସନାଦୀହି କାଯୱେଦନାଚିତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ପରିଞ୍ଞାତେସୁ ରୂପୱେଦନାସଞ୍ଞାସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧା ପରିଞ୍ଞାତା ହୋନ୍ତି, ଚିତ୍ତେ ହି ପରିଞ୍ଞାତେ ସଞ୍ଞାପି ପରିଞ୍ଞାତାୱ ହୋତି, ତସ୍ମା ‘‘ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯୋ ଚସ୍ସ ପରିଞ୍ଞଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ତଥା ୱିସେସତୋ କାଯେ ସାପେକ୍ଖା ଛନ୍ଦାଗତିଂ ଗଚ୍ଛତୀତି କାଯୋ ଛନ୍ଦାଗତିଯା ୱତ୍ଥୁ, ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦନା ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ନିମିତ୍ତନ୍ତି ସା ଦୋସାଗତିଯା ୱତ୍ଥୁ, ସନ୍ତତିଘନଗ୍ଗହଣୱସେନ ସରାଗାଦିଚିତ୍ତେ ସମ୍ମୋହୋ ହୋତୀତି ମୋହାଗତିଯା ଚିତ୍ତଂ, ଧମ୍ମସଭାୱାନୱବୋଧେନ ଭଯଂ ହୋତୀତି ଭଯାଗତିଯା ଧମ୍ମା ୱତ୍ଥୂତି ଚତୁସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନାଯ ଅଗତିଗମନପ୍ପହାନଂ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଅଗତିଗମନେହି ଚ ନ ଅଗତିଂ ଗଚ୍ଛତୀ’’ତି।

‘‘ଅକୁସଲସ୍ସ ସୋମନସ୍ସସ୍ସ ୱସେନା’’ତି ଇଦଂ ‘‘ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତୀ’’ତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ରାଗାନୁସଯୋ ଅନୁସେତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୫) ପନ ୱଚନତୋ ସୁଖୱେଦନାଗ୍ଗହଣେନ ତତ୍ଥାନୁସଯନେନ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ଦେସିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦେସିତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚନ୍ତି ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖଗ୍ଗହଣେନ ସାତିସଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ ପକାସିତଂ ହୋତୀତି ପାଠଇଯଂ ‘‘ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ ଦେସିତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସହଚରଣାଦୀସୁ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନାଯଂ (ନେତ୍ତି। ଅଟ୍ଠ। ୫ ଆଦଯୋ) ୱୁତ୍ତଂ।

ଲକ୍ଖଣହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଚତୁବ୍ୟୂହହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୨୫। ହାରାନନ୍ତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ସାମିୱଚନଂ। ହାରେସୁ ଇମସ୍ସ ଚତୁବ୍ବୂହହାରସ୍ସ ୱିସେସତୋ ସୁତ୍ତସ୍ସ ବ୍ୟଞ୍ଜନୱିଚଯଭାୱତୋତି ଯୋଜନା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ବ୍ୟଞ୍ଜନ…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ଯାଯାତି ନିରୁତ୍ତିଯା।

ଯଥାରହନ୍ତି ସଂୱଣ୍ଣିଯମାନେ ସୁତ୍ତେ ଯଂ ଯଂ ଅରହତି ନିବ୍ବଚନଂ ୱତ୍ତୁଂ, ତଂତଂଲୋକସମଞ୍ଞାନୁରୋଧେନେୱ। ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦା ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ସଚ୍ଛିକାସମ୍ମଯଂ ପାପୁଣାତୀତି ଆହ ‘‘ସମ୍ମତି…ପେ… ହୋତୀ’’ତି, ତଂତଂପଞ୍ଞତ୍ତିଗ୍ଗହଣମୁଖେନ ପରମତ୍ଥଗ୍ଗହଣଂ ହୋତୀତି ଏୱଂ ୱା ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଯମିଦଂ ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧରୂପସନ୍ତାନଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଉଭଯମନ୍ତରେନା’’ତି ଇଧ ୱୁତ୍ତଂ। ଓତରଣହାରେ (ନେତ୍ତି। ଅଟ୍ଠ। ୪୨ ଆଦଯୋ) ପନସ୍ସ ଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତଫସ୍ସାଦିଧମ୍ମେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଉଭଯମନ୍ତରେନାତି ଫସ୍ସସମୁଦିତେସୁ ଧମ୍ମେସୂ’’ତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯା ପନାହୁ ‘‘ଅନ୍ତରେନାତି ୱଚନଂ ପନ ୱିକପ୍ପନ୍ତରଦୀପନ’’ନ୍ତି। ତସ୍ମା ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ – ନ ଇମଂ ଲୋକଂ, ନ ହୁରଂ ଲୋକଂ, ଅଥ ଖୋ ଉଭଯମନ୍ତରେନାତି। ଅପରୋ ୱିକପ୍ପୋ – ଉଭଯମନ୍ତରେନାତି ୱା ୱଚନଂ ୱିକପ୍ପନ୍ତରାଭାୱଦୀପନଂ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ନ ଇମଂ ଲୋକଂ, ନ ହୁରଂ ଲୋକଂ ନିସ୍ସାଯ ଝାଯତି ଝାଯୀ, ଉଭଯମନ୍ତରେନ ପନ ଅଞ୍ଞଂ ଠାନଂ ଅତ୍ଥୀତି।

ଯେପି ଚ ‘‘ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀ, ସମ୍ଭୱେସୀ’’ତି ଚ ଇମେସଂ ସୁତ୍ତପଦାନଂ ଅତ୍ଥଂ ମିଚ୍ଛା ଗହେତ୍ୱା ଅତ୍ଥି ଏୱ ଅନ୍ତରାଭୱୋତି ୱଦନ୍ତି, ତେପି ଯସ୍ମା ଅୱିହାଦୀସୁ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଆଯୁୱେମଜ୍ଝଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅନ୍ତରା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗାଧିଗମେନ ଅନୱସେସକିଲେସପରିନିବ୍ବାନେନ ପରିନିବ୍ବାଯନ୍ତୀତି ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀ, ନ ଅନ୍ତରାଭୱଭୂତୋତି ପୁରିମସ୍ସ ସୁତ୍ତପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ଚ ଯେ ଭୂତା ଏୱ, ନ ପୁନ ଭୱିସ୍ସନ୍ତି, ତେ ହି (କଥା। ଅନୁଟୀ। ୫୦୭) ଖୀଣାସୱା, ପୁରିମପଦେହି ‘‘ଭୂତା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ତବ୍ବିପରୀତତାଯ ସମ୍ଭୱଂ ଏସନ୍ତୀତି ସମ୍ଭୱେସିନୋ। ଅପ୍ପହୀନଭୱସଂଯୋଜନତ୍ତା ସେକ୍ଖା, ପୁଥୁଜ୍ଜନା ଚ। ଚତୂସୁ ୱା ଯୋନୀସୁ ଅଣ୍ଡଜଜଲାବୁଜସତ୍ତା ଯାୱ ଅଣ୍ଡକୋସଂ, ୱତ୍ଥିକୋସଞ୍ଚ ନ ଭିନ୍ଦନ୍ତି, ତାୱ ସମ୍ଭୱେସୀ ନାମ। ଅଣ୍ଡକୋସତୋ, ୱତ୍ଥିକୋସତୋ ଚ ବହି ନିକ୍ଖନ୍ତା ଭୂତା ନାମ। ସଂସେଦଜଓପପାତିକା ଚ ପଠମଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ସମ୍ଭୱେସୀ ନାମ, ଦୁତିଯଚିତ୍ତକ୍ଖଣତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଭୂତା ନାମ। ଯେନ ୱା ଇରିଯାପଥେନ ଜାଯନ୍ତି, ଯାୱ ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ ନ ପାପୁଣନ୍ତି, ତାୱ ସମ୍ଭୱେସୀ, ତତୋ ପରଂ ଭୂତାତି ଅତ୍ଥୋ, ତସ୍ମା ନତ୍ଥୀତି ପଟିକ୍ଖିପିତବ୍ବଂ। ସତି ହି ଉଜୁକେ ପାଠଇଅନୁଗତେ ଅତ୍ଥେ କିଂ ଅନିଦ୍ଧାରିତସାମତ୍ଥିଯେନ ଅନ୍ତରାଭୱେନ ଅତ୍ତଭାୱପରିକପ୍ପିତେନ ପଯୋଜନନ୍ତି।

ଯଂ ପନ ଯେ ‘‘ସନ୍ତାନୱସେନ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅୱିଚ୍ଛେଦେନ ଦେସନ୍ତରେସୁ ପାତୁଭାୱୋ ଦିଟ୍ଠୋ। ଯଥା ତଂ ୱୀହିଆଦିଅୱିଞ୍ଞାଣକସନ୍ତାନେ, ଏୱଂ ସୱିଞ୍ଞାଣକସନ୍ତାନେପି ଅୱିଚ୍ଛେଦେନ ଦେସନ୍ତରେସୁ ପାତୁଭାୱେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ଅଯଞ୍ଚ ନଯୋ ସତି ଅନ୍ତରାଭୱେ ଯୁଜ୍ଜତି, ନାଞ୍ଞଥା’’ତି ଯୁତ୍ତିଂ ୱଦନ୍ତି। ତେହି ଇଦ୍ଧିମତୋ ଚେତୋୱସିପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ଚିତ୍ତାନୁଗତିକଂ କାଯଂ ଅଧିଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ ଖଣେନ ବ୍ରହ୍ମଲୋକତୋ ଇଧୂପସଙ୍କମନେ, ଇତୋ ୱା ବ୍ରହ୍ମଲୋକଗମନେ ଯୁତ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବା। ଯଦି ସବ୍ବତ୍ଥେୱ ୱିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସେ ଧମ୍ମାନଂ ପୱତ୍ତି ନ ଇଚ୍ଛିତା, ଯଦିପି ସିଯା ‘‘ଇଦ୍ଧିୱିସଯୋ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ’’ତି, ତଂ ଇଧାପି ସମାନଂ ‘‘କମ୍ମୱିପାକୋ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ’’ତି ୱଚନତୋ, ତସ୍ମା ତଂ ତେସଂ ମତିମତ୍ତମେୱ। ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟସଭାୱା ହି ସଭାୱଧମ୍ମା, ତେ କତ୍ଥଚି ପଚ୍ଚଯୱିସେସେନ ୱିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସେ ପାତୁଭୱନ୍ତି, କତ୍ଥଚି ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସେ ଚ। ତଥା ହି ମୁଖଘୋସାଦୀହି ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ଦେସେ ଆଦାସପବ୍ବତପ୍ପଦେସାଦିକେ ପଟିବିମ୍ବପଟିଘୋସାଦିକଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ନିବ୍ବତ୍ତମାନଂ ଦିସ୍ସତି, ତସ୍ମା ନ ସବ୍ବଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଉପନେତବ୍ବନ୍ତି ଅଯମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ। ୱିତ୍ଥାରତୋ ପନ ପଟିବିମ୍ବସ୍ସ ଉଦାହରଣଭାୱସାଧନାଦିକୋ ଅନ୍ତରାଭୱୱିଚାରୋ କଥାୱତ୍ଥୁପ୍ପକରଣସ୍ସଟୀକାଯଂ (କଥା। ଅନୁଟୀ। ୫୦୭) ଗହେତବ୍ବୋ।

ଅପରେ ପନ ‘‘ଇଧାତି କାମଭୱୋ, ହୁରନ୍ତି ଅରୂପଭୱୋ, ଉଭଯମନ୍ତରେନାତି ରୂପଭୱୋ ୱୁତ୍ତୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ‘‘ଇଧାତି ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମା, ହୁରନ୍ତି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମା, ଉଭଯମନ୍ତରେନାତି ପଣ୍ଣତ୍ତିଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତା’’ତି ଚ ୱଦନ୍ତି, ତଂ ସବ୍ବଅଟ୍ଠକଥାସୁ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅୱସିଟ୍ଠଂ ରୂପନ୍ତି ଆପୋଧାତୁଆକାସଧାତୂହି ସଦ୍ଧିଂ ଲକ୍ଖଣରୂପାନି, ଓଜଞ୍ଚ ସନ୍ଧାଯାହ ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧରୂପସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତସ୍ସ ଖୀଣାସୱସ୍ସ ତଂ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଂ ଚିତ୍ତଂ ନ ଜାନନ୍ତି ନ ଞାଯନ୍ତି ‘‘ଝାଯମାନା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ଚତୁବ୍ବୂହହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଆୱଟ୍ଟହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୨୯। ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱିଦ୍ଧଂସନସଭାୱତ୍ତା, ଅକୁସଲାନଂ ୱା ପଜହନେ କୁସଲାନଂ ସମ୍ପାଦନେ ପଟୁପନସଭାୱତ୍ତା ଆରମ୍ଭଧାତୁ। ତଥାଭୂତାତି

ସୀଲାଦୀହି ସମଙ୍ଗୀଭୂତା। କାମଧାତୁଆଦିକା ତିଧାତୁଯୋଵ ତେଧାତୁ। ତସ୍ସ ଅଭିଭଵନତୋ ତେଧାତୁଇସ୍ସରୋ ମଚ୍ଚୁରାଜା। ଅନାଦିମତିସଂସାରେ ଚିରକାଲଂ ଲଦ୍ଧପତିଟ୍ଠାପି ଅଚିରକାଲଂ ଭାଵିତେହି କୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନୀଯତ୍ତା ଅବଲା କିଲେସାତି ଵୁତ୍ତଂ "ଅବଲଂ ଦୁବ୍ବଲ"ନ୍ତି। ତେନାହ "ଅବଲା ନଂ ବଲୀଯନ୍ତୀ"ତି।

ଇଦଂ ଵଚନଂ ଅଯଂ ଗାଥାପାଦୋ। ସମାଧିସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସମାଧିସ୍ସ କାରଣଂ ସମତାନୁଯୋଗେ ନିଯୋଜନତୋତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ପପଞ୍ଚାତି ରାଗାଦଯୋଵ। ତଥା ଚେଵ ସଂଵଣ୍ଣିତନ୍ତି ଦେସନାଯ ପଦଟ୍ଠାନଭାଵେନେଵ ଅତ୍ଥସଂଵଣ୍ଣନା କତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ନ୍ତି ତଂ ଦେସନଂ। ତସ୍ସାତି ସଭାଗାଦିଵସେନ ଆଵଜ୍ଜନସ୍ସ। ପରିପକ୍କଞାଣାନଂ ଵିସେସାଧିଗମାଯ। ଲାଭଵିନିଚ୍ଛଯପରିଗ୍ଗହମଚ୍ଛରିଯାନୀତିଆଦୀସୁ ଲାଭୋତି ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣପ୍ପଟିଲାଭୋ। ସୋ ପରିଯେସନାଯ ସତି ହୋତୀତି ପରିଯେସନାଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତୋ। ଵିନିଚ୍ଛଯୋତି "ଏତ୍ତକଂ ମେ ରୂପାରମ୍ମଣତ୍ଥାଯ ଭଵିସ୍ସତି, ଏତ୍ତକଂ ସଦ୍ଦାଦିଆରମ୍ମଣତ୍ଥାଯ, ଏତ୍ତକଂ ମଯ୍ହଂ, ଏତ୍ତକଂ ପରସ୍ସ, ଏତ୍ତକଂ ପରିଭୁଞ୍ଜିସ୍ସାମି, ଏତ୍ତକଂ ନିଦହିସ୍ସାମୀ"ତି ଏଵଂ ପଵତ୍ତୋ ଵିତକ୍କୋ ଵିନିଚ୍ଛଯୋ। ସୋ ଲାପିତହେତୁକତ୍ତା ପରିଯେସନମୂଲକତାଯ ପରିଯେସନାଗ୍ଗହଣେନେଵ ଗହିତୋ, ତଥା ପରିଗ୍ଗହମଚ୍ଛରିଯାନି। ତତ୍ଥ ପରିଗ୍ଗହୋ "ମମ ଇଦ"ନ୍ତି ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନଂ। ମଚ୍ଛରିଯଂ "ମଯ୍ହେଵ ହୋତୂ"ତି ପରେହି ସାଧାରଣଭାଵାସହନଂ। ତେନେଵସ୍ସ ପୋରାଣା ଏଵଂ ଵଚନତ୍ଥଂ ଵଦନ୍ତି "ମଯ୍ହେଵିଦମଚ୍ଛରିଯଂ ହୋତୁ, ମା ଅଞ୍ଞେସଂ ଅଚ୍ଛରିଯଂ ହୋତୂତି ପଵତ୍ତତ୍ତା ମଚ୍ଛରିଯନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତୀ"ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୦୩; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୯।୨୩)। ପରିଭୋଗତ୍ଥାନଂ ପନ ଵିନିଚ୍ଛଯାଦୀନଂ ପରିଭୋଗନ୍ତୋଗଧତା ଵେଦିତବ୍ବା। ଛନ୍ଦରାଗୋ ଦୁବ୍ବଲରାଗୋ। ଅଜ୍ଝୋସାନଂ "ମମ ଇଦ"ନ୍ତି ତଣ୍ହାଵସେନ ବଲଵସନ୍ନିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଆହ "ଛନ୍ଦରାଗଅଜ୍ଝୋସାନା ତଣ୍ହା ଏଵା"ତି। ଆରକ୍ଖନିମିତ୍ତଂ ଦ୍ଵାରପିଦହନମଞ୍ଜୂସାଗୋପନାଦିନା ସୁଟ୍ଠୁ ରକ୍ଖଣନିମିତ୍ତଂ। ପାପାନି କରୋନ୍ତୋ ପରିଭୋଗନିମିତ୍ତଂ ରତ୍ତୋ ଗିଦ୍ଧୋ ଗଧିତୋ ମୁଚ୍ଛିତୋ ହୁତ୍ଵା ମିଗୋଵ ପରିଭୁଞ୍ଜନନିମିତ୍ତଂ ପମାଦଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଏଵଂ ପରିଯେନାରକ୍ଖା ପରିଭୋଗନିମିତ୍ତଂ। ପମାଦୋ ତିଵିଧୋ ତଣ୍ହାଯ ଵସେନ କଥିତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ତିଵିଧୋ ତଣ୍ହାଯାତି ଵୁତ୍ତ"ନ୍ତି ଆହ।

ଅଵିସେସେନ ଵୁତ୍ତନ୍ତି "କତମେନ ଉପାଦାନେନ ସୌପାଦାନା"ତି ଵିଭାଗେନ ପୁଚ୍ଛିତ୍ଵାପି "ଅଵିଜ୍ଜାଯ ଚ ତଣ୍ହାଯ ଚା"ତି ଅଵିନିବ୍ଭୁଜିତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ। ତଣ୍ହଞ୍ଚ ଅଵିଜ୍ଜଞ୍ଚ ଚତୁରୁପାଦାନଂଵସେନାତି କାମୁପାଦାନାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଉପାଦାନାନଂ ଵସେନ ଵିଭଜିତ୍ଵା ଖନ୍ଧାନଂ ଦୁକ୍ଖଭାଵେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଭାଵେନ ସହ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯଭାଵଂ, ଉପାଦାନାନଂ ସମୁଦଯଭାଵେନ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଭାଵେନ ସହ ପହାତବ୍ବଭାଵଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଯୋଜନା।

୩୦।"ଯୋ"ତିଆଦିନା ଵୁତ୍ତୋ ତିଵିଧୋ ପମାଦୋ ପରିଯେସତି, ଆରକ୍ଖଣଞ୍ଚ କରୋତି, ପରିଭୋଗନିମିତ୍ତଞ୍ଚାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପମାଦୋ ହି ପମଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଭୋଗାନଂ ପରିଯେସନାଯ, ଆରକ୍ଖଣାଯ ଚ ହେତୁଭୂତୋ କତ୍ତୁଭାଵେନ ଉପଚରିତୋ, ପରିଭୋଗସ୍ସ ପନ ନିମିତ୍ତଂ। "ତପ୍ପଟିପକ୍ଖେନା"ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଵିଵରତି "ଅପ୍ପମାଦାନୁଯୋଗେନା"ତି, ତେନ ସମଥଭାଵଂ ଦସ୍ସେତି । ଖେପନାତି ଖଯପାପନା। ଵୋଦାନପକ୍ଖଵିସଭାଗଧମ୍ମଵସେନାତି ଵୋଦାନପକ୍ଖୋ ଚ ସୋ ପମାଦସ୍ସ ଵିସଭାଗଧମ୍ମୋ ଚାତି ଵୋଦାନ…ପେ… ଧମ୍ମୋ, ସମଥୋ, ତସ୍ସ ଵସେନ।

ସମଥେ ସତୀତି ଅଧିଟ୍ଠାନଭୂତେ ଝାନେ ସତି, ତଂ ପାଦକଂ କତ୍ଵାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯା ପଞ୍ଞାତି ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦାଦିଵସେନ ପଵତ୍ତପଞ୍ଞା। ତେନାହ "ଅଯଂ ଵିପସ୍ସନା"ତି। ପହୀନେସୂତି ପହୀଯମାନେସୁ।

ଵୋଦାନପକ୍ଖନ୍ତି ଆରମ୍ଭଧାତୁଆଦିଵୋଦାନପକ୍ଖଂ ନିକ୍ଖିପିତ୍ଵା। ଵିସଭାଗଧମ୍ମଵସେନାତି ପମାଦଵସେନେଵ। ସଭାଗଧମ୍ମଵସେନାତି ପୁବ୍ବେ ନିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ଭଧାତୁଆଦିଵୋଦାନଧମ୍ମସ୍ସ ସମଥାଦିସଭାଗଧମ୍ମଵସେନ।

ପୁନ ଅପରିଯୋଦାପନିଯଂ ସିଖାପ୍ପତ୍ତପରିଯୋଦାପନଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଆହ "ତଂ ପନ ଅରହତ୍ତେନ ହୋତୀ"ତି।

ମୋହସମୁଟ୍ଠାନତା ଵୁତ୍ତା "ମୋହୋ ଏଵ ସମୁଟ୍ଠାନ"ନ୍ତି କତ୍ଵା। ଅଞ୍ଞଥା ପିସୁଣାଵାଚାଯ ଦୋସସମୁଟ୍ଠାନତା ମୁସାଵାଦସ୍ସ ଵିଯ ମୋହସମୁଟ୍ଠାନଭାଵା ଵତ୍ତବ୍ବା ସିଯା।

କମ୍ମପଥଭାଵଂ ପତ୍ତାନଂ, ଅପ୍ପତ୍ତାନଞ୍ଚ ଅକୁସଲଧମ୍ମାନଂ "ସବ୍ବପାପ"ନ୍ତି ପଦେନ ପରିଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଵୁତ୍ତଂ "କମ୍ମପଥକମ୍ମଵିଭାଗେନା"ତି।

୩୧।ସେସପଦାନନ୍ତି "କୁସଲସ୍ସ ଉପସମ୍ପଦା"ତିଆଦୀନଂ (ଦୀ। ନି। ୨।୯୦; ଧ। ପ। ୧୮୩; ନେତ୍ତି। ୩୦, ୫୦, ୧୧୬, ୧୨୪; ପେଟକୋ। ୨୯) ଗାଥାଯ ଅଵସିଟ୍ଠପଦାନଂ। ଯଥାଧିଗତନ୍ତି ଅତ୍ତନା ଅଧିଗତପ୍ପକାରଂ, ପଚ୍ଛା ଭୂମିଦିସା।

ଉପରିଯାପେନ୍ତୀତି ମନୁସ୍ସଲୋକତୋ ଉପରିଟ୍ଠିମଂ ଦେୱଲୋକଂ ଗମେନ୍ତି।

୩୨।ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସାତି ସୀଲସ୍ସ ଚ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଚ। ତଣ୍ହାୱିଜ୍ଜାଦୀନନ୍ତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ତଦେକଟ୍ଠକିଲେସା ଗୟ୍ହନ୍ତି, ତେସଂ ପଦଟ୍ଠାନଧମ୍ମା ଚ। ସମଥୱିପସ୍ସନାଦୀନନ୍ତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସାମଞ୍ଞଫଲାନଂ ସଙ୍ଗହୋ। ଯଦଗ୍ଗେନ ଚେତ୍ଥ ‘‘ନିରୋଧୋ ରକ୍ଖତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ, ତଦଗ୍ଗେନ ମଗ୍ଗୋ ରକ୍ଖଣକିରିଯାଯ କରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଯେନ ରକ୍ଖତୀ’’ତି। ୱିସଭାଗଧମ୍ମୱସେନ ପୁରିମାନି ସଭାଗଧମ୍ମାୱଜ୍ଜନୱସେନ ପଚ୍ଛିମାନି ସଚ୍ଚାନି ନିଦ୍ଧାରିତାନୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଆୱଟ୍ଟହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ୱିଭତ୍ତିହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୩୩।ଧମ୍ମେସୂତି ପୁଞ୍ଞାଦିଦାନାଦିଭେଦଭିନ୍ନେସୁ ସଭାୱଧମ୍ମେସୁ। ତତ୍ଥ ଲବ୍ଭମାନୋତି ତେସୁ ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଲବ୍ଭମାନୋ। ଭୂମିୱିଭାଗୋତି କାମାୱଚରାଦିଦସ୍ସନାଦିଭୂମିପ୍ପଭେଦୋ। ପଦଟ୍ଠାନୱିଭାଗୋତି ତେ ପୁଞ୍ଞାଦିଧମ୍ମା ଯେସଂ ପଦଟ୍ଠାନଂ, ତେସଂ ୱା ଯେ ଧମ୍ମା ପଦଟ୍ଠାନଂ, ତବ୍ବିଭାଗୋ। ଯେସଂ ସୁତ୍ତାନନ୍ତି ମୂଲପଦଟ୍ଠାନଭୂତାନଂ ସଂକିଲେସଭାଗିଯାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ସୁତ୍ତାନଂ ୱସେନ। ଅସଙ୍କରୱୱତ୍ଥାନେନ ହି ଏତେସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ସାତିସଯଂ ଧମ୍ମା ୱିଭତ୍ତା ନାମ ହୋନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ୱିସେସତୋ’’ତି। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ୱାସନାଭାଗିଯନିବ୍ବେଧଭାଗିଯସୁତ୍ତାନି ଏୱେତ୍ଥ ଗହିତାନୀତି? ନଯିଦମେୱଂ ନିକ୍ଖମନପରିଯୋସାନଭାୱେନ ଇତରେସମ୍ପି ଗହିତତ୍ତା। ଯତୋ ହି ନିସ୍ସଟା ୱାସନାଭାଗିଯା ଧମ୍ମା, ତେ ସଂକିଲେସଭାଗିଯା। ଯଂପରିଯୋସାନା ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯା ଧମ୍ମା, ତେ ଅସେକ୍ଖଭାଗିଯାତି ଦ୍ୱଯଗ୍ଗହଣେନେୱ ଇତରମ୍ପି ଦ୍ୱଯଂ ଗହିତମେୱ ହୋତି। ତେନାହ ‘‘ଇମେସଂ ଚତୁନ୍ନଂ ସୁତ୍ତାନଂ ଦେସନାଯା’’ତି। ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ସୁତ୍ତାନୀତି ପାଠଇଯା, ୱକ୍ଖମାନାଯ ଦେସନାଯ ୱା ଇତରଦ୍ୱଯସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ନ ପଟିକ୍ଖେପୋ।

ତେନେୱାତି ନିଯମସ୍ସ ଅକତତ୍ତା, ତତୋ ଚ ତେନ ତନ୍ନିସ୍ସିତେନ ଚ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଭୱତୀତି ସିଦ୍ଧଂ ହୋତି। ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ୱା ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସିଯା ତସ୍ସ ପଟିକ୍ଖେପୋତି ତସ୍ସ ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିବ୍ରହ୍ମଚରିଯସ୍ସ ସିଯା ପଟିକ୍ଖେପୋ। ଏୱଂ ସତି ସାୱସେସା ଦେସନା ସିଯା।

ତଦଙ୍ଗାଦିପ୍ପହାନଦ୍ୱଯଂ ପଦଟ୍ଠାନଭୂତଂ ଇଧ ଗଣନୂପଗଂ ନ ହୋତୀତି ‘‘ସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନାନଂ ୱସେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହେତ୍ଥ କେଚି ‘‘ତେନେୱା’’ତି ପଠନ୍ତି। ‘‘ତେନେୱ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେନାତି ପଠନ୍ତୀ’’ତି ଇଦଂ ‘‘ସଂୱରସୀଲେ ଠିତୋ’’ତି (ନେତ୍ତି। ୩୩) ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ପାଠଇୱିକପ୍ପଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ‘‘ଯସ୍ମା…ପେ… ୱକ୍ଖତୀ’’ତି ଇଦଂ ପଚ୍ଛିମପାଠସ୍ସେୱ ଯୁତ୍ତତାଯ କାରଣୱଚନଂ।

କଥଂ ମନ୍ତାତି? ଅନିବ୍ବେଧସଭାୱତ୍ତା ମହଗ୍ଗତପୁଞ୍ଞାନଂ ନ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯସୁତ୍ତେନ ସଙ୍ଗହୋ, ୱାସନାଭାଗିଯତ୍ତା ପନ ୱାସନାଭାଗିଯସୁତ୍ତେନେୱ ସଙ୍ଗହୋତି। ତଦୁପସଙ୍ଗା ହି ପଚ୍ଛିମୋ ଏୱ ପାଠୋ ଯୁତ୍ତତରୋ। ଇତରଥା ସାୱସେସା ଦେସନା ଭୱେଯ୍ୟ। ତେନାହ ‘‘ନ ହି…ପେ… ଦେସେତୀ’’ତି।

ସଂକିଲେସଭାଗିଯଅସେକ୍ଖଭାଗିଯାନଂ ପରତୋ ୱକ୍ଖମାନତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱକ୍ଖମାନାନଂ…ପେ… ୱସେନା’’ତି। ‘‘ସବ୍ବତୋ’’ତି ଇଦଂ ପୁବ୍ବପରାପେକ୍ଖଂ। ତସ୍ସ ପରାପେକ୍ଖତାଯ ‘‘ସବ୍ବତୋଭାଗେନ ଏକାଦସସୁ ଠାନେସୁ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଯୋଜିତଂ। ତତ୍ଥ ପଦାଦିକେ ୱିଚଯହାରପଦତ୍ଥେ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଏକାଦସସୁ ଠାନେସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁବ୍ବପେକ୍ଖତାଯ ପନ ‘‘ସବ୍ବତୋଭାଗେନ ଦେସନାଯ ଫଲେନା’’ତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ସଂକିଲେସଭାଗିଯାନଂ ତଣ୍ହାସଂକିଲେସାଦିନା ଦେସନାନଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଫଲଂ ଅପାଯଦୁକ୍ଖେନ ମନୁସ୍ସେସୁ ଦୋଭଗ୍ଗିଯେନ। ଅସେକ୍ଖଭାଗିଯାନଂ ଅସେକ୍ଖେହି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ଦେସନାନଯୋ। ଫଲଂ ଅଗ୍ଗଫଲେନ ଚ ଅନୁପାଦିସେସାଯ ଚ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇତରେସଂ ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତମେୱ। କାମରାଗବ୍ୟାପାଦୌଦ୍ଧମ୍ଭାଗିଯସଂଯୋଜନଗ୍ଗହଣେନ ସଂକିଲେସଭାଗିଯାନଂ, ୱିରାଗଗ୍ଗହଣେନ ଅସେକ୍ଖଗ୍ଗହଣେନେୱ ଚ ଅସେକ୍ଖଭାଗିଯାନଂ ୱକ୍ଖମାନତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱକ୍ଖମାନାନଂ…ପେ… ୱସେନା’’ତି। ପଦପଦତ୍ଥୱିଚାରଯୁତ୍ତିନିଦ୍ଧାରଣମୁଖେନ ଧମ୍ମୱିଭତ୍ତିଆଦିୱିଚାରୋ କାତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ପାଠଇଯଂ ‘‘ୱିଚଯେନ…ପେ… ତବ୍ବାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ୱିଚଯେନ…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୩୪।ଏୱନ୍ତି ଇତି। ଧମ୍ମେତି ୱୁତ୍ତସଭାଗଧମ୍ମେ। ସାଧାରଣାସାଧାରଣଭାୱେହୀତି ସାମଞ୍ଞୱିସେସେନ ୱିସିଟ୍ଠେହି। ଦ୍ୱେ ଧମ୍ମା ସାଧାରଣାତି ଦ୍ୱେ ଇମେ ଧମ୍ମା ଯେହି ସଭାଗଧମ୍ମା ସାଧାରଣା ନାମ ହୋନ୍ତି। କତମେ ଦ୍ୱେ? ନାମଂ, ୱତ୍ଥୁ ଚ। ତତ୍ଥ ନାମଂ ନାମପଞ୍ଞତ୍ତି, ତଂମୁଖେନେୱ ସଦ୍ଦତୋ ତଦତ୍ଥାୱଗମୋ। ସଦ୍ଦେନ ଚ ସାମଞ୍ଞରୂପେନେୱ ତଥାରୂପସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଗହଣଂ, ନ ୱିସେସରୂପେନ, ତସ୍ମା ସଦ୍ଦୱଚନୀଯା ଅତ୍ଥା

ସାଧାରଣରୂପନାମାଯଉଗହଣୀଯତାଯ ନାମସାଧାରଣା ୱୁତ୍ତା। ୱତ୍ଥୁତି ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ। ଯତ୍ଥ ହି ଯେ ଧମ୍ମା ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତେସଂ ସଢ୍ଢେସଂ ତେ ଧମ୍ମା ସାଧାରଣାତି ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତାନଂ ୱତ୍ଥୂନଂ ସାଧାରଣା। ଯସ୍ମା ପନିଦଂ ଦ୍ୱଯଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ସାଧାରଣଭାୱେ ପକତିଭୂତଂ ସଭାୱଭୂତଂ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ଦ୍ୱେ ଧମ୍ମାତି ଦୁୱେ ପକତିଯୋ''ତି। ଏକସନ୍ତତିପତିତତାଯାତି ସମାନସନ୍ତତିପୱତ୍ତିଯା। ତେନାହ ''ସମାନୱତ୍ଥୁକା''ତି। ଦସ୍ସନପହାତବ୍ବାନଞ୍ହି ଯଥା ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତସତ୍ତା ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ, ଏୱଂ ଅନିଯତାପୀତି ଉଭଯେ ହି ତେ ସମାନୱତ୍ଥୁକା। ଏସ ନଯୋ ଇତରେସୁପି। ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାସୀଲବ୍ବତପରାମାସା ହି ଭିନ୍ନସଭାୱାପେତେ ଧମ୍ମା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବତଂ ନାତିୱତ୍ତନ୍ତୀତି ତେ ନାମସାମଞ୍ଞତଂ ପତ୍ତା, ରୂପରାଗାଦଯୋ ଚ ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବତନ୍ତି ଆହ ''ପହାନେକଟ୍ଠା ନାମସାଧାରଣା''ତି। ଯଥା ପନ ''ୱତ୍ଥୂନଂ ସାଧାରଣା ୱତ୍ଥୁସାଧାରଣା''ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତି, ଏୱଂ ''ୱତ୍ଥୁନା ସାଧାରଣା ୱତ୍ଥୁସାଧାରଣା''ତି ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସହଜେକଟ୍ଠା ୱତ୍ଥୁସାଧାରଣା''ତି ଆହ। ତେ ହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଫୁସନାଦିସଭାୱତୋ ଭିନ୍ନାପି ଯସ୍ମିଂ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତେନ ୱତ୍ଥୁନା ସାଧାରଣା ନାମ ହୋନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଲବ୍ଭମାନମ୍ପି କୁସଲାଦିନାମସାଧାରଣଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ୱତ୍ଥୁସାଧାରଣା ତାୱ ଯୋଜିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ପଟିପକ୍ଖାଦୀହୀତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସମାନଫଲତାସହବ୍ଭୁତାଦିକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ସେସପଦେସୁପି ''ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସା''ତିଆଦିୱାକ୍ୟେସୁ। କଥଂ? ତତ୍ଥ ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ, ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ଚ ସମ୍ପଯୁତ୍ତତୋ ଅନାଗାମିନୋ, ଅରହତୋ ଚ ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତତୋତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

କଥଂ ତେ ଓଧିସୋ ଗହିତାତି କେନାକାରେନ ତେ ''ସାଧାରଣା''ତି ୱୁତ୍ତଧମ୍ମା ଭାଗସୋ ଗହିତା। ''ଅମୁକସ୍ସ, ଅମୁକସ୍ସ ଚା''ତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ସାମଞ୍ଞଭୂତା ଧମ୍ମା ସାଧାରଣା ନାମ, ଏୱଂ ସନ୍ତେ କଥଂ ତେସଂ ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତାନିଯତାଦିୱସେନ ୱିଭାଗେନ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନତା ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଥ ୱିଭାଗେନ ତଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ନନୁ ତେ ସାଧାରଣାତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱାତି? ଏୱଂ ସାଧାରଣାତି ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତାନଂ, ଅନିଯତାନନ୍ତି ଇମେସଂ ଉଭଯେସଂଯେୱ ତେ ଧମ୍ମା ସାଧାରଣା। ତେନାହ – ''ନ ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ସାଧାରଣତାଯ ସାଧାରଣା''ତି। ''ଯସ୍ମା''ତିଆଦିନା ତତ୍ଥ କାରଣମାହ, ତେନେତଂ ଦସ୍ସେତି ''କେଚି ଧମ୍ମା କେସଞ୍ଚିଦେୱ ଧମ୍ମାନଂ ସାଧାରଣା ହୋନ୍ତି, ଅଞ୍ଞେସଂ ଅସାଧାରଣା''ତି। ତେନାହ ''ପଟିନିଯତଞ୍ହି ତେସଂ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି।

ଇତରଥାତି ଅନିଯତପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନତାଯ ସଢ୍ଢେସଂ ସାଧାରଣା, ଅସାଧାରଣା ୱା ସିଯୁଂ, ତଥା ସତି। ତଥା ୱୋହାରୋତି ''ସାଧାରଣା, ଅସାଧାରଣା''ତି ଚ ଅଯଂ ୱୋହାରୋ ସାମଞ୍ଞା ଏୱ ନ ଭୱେଯ୍ୟ। ଏତେ ଏୱ ଧମ୍ମାତି ''ସାଧାରଣା''ତି ୱୁତ୍ତଧମ୍ମା ଏୱ। ଏୱନ୍ତି ''ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ। ନିଯତୱିସଯା ପରିଚ୍ଛିନ୍ନପ୍ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନା। ''ଯୋପୀ''ତିଆଦି ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ପାକଟକରଣଂ। ''ନ ହୀ''ତିଆଦିନା ଅନ୍ୱଯତୋ, ବ୍ଯତିରେକତୋ ଚ ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତି। ସେସେପୀତି ''ଭାୱନାପହାତବ୍ବା''ତି ଏୱମାଦିମ୍ହିପି।

ପଚ୍ଚତ୍ତନିଯତୋତି ପାଟିପୁଗ୍ଗଲିକୋ। ଇତରସ୍ସାତି ଅପଚ୍ଚତ୍ତନିଯତସ୍ସ। ତଥାତି ଅସାଧାରଣଭାୱେନ। କୋଚି ଧମ୍ମୋ କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ଉପାଦାଯ ସାଧାରଣୋପି ସମାନୋ ତଦଞ୍ଞଂ ଉପାଦାଯ ଅସାଧାରଣୋପି ହୋତୀତି ଆହ ''ସାଧାରଣାୱିଧୁରତାଯା''ତି। ତେନାହ ''ତଂ ତଂ ଉପାଦାଯା''ତିଆଦି। ତଥା ହି ''ଧମ୍ମତା''ତି ୱୁତ୍ତପଠମମଗ୍ଗଚେତନା ଦୀପିତା, ତାଦିସାନଂ ଏୱ ଅନେକେସଂ ଅରିଯାନଂ ୱସେନ ସାଧାରଣାତି । ପଠମସ୍ସାତି ଅଟ୍ଠମକସ୍ସ। ଦୁତିଯସ୍ସାତି ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ। ପୁନ ଅଟ୍ଠମକସ୍ସାତି ''ଅଟ୍ଠମକସ୍ସ, ଅନାଗାମିସ୍ସ ଚା''ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଅଟ୍ଠମକସ୍ସ। ତେନାହ ''ଅନାଗାମିମଗ୍ଗଟ୍ଠସ୍ସା''ତି। ଅଗ୍ଗଫଲଟ୍ଠତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପଟିଲୋମତୋ ଗଣିଯମାନୋ ପଠମମଗ୍ଗଟ୍ଠୋ ଅଟ୍ଠମକୋ, ମଗ୍ଗଟ୍ଠତାଯ, ପହୀଯମାନକିଲେସତାଯ ଚ ସଢ୍ଢେପି ମଗ୍ଗଟ୍ଠା ଅଟ୍ଠମକା ୱିଯାତି ଅଟ୍ଠମକା, ''ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣତୋ ଉଦ୍ଧଂ ନ ତିଟ୍ଠତୀତି ଅଟ୍ଠମକୋ''ତି ଅପରେ ନିରୁତ୍ତିନଯେନ। ''ସେକ୍ଖା''ତି ନାମଂ ସାଧାରଣନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇତରେସୁପି ''ଭବ୍ବାଭବ୍ବା''ତି ୱୁତ୍ତେସୁ ଅନରିଯେସୁ। ତେନାହ ପାଠଇଯଂ ''ହୀନୁକ୍କଟ୍ଠମଜ୍ଝିମଂ ଉପାଦାଯା''ତି।

ନିଯାମାୱକ୍କନ୍ତିଯାତି ଅୱକ୍କନ୍ତନିଯାମତାଯ। ଞାଣୁତ୍ତରସ୍ସାତି ଞାଣାଧିକସ୍ସ। ତଥାୱିଧପଚ୍ଚଯସମାଯୋଗେତି ଞାଣୱିସେସପଚ୍ଚଯସମୱାଯେ। ଯଥା ହି ଞାଣବଲେନ ଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞତା ନ ହୋତି, ଏୱଂ ପଟିପଦାପଟିପନ୍ନୋପି ସୁଖେନ ୱିସୋସୀଯତୀତି। ସା ହି ସୁଖାପଟିପଦା ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞା ତଂସମଙ୍ଗିନୋ ଞାଣୁତ୍ତରତ୍ତା ୱିପସ୍ସନାଯ ପଦଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତା।

ଧମ୍ମତୋ ଅନପେତା ଚିନ୍ତା ଧମ୍ମଚିନ୍ତା, ଯୋନିସୋମନସିକାରେନ ପୱତ୍ତିତତ୍ତା ଧମ୍ମେସୁ ଚିନ୍ତା, ଧମ୍ମୋ ୱା ଞାଣଂ, ତସ୍ମା ଧମ୍ମାୱହା ଚିନ୍ତା ଧମ୍ମଚିନ୍ତା, ଚିନ୍ତାମଯଞାଣସ୍ସ ହେତୁଭୂତା ଚିନ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ପାଠଇଯଂ ସୁତମଯପଞ୍ଞାଗ୍ଗହଣେନ ''ଯେ ତେ ଧମ୍ମା ଆଦିକଲ୍ୟାଣା…ପେ… ତଥାରୂପାସ୍ସ ଧମ୍ମା ବହୁସ୍ସୁତା ହୋନ୍ତୀ''ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୮।୨) ସୁତ୍ତପଦସଙ୍ଗହୋ ଅତ୍ଥୋ ପରିଗ୍ଗହିତୋ, ତଥା ଯୋନିସୋମନସିକାରଗ୍ଗହଣେନ ''ସୋ 'ଅନିଚ୍ଚ'ନ୍ତି ଯୋନିସୋ ମନସି କରୋତୀ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତୋ

ଉପାଯମନସିକାରୋ ପରିଗ୍ଗହିତୋ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗହଣେନ ‘‘ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ଭାୱେତି ୱିୱେକନିସ୍ସିତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ପରିଗ୍ଗହିତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅଥ ଖୋ…ପେ… ଦସ୍ସେତୁ’’ନ୍ତି। ସେସନ୍ତି ‘‘ଧମ୍ମସ୍ୱାକ୍ଖାତତା’’ତି ଏୱମାଦି।

ଯସ୍ସ ଚ ପୁଦ୍ଦେ ଅତ୍ଥୋ ନ ସଂୱଣ୍ଣିତୋ, ତତ୍ଥ କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତତାଯ ଆଯତନଗତୋ ପସାଦୋ, ଚିତ୍ତୱୂପସମୋ ଚ ଫଲନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସପ୍ପୁରିସ…ପେ… ପଦଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ଆହ। ଅତ୍ତସମ୍ମାପଣିହିତତ୍ତା ପାପଜେଗୁଚ୍ଛିନିଙ୍କିଦାଦିବହୁଲୋୱ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅତ୍ତ…ପେ… ପଦଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି। ଧମ୍ମୋ ସ୍ୱାକ୍ଖାତୋ ଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ପରିଯୋସାନା ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତିପାରିପୂରିହେତୂତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଧମ୍ମସ୍ୱାକ୍ଖାତତା…ପେ… ପଦଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ଆହ। କୁସଲମୂଲରୋପନା ହି ସମାପତ୍ତିପରିଯୋସାନାତି । ସଙ୍ଘସୁଟ୍ଠୁତାଯ ସଙ୍ଘସ୍ସ ସୁଟ୍ଠୁଭାୱାଯ ସଙ୍ଘସ୍ସ ସପ୍ପତିସ୍ସତାଯ ‘‘ସୁଟ୍ଠୁ, ଭନ୍ତେ’’ତି ୱଚନସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଭାୱାଯ। ଇତରଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯମେୱ।

ୱିଭତ୍ତିହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ପରିୱତ୍ତନହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୩୫।ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସ୍ସ…ପେ… ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ଭୱତୀତି ଏତ୍ଥ ଯଥା ମଗ୍ଗସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୱସେନତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଏୱଂ କମ୍ମସ୍ସକତାକମ୍ମପଥସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀନମ୍ପି ୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତେୱ। କମ୍ମପଥକଥା ହେସା। ଯଥାୱୁତ୍ତେନାକାରେନାତି ‘‘ଅୱିମୁତ୍ତାୱ ସମାନା’’ତି, ‘‘ଅୱିମୁତ୍ତିଯ’’ନ୍ତି ଚ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ। ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସୱସେନାତି ଅସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ ଏୱ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି, ଅନିଯ୍ଯାନିକଂ ଏୱ ନିଯ୍ଯାନିକୋତି, ଅସନ୍ତଂ ଏୱ ପନ ସନ୍ତନ୍ତି, ଅନରିଯଂ ଏୱ ଅରିଯୋତି ୱିପରୀତାଭିନିୱେସୱସେନ । ମିଚ୍ଛାଧିମୋକ୍ଖୋତି ଅଯାଥାୱପସାଦୋ, ଅଯାଥାୱସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ ୱା। ଉପ୍ପନ୍ନମୋହୋ ମିଚ୍ଛାୱିମୁତ୍ତିଞ୍ଞାଣଦସ୍ସନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୩୬। ୱାଦାନଂ ୱା ଅନୁୱାଦା ୱାଦାନୁୱାଦା, ତେସଂ ୱାଦାନଂ ଉପାଦାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱାଦାନୁପୱତ୍ତିଯୋତି ୱାଦାନଂ ଦୋସାନଂ ଅନୁପୱତ୍ତିଯୋ।

ଅନ୍ତଦ୍ୱଯପରିୱତ୍ତନନ୍ତି କାମସୁଖଅତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅନ୍ତଦ୍ୱଯସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖୱସେନ ପରିୱତ୍ତନଂ।

ଏତେସୁପି ୱାରେସୂତି ‘‘ନିଯ୍ଯାନିକୋ ଧମ୍ମୋ ତେସଂ ଅଧମ୍ମୋ, ସୁଖୋ ତେସଂ ଅଧମ୍ମୋ’’ତି ଚ ଇମେସୁ ୱାରେସୁ। ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ଯଦି ଅତ୍ତପରିତାପନଂ ଅତ୍ତନୋ ଦୁକ୍ଖାପନଂ ଧମ୍ମୋ, ଧମ୍ମସ୍ସ ପଟିୱିରୁଦ୍ଧୋ ଅଧମ୍ମୋ ସିଯା, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ସୁଖପଟିୱିରୁଦ୍ଧନ୍ତି ଝାନମଗ୍ଗଫଲସୁଖସ୍ସ, ଅନୱଜ୍ଜପଚ୍ଚଯପରିଭୋଗସୁଖସ୍ସ ଚ ତେସଂ ଅଧମ୍ମଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବା। ‘‘ଯଂ ଯଂ ୱା ପନାତିଆଦିନା’’ତି ଇଦଂ ଅୱସେସପାଠାମସନଂ। ଏତ୍ଥ ଯଂ ଯଂ ୱା ପନ ଧମ୍ମନ୍ତି ଯଂ ୱା ତଂ ୱା ଧମ୍ମଂ, କୁସଲଂ ୱା ଅକୁସଲଂ ୱା ଇଟ୍ଠଂ ୱା ଅନିଟ୍ଠଂ ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ରୋଚଯତି ୱା ଉପଗଚ୍ଛତି ୱାତି ଚିତ୍ତେନ ରୋଚତି, ଦିଟ୍ଠିଯା ଉପଗଚ୍ଛତୀତି। ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଯୋ ପଟିପକ୍ଖୋତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ରୁଚିତସ୍ସ, ଉପଗତସ୍ସ ୱା ଧମ୍ମସ୍ସ ଯୋ ପଟିପକ୍ଖୋ ନାମ। ସ୍ୱସ୍ସ ଅନିଟ୍ଠତୋ ଅକ୍ଖାପନୋ ଭୱତୀତି ଯୋ ଧମ୍ମୋ ଅସ୍ସ ରୁଚିତସ୍ସ, ଉପଗତସ୍ସ ୱା ଧମ୍ମସ୍ସ ଅନିଟ୍ଠତୋ ପଚ୍ଚନୀକତୋ ଅବ୍ଭୁପଗତୋ ହୋତି, ତେନ ପଟିପକ୍ଖେନ ଦେସନାଯ ପରିୱତ୍ତନଂ ପରିୱତ୍ତନୋ ହାରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘ପଟିପକ୍ଖସ୍ସ ଲକ୍ଖଣଂ ୱିଭାୱେତୀ’’ତି।

ପରିୱତ୍ତନହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ୱେୱଚନହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୩୭।ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେହୀତି ଅଞ୍ଞେହି ଅଞ୍ଞେହି। ଆଯତିନ୍ତି ପଚ୍ଛୱେକ୍ଖଣକାଲେ। କଥଞ୍ଚୀତି ଯେନ କେନଚି ପକାରେନ, ପଠମଂ ୱୁତ୍ତେନ ପରିଯାଯେନ ଅପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୋ ଅପରେନ ପରିଯାଯେନ ପଟିୱିଜ୍ଝେଯ୍ଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପରିଯାଯୱଚନଂ ନିଦ୍ଦିସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ। ତସ୍ମିଂ ଖଣେତି ପରିଯାଯୱଚନସ୍ସ ୱୁତ୍ତକ୍ଖଣେ। ୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତାନନ୍ତି ଆରମ୍ମଣନ୍ତରେହି ୱିୱିଧଖିତ୍ତଚିତ୍ତାନଂ । ଅଞ୍ଞୱିହିତାନନ୍ତି ଅଞ୍ଞଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତାନଂ। କସ୍ମା ପନ ଅଞ୍ଞେନ ପରିଯାଯେନ ତଦତ୍ଥାୱବୋଧନଂ, ନନୁ ତେନ ୱୁତ୍ତେ ଦଠହୀକରଣଂ ହୋତୀତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ତେନେୱା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତଦଞ୍ଞେସନ୍ତି ତେହି ୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତାଦୀହି ଅଞ୍ଞେସଂ, ଯେହି ପଠମଂ ୱଚନଂ ସମ୍ମଦେୱ ଗହିତଂ। ତତ୍ଥାତି ୱୁତ୍ତୱଚନେନେୱ ପୁନପ୍ପୁନଂ ୱଚନେ। ଅଧିଗତଅତ୍ଥତାଯ ପୁନରୁତ୍ତି ପରିୱଜ୍ଜନତ୍ଥଂ ୱିସେସନଭାୱେନ ତାହି ତାହି ସଞ୍ଞାହିପି ଅଯମ୍ପି ସଦ୍ଦୋ ଇମସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ୱାଚକୋ, ଅଯମ୍ପି ସଦ୍ଦୋ ଇମସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ୱାଚକୋତି ପଞ୍ଞାପନେହି। ଦେସେତବ୍ବସ୍ସ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତେ ଉପନିବନ୍ଧନଂ ଠପନଂ। ତତ୍ଥାତି ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାଯଂ। ବୀଜାୱାପନଂ ହେତୁସମ୍ପାଦନଂ।

ଏୱଂ ଭଗୱତୋ ପରିଯାଯଦେସନାଯଂ ଅନେକାନି ପଯୋଜନାନି ୱତ୍ୱା ଇଦାନି ଅତ୍ତନୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତାଯ ଏୱଂ ତଥାଗତା ବୁଦ୍ଧଲୀଲାଯ ଅନେକେହି ପରିଯାଯେହି ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''କିଂ ବହୁନା''ତିଆଦିମାହ।

ପାଠଇଯଂ ''ପିହା ନାମ ଯା ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପତ୍ଥନା''ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱିସଯତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ଅନାଗତୱିସଯତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସେଯ୍ୟତରଂ ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ''ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନତ୍ଥୱିସଯା ତଣ୍ହା ପିହା''ତି ଆହ।

ଅତ୍ଥନିପ୍ଫତ୍ତିପଟିପାଲନାତି ଇମସ୍ମିଂ ୱା ପଦେ ପିହାଯ ଏୱତ୍ଥୱସେନ ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନତ୍ଥୱିସଯଭାୱଦୀପନତୋ।

ଧମ୍ମାରମ୍ମଣେନେୱ ସଙ୍ଗହିତା ''ଧମ୍ମାରମ୍ମଣ''ନ୍ତେୱ ଗହଣଂ ଗତା। ଚତୁୱୀସତି ପଦାନୀତି ଏତ୍ଥ ଗେହସିତଦୋମନସ୍ସୂପୱିଚାରାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଛକ୍କାନଂ ୱସେନ ଚତୁୱୀସ କୋଟ୍ଠାସା।

୩୮।ସାଯେୱ ପତ୍ଥନାକାରେନ ଧମ୍ମନନ୍ଦୀତିଆଦିମାହାତି ଏତ୍ଥ ଅଯମଧ୍ୟୋ – ସା ଏୱ ପତ୍ଥନାକାରେନ ପୱତ୍ତିଯା ଆସାଦିପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତା ତଣ୍ହା ରୂପାଦିଧମ୍ମେସୁ ନନ୍ଦନଟ୍ଠେନ ଧମ୍ମନନ୍ଦୀ। ତେସଂ ଏୱ ପିଯାଯନଟ୍ଠେନ ଧମ୍ମପେମଂ। ଗିଲିତ୍ୱା ପରିନିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଠାନତୋ ଧମ୍ମଜ୍ଝୋସାନନ୍ତି।

ଇମିନାପୀତି ନ କେୱଲଂ ''ପଞ୍ଞା ପଜାନନା''ତିଆଦିଆୱେଣିକପରିଯାଯେନେୱ ୱେୱଚନଂ ୱତ୍ତଙ୍କଂ, ଅଥ ଖୋ ଇମିନା ଆଧିପତେଯ୍ୟାଦିସାଧାରଣପରିଯାଯେନପି ୱେୱଚନଂ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅଧ୍ୟୋ। ଇମିନାୱ ନଯେନାତି ଏତେନ ପରିଯାଯୱଚନେନ । ନ ହି ଦେସନତ୍ଥସାଧନଂ ''ଇତିପି ସୋ ଭଗୱା''ତିଆଦିପାଠଇନଯଦସ୍ସନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ବଲନିପ୍ଫତ୍ତିଗତୋତିଆଦୀସୁ ଦସସୁ ତଥାଗତବଲେସୁ ନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ପାରିପୂରିଂ ଗତୋ। ସମ୍ବୋଧିପହାନନ୍ତରାଯଦେସନା ୱିସେସଚୋଦନାସୁ ୱିସାରଦଭାୱସଙ୍ଖାତାନି ଚତ୍ତାରି ଞାଣାନି ପତ୍ତୋ ଅଧିଗତୋତି ୱେସାରଜ୍ଜପ୍ପତ୍ତୋ।

ଲୋଭଜ୍ଝାସଯାଦିଅଜ୍ଝାସଯଂ ୱିସେସେନ ଅତିୱତ୍ତୋତି ଅଜ୍ଝାସଯୱୀତିୱତ୍ତୋ। ଅତୀତହେତୁସଙ୍ଖେପାଦିସଙ୍ଖେପୱିରହିତତାଯ ଅସଙ୍ଖେପସଙ୍ଖାତଂ ନିବ୍ବାନଂ, ଅକୁପ୍ପଧମ୍ମତାଯ ଗୁଣେହି ୱା ଅସଙ୍ଖେପଂ ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟଂ ଗତୋ ଉପଗତୋତି ଅସଙ୍ଖେପଗତୋ। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ। ଉଦ୍ଧେଯ୍ୟନ୍ତି ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବଂ।

ଧମ୍ମାନୁସ୍ସତିଯଂ ଏୱଂ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସଂସାରଦୁକ୍ଖତୋ ପାତି, ସନ୍ତେନ ସୁଖେନ ରମେତି ଚାତି ୱା ପାରଂ।

ଅଭୂତପୁବ୍ବତ୍ତାତି ଅନୁପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବତ୍ତା, ତେନସ୍ସ ନିଚ୍ଚତଂୱ ୱିଭାୱେତି କେନଚି ଦେୱତୋପସଗ୍ଗାଦିନା ଅନୁପସଜ୍ଜନୀଯତ୍ତା ଅନୁପସଟ୍ଠତ୍ତା।

''ଦୁପ୍ପସ୍ସ''ନ୍ତିପି ପାଠଇ, ଦୁରଧିଗମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଗୁଣସୋଭାସୁରଭିଭାୱେନାତି ଗୁଣେହି ସୋଭାଯ, ସୁଗନ୍ଧିଭାୱେନ ଚ।

ଯଥା ଅକ୍ଖଣୱେଧୀ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସିପ୍ପନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ରତ୍ତନ୍ଧକାରତିମିସାଯ ଅଚିରକ୍ଖଣାଲୋକେନ ଅତିସୁଖୁମମ୍ପି ଦୂରଗତଂ ଲକ୍ଖଂ ୱିଜ୍ଝତି, ଏୱଂ ଅରିଯସାୱକୋ ସୀଲସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅତିସୁଖୁମଂ ନିବ୍ବାନଂ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମଂ ଏକପଟିୱେଧେନେୱ ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ଆହ ''ସିପ୍ପଞ୍ଚ ସୀଲଂ ଅକ୍ଖଣୱେଧିତାଯା''ତି। ଲୋକିକନ୍ତି ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୱଲୋକନସ୍ସାପି ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ।

ୱେୱଚନହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ପଞ୍ଞତ୍ତିହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୩୯।ଭଗୱତୋ ସାଭାୱିକଧମ୍ମକଥାଯାତି ଅତ୍ତନୋ ଭାୱୋ ସଭାୱୋ, ସଭାୱେନ ନିବ୍ବତ୍ତା, ତତୋ ୱା ଆଗତାତି ସାଭାୱିକା, ସା ଏୱ ଧମ୍ମକଥାତି ସାଭାୱିକଧମ୍ମକଥା, ବୁଦ୍ଧାନଂ ସାମୁକ୍କଂସିକଧମ୍ମକଥାତି ଅତ୍ଥୋ , ତାଯ କରଣଭୂତାଯ ଧମ୍ମଦେସନାଯ ଅନଞ୍ଞତ୍ତେପି କଥାଦେସନାନଂ ଉପଚାରସିଦ୍ଧେନ ଭେଦେନେୱଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଅୱଯୱସମୁଦାଯୱିଭାଗେନ ୱା। ତେନାହ ''କା ଚ ପକତିକଥାଯ ଦେସନା? ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନୀ''ତି। ଇଦଞ୍ହି ଅତ୍ଥସ୍ସ ଦେସନାଯ ଅଭେଦୋପଚାରଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସା ଦେସନାଯ ପଞ୍ଞାପନା। ଅଯଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିହାରୋତି ସଙ୍ଖେପେନେୱ ପଞ୍ଞତ୍ତିହାରସ୍ସ ସରୂପମାହ। ସାତି ଯଥାୱୁତ୍ତଦେସନା। ତଥା ତଥାତି ଯଥା ଯଥା ସଚ୍ଚାନି ଦେସେତବ୍ବାନି, ତଥା ତଥା। କଥଞ୍ଚେତାନି ଦେସେତବ୍ବାନି? ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟାଦିପ୍ପକାରେନ। ଯଥାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତାନୁରୂପଂ, ବୋଧନେଯ୍ୟବନ୍ଧୱାନଂ ବୋଧନାଧିପ୍ପାଯାନୁକୂଲନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥନ୍ତି ଦେସେତବ୍ବତ୍ଥଂ, ଦୁକ୍ଖାଦିଅତ୍ଥମେୱ ୱା। ନିକ୍ଖିପତୀତି ପତିଟ୍ଠାପେତି। ଯତୋ ''ଚତ୍ତାରୋ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପା''ତିଆଦି (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।ମୂଲପରିଯାଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା)

ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁଚ୍ଚତି।

ତନ୍ତାତି ନିକ୍ଖେପଦେସନାୟନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ମଗ୍ଗପଜ୍ଜିଯାତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚତୋ ବହିକତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଯସ୍ମିଂ ଠାନେତି ଯସ୍ମିଂ ଭୱାଦିସଙ୍ଖାତେ ଠାନେ। ଯଥାୱୁତ୍ତା ଦେସନାତି ଚତୁରାହାରପଟିବଦ୍ଧରାଗାଦିମୁଖେନ ୱଟ୍ଟଦୀପନୀ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରା ଦେସନା।

୪୧।ତେପରିୱଟ୍ଟୱସେନାତି ଏତ୍ଥାପି ‘‘ସଙ୍ଖେପ’’ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପରିଞ୍ଞାପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଆହାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଜ୍ଝତ୍ତରତୋ, ସମାହିତୋତି ପଦଦ୍ୱଯେନ ସମାଧାନୱିସିଟ୍ଠଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତରତତାଭାୱନଂ ଦୀପେତି ଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତତାଦୀପନତୋ। କେୱଲୋ ହି ଅଜ୍ଝତ୍ତସଦ୍ଦୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତଜ୍ଝତ୍ତଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତେସୁପି ୱତ୍ତତି। ଅଜ୍ଝତ୍ତରତତାୱିସିଟ୍ଠଞ୍ଚ ସମାଧାନଂ ସାତିସଯଂ ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତିଂ ଦୀପେତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ସମାଧାନୱିସିଟ୍ଠସ୍ସା’’ତିଆଦିନା।

ଆସଜ୍ଜନଟ୍ଠେନାତି ଆସଙ୍ଗନଟ୍ଠେନ। ତଥା ଦସ୍ସନନ୍ତି ଅତଥାଭୂତସ୍ସାପି ଭଙ୍ଗରୂପସ୍ସ ୱିଯ ଅତ୍ତନୋ ୱିଦଂସନଂ। ଅଲଗ୍ଗିକୋତି ୱିଲଗ୍ଗିକୋ।

କାମାନନ୍ତି କାମାୱଚରଧମ୍ମାନଂ। ରୂପାନନ୍ତି ରୂପାୱଚରଧମ୍ମାନଂ। ନିସ୍ସରଣନ୍ତି କାମାନଂ ରୂପାୱଚରଧମ୍ମା ନିସ୍ସରଣଂ, ତେସଂ ଅରୂପାୱଚରଧମ୍ମା ନିସ୍ସରଣଂ। ଏୱଂ ତଂସଭାୱାନନ୍ତି ସୌତ୍ତରସଭାୱାନଂ। ତଥାତି ଯଥା ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ନିସ୍ସରଣଭାୱତୋ, କିଲେସସମୁଚ୍ଛେଦକସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଭାୱତୋ ଚ ଅତ୍ଥେୱ ଅସଙ୍ଖତା ଧାତୁ, ତଥା ୱୁଚ୍ଚମାନେନାପି କାରଣେନ ଅତ୍ଥେୱ ଅସଙ୍ଖତା ଧାତୂତି ଦସ୍ସେତି। କତ୍ଥଚି ୱିସଯେତି ଅସଙ୍ଖତଧାତୁଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ଅୱିପରୀତତ୍ଥୋତି ଭୂତତ୍ଥୋ। ‘‘ଯତୋ ଖୋ ଭୋ ଅଯଂ ଅତ୍ତା ପଞ୍ଚହି କାମଗୁଣେହି ସମପ୍ପିତୋ ସମଙ୍ଗୀଭୂତୋ ପରିଚାରେତି, ଏତ୍ତାୱତା ଖୋ ଭୋ ଅଯଂ ଅତ୍ତା ପରମଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତୋ ହୋତି (ଦୀ। ନି। ୧।୯୪), ସପକଟ୍ଠନିବ୍ବାନଭାୱିନୋ’’ତି ଚ ଏୱମାଦୀସୁ ଉପଚାରୱୁତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ। ଯଥା ତଂ ସୀହସଦ୍ଦୋତି ଯଥା ‘‘ସୀହୋ ମାଣୱକୋ’’ତିଆଦିନା ମାଣୱକାଦୀସୁ ଉପଚାରୱୁତ୍ତିନା ୱତ୍ତମାନୋ ମିଗରାଜେ ଭୂତତ୍ଥୱିସଯେ ଦିଟ୍ଠୋ, ଏୱଂ ନିବ୍ବାନସଦ୍ଦୋପି କାମଗୁଣରୂପଜ୍ଝାନସମଙ୍ଗିତାସୁ ଉପଚାରୱୁତ୍ତିଯା ୱତ୍ତମାନୋ କତ୍ଥଚି ୱିସଯେ ଅୱିପରୀତତ୍ଥୋ। ଯତ୍ଥ ଚ ୱିସଯେ ଅୱିପରୀତତ୍ଥୋ, ସା ଅସଙ୍ଖତା ଧାତୁ। ହତ୍ଥତଲେ ସଆମଲକଂ ୱିଯ ଞେଯ୍ୟଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଏକପ୍ପମାଣସ୍ସ ସବ୍ବଞ୍ଞୁୱଚନମେୱେତ୍ଥ ପମାଣନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘କିଂ ୱା ଏତାଯ ଯୁତ୍ତିଚିନ୍ତାଯା’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ପଟିଞ୍ଞାତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସିଦ୍ଧିଯା ପକାସନାପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ନିଗମଂ ସନ୍ଧାଯାହାତି।

ପଞ୍ଞତ୍ତିହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ଓତରଣହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୪୨।ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହୀତି କରଣେ କରଣୱଚନଂ ‘‘ମଗ୍ଗେନ ଗଚ୍ଛତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ, ‘‘ଫରସୁନା ଛିନ୍ଦତୀ’’ତି ଏୱମାଦୀସୁ ୱିଯ ଚ। ଓତରଣାତି ଅନୁପ୍ପୱେସନା।

ପଞ୍ଚାକ୍ଖନ୍ଧେ ସଙ୍ଗଣ୍ହନୱସେନ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ୱିଯାତି ଯୋଜନା। ଅଧିଚିତ୍ତଅନୁଯୁତ୍ତାନଂ ସଦ୍ଦହନୁସ୍ସହନୁପଟ୍ଠାନସମାଦହନେହି ସଦ୍ଧାଦୀସୁ ଉପକରୋନ୍ତେସୁ ଏୱ ପଞ୍ଞା ଦସ୍ସନକିଚ୍ଚଂ ସାଧେତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସଦ୍ଧା।।ପେ… ୱୁତ୍ତାନୀ’’ତି ଆହ। ନୋ ଚ ଭୱଙ୍ଗାତି ତେସଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପୱତ୍ତିକାରଣତାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି।

୪୩।ତଥା ୱୁତ୍ତୋତି ‘‘ନିସ୍ସିତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଚେତନାସୀସେନ ତଣ୍ହଂ ଏୱ ୱଦତି ଚେତନାସହଚରଣତୋ।

ରତ୍ତସ୍ସାତି ମଗ୍ଗେନ ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନରାଗସ୍ସ। ଯେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ‘‘ରତ୍ତୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ସ ରାଗସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧିନୀ ସୁଖା ୱେଦନା ୱୁତ୍ତା ତତ୍ଥ ତସ୍ସ ଅନୁସଯନତୋ। ତେନାହ ‘‘ସୁଖାଯ…ପେ… ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ତେନାହ ‘‘ତଥା’’ତିଆଦି।

ତାନି ଏୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତି ସୁଖସୋମନସ୍ସୁପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯାନି। ‘‘ସଙ୍ଖାରପରିଯାପନ୍ନାନୀ’’ତି ୱଚନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଇଧ ୱେଦନାସୀସେନ ଚେତନା ୱୁତ୍ତା’’ତି। ନ ହି ୱେଦନା ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନା ହୋତି। ତଣ୍ହାଯ, ଦିଟ୍ଠିଯାତି ଚ ଉପଯୋଗେ କରଣୱଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତଣ୍ହାଯା’’ତିଆଦିମାହ। ଇଦାନି ଉପଯୋଗୱସେନେୱ ‘‘ତଣ୍ହାଯା’’ତିଆଦୀନଂ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯଥା ୱା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସେସଧମ୍ମାନନ୍ତି ତଣ୍ହାୱଜ୍ଜିତଅୱିସିଟ୍ଠଧମ୍ମାନଂ। ତଣ୍ହାଯ

ନିସ୍ସଯଭାୱେତି ଯଦା ତଣ୍ହା ତେସଂ ନିସ୍ସଯୋ ହୋତି।

ତଣ୍ହାଯ ସେସଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱେତି ଯଦା ସେସଧମ୍ମା ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି। ‘‘କରଜକାଯସନିସ୍ସିତା’’ତି ଇମିନା ୱେଦନାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତଯନିସ୍ସିତାପି ଗହିତା କାଯପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଭାୱତୋ। କାରଣଭାୱନ୍ତି ପରମ୍ପରହେତୁଭାୱଂ। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଉପଯେନାତି ଦିଟ୍ଠିଉପଯେନ ଚ ଦିଟ୍ଠିସହଗତତଣ୍ହାଉପଯେନ ଚ।

‘‘ଆଗତୀତିଇଧାଗତି, ଗତୀତି ପେଚ୍ଚଭୱୋ’’ତି ପଦଦ୍ୱଯେନ ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ପାଠଇଯଂ ‘‘ଆଗତିଗତୀପି ନ ଭୱନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧ ହୁରନ୍ତି ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣଧମ୍ମା ଦସ୍ସିତା ଆସନ୍ନଦୂରଭାୱେହି ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣେହି ୱିନିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଗହିତତ୍ତା। ଇଧ ଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତଧମ୍ମା ‘‘ଉଭଯମନ୍ତରେନା’’ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା। ଚତୁନ୍ନୂହହାରେ ପନ ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧରୂପଧମ୍ମା ତଥା ୱୁତ୍ତା। କାରଣଭୂତେନ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭୂତେନ, ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଭୂତେନ ଚ। ଯେ ଧମ୍ମା ଉପାଦାଯ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ସମଞ୍ଞା, ତେସଂ ୱିଞ୍ଞାଣାଦିଧମ୍ମାନଂ ଅଭାୱେନ ଅନୁପ୍ପାଦଧମ୍ମତଂ ଆପାଦିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଅନିସ୍ସିତସ୍ସ ଚଲିତଂ ନତ୍ଥୀ’’ତିଆଦିନା ପଟିଲୋମତୋ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ପାଠଇଯଂ ‘‘ଏସେୱନ୍ତୋ ଦୁକ୍ଖସ୍ସାତି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ’’ତି ୱତ୍ୱା ନନୁ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା’’ତିଆଦିକୋ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୋ ଦୁୱିଧୋ’’ତିଆଦିନା ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରୱସେନ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ ୱିଭତ୍ତୋ। ତଦତ୍ଥତାଯାତି ୱୀତରାଗୱିମୁତ୍ତିଅତ୍ଥତାଯ। ତବ୍ଭାୱନ୍ତି ଲୋକୁତ୍ତରପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଭାୱଂ।

ଓତରଣହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। ସୋଧନହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୪୫।ସୋଧେତିନାମାତି ପୁଚ୍ଛିତମତ୍ଥଂ ହତ୍ଥତଲେ ଠପିତଆମଲକଂ ୱିଯ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ନିଗ୍ଗୁମ୍ବଂ ନିଜଟଂ କତ୍ୱା ୱିୱରନ୍ତୋ ତବ୍ୱିସଯଅଞ୍ଞାଣସଂସଯାଦିମଲାପନଯନେନ ସୋଧେତି, ଏୱଂ ସୋଧେନ୍ତୋ ଚ ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥେନ ଅଭେଦୋପଚାରଂ କତ୍ୱା ‘‘ପଦଂ ସୋଧେତି’’ଚ୍ଚେୱ ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନାହ ‘‘ପଦଂ ସୋଧେତି ନାମା’’ତି। ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନମେୱେତ୍ଥ ସୋଧନନ୍ତି ଆହ ‘‘ତଦତ୍ଥସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନତୋ’’ତି। ଆରଭୀଯତୀତି ଆରମ୍ଭୋ, ଦେସନାଯ ପକାସିଯମାନୋ ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘ନ ତାୱ…ପେ… ପବୋଧିତତ୍ତା’’ତି। ଇଧ ସୋଧନଂ ନାମ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନରୂପସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଦେସନାନୁଭାୱେନ ୱିୱଟଭାୱକରଣନ୍ତି ତମତ୍ଥଂ ଉପମାଯ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ଅଞ୍ଞାଣପକ୍ଖନ୍ଦାନ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ସୋଧନହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୪। ଅଧିଟ୍ଠାନହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୪୬।ଧାରଯିତବ୍ବାତି ଉପଧାରେତବ୍ବା, ଉପଲକ୍ଖିତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତମେୱ ‘‘ସାମଞ୍ଞୱିସେସକପ୍ପନାଯ ୱୋହାରଭାୱେନ ଅନୱଟ୍ଠାନତୋ’’ତିଆଦିନା (ନେତ୍ତି। ଅଟ୍ଠ। ୧୪)।

ତଂ ତଂ ଫଲନ୍ତି ନିରଯାଦିଂ ତଂ ତଂ ଫଲଂ। ଅଞ୍ଛିତାତି ଗତା। ଯୋନୀତି ଏକଜାତି। ସମାନୱସେନ ମିସ୍ସୀଭୱତି ଏତାଯାତି ହି ଯୋନି, ଉପପତ୍ତି। ପେଚ୍ଚାତି ମରିତ୍ୱା। ଉସ୍ସନ୍ନତାଯାତି ୱିତକ୍କବହୁଲତାଯ। ‘‘ଉସ୍ସନ୍ନତ୍ତା’’ତିପି ୱଦନ୍ତି। ସସ୍ସତାଦୀହି ୱା ଉସ୍ସନ୍ନତ୍ତା। ଅସୁରଜାତିଯା ନିବ୍ବତ୍ତାପନକୋ ଅସୁରଜାତିନିବ୍ବତ୍ତନକୋ।

ସଙ୍ଖାତି ପଞ୍ଞା। ପଞ୍ଞାପଧାନା ଚ ଭାୱନାତି ଆହ ‘‘ପଟିସଙ୍ଖାଯ ପଟିପକ୍ଖଭାୱନାଯା’’ତି।

୪୭। ପତ୍ଥଟଭାୱେନ ପଥୱୀ। ସଭାୱଧାରଣଟ୍ଠେନ, ନିସ୍ସତ୍ତନିଜ୍ଜୀୱଟ୍ଠେନ ଚ ଧାତୁ। ଆପୀଯତି, ଅପ୍ପାଯତୀତି ୱା ଆପୋ। ତେଜନୱସେନ ତିକ୍ଖତାୱସେନ, ଦହନୱସେନ ୱା ତେଜୋ। ୱାଯନୱସେନ ୱେଗଗମନୱସେନ, ସମୁଦୀରଣୱସେନ ୱା ୱାଯୋ। ୱୀସତି ଆକାରାତି କେସାଦଯୋ ୱୀସତି କୋଟ୍ଠାସା, ପକାରା ୱା। କକ୍ଖଳଲକ୍ଖଣାଧିକତାଯ କେସାଦୀ କକ୍ଖଳଲକ୍ଖଣା ୱୁତ୍ତା।

ପାଟିଯେକ୍କୋ ପଥୱୀଧାତୁକୋଟ୍ଠାସୋତି ପଥୱୀକୋଟ୍ଠାସମତ୍ତୋ, ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞଧମ୍ମମତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସନ୍ତପ୍ପତୀତି ଏତ୍ଥ ସରୀରପକତିମତିକ୍କମିତ୍ୱା ଉଣ୍ହଭାୱୋ ସନ୍ତାପୋ, ସରୀରଦହନୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ମହାଦାହୋ, ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ଯେନ ଚ ଜୀରୀଯତୀତି ଏକାହିକାଦିଜରାରୋଗେନ

ଜରୀଯତୀତି ଚ ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତି। ''ସତୱାରଂ ତାପେତ୍ୱା ତାପେତ୍ୱା ଉଦକେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଉଦ୍ଧଟସପ୍ପି ସତଧୋତସପ୍ପୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ରସରୁଧିରମଂସମେଦନ୍ହାରୁଅଟ୍ଠିଅଟ୍ଠିମିଞ୍ଜା ରସାଦଯୋ। କେଚି ନ୍ହାରୁଂ ଅପନେତ୍ୱା ସୁକ୍କଂ ସତ୍ତମଂ ଧାତୁଂ ୱଦନ୍ତି। ୱିୱେକନ୍ତି ୱିସୁଂଭାୱଂ, ୱିସଦିସଭାୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱତ୍ଥୁସଙ୍ଖାତୋ ହି ଆହାରୋ ପରିଣାମଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ପାଣଭକ୍ଖଗହଣିପଦନିଯ ମୁତ୍ତକରୀସଭାୱେହି ୱିଯ ଅତ୍ତନାପି ୱିସଦିସରସସଙ୍ଖାତଂ ୱିସୁଂଭାୱଂ ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତୋ ତବ୍ଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଥା ରସାଦଯୋପି ରୁଧିରାଦିକୋଟ୍ଠାସଂ। ତେନାହ ''ରସାଦିଭାୱେନ ୱିୱେକଂ ଗଚ୍ଛତୀ''ତି।

ସଭାୱଲକ୍ଖଣତୋତି ଅସୁଚିଭାୱେନ ଲକ୍ଖିତବ୍ବତୋ।

୪୮।ଯାଥାୱସରସଲକ୍ଖଣନ୍ତି ରସିତବ୍ବୋତି ରସୋ, ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବୋ ସଭାୱୋ, ଅତ୍ତନୋ ରସୋ ସରସୋ, ଯାଥାୱୋ ସରସୋ, ଯାଥାୱସରସୋ ଯାଥାୱସରସୋ ଏୱ ଲକ୍ଖିତବ୍ବତ୍ତା ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଯାଥାୱସରସଲକ୍ଖଣଂ। ଅଥ ୱା ଯାଥାୱସରସଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଅୱିପରୀତଂ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚତ୍ତିସଙ୍ଖାତଂ କିଚ୍ଚଞ୍ଚେୱ ପାଟ୍ଠଅନସଙ୍ଖାତଂ ଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ। ''ଇଦଂ କିଚ୍ଚଂ, ଇଦଂ ଲକ୍ଖଣ''ନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାହେତୁ ଞାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ତବ୍ବିସଯଞାଣୁପ୍ପତ୍ତିଂ ନିୱାରେନ୍ତୀ ଛାଦେତ୍ୱା ପରିଯୋନନ୍ଧିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତୀତି ୱୁତ୍ତା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଜାନିତୁଂ ପଟିୱିଜ୍ଝିତୁଂ ନ ଦେତୀ''ତି। ତଯିଦମସ୍ସା କିଚ୍ଚନ୍ତି କିଚ୍ଚତୋ କଥିତା। କଥିତାତି ଚ ୱୁତ୍ତା, ଯତୋ ଚ ଅୱିଜ୍ଜା ଅସମ୍ପଟିୱେଧରସାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଜାଯତି ଏତ୍ଥାତି ଜାତି, ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ। ଯଦିପି ନିରୋଧମଗ୍ଗେ ଅୱିଜ୍ଜା ଆରମ୍ମଣଂ ନ କରୋତି, ତେ ପନ ଜାନିତୁକାମସ୍ସ ତପ୍ପଟିଚ୍ଛାଦନୱସେନ ଅନିରୋଧମଗ୍ଗେସୁ ନିରୋଧମଗ୍ଗଗ୍ଗହଣସ୍ସ କାରଣଭାୱେନ ପୱତ୍ତମାନା ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତେସମ୍ପି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନତା ହୋତି, ଇତରେସଂ ଆରମ୍ମଣଭାୱେନ ଚାତି।

ଅତ୍ଥାନତ୍ଥନ୍ତି ହିତାହିତଂ। ସମ୍ମୋହୱିନୋଦନିଯଂ ପନ ''ଅତ୍ଥତ୍ଥ''ନ୍ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୬) ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଏୱ ଅତ୍ଥତ୍ଥୋତି ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅୱିପରୀତତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଦୁତିଯେନ ଅତ୍ଥସଦ୍ଦେନ ୱିସେସନଂ। ନ ହି ଞାଣଂ ଅନତ୍ଥେ ''ଅତ୍ଥୋ''ତି ଗଣ୍ହାତୀତି। କାରଣାକାରଣନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଏୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅତ୍ଥତ୍ଥନ୍ତି ୱା ଆମେଡିତୱଚନଂ ସବ୍ବେସଂ ଅତ୍ଥାନଂ ପାକଟକରଣଭାୱପ୍ପକାସନତ୍ଥଂ, ଫଲଂ ଫଲନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ହିତପରିଯାଯେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ନ୍ତି ଅତ୍ଥାନତ୍ଥାଦିକଂ। ଆକାରନ୍ତି ଅତ୍ଥାଦିକାରଣମେୱ।

ପଟିୱିଦ୍ଧସ୍ସ ପୁନ ଅୱେକ୍ଖନା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା। ଦୁଚିନ୍ତିତଚିନ୍ତିତାଦିଲକ୍ଖଣସ୍ସ ବାଲସ୍ସ ଭାୱୋ ବାଲ୍ଯଂ। ସମ୍ପଜାନାତୀତି ସମଂ ପକାରେହି ଜାନାତି। ବଲୱମୋହୋ ପମୋହୋ। ସମନ୍ତତୋ ମୋହନଂ ସମ୍ମୋହୋ। ଦୁଗ୍ଗତିଗାମିକମ୍ମସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚଯତ୍ତା ଅୱିନ୍ଦିଯଂ। ୱିନ୍ଦତୀତି ଲଭତି। ଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମାନଂ ୱିଜ୍ଜା ୱିଯ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ୱିନ୍ଦିଯଂ ନ ୱିନ୍ଦତି। ଅଯଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ୱେମତ୍ତତାତି ଅଯଂ ''ଦୁକ୍ଖେ ଅଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତିଆଦିନା କିଚ୍ଚଜାତିଲକ୍ଖଣେହି ୱୁତ୍ତୋ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଅୱିସେସୋ। ୱିଜ୍ଜାତିଆଦୀନଂ ୱୁତ୍ତନଯାନସାରେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ପାସାଣସକ୍ଖରୱାଲିକାୱିରହିତା ଭୂମି ସଣ୍ହାତି ''ସଣ୍ହଟ୍ଠେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ତତ୍ତକମେୱକାଲନ୍ତି ପଞ୍ଚକପ୍ପସତାନି। ୱିଭୂତଂ ସମତିକ୍କନ୍ତଂ ରୂପସଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତଂ ରୂପଂ ଏତାଯାତି ୱିଭୂତରୂପଂ, ସମାପତ୍ତିନ୍ତି ପଦତ୍ଥୋ। ନ ହି କାଚି ଅରୂପସମାପତ୍ତି ରୂପସଞ୍ଞାସହଗତା ପୱତ୍ତୀତି। ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନସମାପତ୍ତିଯା ୱିସୁଂ ଗହିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ସେସାରୁପ୍ପସମାପତ୍ତିଯୋ''ତି।

ଦମଥଂ ଅନୁପଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଦୁଟ୍ଠସ୍ସୋ ଖଲୁଙ୍କସ୍ସୋ। ଉତ୍ତରିଦମଥାଯାତି ଅରିଯମଗ୍ଗଦମଥାଯ।

ଇତରୋତି ଦୁକ୍ଖାପଟିପଦୋ ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞୋ, ସୁଖାପଟିପଦୋ ଚ ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞୋ। ଉଭଯତୋଭାଗେହୀତି ରୂପକାଯନାମକାଯଭାଗେହି। ଉଭଯତୋତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୁତ୍ତିୱସେନ।

ଅନେକୋପୀତି ସଭାୱେନ ଅନେକୋପି। ଏକସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟତାଯାତି ସାମଞ୍ଞସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟତାଯ।

ଅଧିଟ୍ଠାନହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୫। ପରିକ୍ଖାରହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୪୯।''ହିନୋତୀ''ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''କାରଣଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତୀ''ତି ଆହ ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ଧାତୂନଂ। ଏତୀତି ଆଗଚ୍ଛତି, ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଭିଜ୍ଜାୟପି ହେତୁଭାୱେତି ଏତ୍ଥ ଅଭିଜ୍ଜା ଅନନ୍ତରାୟ ଅଭିଜ୍ଜାୟ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରୂପନିସ୍ସୟନତ୍ଥିୱିଗତାସେୱନପଚ୍ଚଯେହି, ଅନନ୍ତରାୟ ପନ ସହଜାତାୟ ସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସୟସମ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତହେତୁପଚ୍ଚଯେହି, ଅସହଜାତାୟ ଉପନିସ୍ସୟକୋଟିୟା ଏୱ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ କରୋତୀତି କାରଣନ୍ତି ଆହ ''କାରଣଭାୱୋ ଚ ଫଲାପେକ୍ଖାୟା''ତି।

ନିବ୍ବତ୍ତିଅତ୍ଥୋ ଫଲତ୍ଥୋ ଫଲସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ଥୋ।

ୟୋ ସଭାୱୋତି ପୁଞ୍ଞାଦିଅଭିସଙ୍ଖାରାନଂ ୟୋ ଅଭିସଙ୍ଖରଣସଭାୱୋ, ସୋ ହେତୁ। ସେସପଦେସୁପି ୱିଞ୍ଞାଣାଦିପଦେସୁ। ୟଥାୱୁତ୍ତଉପ୍ପଭେଦୋତି ''ଅସାଧାରଣଲକ୍ଖଣୋ ହେତୂ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତପ୍ପଭେଦୋ। ୟୋ କୋଚିପଚ୍ଚୟୋତି ଜନକାଦିଭେଦଂ ୟଂ କିଞ୍ଚି କାରଣଂ। ଅଭିସଙ୍ଖରଣତୋତି ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ, ପରମ୍ପରାୟ ଚ ନିବ୍ବତ୍ତନତୋ।

ପରିକ୍ଖାରହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୬। ସମାରୋପନହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୫୦।ସୁତ୍ତେନ ଗହିତେତି ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତେ। ପଦଟ୍ଠାନଗ୍ଗହଣଂ ଅଧିଟ୍ଠାନୱିସୟଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ୱେୱଚନଗ୍ଗହଣଂ ଅଧିୱଚନୱିଭାଗଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ୟୋଜନା। ୱିସୟାଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋତି ୱିସୟସଙ୍ଖାତପଦଟ୍ଠାନଭାୱତୋ। ୱନୀୟତୀତି ଭଜୀୟତି। ୱନତୀତି ଭଜତି ସେୱତି। ୱନୁତେତି ୟାଚତି, ପତ୍ଥେତୀତି ଅତ୍ଥୋ । ପଞ୍ଚ କାମଗୁଣା କାମତଣ୍ହାୟ କାରଣଂ ହୋତି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟତାୟ। ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୋ ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗାହସ୍ସ କାରଣଂ ହୋତି ଉପନିସ୍ସୟତାୟାତି ଏୱଂ ସେସେସୁପି ୟଥାରହଂ କାରଣତା ୱତ୍ତବ୍ବା।

୫୧।''କାୟେ କାୟାନୁପସ୍ସୀ ୱିହରାହୀ''ତିଆଦୀସୁ ୟଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ଲକ୍ଖଣହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନାୟଂ (ନେତ୍ତି। ଅଟ୍ଠ। ୨୩) ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅୟଂ ପନ ୱିସେସୋ – ରୂପଧମ୍ମପରିଞ୍ଞାୟାତି ରୂପୂପିକୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିପରିଞ୍ଞାୟ।

''ଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତି ପସ୍ସନ୍ତୀ ସା ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାତି ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ୱେଦନାହେତୁପରିଞ୍ଞାୟାତି ଫସ୍ସପରିଞ୍ଞାୟ। ''ୱେଦନାୱସେନା''ତି ପଦେନ ଅତ୍ତନା ଉପ୍ପାଦିତଦୁକ୍ଖୱସେନ। ୱେଦନାପରିଞ୍ଞାୟାତି ୱେଦନୂପିକୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିପରିଞ୍ଞାୟ। ନିଚ୍ଚାଭିନିୱେସପଟିପକ୍ଖତୋ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାନିମିତ୍ତସ୍ସାତି ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାହେତୁକସ୍ସ। ସଞ୍ଞାପରିଞ୍ଞାୟାତି ସଞ୍ଞୂପିକୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିପରିଞ୍ଞାୟ। ପଠମମଗ୍ଗୱଜ୍ଝତ୍ତା ଅଗତିଗମନସ୍ସ ୱୁତ୍ତଂ ''ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସସ୍ସ...ପେ... ଅଗତିଗମନସ୍ସ ଚା''ତି।

ସଙ୍ଖାରପରିଞ୍ଞାୟାତି ସଙ୍ଖାରୂପିକୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିପରିଞ୍ଞାୟ।

ସମାରୋପନହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଟ୍ଠିତା ଚ ହାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା।

୧। ଦେସନାହାରସମ୍ପାତୱଣ୍ଣନା

''ଏୱ''ନ୍ତିଆଦି ହାରସମ୍ପାତଦେସନାୟ ସମ୍ବନ୍ଧଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ ପୁରିମେନ ଉପମାଦ୍ୱୟେନ ସୁପରିକମ୍ମକତମଣିକୋଟ୍ଟିମସଦିସୀ, ସୁୱିରଚିତଜମ୍ବୁନଦାଭରଣସଦିସୀ ଚ ପାଠଇ। ତତ୍ଥ କତନାନାୱଣ୍ଣପୁପ୍ଫୂପହାରସଦିସୀ, ୱିୱିଧରଂସିଜାଲାସମୁଜ୍ଜଲବଦ୍ଧନାନାରତନାୱଲିସଦିସୀ ଚ ହାରୱିଭଙ୍ଗଦେସନାତି ଦସ୍ସେତି। ପଚ୍ଛିମେନ ତସ୍ସ ପଣୀତମହାରହେ ଜଟାହି ସଦ୍ଧିଂ ଦୁକ୍କରତରତଂ ଦୀପେତି। ୟାୟଂ ଗାଥା ୱୁତ୍ତାତି ୟୋଜନା।

୫୨। ୟସ୍ମାୟଂ ହାରୱିଭଙ୍ଗୱାରୋ ନପ୍ପୟୋଜେତି ୟଥାୱୁତ୍ତେନ କାରଣେନ, ତସ୍ମା ସା ହାରୱିଭଙ୍ଗୱାରସ୍ସ ଆଦିମ୍ହି ନ ପଚ୍ଚାମଟ୍ଠାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ । ହାରସମ୍ପାତୱାରୋ ପନ ତଂ ପୟୋଜେତୀତି ୟସ୍ମା ପନ ହାରସମ୍ପାତୱାରୋ ତଂ ଗାଥଂ ପୟୋଜେତି ୟଥାୱୁତ୍ତେନେୱ କାରଣେନ, ତସ୍ମା ''ସୋଠଅସ...ପେ... ଆହା''ତି ଆହ। ୟୋଜନାନୟଦସ୍ସନନ୍ତି ୟୋଜନାୟ ନୟଦସ୍ସନଂ।

ତେନାତି ''ତଂ ମଜ୍ଜୁନୋ ପଦ''ନ୍ତି ୱଚନେନ। ସବ୍ବଂ ୱିପଲ୍ଲାସନ୍ତି ଦ୍ୱାଦସୱିଧମ୍ପି ୱିପଲ୍ଲାସଂ। ସାମଞ୍ଞସ୍ସ...ପେ... ୱୋହରୀୟତି ୟତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠିତଂ

ସାମଞ୍ଞଂ, ସୋ ୱିସେସୋ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ସଞ୍ଞାଦୟୋ ଏୱ ରୂପାଦିୱିସଯଂ ୱିପରୀତାକାରେନ ଗଣ୍ହନ୍ତେ ୱିପଲ୍ଲାସୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୋ’’ତିଆଦିମାହ।

ଇନ୍ଦଜାଲାଦିୱସେନ ମଣିଆଦିଆକାରେନ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତେ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକେ ଅହଂମମାଦିକାରଣତାଯ ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ତଂବୁଦ୍ଧିୱୋହାରପ୍ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତତାଯ ଅତ୍ତଭାୱୋ ସୁଖାଦୀନଂ ୱତ୍ଥୁତାଯ ‘‘ଅତ୍ତଭାୱୱତ୍ଥୂ’’ତି ପୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ‘‘ତେହୀ’’ତିଆଦି। ତେସନ୍ତି ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାନଂ। ୱିପଲ୍ଲାସାନଂ ପୱତ୍ତିଆକାରୋ ‘‘ଅସୁଭେ ସୁଭ’’ନ୍ତିଆଦି। ୱିସଯୋ କାଯୱେଦନାଚିତ୍ତଧମ୍ମା। ଅୱିଜ୍ଜା ଚ…ପେ… ଏୱ ସମ୍ମୋହପୁବ୍ବକତ୍ତା ସବ୍ବୱିପଲ୍ଲାସାନଂ। ଚ-ସଦ୍ଦୋ ସୁଭସୁଖସଞ୍ଞାନନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

ତତ୍ଥାଯଂ ଯୋଜନା – ‘‘ଅୱିଜ୍ଜା ଚ ସୁଭସୁଖସଞ୍ଞାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ଏୱ, ନ ତଣ୍ହା ଏୱ, ଅୱିଜ୍ଜା ସୁଭସୁଖସଞ୍ଞାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚଯୋ, ନ ନିଚ୍ଚଅତ୍ତସଞ୍ଞାନଂ ଏୱା’’ତି। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ପୁରିମାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱିପରୀତସଞ୍ଞାନଂ ତଣ୍ହା, ପଚ୍ଛିମାନଂ ଅୱିଜ୍ଜା ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ତଥାପୀ’’ତିଆଦି। ଅୱିଜ୍ଜାସୀସେନ ଚେତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିଯା ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେନାହ ‘‘ଦିଟ୍ଠିନିୱୁତଂ ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି , ‘‘ଯୋ ଦିଟ୍ଠିୱିପଲ୍ଲାସୋ’’ତି ଚ ଆଦି, ଯଥା ଚ ଅୱିଜ୍ଜାସୀସେନ ଦିଟ୍ଠିଯା ଗହଣଂ, ଏୱଂ ଦିଟ୍ଠିସୀସେନ ଅୱିଜ୍ଜାଯପି ଗହଣଂ ସିଯାତି ଆହ ‘‘ଦିଟ୍ଠିସୀସେନ ଅୱିଜ୍ଜା ୱୁତ୍ତା’’ତି। ତଣ୍ହାୱିଜ୍ଜାସୁ ସୁଭସୁଖସଞ୍ଞାନଂ ଯଥା ତଣ୍ହା ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ, ନ ଏୱଂ ଅୱିଜ୍ଜା। ନିଚ୍ଚଅତ୍ତସଞ୍ଞାନଂ ପନ ଯଥା ଅୱିଜ୍ଜା ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ, ନ ତଥା ତଣ୍ହାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ମୋହୋ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ଆହ।

ପଚ୍ଛିମାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ…ପେ… ହୋତୀତି ଅତୀତଂସେ ତଣ୍ହାଭିନିୱେସସ୍ସ ବଲୱଭାୱାଭାୱତୋ। ତେନେୱ ହି ‘‘ସୋ ଅତୀତଂ ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତି’’ଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ‘‘ଅଭିନନ୍ଦତୀ’’ତି। ତଣ୍ହାୱିପଲ୍ଲାସୋତି ତଣ୍ହଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ପୱତ୍ତୋ ୱିପଲ୍ଲାସୋ, ନ ହି ତଣ୍ହା ସଯଂ ୱିପଲ୍ଲାସୋ। ତେନାହ ‘‘ତଣ୍ହାମୂଲକୋ ୱିପଲ୍ଲାସୋ’’ତି। ଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନୱସେନାତି ତଣ୍ହୂପନିସ୍ସଯଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନୱସେନ, ଯତୋ ସୋ ‘‘ତଣ୍ହାୱିପଲ୍ଲାସୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଏତେନାତି ‘‘ଯୋ ତଣ୍ହାୱିପଲ୍ଲାସୋ’’ତିଆଦିପାଠେନ। ସୋଳସ ସଞ୍ଞୀୱାଦା, ଅଟ୍ଠ ଅସଞ୍ଞୀୱାଦା, ଅଟ୍ଠ ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀୱାଦା, ପଞ୍ଚ ପରମଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦା ଚ, ଯଥା ଅତ୍ତନୋ ଗତାଯ, ନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ପରିକପ୍ପନୱସେନ ସୁଭସୁଖାକାରଗ୍ଗାହିନୋ, ନ ଏୱଂ ସତ୍ତ ଉଚ୍ଛେଦୱାଦାତି ଆହ ‘‘ଯେଭୁଯ୍ୟେନା’’ତି। ପଟିପକ୍ଖୱସେନପୀତି ୱିସୁଦ୍ଧିୱସେନପି। ଯାୱ ହି ଉପକ୍କିଲେସା, ତାୱ ଚିତ୍ତଂ ନ ୱିସୁଜ୍ଝତେୱ। ଯଦା ଚ ତେ ପହୀନା, ତଦା ୱିସୁଦ୍ଧମେୱ। ତେନାହ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦି। ‘‘ଅରକ୍ଖିତେନ ଚିତ୍ତେନା’’ତି ପାଠଇଂ ନିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ୱିପଲ୍ଲାସମୁଖେନେୱ ଦେସନାଯ ନିଦ୍ଧାରିଯମାନତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଯଥାନୁସନ୍ଧିନାୱ ଗାଥଂ ନିଟ୍ଠପେତୁ’’ନ୍ତି।

ମାରସ୍ସାତି କିଲେସମାରସ୍ସ। ତସ୍ସ ହି ୱସେ ଠିତୋ ସେସମାରାନଂ ହତ୍ଥଗତୋ ଏୱାତି। ତେନାହ ‘‘କିଲେସମାରଗ୍ଗହଣେନେୱା’’ତିଆଦି।

ମାରବନ୍ଧନନ୍ତି ସତ୍ତମାରପକ୍ଖେ ମାରସ୍ସ ବନ୍ଧନନ୍ତି ମାରବନ୍ଧନଂ। ସୋ ହି କିଲେସବନ୍ଧନଭୂତେ ଅତ୍ତନୋ ସମାରକପରିସେ ମଞ୍ଞତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅନ୍ତଲି…ପେ… ମୋକ୍ଖସୀ’’ତି (ମହାୱ। ୩୩)। ଇତରମାରପକ୍ଖେ ମାରୋୱ ବନ୍ଧନନ୍ତି ମାରବନ୍ଧନଂ। ୱିସଙ୍ଖାରୋ ନିବ୍ବାନଂ।

ମୋହସମ୍ପଯୋଗତୋ ଚିତ୍ତଂ ‘‘ମୂଳ୍ହ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ରତ୍ତଦୁଟ୍ଠାନମ୍ପି ମୂଳ୍ହତାଯ ସବ୍ବାୱେ ‘‘ମୂଳ୍ହ’’ନ୍ତି ୱିସୁଂ ୱଚନଂ ଆୱେଣିକମୋହୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ମୋମୂହଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ ୱସେନା’’ତି ଆହ। ଏୱନ୍ତି ଏୱଂ ରାଗାଦିଅକୁସଲପ୍ପୱତ୍ତିଯା କୁସଲଭଣ୍ଡଚ୍ଛେଦନତୋ ଅରକ୍ଖିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ସବ୍ବୋପି ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସୋ ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗହଂ ସମୋସରଣଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଆହ ‘‘ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ସବ୍ବେପୀତି ‘‘ଅରକ୍ଖିତଂ, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିହତଂ, ଥିନମିଦ୍ଧାଭିଭୂତ’’ନ୍ତି ତୀହିପି ପଦେହି ୱୁତ୍ତଧମ୍ମା।

ଚକ୍ଖୁନାତି ଦ୍ୱାରେନ। ରୂପନ୍ତି ୱିସଭାଗୱତ୍ଥୁସନ୍ନିସ୍ସିତଂ ରୂପାଯତନଂ। ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୀତି ‘‘ଇତ୍ଥୀ’’ତି ୱା ପୁରିସୋ’’ତି ୱା ‘‘ସୁଭ’’ନ୍ତି ୱା ‘‘ଅସୁଭ’’ନ୍ତି ୱା ପରିକପ୍ପିତନିମିତ୍ତଂ ଗଣ୍ହାତି, ତସ୍ସ ୱା ଗହଣସୀଲୋ। ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗାହୀତି ହତ୍ଥପାଦହସିତକଥିତାଦିପ୍ପଭେଦେ କିଲେସାନଂ ଅନୁ ଅନୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନସଞ୍ଞିତେ ଆକାରେ ଗଣ୍ହାତି, ତେସଂ ୱା ଗହଣସୀଲୋ। ଯତ୍ୱାଧିକରଣନ୍ତି ଯଂ ନିମିତ୍ତଂ, ନିମିତ୍ତାନୁବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗହଣନିମିତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ‘‘ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅସଂୱୁତଂ ୱିହରନ୍ତ’’ନ୍ତି, ଯୋ ‘‘ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୀ, ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗାହୀ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ, ତମେନଂ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରଂ ଅସଂୱୁତଂ ସତିକୱାଟେନ ଅପିହିତଂ କତ୍ୱା ୱତ୍ତନ୍ତଂ, ତସ୍ସ ଚ ରୂପସ୍ସ ଇଟ୍ଠାକାରଗ୍ଗହଣେ ଅଭିଜ୍ଝା, ଅନିଟ୍ଠାକାରଗ୍ଗହଣେ ଦୋମନସ୍ସଂ, ଅସମପେକ୍ଖନେ ମୋହୋ ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସେ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀତି ଏୱଂ ଅଭିଜ୍ଝାବ୍ୟାପାଦା, ଅଞ୍ଞେ ଚ ଲାମକଟ୍ଠେନ ପାପକା ଅକୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତଟ୍ଠେନ ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ଅନ୍ୱାସ୍ସୱେଯ୍ୟୁଂ ଅନୁ ଅନୁ ପୱତ୍ତେଯ୍ୟୁଂ।

ତସ୍ସ ସଂୱରାଯ ନ ପଟିପଜ୍ଜତୀତି ତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରସ୍ସ ସଂୱରାଯ ସତିକୱାଟେନ ପିଦହନତ୍ଥଂ ନ ପଟିପଜ୍ଜତି। ସା ପନ ଅପ୍ପଟିପତ୍ତି ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅନାରକ୍ଖାସଂୱରସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନ ରକ୍ଖତି…ପେ… ଆପଜ୍ଜତୀ''ତି ଆହ। ଜୱନେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋପି ହି ଅସଂୱରୋ ତେନ ଦ୍ୱାରେନ ପୱତ୍ତନତୋ ''ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାସଂୱରୋ''ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତୀତି। ସେସଦ୍ୱାରେସୁପି ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ''ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପନୱସେନ ଚା''ତିଆଦିନା ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସଙ୍ଖେପତୋ ଚ ୱିତ୍ଥାରୋ ଅଞ୍ଞୋ''ତି କତ୍ୱା ତଂ ସମୁଚ୍ଚିନନ୍ତୋ ''ଯା ଚ ଖୋ ଇମା''ତିଆଦିମାହ।

ଯଥାୱୁତ୍ତା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମାତି ଦ୍ୱାଦସ ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଧମ୍ମା, ତେସଂ ୱତ୍ଥୂନି ୱା। ତେ ହି ସମୁଦଯଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତାତି ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା। ''ଏୱ''ନ୍ତି ଇମିନା ନେତ୍ତିପାଠଇଯଂ, ଅଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ନିଦ୍ଧାରିତପ୍ପକାରେନ। ଇଧାତି ଇମିସ୍ସଂ ''ଅରକ୍ଖିତେନ ଚିତ୍ତେନା''ତି ଗାଥାଯଂ।

ଯଦିପି ଦେସନାହାରସମ୍ପାତପାଠଇଯଂ ''ତସ୍ମା ରକ୍ଖିତଚିତ୍ତସ୍ସା''ତି ଗାଥା ସରୂପତୋ ନ ଗହିତା, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ''ତେସଂ ଭଗୱା ପରିଞ୍ଞାଯା''ତିଆଦିନା ଗହିତା ଏୱାତି ତସ୍ସା ଗହିତଭାୱଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ''କଥଂ ଦେସେତୀ''ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ''ତସ୍ମା ରକ୍ଖିତଚିତ୍ତସ୍ସା''ତି ଗାଥଂ ଉଦ୍ଧରି।

ଯୋନିସୋମନସିକାରେନ କମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୋତି ''ସୋ 'ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ'ନ୍ତି ଯୋନିସୋ ମନସି କରୋତୀ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ୱିପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତେନ ଯୋନିସୋମନସିକାରେନ ଭାୱନାକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୋ, ଭାୱେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ । ଯଥାଭୂତଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଞାତପରିଞ୍ଞାଯ ପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନାଯ ''ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦଯା ରୂପସମୁଦଯୋ, ଅୱିଜ୍ଜାନିରୋଧା ରୂପନିରୋଧୋ''ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୫୦) ସମପଞ୍ଞାସାଯ ଆକାରେହି। ନିରଯଗତିଯଂ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତା, ସୁଗତିୱିସେସେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେକଦେସେ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତା, ଇତରତ୍ଥ ଦ୍ୱେ ତିସ୍ସୋପୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ତିୱିଧଦୁକ୍ଖତାଯୋଗେନା''ତି।

ଦେସନାହାରସମ୍ପାତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ୱିଚଯହାରସମ୍ପାତୱଣ୍ଣନା

୫୩।କୁସଲଧମ୍ମାରମ୍ମଣାତି କୁସଲଧମ୍ମେ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ପୱତ୍ତିମତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ତେସଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯତଂ ଇଧ ''କୁସଲା ଧମ୍ମା''ତି ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମାନଂ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ନ ହି କଦାଚି ଅନୁପାଦାନିଯା ଧମ୍ମା ଉପାଦାନାରମ୍ମଣା ହୋନ୍ତି। ଫଲଧମ୍ମେ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ପୱତ୍ତାଯ ତଣ୍ହାଯ ଗହିତତ୍ତା ''କୁସଲ…ପେ… ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଦେସନାହାରେତି ଦେସନାହାରସମ୍ପାତେ। କଥଂ ପନ କୁସଲଭାୱୋତି ''କୁସଲା''ତି ୱଚନମତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଚୋଦେତି, ତଞ୍ଚ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ପହାନହେତୁଭାୱୋପିସ୍ସା ସିଯା ଚୋଦକେନ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତୋୱ। ''ମାନୋପି ଦୁୱିଧୋ''ତିଆଦିନା ମାନସ୍ସ ଚ ତସ୍ସା ତଣ୍ହାଯ ଚ ସେୱିତବ୍ବଭାୱୋ ଅକୁସଲାନଂ ପହାନାଯ, କୁସଲାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ।

ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ନାମ ''ଅରିଯଭୂମିଂ ପାପୁଣିତୁଂ ନାସକ୍ଖି''ନ୍ତି ଅନୁସୋଚତୋ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଦୋମନସ୍ସନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏୱନ୍ତି ଇମିନା ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ, ପିହଂ ଉପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଛସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ଆପାଥଗତେ ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ୱିପସ୍ସନଂ ପଟ୍ଠପେତ୍ୱାତି ଯୋଜନା। ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣଞ୍ହି ଯଥାୱୁତ୍ତଅନୁସୋଚନଦୋମନସ୍ସୁପ୍ପତ୍ତୀନଂ ଯଥାଭିନିୱିଟ୍ଠସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚତାଯାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ''କଥଂ ନେକ୍ଖମ୍ମୱସେନା''ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱିୱରିତୁଂ ''ୱିପସ୍ସନାୱସେନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିପସ୍ସନାଦିୱିନିମୁତ୍ତା ୱା ପଠମଜ୍ଝାନାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତା କୁସଲା ଧମ୍ମା ଇଧ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ। ଅନୁସ୍ସତିଗ୍ଗହଣେନ ଉପଚାରଜ୍ଝାନମେୱ ଗହିତନ୍ତି ''ପଠମଜ୍ଝାନାଦିୱସେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଅଗ୍ଗଫଲା ଉପରିୱିସେସା ସଙ୍ଗହିତା। ଯାଯ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତିଯା।

ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧିଭାୱେନାତି ଉପେକ୍ଖାଜନିତସତିପାରିସୁଦ୍ଧିସବ୍ଭାୱେନ। କମ୍ମଯୋଗ୍ଗନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାଭାୱନାଦିକମ୍ମସ୍ସ ଯୋଗ୍ଗଂ ଅନୁରୂପଂ ଅନୁଚ୍ଛୱିକଂ। ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯେତି ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯହେତୁ, ''ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯେନା''ତିପି ପଠନ୍ତି, ସୋ ଏୱତ୍ଥୋ। ଓଭାସଗତନ୍ତି ଞାଣୋଭାସଗତଂ। କାମଂ ପୁବ୍ବେପି ପଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା, ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯାଦୀହି ପନ ଅଞ୍ଞେସଂ କିଲେସାନଂ ୱିଧମନମ୍ପି ପଞ୍ଞାଯ ଏୱ ହୋତି, ସା ଚ ଏୱଂଭୂତାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଓଭାସଗତଂ କିଲେସନ୍ଧକାରେ ନ ଇଞ୍ଜତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

କୋପୋ କୋଧୋ। ଅପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ଦୋମନସ୍ସଂ। ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣାଦିକା ଛ ଅଭିଞ୍ଞା ପାକଟା ଏୱାତି ''ଦ୍ୱେ ଚ ୱିସେସେ''ତି ୱୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ମନୋମଯିଦ୍ଧି, ୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣଞ୍ଚା''ତି ଆହ। ଅଙ୍ଗଣାନି ରାଗାଦଯୋ। ଉପକ୍କିଲେସା ଅଭିଜ୍ଝାୱିସମଲୋଭାଦଯୋ। ଅନୁଲୋମନଂ ତଦେକଟ୍ଠତା। ଫନ୍ଦନା ଦୁବ୍ବଲା ୱିକ୍ଖେପପ୍ପୱତ୍ତି। ବଲୱତୀ ଅନୱଟ୍ଠାନଂ। ସବ୍ବୋ ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସୋ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରେନ ହୋତି, ମିଚ୍ଛାୱିତକ୍କେନ ଚ। ତତ୍ଥ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ତପ୍ପରିଯାପନ୍ନୋ ମିଚ୍ଛାୱିତକ୍କୋ ୱିକ୍ଖେପସହିତୋ ଏୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସହେତୁତାଯ

ଦିଟ୍ଠିପକ୍ଖୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ୱିତକ୍କୋପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନଂ, ଅୟୋନିସୋ ମନସିକାରୋପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୧।୧୨୪)।

ଅଥ ୱା ଇଞ୍ଜନାତି ଫନ୍ଦନା, ଦିଟ୍ଠପରିତ୍ତାସୋ। ୟଥାହ ‘‘ତଦପି ତେସଂ ଭୱତଂ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ଅଜାନତଂ ଅପସ୍ସତଂ ୱେଦୟିତଂ ତଣ୍ହାଗତାନଂ ପରିତସ୍ସିତୱିପ୍ଫନ୍ଦିତମେୱା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୦୫ ଆଦୟୋ)। ଅଚ୍ଚିତୀତି ଅନୱଟ୍ଠାନଂ, ଦିଟ୍ଠିୱିତକ୍କୋ। ତେନ ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ କାଲେ ସସ୍ସତଂ, କାଲେ ଉଚ୍ଛେଦନ୍ତି ତଂ ତଂ ଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗହଣଂ ପକ୍ଖନ୍ଦନ୍ତୋ ସତ୍ତତୋ ପରିବ୍ଭୂଟ୍ଠଅନ୍ଧୋ ୱିୟ, ସମୁଦ୍ଦେ ୱିସ୍ସଟ୍ଠୱାହନିକା ୱିୟ, ୟନ୍ତେ ୟୁତ୍ତଗୋଣୋ ୱିୟ ଚ ତଥା ତଥା ପରିବ୍ଭମତି। ତେନାହ ‘‘ଦିଟ୍ଠିୟୋପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନଂ, ୱିତକ୍କୋପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୧।୧୨୪) ଚ। ଏତସ୍ମିଞ୍ଚ ପକ୍ଖେ ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସତାୟ, ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସହେତୁତାୟ ଚ ତସ୍ସା ଦ୍ୱେ ପକ୍ଖାତି ଏକଦେସସରୂପେକସେସୋ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

‘‘ଏୱ’’ନ୍ତିଆଦିନା ‘‘ସୋ ଉପରିମ’’ନ୍ତିଆଦିପାଠଇଯଂ ସମ୍ବନ୍ଧଂ ଦସ୍ସେତି। ପଟିଘସଞ୍ଞାତି ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପଟିଘ…ପେ… ସଞ୍ଞାସୂ’’ତି ଆହ। ରୂପାୱଚରସଞ୍ଞାତି ସଞ୍ଞାସୀସେନ ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନି ୱଦତି। ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାତି ନାନାସଭାୱା, ନାନାସଭାୱେ ୱା ଆରମ୍ମଣେ ସଞ୍ଞା। ଠପେତ୍ୱା ପଟିଘସଞ୍ଞା ଅୱସିଟ୍ଠକାମାୱଚରସଞ୍ଞା ହେତା। ତା ସମତିକ୍କମତୀତି ତା ରୂପସଞ୍ଞାନାନତ୍ତସଞ୍ଞାୟୋ ଆରମ୍ମଣେହି ସଦ୍ଧିଂ ସମ୍ମଦେୱ ଅତିକ୍କମତି।

ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନୋଭାସୋପି କସିଣାରମ୍ମଣା। କସିଣନିସ୍ସନ୍ଦୋ ହି ଆରୁପ୍ପଜ୍ଝାନୁପ୍ପତ୍ତି। ଦସ୍ସନନ୍ତି କସିଣରୂପାନଂ ଦସ୍ସନଂ। ଅଭିଜ୍ଝାବ୍ୟାପାଦପ୍ପହାନେନ ସଦ୍ଧିଂ ୱୀରିୟାରମ୍ଭୋ ଉପକାରକୋ ସମଥୋ ସତିପସ୍ସଦ୍ଧିୟୋ ପରିକ୍ଖାରଙ୍ଗତା ୱୁତ୍ତା ଏୱ। ସତିରହିତଂ ସମ୍ମସନଂ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ‘‘ୟା ଉପଟ୍ଠିତା ସତି ଅସମ୍ମୁଟ୍ଠା, ଅୟଂ ୱିପସ୍ସନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ସତିସୀସେନ ୱିପସ୍ସନା ଗହିତାତି ଦସ୍ସେତି। ସନ୍ତୋସାନଂ ପହାନମାହାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୫୪। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସୁଖଆୟତିସୁଖୱିପାକକିରିୟନିରାମିସଅକାପୁରିସସେୱିତଭାୱେହି ଏୱ ସେସା ପାଠଇଯଂ ଏତସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ସନ୍ତପଣୀତତାଦିୱିସେସା ୱୁତ୍ତା, ତେପି ଇଧ ସଙ୍ଗହିତାତି ତେସଂ ପଦାନଂ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅଙ୍ଗସନ୍ତତାୟା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅଙ୍ଗସନ୍ତତାୟାତି ଫଲଝାନଙ୍ଗାନଂ ଉପସନ୍ତତାୟ। କିଲେସଦରଥସନ୍ତତାୟାତି କିଲେସଦରଥପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୟା। ପଣୀତୋତି ଉଠଆରୋ। ଏକୋଦିଭାୱେନାତି ମଗ୍ଗସମାଧିସଙ୍ଖାତେନ ଏକୋଦିଭାୱେନ। ଏକୋଦିଭାୱନ୍ତି ସମାଧାନଂ। ଲୋକିୟସମାଧିସ୍ସ ପଚ୍ଚନୀକନୀୱରଣପଠମଜ୍ଝାନନିକନ୍ତିଆଦୀନି ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବାନି, ଅଞ୍ଞେ ଚ କିଲେସା ୱାରେତବ୍ବା। ଇମସ୍ସ ପନ ଅରହତ୍ତସମାଧିସ୍ସ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧକିଲେସତ୍ତା ନ ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବଂ, ୱାରେତବ୍ବଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୀତି ସୋ ମଗ୍ଗାନନ୍ତରଂ ସମାପତ୍ତିକ୍ଖଣେୱ ଅପ୍ପୟୋଗେନେୱ ଅଧିଗତତ୍ତା, ଠିତତ୍ତା ଚ ଅପରିହାନିୱସେନ ୱା ଅଧିଗତତ୍ତା ନସସଙ୍ଖାରନିଗ୍ଗୟ୍ହୱାରିତଗତୋ।

‘‘ସତିୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତୋ’’ତି ଏତେନ ଅପ୍ପୱତ୍ତମାନାୟପି ସତିୟା ସତିବହୁଲତାୟ ସତୋ ଏୱ ନାମାତି ଦସ୍ସେତି। ‘‘ୟଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲୱସେନା’’ତି ଏତେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନସତିୟା ସତୋତି ଦସ୍ସେତି।

ୱଦ୍ଧମାନେନାତି ‘‘ପୀତିଫରଣା’’ତିଆଦିନା ଅନନ୍ତରଂ ୱଦ୍ଧମାନେନ। ‘‘ପୀତିଫରଣତା’’ତି ପନ ପାଠଇ ଆଗତା। ତଂ ‘‘ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ସମ୍ମାସମାଧୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୫) ସମାଧିଅଙ୍ଗଭାୱେନ ପଞ୍ଞା ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତତୋ ଏୱ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ପୀତିଫରଣତା’’ତିଆଦୀନଞ୍ଚ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନା କତା। ତତ୍ଥ ‘‘ସୋ ଇମମେୱ କାୟଂ ୱିୱେକଜେନ ପୀତିସୁଖେନ ଅଭିସନ୍ଦେତୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୨୨୬) ନୟେନ ପୀତିୟା, ସୁଖସ୍ସ ଚ ଫରଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେୱ।

ସମାଧିୱସେନ ସମଥୋ ଉଦ୍ଧଟୋତି ସଭାୱୱସେନ ସମଥୋ ଉଦ୍ଧଟୋ, ନ ଉପକାରକଧମ୍ମୱସେନାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

୫୫। ରାଗପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ସମାଧିସ୍ସ ‘‘ଅଧିଚିତ୍ତସିକ୍ଖାୟ ସିକ୍ଖନ୍ତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱୁତ୍ତନୟାନୁସାରେନାତି ‘‘ସୁଖପଣିଧିଆଦିସମୁଗ୍ଘାଟନେନ ଅପ୍ପଣିହିତୋ’’ତିଆଦିନା। ଏତ୍ଥ ଚ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଖଣଭଙ୍ଗୁରତଂ ସମ୍ମଦେୱ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ନ ରାଗୋ ପତିଟ୍ଠଂ ଲଭତୀତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା ରାଗଚରିତସ୍ସ ସପ୍ପାୟା ୱୁତ୍ତା, ତଥା ସଙ୍ଖାରାନଂ ସଭାୱଦୁକ୍ଖତଂ ସମ୍ମଦେୱ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ପକତିୟାପି ଦୁକ୍ଖିତେସୁ ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପାଦନଂ ୱଣେ ଖାରୋଦକସେକସଦିସନ୍ତି ନ ଦୋସୋ ପତିଟ୍ଠଂ ଲଭତୀତି ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନା ଦୋସଚରିତସ୍ସ ସପ୍ପାୟା ୱୁତ୍ତା, ତଥା ସଙ୍ଖାରେସୁ ସମ୍ମଦେୱ ଘନୱିନିବ୍ଭୋଗେ କତେ ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତାୟ ଉପଟ୍ଠହମାନାୟ ନ ମୋହୋ ପତିଟ୍ଠଂ ଲଭତୀତି ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ମୋହଚରିତସ୍ସ ସପ୍ପାୟା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ରାଗପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ସମାଧିସ୍ସ ‘‘ଅଧିଚିତ୍ତସିକ୍ଖାୟ ସିକ୍ଖନ୍ତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏସ ନୟୋ ଇତରେସୁ। ସେସମେତ୍ଥ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟଂ।

ଖନ୍ତିବହୁଲୋ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଅରତିଂ ଅନଭିରତିଂ ଅଭିଭୁୟ୍ୟ ୱିହରନ୍ତୋ ସୁଖେନ ସମାଧିଂ ଅଧିଗଚ୍ଛତୀତି ଖନ୍ତିପ୍ପଧାନତାପି ସମଥପକ୍ଖଭଜନସ୍ସ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତା। ଉଟ୍ଠାନଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ସମ୍ପନ୍ନକାୟିକୱୀରିୟଂ। ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୱାୟାମାନଂ ଯୋ କାୟିକାଦିୱିକପ୍ପୋ ୱୁତ୍ତୋ ପାଠଇଯଂ, ସୋ ନେସଂ କାୟିକସ୍ସ

ପୟୋଗସ୍ସ ସମୁଟ୍ଠାନୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

‘‘ଖିପ୍ପାଧିଗମୋ’’ତି ଇମିନା ମଗ୍ଗାସେୱନଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ୱିପସ୍ସନାୟ ୱିମୁତ୍ତାଧିଗମୋ’’ତି ଇମିନା ୱିପସ୍ସନାନୁଭାୱେନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୁତ୍ତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିମୁତ୍ତି ୱିୟ ସମଥାନୁଭାୱେନାତି ଦସ୍ସେତି। ଲୋକିୟେହୀତି ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ। ମହନ୍ତାନନ୍ତି ଉଳାରାନଂ, ପଣୀତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

୫୬।ତନ୍ତି ୱିଚୟହାରଂ। ୱିସଂୱାଦନହେତୂନଂ ଲୋଭାଦୀନଂ ପାପଧମ୍ମାନଂ। ସୋଧେନ୍ତୋତି ୟଥା ସରଣାଦିୱିସୟା ଅଞ୍ଞାଣାଦିସଂକିଲେସା ନ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଏୱଂ ସୋଧେନ୍ତୋ। ପରିପୂରେନ୍ତୋତି ୟଥା ସୀଲଂ ଅଖଣ୍ଡାଦିଭାୱେନ ପରିପୁଣ୍ଣଂ ହୋତି ଅନୂନଂ, ଏୱଂ ପରିପୂରେନ୍ତୋ।

‘‘ତଥାପଟିପଜ୍ଜନ୍ତୋ’’ତି ଇମିନା ସତ୍ଥୁ ମହାପତିକାରଭାୱୋ ପରିପୁଣ୍ଣୋ ଦସ୍ସିତୋତି ପଠମୱାଦେ ‘‘ଦସ୍ସନାଭୂମିଞ୍ଚ ଭାୱନାଭୂମିଞ୍ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ୟସ୍ସ ଅତ୍ଥାୟାତି ୟସ୍ସ ୟସ୍ସ ପହାନତ୍ଥାୟ। ତଥା ପଟିପନ୍ନସ୍ସାତି ୟଥା ଅସୁଭଜ୍ଝାନାଦିଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଅନାଗାମିମଗ୍ଗାଦିଅଧିଗମୋ ହୋତି, ତଥା ପଟିପନ୍ନସ୍ସ।

ୱଧିତନ୍ତି ଘାତିତଂ।

‘‘ମନୁସ୍ସଭୂତୋ’’ତି ଇଦଂ ପୁବ୍ବାପରାପେକ୍ଖଂ କତ୍ୱା ‘‘ପିତା ମନୁସ୍ସଭୂତୋ ଖୀଣାସୱୋ’’ତି ଚ ତଥା ‘‘ମାତା ମନୁସ୍ସଭୂତା’’ତି ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ଭେଦାନୁରୂପସ୍ସ ସାୱନଂ ଅନୁସ୍ସାୱନଂ, ଭେଦାନୁରୂପେନ ୱା ୱଚନେନ ୱିଞ୍ଞାପନଂ।

୫୭।ମନୁସ୍ସତ୍ତନ୍ତି ମନୁସ୍ସଜାତିତା। ଲିଙ୍ଗସମ୍ପତ୍ତୀତି ପୁରିସଭାୱୋ। ହେତୂତି ମନୋୱଚୀପଣିଧାନସିଦ୍ଧିୟା ସଦ୍ଧିଂ ପୁବ୍ବହେତୁସମ୍ପଦା। ସତ୍ଥାରଦସ୍ସନନ୍ତି ସତ୍ଥୁ ସମ୍ମୁଖୀଭାୱୋ। ଗୁଣସମ୍ପତ୍ତୀତି ଅଭିଞ୍ଞାସମାପତ୍ତିଲାଭୋ। ଅଧିକାରୋତି ଅତ୍ତନୋ ସରୀରନିରପେକ୍ଖଂ ସତ୍ଥୁ ଉପକାରକରଣଂ। ଛନ୍ଦତାତି ବୁଦ୍ଧଭାୱାୟ ଦଳ୍ହଚ୍ଛନ୍ଦତା ଅନିୱତ୍ତିଧମ୍ମତା।

ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ପନ ଅତ୍ଥୀତି ‘‘ନ ମେ ଆଚରିୟୋ ଅତ୍ଥି, ସଦିସୋ ମେ ନ ୱିଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୨୮୫; ୨।୩୪୧; କଥା। ୪୦୫; ମହାୱ। ୧୧; ମି। ପ। ୪।୫।୧୧) ଇମିସ୍ସା ଲୋକଧାତୁୟା ଠତ୍ୱା ୱଦନ୍ତେନ ଭଗୱତା ‘‘କିଂ ପନାୱୁସୋ ସାରିପୁତ୍ତ, ଅତ୍ଥେତରହି ଅଞ୍ଞୋ ସମଣୋ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ୱା ଭଗୱତୋ ସମସମୋ ସମ୍ବୋଧିୟନ୍ତି ଏୱଂ ପୁଟ୍ଠୋ ଅହଂ, ଭନ୍ତେ, ‘ନୋ’ତି ୱଦେୟ୍ୟ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୧୬୧) ୱତ୍ୱା ତସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଟ୍ଠାନମେତଂ ଅନୱକାସୋ, ୟଂ ଏକିସ୍ସା ଲୋକଧାତୁୟା ଦ୍ୱେ ଅରହନ୍ତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୧୬୧; ଅ। ନି। ୧।୨୭୭) ଇମଂ ସୁତ୍ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ଧମ୍ମସେନାପତିନାୱ ବୁଦ୍ଧଖେତ୍ତଭୂତଂ ଇମଂ ଲୋକଧାତୁଂ ଠପେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅନୁପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଖେତ୍ତପରିଗ୍ଗହୋ କତୋ ନାମ ହୋତି ‘‘ଇଦଂ ବୁଦ୍ଧଖେତ୍ତଂ ନାମା’’ତି।

ଏୱଂ ଠାନାଟ୍ଠାନଭାୱଂ ଗତାତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ଠାନଭୂତା, ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱା ଅଞ୍ଞେପି ୟଥାରହଂ ଠାନାଟ୍ଠାନଭାୱେନ ପୱତ୍ତା। ସତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ଉପାଦାନଭୂତାତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଦ୍ଧେ ଖନ୍ଧେ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି।

୫୮।ଫଲସ୍ସପଚ୍ଚକ୍ଖକାରିତାତି ‘‘ଇମସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଇଦଂ ଫଲ’’ନ୍ତି ତଂତଂକମ୍ମଫଲାୱବୋଧୋ। ଅପ୍ପଦାନାଭାୱୋତି ପଚ୍ଚୟସମୱାୟେ କମ୍ମସ୍ସ ଏକନ୍ତତୋ ଫଲୁପ୍ପାଦନଂ। ତେନାହ ‘‘କତୂପଚିତାନ’’ନ୍ତି।

୫୯।ଅଜ୍ଝୋସିତୱତ୍ଥୁନାତି ତଣ୍ହାଭିନିୱେସୱସେନ ଅଭିନିୱିଟ୍ଠୱତ୍ଥୁନା। ରୂପଭୱଅରୂପଭୱାଦିନାତି ଭୱତଣ୍ହା ୱିୟ ସୟଂ ଦସ୍ସେତି।

ଖନ୍ଧତ୍ତୟୱସେନାତି ସୀଲାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତୟୱସେନ। ପଟିପଦାୱିଭାଗେନାତି ‘‘ସବ୍ବତ୍ଥଗାମିନୀ’’ତି ଆଦିପଟିପଦାୟ ଭେଦେନ।

ତତ୍ଥତତ୍ଥଗାମିନୀତି ନିରୟାଦିନିବ୍ବାନନ୍ତି ଦ୍ୱୀସୁ ଗନ୍ତବ୍ବଟ୍ଠାନେସୁ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ଗମନସୀଲା। ସବ୍ବତ୍ଥଗାମିନୀତି ୟଥାୱୁତ୍ତେସୁ ସବ୍ବଟ୍ଠାନେସୁ ଚ ଗମନସୀଲା।

ସଞ୍ଜୀୱୋ କାଳସୁତ୍ତଂ ସଙ୍ଘାତୋ ରୋରୁୱୋ ମହାରୋରୁୱୋ ତାପନୋ ମହାତାପନୋ ଅୱୀଚୀତି ଏତେ ଅଟ୍ଠ ମହାନିରୟା। ଏକେକସ୍ସ ଚତ୍ତାରି

ଚତ୍ତାରି ଦ୍ୱାରାନି, ଏକେକସ୍ମିଂ ଦ୍ୱାରେ ଚତ୍ତାରୋ ଚତ୍ତାରୋ ଗୂଥନିରଯାଦଯୋତି ଏୱଂ ସୋଳଅସ ଉସ୍ସଦନିରଯେ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି।

ସକ୍କସୁଯାମାଦିକୋ ଜେଟ୍ଠକଦେୱରାଜା। ପଜାପତିୱରୁଣଈସାନାଦଯୋ ୱିଯ ଦୁତିଯାଦିଟ୍ଠାନନ୍ତରକାରକୋ ପରିଚାରକୋ।

କିଲେସକାମପକ୍ଖେତି ''ସଙ୍କପ୍ପୋ କାମୋ, ରାଗୋ କାମୋ, ସଙ୍କପ୍ପରାଗୋ କାମୋ''ତି (ମହାନି। ୧) ଏଵଂ ୱୁତ୍ତସଙ୍କପ୍ପୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସୋପି ହି ୱିବାଧତି, ଉପତାପେତି ଚାତି କିଲେସତ୍ତସମ୍ଭୱତୋ କିଲେସକାମୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନ କିଲେସୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ। କାମପଟିସଂଯୁତ୍ତୋତି କାମରାଗସଙ୍ଖାତେନ କାମେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ, କାମପଟିବଦ୍ଧୋ ୱା। ଅଞ୍ଞେସୁ ଚ କାମପଟିସଂଯୁତ୍ତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ୱିତକ୍କେ ଏୱ କାମସଦ୍ଦୋ ଧାତୁସଦ୍ଦୋ ନିରୁଳ୍ହୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ ୱିତକ୍କସ୍ସ କାମସଙ୍କପ୍ପୱୁତ୍ତିଯା ସାତିସଯତ୍ତା। ଏସ ନଯୋ ବ୍ଯାପାଦଧାତୁଆଦୀସୁ। ପରସ୍ସ, ଅତ୍ତନୋ ଚ ଦୁକ୍ଖାପନଂ ୱିହିଂସା। ତଂ ତୁ ମିଚ୍ଛାହି ୱିହିଂସା।

ବୀଜାଦିଧାତୁନାନତ୍ତୱସେନ ଖନ୍ଧାଦିନାନତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଖନ୍ଧୋତି ଦ୍ୱିଧାଭୂତଗ୍ଗୋ।

୬୦।ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁତି ଅଜ୍ଝାସଯସଭାୱୋ। ଯଥା ଗୂଥାଦୀନଂ ସଭାୱୋ ଏସୋ ଯଂ ଗୂଥାଦୀହେୱ ସଂସନ୍ଦତି, ଏୱଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯସ୍ସେୱେସ ସଭାୱୋ, ଯଂ ଦୁସ୍ସୀଲାଦଯୋ ଦୁସ୍ସୀଲାଦିକେହେୱ ସଂସନ୍ଦନ୍ତି।

ସଦ୍ଧାମୂଲକତ୍ତା କୁସଲକିରିଯାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''ଯଂ ସଦ୍ଧାୱସେନା''ତିଆଦି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ସଦ୍ଧା ବୀଜ''ନ୍ତି (ସୁ। ନି। ୭୭)। ଯଂ ଲୋଭୱସେନ, ସଦ୍ଧାୱସେନ ଚ ଦୋସୱସେନ, ସଦ୍ଧାୱସେନ ଚ ମୋହୱସେନ , ସଦ୍ଧାୱସେନ ଚାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ୱୀରିଯୱସେନାତି ସମ୍ମପ୍ପଧାନୱୀରିଯୱସେନ। ପଞ୍ଞାୱସେନାତି ମଗ୍ଗସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୱସେନ।

ଅକୁସଲସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ କତୋକାସତାଯ ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ''ୱିପାକାୱରଣେନ ନିୱୁତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ପନ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ କମ୍ମାୱରଣାଦୀହିପି ନିୱୁତତାଯ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ତଥା ହି ଯଥା ଦେୱଦତ୍ତଂ କୋକାଲିକଂ ସୁନକ୍ଖତ୍ତଂ ଲିଚ୍ଛୱିପୁତ୍ତନ୍ତି ଉଦାହଟଂ, ଯଦିପି ଭଗୱା ପଟିୱେଧସ୍ସ ଅଟ୍ଠାନତଂ ଦିସ୍ୱା ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଦେସନଂ ନ ଦେସେତି, ୱାସନାଭାଗିଯଂ ପନ ତଥାରୂପସ୍ସ ଦେସେତି ଏୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଅଜାତସତ୍ତୁଆଦୀନନ୍ତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସଚ୍ଚକାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତସ୍ସାପି ଭଗୱା ଅନାଗତେ ୱାସନତ୍ଥାଯ ଧମ୍ମଂ ଦେସେସି। ସୋ ହି ''ଅନାଗତେ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପେ ସାସନଂ ପତିଟ୍ଠହିସ୍ସତୀ''ତି ତତ୍ଥାଯଂ କୁଲଘରେ ନିବ୍ବତ୍ତୋ ପବ୍ବଜିତ୍ୱା କାଳଅବୁଦ୍ଧରକ୍ଖିତତ୍ଥେରୋ ନାମ ପଭିନ୍ନପଟିସମ୍ଭିଦୋ ମହାଖୀଣାସୱୋ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଇଦଂ ଦିସ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେସି, ସୋ ଚ ତଥା ଅହୋସୀତି।

ଅସମ୍ଭିଣ୍ଣେତି ଏକନ୍ତତୋ ୱିପାକଦାନସମତ୍ଥତାୱସେନ ପାରିପୂରିଂ ଅନୁପଗତେ। ଦିଟ୍ଠୁପନିସ୍ସଯଦିଟ୍ଠିସହଗତସ୍ସ କମ୍ମଂ ସନ୍ଧାଯ ''କମ୍ମେ ଅସମ୍ଭିଣ୍ଣେ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ''କିଲେସନ୍ତରାଯ ମିସ୍ସକଂ କମ୍ମନ୍ତରାଯଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା''ତି।

୬୧। ଦିଟ୍ଠି ପନେତ୍ଥ ପଧାନଭାୱେନ ପାଠଇଯଂ ଗହିତା ସୀଲବ୍ବତପରାମାସସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ଯଥା ପୁଣ୍ଣଞ୍ଚ ଗୋୱତିକଂ, ଅଚେଲଞ୍ଚ କୁକ୍କୁରୱତିକ''ନ୍ତି। ଅସମ୍ଭିଣ୍ଣତ୍ତା ଏୱ ହି ତସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକମ୍ମସମାଦାନସ୍ସ ତେସଂ ଭଗୱା ''ଚତ୍ତାରିମାନି, ପୁଣ୍ଣ, କମ୍ମାନୀ''ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୨।୮୧) ଧମ୍ମଂ ଦେସେସି। ତାଯ ଚ ଦେସନାଯ ତେ ତଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜିତ୍ୱା ସମ୍ମତ୍ତେ ପତିଟ୍ଠହିଂସୁ।

୬୨। ପଗୁଣତାଯ ୱୋଦାନଂ ପଗୁଣୱୋଦାନଂ। ତଦେୱ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀହି ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଦୁତିଯଜ୍ଝାନାଦିଅଧିଗମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯତ୍ତା ୱୁଟ୍ଠାନଂ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ ''ୱୁଟ୍ଠାନଂ ପଗୁଣୱୋଦାନ''ନ୍ତି। ଭୱଙ୍ଗୱୁଟ୍ଠାନଂ ଭୱଙ୍ଗୁପ୍ପତ୍ତି। ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତେ ହି ଉପ୍ପନ୍ନେ ତଂସମଙ୍ଗିସମାପତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠିତୋ ନାମ ହୋତି। ସଞ୍ଞାୱେଦଯିତଅପଗମୋ ଏୱ ଅପଗମୱିମୋକ୍ଖୋ।

ଇଦଂ ୱୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ଇଦଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ କୋସଲ୍ଲଂ ୱୁଟ୍ଠାନହେତୁଭାୱତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଂ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ୱୋଦାନମ୍ପି ତମ୍ହା ତମ୍ହା ସମାଧିମ୍ହା ୱୁଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି (ୱିଭ। ୮୨୮)। ଇମାଯ ପନ ୱୁଟ୍ଠାନପାଠଇଯା ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ''ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଯା ୱୁଟ୍ଠାନଂ ପାଠଇମୁତ୍ତକୱୁଟ୍ଠାନଂ ନାମା''ତି ସମ୍ମୋହୱିନୋଦନିଯଂ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୮୨୮) ୱୁତ୍ତଂ। ଯେ ପନ ''ନିରୋଧତୋ ଫଲସମାପତ୍ତିଯା ୱୁଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ପାଠଇଯଂ ନତ୍ଥୀତି ୱଦେଯ୍ୟୁଂ, ତେ ''ନିରୋଧା ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ଫଲସମାପତ୍ତିଯା ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୧୭) ଇମାଯ ପାଠଇଯା ପଟିସେଧେତବ୍ବା।

୬୩।ଅଯଂ ଚସ୍ସ ଆସଯୋତି ଏଵଂ ଆସଯଜାନନାଦିନା ଯେହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ଯେହି ପରୋପରେହି ସତ୍ତା କଲ୍ୟାଣପାପାସଯାଦିକା ହୋନ୍ତି, ତେସଂ

ପଜାନନଂ ୱିଭାୱେତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଆସଯାନୁସଯଞ୍ଞାଣାନଂ ୱିସୁଂ ଅସାଧାରଣତା, ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତନାନାଧିମୁତ୍ତିକତାଞ୍ଞାଣାନଂ ୱିସୁଂ ବଲତା ଚ ସିଦ୍ଧା ହୋତି।

ଥାମଗତୋତି ଏତ୍ଥ ଥାମଗମନଂ ନାମ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅସାଧାରଣୋ କାମରାଗାଦୀନଂ ଏୱ ଆୱେଣିକୋ ସଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଯତୋ ''ଥାମଗତୋ ଅନୁସଯଂ ପଜହତୀ''ତି (ପଟି। ମ। ୩।୨୧) ୱୁତ୍ତଂ।

ଆୱଜ୍ଜନମତ୍ତେନେୱ ସରତି ଆକଙ୍ଖାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିକତ୍ତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ଆକଙ୍ଖପଟିବଦ୍ଧଂ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଞାଣଂ, ମନସିକାରପଟିବଦ୍ଧଂ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଞାଣ''ନ୍ତିଆଦି (ମହାନି। ୧୫୬; ଚୂଳନି। ମୋଘରାଜମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮୫; ପଟି। ମ। ୩।୫)। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ୱିଯ ହି ସବ୍ବଂ ଭଗୱତୋ ଞାଣଂ ପରିକମ୍ମନିରପେକ୍ଖନ୍ତି।

୬୪।ଉପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତତାତି ଏତ୍ଥ ଚିତ୍ତାଦି ଏୱ ଉପକ୍କିଲେସା, ନିକନ୍ତିକସ୍ସ ୱା କମ୍ମସ୍ସ ପାରିବନ୍ଧକିଲେସା। କସିଣକମ୍ମପରିକମ୍ମଝାନନିକନ୍ତନକସିଣଭାୱୋ ଚୁଦ୍ଦସୱିଧେନ ଚିତ୍ତପରିଦମନଂ ଅଭିଞ୍ଞାଭିନୀହାରୋତି ସବ୍ବତ୍ଥାପି ୱୀରିଯବଲସ୍ସ ବହୂପକାରତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ୱୀରିଯଭାୱନାବଲନିବ୍ବତ୍ତ''ନ୍ତି। ଦିବ୍ବସଦିସତ୍ତାତି ଦିବ୍ବେ ଭୱନ୍ତି ଦିବ୍ବଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ପସାଦଚକ୍ଖୁ, ଦିବ୍ବଂ ୱିଯାତି ଦିବ୍ବଂ, ଅଗ୍ଗତଂ ଅଭିଞ୍ଞାଣଂ। ଦିବ୍ବୱିହାରୋ ଚତ୍ତାରି ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନି। ତେସଂ ୱସେନ ନିବ୍ବତ୍ତିତ୍ୱା ପଟିଲଦ୍ଧବ୍ବତ୍ତା ଦିବ୍ବଂ, ତେନ ଦିବ୍ବହେତୁକତ୍ତା ଦିବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଦିବ୍ବୱିହାରସନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତାତି ରୂପାୱଚରଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେନ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା, ତେନ ଦିବ୍ବନିସ୍ସିତଂ ଦିବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଦିୱୁସଦ୍ଦଂ ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା କୀଳଆଦୀସୁ ପଠନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ତଂ ସବ୍ବଂ ସଦ୍ଦସତ୍ଥାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବ''ନ୍ତି। ପୁରିମା ହି ତଯୋ ଅତ୍ଥା କୀଳଅତ୍ଥସ୍ସ ୱସେନ, ଇତରେ ଜୁତିଗତିଅତ୍ଥୱସେନେୱ ଦସ୍ସିତାତି।

ମନୁସ୍ସୂପଚାରନ୍ତି ମନୁସ୍ସଗୋଚରଂ। ଦଟ୍ଠୁଂ ନ ସକ୍କା ଇତ୍ତରଖଣତ୍ତା ଖଣପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ। ''ଆସନ୍ନଚୁତିକା''ତିଆଦିନା ସନ୍ତତିପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱସେନ ''ଚୱମାନେ ଉପପଜ୍ଜମାନେ''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ''ମୋହନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା''ତିଆଦିନା ସତ୍ତାନଂ ହୀନପଣୀତତାଦିଭାୱସ୍ସ ମୋହାଦିକମ୍ମନିଦାନହେତୁକତଂ, ନିସ୍ସନ୍ଦଫଲତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁସ୍ସ ପାଦକଂ ଏତେସନ୍ତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁପାଦକାନି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ସହେୱ ଇଜ୍ଝନ୍ତୀ''ତି। ତାନି ହିସ୍ସ ପରିଭଣ୍ଡଞାଣାନି।

ସମାଦୀଯନ୍ତୀତି ସମାଦାନାନି, କମ୍ମାନି ସମାଦାନାନି ଏତେସନ୍ତି କମ୍ମସମାଦାନା। ସମାଦାତବ୍ବନାନାୱିଧକମ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ ପୁରିମେ ଅତ୍ଥେ, ଦୁତିଯେ ପନ କମ୍ମାନି ସମାଦାପେନ୍ତୀତି କମ୍ମସମାଦାନା, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯୋ କମ୍ମସମାଦାନା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକମ୍ମସମାଦାନା, ହେତୁଅତ୍ଥେ ଚେତଂ କରଣୱଚନଂ।

ତଂ ୱାଚନ୍ତି ତଂ ଅରିଯାନଂ ଉପୱଦନୱାଚଂ। ତଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ସମୁଟ୍ଠାପକଚିତ୍ତଂ। ତଂ ଦିଟ୍ଠିନ୍ତି ଯେନ ମିଚ୍ଛାଗାହେନ ଅରିଯେ ଅନୁଦ୍ଧଂସେତି, ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସଂ। ଅଯମ୍ପେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ – ଯଥା ନାମ ହେତୁସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ୱିସୁଦ୍ଧଂ ସୀଲଂ, ସମାଧିଞ୍ଚ ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ଠିତସ୍ସ ଦନ୍ଧୋ ସତୁପ୍ପାଦୋ ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞାଯ ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ଅଞ୍ଞା, ସତି ୱା ଉପାଦିସେସେ ଅନାଗାମିତା। ଏୱମେୱଂ ଯୋ ଅରିଯୂପୱାଦୀ ଯଥାୱୁତ୍ତଚିତ୍ତଦିଟ୍ଠୀହି ଅପକ୍କମିତ୍ୱା ଅପ୍ପଟିରୂପଂ ସଭାୱଂ ''ମଯା, ଭନ୍ତେ, ତୁମ୍ହାକଂ ଉପରି ୱୁତ୍ତ'ନ୍ତି ଅଚ୍ଚଯଦେସନାଯ ତେ ନ ଖମାପେତି, ସୋ କାଯସ୍ସ ଭେଦା ନିରଯେ ଏୱାତି। ତେସୁ ପସନ୍ନଚିତ୍ତସ୍ସ ଖମାପନଞ୍ଚେତ୍ଥ ତେସଂ ୱାଚାଦୀନଂ ପହାନଂ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋୱ। ଇତୋ ସାୱଜ୍ଜତରଂ ନାମ ଅଞ୍ଞଂ ନତ୍ଥି ସଗ୍ଗାନନ୍ତରାୟିଧାନତୋ, ସବ୍ବହିତସୁଖପରିଧଂସନତୋ ଚ।

କାଯସ୍ସଭେଦାତି ଇଧ କାଯସଦ୍ଦୋ ଅତ୍ତଭାୱପରିଯାଯୋତି ଆହ ''ଉପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧପରିଚ୍ଚାଗା''ତି। ତଦନନ୍ତରନ୍ତି ତସ୍ସ ମରଣସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଖନ୍ଧପରିଚ୍ଚାଗସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ। ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧତ୍ଥୋ ପରସଦ୍ଦୋ, ଅନୋରିମଭୂତୱଚ୍ଚୁୱିସଯୋ ୱା ସିଯା, ଅୱଧିୱିସେସନମତ୍ତଂ ୱା। ତେସୁ ପୁରିମଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧଗ୍ଗହଣେ''ତି, ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ପନ ୱସେନ ''ଚୁତିତୋ ଉଦ୍ଧ''ନ୍ତି।

ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନାତି ''ସୁଟ୍ଠୁ ଚରିତଂ, ସୋଭନଂ ୱା ଚରିତ''ନ୍ତିଆଦିନା। ହନନନ୍ତି ଘାତନଂ।

କାରଣାକାରଣନ୍ତି ଠାନାଟ୍ଠାନଂ। ଚେତନାଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ନିରଯାଦିନିବ୍ବାନଗାମିପଟିପଦାଭୂତେ କମ୍ମନ୍ତି ଗହେତ୍ୱା ଆହ ''କମ୍ମପରିଚ୍ଛେଦମେୱା''ତି। କମ୍ମୱିପାକନ୍ତରଂ କମ୍ମୱିପାକୱିସେସୋ କମ୍ମୱିପାକସ୍ସ ୱିଭାଗୋ। ଅପ୍ପେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି ଅଟ୍ଠମନୱମବଲାନି ୱିଯ, ତଂସଦିସଂ ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣଂ ୱିଯ ୱିକୁବ୍ବିତୁଂ, ଏତେନସ୍ସ ବଲସଦିସତଞ୍ଚ ନିୱାରେତି। ଝାନାଦିଞ୍ଞାଣଂ ୱିଯ ୱା ଅପ୍ପେତୁଂ , ୱିକୁବ୍ବିତୁଞ୍ଚ। ଯଦିପି ହି ଝାନାଦିପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଞ୍ଞାଣଂ ଇଧ ଛଟ୍ଠଂ ବଲନ୍ତି ତସ୍ସ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରତା ୱୁତ୍ତା, ତଥାପି ଝାନାଦୀହି ୱିନା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ନତ୍ଥୀତି ଝାନାଦିସହଗତଂ ଞାଣଂ

ତଦନ୍ତୋଗଧଂ କତ୍ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ସଙ୍କଞ୍ଜ୍ଝୁତଞ୍ଜ୍ଞାଣଂ ଝାନାଦିକିଞ୍ଚଂ ୱିଯ ନ ସଙ୍କଂ ବଲକିଞ୍ଚଂ କାତୁଂ ସକ୍କୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଝାନଂ ହୁତ୍ୱା ଅପ୍ପେତୁଂ, ଇଦ୍ଧି ହୁତ୍ୱା ୱିକୁବ୍ବିତୁଞ୍ଚ ନ ସକ୍କୋତୀ''ତି (ୱିଭ। ମୂଲଟୀ। ୮୩୧) ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ କସ୍ସଚି ବଲସ୍ସ ଝାନୈଦ୍ଧିଭାୱୋତି ଦଟ୍ଠଙ୍ଗଂ।

ୱିଚଯହାରସମ୍ପାତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଯୁତ୍ତିହାରସମ୍ପାତୱଣ୍ଣନା

୬୫। ପଟିପକ୍ଖପଟିବାଠହା କୁସଲା ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁମେୱ ନ ସକ୍କୋନ୍ତି, ଉପ୍ପନ୍ନାପି ସମ୍ମଦେୱ ଅତ୍ତନୋ କିଚ୍ଚଂ କାତୁଂ ଅସମତ୍ଥତାଯ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସଦିସାତି ପଟିପକ୍ଖନିୱାରଣେନ କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ କିଚ୍ଚକରଣଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ମନଚ୍ଛଟ୍ଠାନି…ପେ… ଭୱିସ୍ସତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିହରନ୍ତସ୍ସାତି ୱିହରଣହେତୁ। ୱିହରନ୍ତୋତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ, ତେନ ରକ୍ଖିତଚିତ୍ତତା ୱୁତ୍ତନଯେନ ଏକନ୍ତତୋ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପଗୋଚରତାଯ ଚ ସଂୱତ୍ତତୀତି ଦସ୍ସେତି। ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପାନଂ ଅୱସରଂ ଅଦତ୍ୱା ୱିସୋଧିତନେକ୍ଖମ୍ମାଦିୱିତକ୍କତାଯ। ଅୱିପରୀତମେୱାତି କାଯାଦିଅସୁଭାଦିତୋ ଆଦାନଂ। ୱିନିପାତଭଯନ୍ତି ଦୁଗ୍ଗତିଭଯଂ। ସଙ୍କୋପି ଚାଯମତ୍ଥୋତି ''ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପଗୋଚରୋ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଭୱିସ୍ସତୀ''ତିଆଦୀସୁ ଅତ୍ଥୋ ଯୁତ୍ତିଯା ଯୁତ୍ତୋ ଏୱ ଅନରୂପକାରଣଭାୱତୋ।

ଯୁତ୍ତିହାରସମ୍ପାତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ପଦଟ୍ଠାନହାରସମ୍ପାତାଦିୱଣ୍ଣନା

୬୬। ଯସ୍ମା ୱା ସଂକିଲେସତୋ ରକ୍ଖିତଚିତ୍ତସ୍ସ ତୀଣି ସୁଚରିତାନି ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତସ୍ମା ରକ୍ଖିତଚିତ୍ତସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ଯାଯଂ ରକ୍ଖିତଚିତ୍ତତା, ସା କାଯସୁଚରିତାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ସୁଚରିତାନଂ ପଦଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅତ୍ତାଧୀନନ୍ତି ଅତ୍ତପରାଧୀନଂ।

ତତୋ ଏୱାତି କାରଣଗ୍ଗହଣେନ ଫଲସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା ଏୱ।

୬୮।ତଦ୍ଧୈତିସଦ୍ଦୋତି ''ପରିପାଲୀଯତୀ''ତି ଇତିସଦ୍ଦୋ।

୭୩-୪। ପାଠଇଯଂ ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଗହିତାନୀତି ଏତ୍ଥ ସଦ୍ଧାୱୀରିଯସତିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ପାତିମୋକ୍ଖାଦି ତିୱିଧଂ ସୀଲଂ ଗହିତଂ ସୋଧେତବ୍ବତ୍ତା। ତେସନ୍ତି ତେହି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ ସଙ୍ଗହିତୋ। ସମାଧିପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ସମାଧିପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧା ଗହିତାତି ପାକଟୋଯମତ୍ଥୋ, ତଥା ସେସମ୍ପୀତି ଆହ ''ଇତୋ ପରେସୁ…ପେ… ୱୁତ୍ତନଯମେୱା''ତି।

୭୬।ହେତୁହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସଙ୍ଖାତସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ହେତୁପଚ୍ଚଯୱିଭାଗୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋଯେୱ।

ପଦଟ୍ଠାନହାରସମ୍ପାତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମିସ୍ସକହାରସମ୍ପାତୱଣ୍ଣନା

ଇଦାନି ଯସ୍ମା ସୁତ୍ତେସୁ ହାରାନଂ ଯୋଜନାନଯଦସ୍ସନତ୍ତା ହାରସମ୍ପାତଦେସନା ହାରୱିଭଙ୍ଗଦେସନା ୱିଯ ନ ହାରସରୂପମତ୍ତଦସ୍ସନତ୍ତା, ତସ୍ମା ପେଟକୋପଦେସେ ଆଗତନଯାନୁସାରେନ ଅପରେହି ୱିପରିଯାଯେହି ହାରସମ୍ପାତଯୋଜନାୱିଧିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅପିଚା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜାୱିଜ୍ଜାଯ କୁସଲାକୁସଲଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଅଲୋଭାଦୋସଲୋଭଦୋସାପି ପରମ୍ପରଭାୱେନ ପଚ୍ଚଯନ୍ତି ନିଦାନଭାୱତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଛ ଧମ୍ମା… ପେ… ମୂଲାନୀ''ତି ଆହ। ଯଥା ଚ ନିଦାନଭାୱେନ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତା, ଏୱଂ ଅତ୍ତନୋ ୱସେୱତ୍ତନେନାପି ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତା ଲବ୍ଭତେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ସାଧିପତିକାନଂ ଅଧିପତି, ସବ୍ବଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନୀ''ତି। ଅଲୋଭସ୍ସାତି ଅଲୋଭଯୁତ୍ତସ୍ସ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ। ନେକ୍ଖମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦେନାତି କୁସଲଚ୍ଛନ୍ଦେନ। ନେକ୍ଖମ୍ମସଦ୍ଦୋ ପବ୍ବଜ୍ଜାଦୀସୁ ନିରୁଠହୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି –

''ପବ୍ବଜ୍ଜା ପଠମଂ ଝାନଂ, ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ୱିପସ୍ସନା;

ସଙ୍ଖେପି କୁସଲା ଧମ୍ମା, ‘ନେକ୍ଖମ୍ମ’ନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚରେ’’ତି। (ଇତିୱୁ। ଅଟ୍ଠ। ୧୦୯; ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୨।୩୫୯; ଅ। ନି। ଟୀ। ୨।୨।୬୬) –

ତେସୁ ଇଧ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଅଧିପ୍ପେତା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କୁସଲଚ୍ଛନ୍ଦେନା’’ତି। ନେକ୍ଖମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦେନ ଉପନିସ୍ସୟଭୂତେନ, ନ ଅଧିପତିଭୂତେନ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଅଲୋଭପ୍ପଧାନୋ ଚେ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ହୋତି, ନେକ୍ଖମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦେନ ଉପନିସ୍ସୟଭୂତେନ ମନୋ ତସ୍ସ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ ହୋତି। ସେସପଦଦ୍ୱୟେପି ଏସେୱ ନୟୋ।

ଯଦଗ୍ଗେନ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ମନୋ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ, ତଦଗ୍ଗେନ ତେସଂ ଜେଟ୍ଠଂ, ପଧାନଞ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ମନୋସେଟ୍ଠାତି ମନୋ ତେସଂ ଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତିଆଦି। ମନୋମୟତା ମନେନ କତାଦିଭାୱୋ, ସୋ ଚ ମନସ୍ସ ତେସଂ ସହଜାତାଦିନା ପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ଏୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ମନୋମୟାତି...ପେ... ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି। ତେ ପନାତି ଏତ୍ଥ ପନ-ସଦ୍ଦୋ ୱିସେସତ୍ଥଦୀପକୋ, ତେନେତଂ ଦସ୍ସେତି – ଯଦିପି ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଛନ୍ଦାଦୟୋପି ପଚ୍ଚୟା ଏୱ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିପଚ୍ଚୟେନ ପନ ସୱିସେସଂ ପଚ୍ଚୟଭୂତସ୍ସ ମନସ୍ସେୱ ୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ମନୋମୟା’’ତି। ତତ୍ଥ ଛନ୍ଦସମୁଦାନୀତାତି ଯଥାୱୁତ୍ତନେକ୍ଖମ୍ମାଦିଚ୍ଛନ୍ଦେନ ସମ୍ମା ଉଦ୍ଧମୁଦ୍ଧଂ ନୀତା, ତତୋ ସମୁଦାଗତାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତୋ ଏୱ ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କାଦିତୋ ସମୁପ୍ପନ୍ନତ୍ତା ଅନାୱିଲସଙ୍କପ୍ପସମୁଟ୍ଠାନା। ତଜ୍ଜାମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁସମ୍ଫସ୍ସେନ ସହାଧିଟ୍ଠାନତୋ ଫସ୍ସସମୋଧାନା। ‘‘ଫୁଟ୍ଠୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱେଦେତି, ଫୁଟ୍ଠୋ ସଞ୍ଜାନାତି, ଫୁଟ୍ଠୋ ଚେତେତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୯୩) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଦଂ ମନୋକମ୍ମନ୍ତି କାୟଙ୍ଗୱାଚଙ୍ଗଚୋପନଂ ଅକତ୍ୱା ସଦ୍ଧାସମନ୍ନାଗତେନ ପସନ୍ନେନ ମନସା ପୱତ୍ତଂ ଇଦଂ କୁସଲଂ ମନୋକମ୍ମଂ। ତଂ ପନ ଅନଭିଜ୍ଝାସହଗତଂ, ଅବ୍ୟାପାଦସହଗତଂ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସହଗତନ୍ତି ତିୱିଧଂ ହୋତି।

ଭାସତୀତି ଅୱିସଂୱାଦନାଦିନା ୱାଚଙ୍ଗଚୋପନାୱସେନ ପୱତ୍ତେନ୍ତିୟା ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିୟା ସାଧେତବ୍ବଂ ସାଧେତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ତେନ କାୟଦ୍ୱାରତୋ ପୱତ୍ତକୁସଲୱଚୀକମ୍ମମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତଂ ହୋତି। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିୱିପ୍ଫାରତୋ, ତଥା ସାଦିୟନତୋ ଚ ଭାସତୀ’’ତି। ସବ୍ବମ୍ପି ୱଚୀକମ୍ମଂ ସଙ୍ଗାଦିୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧଂ। କରୋତୀତି ଅତ୍ତନୋ, ପରେସଞ୍ଚ ହିତାହିତାନି କାରଣାକାରଣେହି କାୟଙ୍ଗଚୋପନାୱସେନ ପୱତ୍ତେନ୍ତିୟା କାୟୱିଞ୍ଞତ୍ତିୟା ସାଧେତବ୍ବଂ ସାଧେତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ତେନ ୱଚୀଦ୍ୱାରତୋ ପୱତ୍ତକୁସଲକାୟକମ୍ମମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତଂ ହୋତି। ତଥା ଚ ୱକ୍ଖତି ‘‘କାୟୱିଞ୍ଞତ୍ତିୱିପ୍ଫାରତୋ, ତଥା ସାଦିୟନତୋ ଚ କରୋତୀ’’ତି (ନେତ୍ତି। ଅଟ୍ଠ। ୭୬ ମିସ୍ସକହାରସମ୍ପାତୱଣ୍ଣନା)। କମ୍ମପଥୱସେନ ଗୟ୍ହମାନେ ପାଣାତିପାତାଦିୱସେନ ତଂ ତିୱିଧଂ ହୋତି। ତେନାହ ‘‘ଇତି ଦସକୁସଲକମ୍ମପଥାଦସ୍ସିତା’’ତି। ଦସପୁଞ୍ଞକିରିୟୱତ୍ଥୁୱସେନାପି ଗାଥାୟ ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତି। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ସୋ ପସନ୍ନଚିତ୍ତୋ’’ତିଆଦି। ଭାସତି ୱା କରୋତି ୱା କେୱଲଂ ମନସା ପୱତ୍ତତୀତି ଅନିୟମତ୍ଥୋ ୱା-ସଦ୍ଦୋ। ତଥା ଚେୱ ସଂୱଣ୍ଣିତଂ।

ଦସୱିଧସ୍ସ କୁସଲକମ୍ମସ୍ସାତି ଦସୱିଧସ୍ସ କୁସଲକମ୍ମପଥକମ୍ମସ୍ସ, ୱକ୍ଖମାନନୟେନ ୱା ଦସପୁଞ୍ଞକିରିୟୱତ୍ଥୁସଙ୍ଖାତସ୍ସ କୁସଲକମ୍ମସ୍ସ। ନନୁ ତତ୍ଥ ଦାନାଦିମୟଂ ତିୱିଧମେୱ ପୁଞ୍ଞକିରିୟୱତ୍ଥୁ ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ସଚ୍ଚଂ, ତଂ ପନ ଇତରେସଂ ତଦନ୍ତୋଗଧତ୍ତା।

‘‘ସୁଖମନ୍ୱେତୀ’’ତି ସଙ୍ଖେପେନ ୱୁତ୍ତଂ ସୁଖାନୁଗମଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇଧସ୍ସ ପୁରିସୋ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଏୱଂ ସନ୍ତନ୍ତି ଏୱଂ ଭୂତଂ, ଅପ୍ପହୀନାନୁସୟୋ ହୁତ୍ୱା ସୁଖୱେଦନୀୟଫସ୍ସସମ୍ଭୂତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ତତ୍ଥ ‘‘ଯଂ ମନୋ’’ତିଆଦିନା ଗାଥାତ୍ଥୱସେନ ଚତୁସଚ୍ଚଂ ନିଦ୍ଧାରେତି। ଆଦିତୋ ୱୱତ୍ଥାପିତେସୁ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଖନ୍ଧମୁଖେନ ସଚ୍ଚାନଂ କଥିତତ୍ତା ସତ୍ତାନଂ ଭିନ୍ନରୁଚିଭାୱତୋ ନାନାନୟେହି ୱିପସ୍ସନାଭୂମିକୋସଲ୍ଲତ୍ଥଂ, ପୁବ୍ବାପରସମ୍ବନ୍ଧଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏୱଂ...ପେ... ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବାନୀ’’ତି। ସଚ୍ଚମୁଖେନ ଅସ୍ସାଦାଦିକେ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଦେସନାହାରସମ୍ପାତଂ ଯୋଜେତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥ ସମୁଦୟେନା’’ତିଆଦିମାହ, ତଂ ୱୁତ୍ତନୟମେୱ। ଯଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ଅତ୍ଥତୋ ନ ୱିଭତ୍ତଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟତ୍ତା, ଉତ୍ତାନତ୍ଥତ୍ତା ଚାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ମନନଲକ୍ଖଣେତି ମନନଲକ୍ଖଣହେତୁ। ‘‘ମନନଲକ୍ଖଣେନା’’ତି ୱା ପାଠୋ। ଇହାଭାୱତୋ ବ୍ୟାପାରାଭାୱତୋ। ଯେନ ପସାଦେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ମନୋ ‘‘ପସନ୍ନୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ପସାଦସ୍ସ କିଚ୍ଚଂ ମନେ ଆରୋପେତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଅକାଲୁସିୟତୋ, ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଓକପ୍ପନତୋ ଚ ପସନ୍ନେନା’’ତି। ତଥା ସାଦିୟନତୋତି ୱାଚାୟ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଅୱତ୍ୱାୱ ଫସ୍ସସାଦିୟନତୋ ଅନୁଜାନତୋ। ଦୁତିୟେ ତଥା ସାଦିୟନତୋତି କାୟେନ କାତବ୍ବଂ ଯଥା କତଂ ହୋତି, ତଥା ୱାଚାୟ ସଂୱିଧାନତୋ। ତଥା ପସୁତତ୍ତାତି ଯଥା ସୁଖମନ୍ୱେତି, ତଥା ଉପଚିତତ୍ତା ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତୋତି ତତୋ କାରଣା, ମନସା ପସନ୍ନେନ, ଭାସନେନ, କରଣେନ ଚ ହେତୁନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅନଞ୍ଞତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ପନ ଅତ୍ଥେ। ତତୋତି ତତୋ ଏୱ। ଯୋ ହି ପସନ୍ନମନୋ ତେନ ଯଂ ଭାସନଂ, କରଣଞ୍ଚ, ତତୋ ଏୱ ନଂ ସୁଖମନ୍ୱେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସାତଭାୱତୋତି ସାତୱେଦନାଭାୱତୋ। ଇଟ୍ଠଭାୱତୋତି ମନାପଭାୱତୋ। କମ୍ମତୋ ୱିପାକୁପ୍ପତ୍ତିଫଲଦାନସମତ୍ଥଭାୱେନ କମ୍ମସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା ୱିପାକସ୍ସେୱ ଅନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତାତି ଆହ ‘‘କତୂ...ପେ... ଅନ୍ୱେତୀତି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି କାରଣାୟତ୍ତ ୱୁତ୍ତିତୋତି କତଭାୱହେତୁକତ୍ତା କମ୍ମସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅସଙ୍କନ୍ତିତୋତି ଯସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ କମ୍ମଂ ନିବ୍ବତ୍ତଂ, ତଦଞ୍ଞସନ୍ତାନା

ସଙ୍କମନତୋ।

ଆଧିପଚ୍ଚଯୋଗତୋତି ସହଜାତାଧିପତିୱସେନ ଆଧିପଚ୍ଚଯୁତ୍ତତ୍ତା। ସହଜାତଧମ୍ମାନଞ୍ହି ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ମନସ୍ସ ୱସେନ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତା ଇଧାଧିପ୍ପେତା। ତତୋ ଏୱାତି ଆଧିପଚ୍ଚଯୋଗତୋ ଏୱ। ମନସ୍ସାତି ଉପଯୋଗତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ। ତେସଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କୁସଲଭାୱୋ ଯୁଜ୍ଜତି ପସାଦସ୍ସ ଯୋନିସୋମନସିକାରହେତୁକତ୍ତା । ନନୁ ୱିଭଜ୍ଜବ୍ଯାକରଣେସୁ ତେସଂ ସାୱକାନଂ ସଦ୍ଧା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ନାଯଂ ସଦ୍ଧା, ତଦାକାରା ପନ ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ତଥା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ''ନାଯଂ ପସାଦୋ''ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ଅଟ୍ଠ। ୭୬ ମିସ୍ସକହାରସମ୍ପାତୱଣ୍ଣନା)। ସୁଖଂ ଅନ୍ୱେତୀତି ଯୁଜ୍ଜତି କମ୍ମସ୍ସ ଫଲଦାନେ ସମତ୍ଥଭାୱତୋ। ଯଥା ହି କତଂ କମ୍ମଂ ଫଲଦାନସମତ୍ଥଂ ହୋତି, ତଥା କତଂ ଉପଚିତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

ମନୋପୱିଚାରା ଇଧ ନେକ୍ଖମ୍ମସିତା ସୋମନସ୍ସୂପୱିଚାରା, ଉପେକ୍ଖୂପୱିଚାରା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା କୁସଲାଧିକାରତ୍ତା। ତେ ପନ ଯସ୍ମା ଚିତ୍ତଂ ନିସ୍ସାଯେୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ନାନିସ୍ସାଯ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ମନୋ ମନୋପୱିଚାରାନଂ ପଦଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି। କୁସଲପକ୍ଖସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ କୁସଲୋ ତାୱ ଫସ୍ସୋ କୁସଲସ୍ସ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ସହଜାତାଦିନା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ''ଫୁଟ୍ଠୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱେଦେତି, ଫୁଟ୍ଠୋ ସଞ୍ଜାନାତି, ଫୁଟ୍ଠୋ ଚେତେତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୪।୯୩) ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ୱେଦନାଦୀନମ୍ପି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସଦ୍ଧାଦୀନମ୍ପି ପଚ୍ଚଯଭାୱେ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ସବ୍ବସ୍ସାତି ଚତୁଭୂମକସ୍ସ। କାମାୱଚରା ହି କୁସଲା ଧମ୍ମା ଯଥାରହଂ ଚତୁଭୂମକସ୍ସାପି କୁସଲସ୍ସ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ଏୱଂ ଇତରଭୂମକାପି।

''ପସନ୍ନେନ ମନସା ଭାସତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱିସେସତୋ ସମ୍ମାୱାଚାପଚ୍ଚଯଂ ଭାସନଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଭାସତୀତି ସମ୍ମାୱାଚା''ତି। ତତ୍ଥାଯମଧିପ୍ପାଯୋ ''ଭାସତୀତି ଯମିଦଂ ପଦଂ, ଇମିନା ସମ୍ମାୱାଚା ଗହିତା ହୋତୀ''ତି। କରୋତୀତି ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ସୁପରିସୁଦ୍ଧେ କାଯୱଚୀକମ୍ମେ ଠିତସ୍ସ ଆଜୀୱପାରିସୁଦ୍ଧି, ନ ଇତରସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ତେ ସମ୍ମାଆଜୀୱସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ତେତି ସମ୍ମାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତା। ଯସ୍ମା ପନ ଆଜୀୱଟ୍ଠମକେ ସୀଲେ ପତିଟ୍ଠିତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନାନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅକୁସଲଧମ୍ମାନଂ ପହାନାନୁପ୍ପାଦନାନି, ଅନୁପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ କୁସଲଧମ୍ମାନଂ ଉପ୍ପାଦନପାରିପୂରିଯା ଚ ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତଥା ସମ୍ମାୱାଯାମେ ଠିତସ୍ସେୱ କାଯାଦୀସୁ ସୁଭସଞ୍ଞାଦିୱିଦ୍ଧଂସିନୀ ସମ୍ମାସତି ସମ୍ଭୱତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ…ପେ…ପଦଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି। ଜେଟ୍ଠକସୀଲଂ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ, ସଦ୍ଧାସାଧନୋ ଚ ସୋତି ଆହ ''ତଂ ସୀଲସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି।

ତେସନ୍ତି କାଯୱଚୀକମ୍ମାନଂ। କମ୍ମପଚ୍ଚଯତାଯାତି କୁସଲକମ୍ମହେତୁକତାଯ।

ପଦତ୍ଥୋ ଚ ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ''ମନନତୋ ଆରମ୍ମଣୱିଜାନନତୋ''ତିଆଦିନା।

ଅଯଂଆୱଟ୍ଟୋତି ଅଯଂ ସଭାଗୱିସଭାଗଧମ୍ମାୱଟ୍ଟନୱସେନ ଆୱଟ୍ଟୋ। ଏତ୍ଥ ହି କୁସଲମୂଲସମ୍ମତ୍ତମଗ୍ଗାଦିନିଦ୍ଧାରଣା ସଭାଗଧମ୍ମାୱଟ୍ଟନା। ଅୱିଜ୍ଜାଭୱତଣ୍ହାନଂ ନିଦ୍ଧାରଣା ୱିସଭାଗଧମ୍ମାୱଟ୍ଟନା।

ୱିଭତ୍ତିହାରେ ପଦଟ୍ଠାନଭୂମିୱିଭାଗା ୱୁତ୍ତନଯା, ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟା ଚାତି ଧମ୍ମୱିଭାଗମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନଯିଦ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ''ନଯିଦଂ ଯଥାରୁତୱସେନ ଗହେତବ୍ବ''ନ୍ତି ସୁତ୍ତସ୍ସ ନେଯ୍ୟତ୍ଥତଂ ୱତ୍ୱା ''ଯୋହୀ''ତିଆଦିନା ତଂ ୱିୱରତି। ''ଦୁକ୍ଖମେୱ ଅନ୍ୱେତୀ''ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ହିତେସିତା କୁସଲମେୱାତି? ନଯିଦମୀଦିସଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଧମ୍ମଂ ପନ ଧମ୍ମୋତି, ଧମ୍ମଞ୍ଚ ପନ ଅଧମ୍ମୋତି ଦୀପନେନ ଲୋକସ୍ସ ସବ୍ବାନତ୍ଥବୀଜଭୂତେସୁ ସକଲହିତସୁଖୁପାଯପଟିକ୍ଖେପକେସୁ ତିତ୍ଥକରେସୁ ଅସନ୍ତଗୁଣସମ୍ଭାୱନୱସେନ ପୱତ୍ତମିଚ୍ଛାଧିମୋକ୍ଖଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଯୋ ହି ଲୋକେ ଅପ୍ପମତ୍ତକମ୍ପି ପୁଞ୍ଞଂ କାତୁକାମଂ ପାପିକଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ନିସ୍ସାଯ ପଟିବାହତି, ସୋପି ଗାରଯ୍ହୋ, କିମଙ୍ଗଂ ପନ ଅରିଯୱିନଯେ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଂ ପଟିବାହନ୍ତେସୂତି ଦୁକ୍ଖଫଲାୱ ତତ୍ଥ ସମ୍ଭାୱନାପସଂସା ପଯିରୁପାସନା। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ – ''ନ ଖୋ ଅହଂ, ମୋଘପୁରିସ, ଅରହତ୍ତସ୍ସ ମଚ୍ଛରାଯାମି, ଅପିଚ ତୁଯ୍ହେୱେତଂ ପାପକଂ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ…ପେ… ଦୀଘରତ୍ତଂ ଅହିତାଯ ଦୁକ୍ଖାଯ ସଂୱତ୍ତତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୭), ''ଯୋ ନିନ୍ଦିଯଂ ପସଂସତି (ସୁ। ନି। ୬୬୩; ସଂ। ନି। ୧।୧୮୦, ୧୮୧; ଅ। ନି। ୪।୩; ନେତ୍ତି। ୯୨), ସବ୍ବସ୍ସାପି ଅନତ୍ଥସ୍ସ ମୂଲଂ ବାଲୂପସେୱନା''ତି ଚ।

ଇଦଞ୍ଚ ସୁତ୍ତନ୍ତି ''ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା…ପେ…ପଦ''ନ୍ତି (ଧ। ପ। ୧, ୨) ପଠମଂ ଗାଥଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ଏତସ୍ସାତି ସଂୱଣ୍ଣିଯମାନସୁତ୍ତସ୍ସ।

କିଚ୍ଚପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯସଙ୍ଖାତସ୍ସ କିଚ୍ଚସ୍ସ ପଞ୍ଞାପନଂ। ପଧାନପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ପଧାନଭାୱସ୍ସ ପଞ୍ଞାପନା। ସହଜାତପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ମନସା ସହଭାୱପଞ୍ଞାପନା।

ମହାଭୂତାତୀତି ଇତିସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ, ତେନ ମହାଭୂତାୱିନାଭାୱୀ ସବ୍ବୋ ରୂପଧମ୍ମୋ ସଙ୍ଗଯ୍ହତି।

‘‘ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା’’ତି ସମାସପଦେ ‘‘ମନୋ’’ତି ପଦଂ ତଦୱୟୱମତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ନେୱ ପଦସୁଦ୍ଧୀ’’ତି। ତେନେୱାହ ‘‘ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମାତି ପଦସୁଦ୍ଧୀ’’ତି। ‘‘ଛାୟାୱ ଅନପାୟିନୀ’’ତି ଇଦଂ ସୁଖାନୁଗମସ୍ସ ଉଦାହରଣମତ୍ତଂ, ନ ୟଥାଧିପ୍ପେତତ୍ଥପରିସମାପନଂ। ‘‘ସୁଖମନ୍ୱେତୀ’’ତି ପନ ୟଥାଧିପ୍ପେତତ୍ଥପରିସମାପନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପଦସୁଦ୍ଧି ଚେୱ ଆରମ୍ଭସୁଦ୍ଧି ଚା’’ତି।

ଏକତ୍ତତାତି ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଦିସାମଞ୍ଞଂ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ୱେମତ୍ତତା ‘‘ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା’’ତିଆଦିନା ସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମେ ପସାଦୋ ଧାରଣାୟ ନିୱତ୍ତେତ୍ୱା ପସନ୍ନସଙ୍ଖାତେ ୱିସେସେ ଅୱଟ୍ଠାପନତୋ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ପସାଦୋ ସିନେହସଭାୱୋ, ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟଂ ୱିୟ ଲୂଖସଭାୱଂ ଦୋସଂ ୱିନୋଦେତୀତି ଆହ ‘‘ଲ୍ପାପାଦୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋ’’ତି। ବହିଦ୍ଧାତି ସଦ୍ଧେୟ୍ୟୱତ୍ଥୁଂ ସନ୍ଧାୟାହ। ଓକପ୍ପନତୋତି ଆରମ୍ମଣଂ ଅନୁପୱିସିତ୍ୱା ଅନୁପକ୍ଖନ୍ଦିତ୍ୱା ସଦ୍ଦହନତୋ।

ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମାଦୟୋତି ଏତ୍ଥ ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସଂୱେଗହିରୋତ୍ତପ୍ପକସିଣମଣ୍ଡଲାଦୟୋ ସଙ୍ଗୟ୍ହନ୍ତି। ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣାଦୟୋତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଇଟ୍ଠମଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣା, ଦ୍ୱାରଧମ୍ମା, ମନସିକାରୋତି ଏୱମାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଥା ଫସ୍ସୋତି ୟଥା ୱେଦନାଦୀନଂ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣାଦୟୋ ପଚ୍ଚୟୋ, ଏୱଂ ଫସ୍ସୋପୀତି ପଚ୍ଚୟତାସାମଞ୍ଞମେୱ ଉପସଂହରତି ତଥା-ସଦ୍ଦୋ। ୱେଦନାଦୀନନ୍ତି ହି ୱେଦନାଦୟୋ ତୟୋ ଖନ୍ଧା ଗହିତା। ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱେଦନାଦୟୋତି ନାମରୂପଂ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି।

‘‘ସୀଲମୟସ୍ସ ଅଦୋସୋ ପଦଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଖନ୍ତିପଧାନତ୍ତା ସୀଲସ୍ସ। ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ଅନୁୟୁଞ୍ଜତି ଉପ୍ପାଦେତି। ସୋତି ଏୱଂ କୁସଲଚିତ୍ତଂ ଭାୱେନ୍ତୋ। ‘‘ଅନୁସ୍ସନ୍ତାନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଭାୱନାପହାନସମାରୋପନାନି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ନିବ୍ବେଧଭାଗିୟୱସେନ ଗାଥାୟ ଅତ୍ଥଂ ୱିଚିନିତ୍ୱା ସମାରୋପେତି, ଏୱମ୍ପି ସକ୍କା ୟୋଜେତୁନ୍ତି ୱାସନାଭାଗିୟୱସେନ ପଦଟ୍ଠାନନିଦ୍ଦେସେ ଉଦାହରୀୟତି।

ଏୱଂ ‘‘ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଧମ୍ମା’’ତି ଗାଥାୟ ୱସେନ ହାରସମ୍ପାତୟୋଜନାୱିଧିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଗାଥାନ୍ତରେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତଥା ଦଦତୋ ପୁଞ୍ଞ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଭାୱନାମୟନ୍ତି ପଞ୍ଞାଭାୱନାମୟଂ।

‘‘ଅଲୋଭୋ କୁସଲମୂଲ’’ନ୍ତିଆଦି ଦାନାଦୀନଂ ଅଲୋଭାଦିପଧାନତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ, ସବ୍ବତ୍ଥ ଚ ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ପଦଂ ଆନେତ୍ୱା ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ତେସନ୍ତି ରାଗାଦୀନଂ। ନିସ୍ସରଣନ୍ତି ଚ ପରିନିବ୍ବାନମେୱ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି।

ପରିଚ୍ଚାଗସୀଲୋ ଅଲୋଭଜ୍ଝାସୟୋ କାମେସୁ ଆଦୀନୱଦସ୍ସାୱୀ ସମ୍ମଦେୱ ସୀଲଂ ପରିପୂରେତୀତି ଆହ ‘‘ଦଦତୋ…ପେ… ପଦଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି। ଇଧ ଓଳାରିକା ନାମ କିଲେସା ୱୀତିକ୍କମାୱତ୍ଥାନଂ, ତପ୍ପହାନଂ ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମଜ୍ଝିମାନନ୍ତି ପରିୟୁଟ୍ଠାନାୱତ୍ଥାନଂ। ସୁଖୁମାନନ୍ତି ଅନୁସୟାୱତ୍ଥାନଂ। କତାୱୀଭୂମି ନ୍ତି ଖୀଣାସୱଭୂମିଂ।

ଦଦତୋତି ମଗ୍ଗସହଗତେନ ଅଲୋଭେନ ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ଅଭୟଦାନଂ ଦଦତୋ। ପୁଞ୍ଞନ୍ତି ଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲଂ। ସଂୟମତୋତି ମଗ୍ଗପରିୟାପନ୍ନେହି ସମ୍ମାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱେହି ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠାଦିସଂକିଲେସତୋ ମଗ୍ଗସଂୟମେନ ସଂୟମନ୍ତସ୍ସ। ୱେରନ୍ତି ପାଣାତିପାତାଦିପାପଂ। କୁସଲୋତି ମଗ୍ଗସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟା କୁସଲୋ ୱିଚକ୍ଖଣୋ। ଜହାତି ପାପକନ୍ତି ତେହି ତେହି ମଗ୍ଗେହି ତଂ ତଂ ପହାତବ୍ବଂ ପାପଧମ୍ମଂ ଓଧିସୋ ଜହାତି ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତି। ତେନାହ ‘‘ମଗ୍ଗୋ ୱୁତ୍ତୋ’’ତି।

‘‘ଦଦତୋ’’ତିଆଦିନା ପୁବ୍ବେ ଅୱିଭାଗେନ କୁସଲମୂଲାନି ଉଦ୍ଧଟାନୀତି ଇଦାନି ୱିଭାଗେନ ତାନି ଉଦ୍ଧରନ୍ତୋ ‘‘ଲୋକିୟକୁସଲମୂଲ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ।

ପୁଥୁଜ୍ଜନଭୂମି ସେକ୍ଖଭୂମି ଦସ୍ସିତା ପହାନସ୍ସ ୱିପ୍ପକତଭାୱଦୀପନତୋ। ଅସେକ୍ଖଭୂମି ଦସ୍ସିତା ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନଦୀପନତୋ।

ସଗ୍ଗଗାମିନୀ ପଟିପଦା ପୁବ୍ବଭାଗପ୍ପଟିପତ୍ତି।

ପୁଞ୍ଞେ କଥିତେ ପୁଞ୍ଞଫଲମ୍ପି କଥିତମେୱ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦଦତୋ…ପେ… ଦେସନମାହା’’ତି। ସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନେନ ୱିନା ସଂକିଲେସପ୍ପହାନଂ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘କୁସଲୋ…ପେ… ଦେସନମାହା’’ତି।

ୱେରସଦ୍ଦୋ ଅଦିନ୍ନାଦାନାଦିପାପଧମ୍ମେସୁପି ନିରୁଳ୍ହୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏୱଂ ସବ୍ବାନିପି ସିକ୍ଖାପଦାନି ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବାନୀ’’ତି। ହେପି ୱିମୁତ୍ତିୟୋ

ସେକ୍କାସେକ୍ଖୱିମୁତ୍ତିଯୋ, ସୌପାଦିସେସଅନୁପାଦିସେସୱିମୁତ୍ତିଯୋ ଚ। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ନିବ୍ବୁତୋତି ଦ୍ୱେ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯୋ’’ତିଆଦି (ନେତ୍ତି। ଅଟ୍ଠ। ୭୬)।

କାରଣୂପଚାରେନ, କାରଣଗ୍ଗହଣେନ ୱା ଫଲଂ ଗହିତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଦ୍ୱେ ସୁଗତିଯୋ’’ତିଆଦି। ୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ଇମିସ୍ସା ଦେସନାଯ ଫଲଂ, ତସ୍ସ ଦାନଂ ସୀଲଂ ଭାୱନା ଉପାଯୋ, ‘‘ସମ୍ପତ୍ତିଦ୍ୱଯଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତେନ ଦାନାଦୀସୁ ଅପ୍ପମତ୍ତେନ ଭୱିତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଅଯମେତ୍ଥ ଭଗୱତୋ ଆଣତ୍ତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଫଲାଦୀନି ଯଥାରହଂ ୱେଦିତବ୍ବାନୀ’’ତି।

ୱିଚଯୋତି ୱିଚଯହାରସମ୍ପାତୋ, ସୋ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏସ ନଯୋ ଇତୋ ପରେସୁପି। ‘‘ତିୱିଧମ୍ପି ଦାନମଯ’’ନ୍ତିଆଦିନା ପଦତ୍ଥୱିଚଯଂ ଦସ୍ସେତି, ତେନ ଅସ୍ସାଦାଦଯୋ, ଇତରେ ଚ ୱିଚଯହାରପଦତ୍ଥା ଅତ୍ଥତୋ ୱିଚିତା ଏୱ ହୋନ୍ତୀତି। ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣସ୍ସ ପରିଚ୍ଚାଗୋ ୱୁତ୍ତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସବ୍ବୋତି ସକଲୋ ଅନୱସେସତୋ କିଚ୍ଚସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା।

ଦାନାଭିରତସ୍ସ ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନଂ ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦଦତୋ…ପେ… ପଦଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି। ୱିରତିସଙ୍ଖେ, ୱଚୀସଙ୍ଖେ ଚ ତିଟ୍ଠତୋ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଂଯମ…ପେ… ପଦଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି। କୋସଲ୍ଲଯୋଗତୋ ଚ ପାପପ୍ପହାନତୋ ଚ ପଞ୍ଞାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କୁସଲୋ…ପେ… ପଦଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି। ଅନୱସେସରାଗାଦୀସୁ ପହୀନେସୁ ଉପସମୋ ଉପଟ୍ଠିତୋ ନାମ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ରାଗ…ପେ… ପଦଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି।

କୁସଲୋତି ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ କୋସଲ୍ଲସମ୍ପାଦିଟ୍ଠି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘କୁସଲୋ…ପେ… ମଗ୍ଗଙ୍ଗାଦିଭାୱେନ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା’’ତି। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ବୋଧିପକ୍ଖିଯଭାୱାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଖେପେତବ୍ବଭାୱେନାତି ପହାତବ୍ବଭାୱେନ।

ଅୱେରତନ୍ତି ଅସପତ୍ତତଂ। କୁସଲଧମ୍ମେହୀତି ଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମେହି, ଫଲନିବ୍ବାନେହୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଦାନସ୍ସ ମହପ୍ଫଲତା, ସୀଲାଦିଗୁଣେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅନୁତ୍ତରଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟଭାୱୋ, ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନନ୍ତି ଇମେସଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଇମସ୍ସ ଦାନସ୍ସ ନିଦାନନ୍ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ପାଠଇଯଂ ନିରୁଳ୍ହୋୱ। ନିଦ୍ଦଚନନିଦାନସନ୍ଧଯୋ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟାୱାତି ଆହ ‘‘ନିଦ୍ଦଚନନିଦାନସନ୍ଧଯୋ ୱତ୍ତବ୍ବା’’ତି।

ପଟିପକ୍ଖନିଦ୍ଦେସେନ ସମୁଦଯୋତି ଦେସନତ୍ଥଂ ପଟିପକ୍ଖନିଦ୍ଦେସନେନ ନିଦ୍ଧାରିତୋ ଅଯଂ ମଚ୍ଛରିଯାଦିସଂକିଲେସପକ୍ଖିକୋ ସମୁଦଯୋ। ଅଲୋଭେନ…ପେ… ଦାନାଦୀହୀତି ଯେହି ଅଲୋଭାଦୀହି ଦାନାଦଯୋ ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତାନି ଦାନାଦିଗ୍ଗହଣେନେୱ ଗହିତାନୀତି କୁସଲମୂଲାନି ନିଦ୍ଧାରେତି ‘‘ଇମାନି ତୀଣି କୁସଲାନୀ’’ତି। ତେସନ୍ତି କୁସଲମୂଲାନଂ।

ଭଯହେତୁ ଦେତି ପଣ୍ଣାକାରାଦିୱସେନ। ରାଗହେତୁ ଦେତି ସଭାଗୱତ୍ଥୁସ୍ସ। ଆମିସକିଞ୍ଚିକ୍ଖହେତୁ ଦେତି ଲଞ୍ଜାଦିୱସେନ। ଅନୁକମ୍ପନ୍ତୋ ୱା କରୁଣାଖେତ୍ତେ। ଅପଚଯମାନୋ ଗୁଣଖେତ୍ତେ, ଉପକାରଖେତ୍ତେ ୱା। ଭଯୂପରତୋତି ଭଯେନ ଓରତୋ। ତେନ ତଥାରୂପେନ ସଂଯମେନ ୱେରଂ ନ ଚିଯତେୱ। ଏୱଂ ସବ୍ବସ୍ସ ଅକୁସଲସ୍ସ ପାପକୋ ୱିପାକୋତି ଯୋଜନା।

‘‘ଦଦତୋ’’ତିଆଦିନା ଯଥା ଦାନପଟିକ୍ଖେପେନ ପରିୱତ୍ତନଂ ଦସ୍ସିତଂ, ଏୱଂ ପହାନପଟିକ୍ଖେପେନପି ପରିୱତ୍ତନଂ ଦସ୍ସେତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅକୁସଲୋ ପନ ନ ଜହାତୀ’’ତି।

କମ୍ମଫଲଂ ସଦ୍ଦହନ୍ତୋ ଦାନକିରିଯାଯଂ ପଦହନ୍ତୋ ଯେନ ୱିଧିନା ଦାନଂ ଦାତବ୍ବଂ, ତତ୍ଥ ସତିଂ ଉପଟ୍ଠପେନ୍ତୋ ଚିତ୍ତଂ ସମାଦହନ୍ତୋ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ପୁରକ୍ଖରୋନ୍ତୋ ଦାନେ ସମ୍ମାପଟିପନ୍ନୋ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଦାନଂ ନାମ…ପେ… ହୋତୀ’’ତି।

ଭାୱନାପହାନସମାରୋପନାନି ପାଠଇଯଂ ସରୂପତୋ ୱିଞ୍ଞାଯନ୍ତୀତି ପଦଟ୍ଠାନୱେୱଚନସମାରୋପନାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତଂ ସୀଲସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ। ଅଞ୍ଞଞ୍ଚ ଯଦେତ୍ଥ ଅତ୍ଥତୋ ନ ୱିଭତ୍ତଂ, ତଂ ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା, ଉତ୍ତାନତ୍ଥତ୍ତା ଚାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ହାରସମ୍ପାତୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନଯସମୁଟ୍ଠାନୱାରୱଣ୍ଣନା

୭୯।‘‘ୱିସଯଭେଦତୋ’’ତି ସଙ୍ଖେପେନ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱିୱରିତୁଂ ‘‘ଯଥା ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ନଯତୋତି ନଯଗ୍ଗାହତୋ। ନ ହି ପଟିୱେଧଞ୍ଞାଣଂ ୱିଯ ୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ପୱତ୍ତତୀତି। ଅନୁବୁଜ୍ଝିଯମାନୋତି ଅଭିସମଯଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅନୁରୂପଂ ବୁଜ୍ଝିଯମାନୋ। ଯଥା ଏକପଟିୱେଧେନେୱ ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତି, ଏୱଂ ତଦନୁଚ୍ଛୱିକଂ ୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣେନ ଗଯ୍ହମାନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ଅତ୍ଥନଯଭାୱୋ ସମତ୍ଥିତୋ ହୋତୀତି। ତଥା ହି ଅତ୍ଥୱିସେସସରୂପତାଯ ତଯୋ ନଯା ‘‘ସୁତ୍ତତ୍ଥୋ’’ତି ୱୁତ୍ତା, ପଦତ୍ଥୱିଚାରଭାୱେପି ପନ ହାରା ‘‘ବ୍ଯଞ୍ଜନୱିଚଯୋ’’ତି। ଯଦି ଏୱଂ କଥଂ ତଯୋତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତାନଂ ପନା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଏକମେକୋ ସଂକିଲେସୱୋଦାନାନଂ ୱିଭାଗତୋ ଦ୍ୱିସଙ୍ଗହୋତି ଯୋଜନା। ଚତୁଛଅଟ୍ଠଦିସୋ ଚାତି ନ ପଚ୍ଚେକଂ ତେ ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟାଦଯୋ ଚତୁଛଅଟ୍ଠଦିସା, ଅଥ ଖୋ ଯଥାକ୍କମନ୍ତି। ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତିଆଦି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିଗମନଂ।

ତଥା ଚାତି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଉପଚଯେନ ସମତ୍ଥନା। ପୁବ୍ବା କୋଟି ନ ପଞ୍ଞାଯତୀତି ଏତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ପରତୋ ପଟ୍ଠାନକଥାଯଂ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ‘‘ଅନ୍ଧଂ ତମଂ ତଦା ହୋତି, ଯଂ ଲୋଭୋ ସହତେ ନର’’ନ୍ତିଆଦି (ଚୂଳନି। ଖଗ୍ଗୱିସାଣସୁତ୍ତନିଦ୍ଦେସ ୧୨୮) ୱଚନତୋ କାମତଣ୍ହାପି ପଟିଚ୍ଛାଦନସଭାୱା, ଯତୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ‘‘ନୀୱରଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପନ ଭୱେସୁ ଆଦୀନୱପଟିଚ୍ଛାଦନଂ ସାତିସଯନ୍ତି। ତଥା ଅୱିଜ୍ଜାପି ସଂଯୋଜନସଭାୱା, ଯତୋ ସା ବହିଦ୍ଧା ସଂଯୋଜନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ତଣ୍ହାଯ ବନ୍ଧନଟ୍ଠୋ ସାତିସଯୋ ଅପେକ୍ଖିତଭାୱତୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତଥାପି…ପେ… ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଆହ।

‘‘ସଂଯୁତ୍ତା’’ତି ପଦସ୍ସ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘ମିସ୍ସିତା’’ତି। ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାଭିଭୂତା…ପେ… ଅଭିନିୱିସନ୍ତା’’ତି ଏତେନ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଅଯାଥାୱଗହଣହେତୁତଂ ଦସ୍ସେତି, ତତୋ ସୋ ଅୱିନ୍ଦିଯଂ ୱିନ୍ଦତୀତି ଅୱିଜ୍ଜାତି ୱୁଚ୍ଚତି। କିଲିସ୍ସନଂ ଉପତାପନନ୍ତି ଆହ ‘‘କିଲିସ୍ସନପ୍ପଯୋଗଂ ଅତ୍ତପରିତାପନପଟିପତ୍ତି’’ନ୍ତି। ଅଲ୍ଲୀଯନଂ ସେୱନଂ।

ଦୁକ୍ଖନ୍ତି…ପେ… ଜାନନ୍ତୀତି ଅତ୍ତନା ଅନୁଭୂଯମାନଂ ତଥା ତଥା ଉପଟ୍ଠିତଂ କାଯିକଚେତସିକଦୁକ୍ଖଂ, ଇତରମ୍ପି ୱା ଏକଦେସଂ ଜାନନ୍ତି। ତଣ୍ହାଯପି ଏସେୱ ନଯୋ। ସଭାଗୱିସଭାଗପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବାକାରତୋ ତତ୍ଥ ତେସଂ ଞାଣଂ ନତ୍ଥେୱାତିଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ପୱତ୍ତିପୱତ୍ତିହେତୁମତ୍ତମ୍ପୀତି ‘‘ପୱତ୍ତି ପୱତ୍ତିହେତୂ’’ତି ଏତ୍ତକମ୍ପି। କା ପନ କଥାତି ପଚୁରଜନସାଧାରଣେ ଲୋକିଯେପି ନାମ ଅତ୍ଥେ ଯେସଂ ଞାଣସ୍ସ ପଟିଘାତୋ, ପରମଗମ୍ଭୀରେ ଅରିଯାନଂ ଏୱ ୱିସଯଭୂତେ ଲୋକୁତ୍ତରେ ନିୱତ୍ତିନିୱତ୍ତିହେତୁସଙ୍ଖାତେ ଅତ୍ଥେ କା ନାମ କଥା, ଛିନ୍ନା କଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିପଭେଦସ୍ସ କେୱଲସ୍ସ ସମଥସ୍ସ ତାଦିସେ କାଲେ ବାହିରକାନଞ୍ଚ ଇଜ୍ଝନତୋ ‘‘ୱିପସ୍ସନାଧିଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ୱିସେସିତଂ। ୱୂପସମୋ ସମୁଚ୍ଛେଦୋ, ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି ଚ।

‘‘ସଂସାରସ୍ସ ଅନୁପଚ୍ଛେଦନତୋ’’ତି ଇଦଂ ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ଦିଟ୍ଠିଗତିକମତଦସ୍ସନଂ। ସୋ ହି ପୁତ୍ତମୁଖଦସ୍ସନେ ଅସତି ସଂସାରୋ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜେଯ୍ଯାତି ଭାଯତି। ଯତୋ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଗଣ୍ଡୁପ୍ପାଦୋ କିକୀ ଚେୱ, କୁନ୍ତୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଧମ୍ମିକୋ;

ଏତେ ଅଭଯଂ ଭାଯନ୍ତି, ସମ୍ମୂଳ୍ହା ଚତୁରୋ ଜନା’’ତି। (ସୁ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨୯୩; ଅ। ନି। ଟୀ। ୩।୫।୧୯୨);

ତଦଭିଞ୍ଞାତି ତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଅନ୍ତଦ୍ୱଯଂ ଅଭିଜାନନ୍ତି ଗୁଣଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ଜାନନ୍ତୀତି ତଦଭିଞ୍ଞା। ଅତ୍ଥଭଞ୍ଜନତୋ, ରୋଗଗଣ୍ଡସଲ୍ଲସଦିସତାଯ ଅତ୍ତଭାୱସଂକିଲେସାନଞ୍ଚ ରୋଗଗଣ୍ଡସଲ୍ଲତା।

ସକ୍କାଯଦସ୍ସନେତି ଏତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିଦସ୍ସନଂ, ସକ୍କାଯୋୱ ଦସ୍ସନଂ ସକ୍କାଯଦସ୍ସନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେସନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଚରିତାନଂ। ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋ ବଲୱା। ତସ୍ମା ଯଥାଉପଟ୍ଠିତଂ ରୂପଂ ‘‘ଅତ୍ତା’’ଇଚ୍ଚେୱ ଗଣ୍ହନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତଥା ୱେଦନାଦିଂ। ତଣ୍ହାଚରିତୋ ପନ ଯଥାଉପଟ୍ଠିତଂ ରୂପଂ ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୁଂ କତ୍ୱା ଅତ୍ତନିଯାଭିନିୱେସେନ ଅଭିନିୱିସନ୍ତା ତଦଞ୍ଞମେୱ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସନ୍ତି। ଏୱଂ ୱେଦନାଦୀସୁ। ତେନାହ ‘‘ତଣ୍ହାଚରିତା’’ତିଆଦି। ୱିଜ୍ଜମାନେତି ପରମତ୍ଥତୋ ଉପଲବ୍ଭମାନେ। କାଯେତି ସମୂହେ। ଦିଟ୍ଠିଯା ପରିକପ୍ପିତୋ ଅତ୍ତାଦି ଏୱ ପରମତ୍ଥତୋ ନୁପଲବ୍ଭତି, ଦିଟ୍ଠି ପନ ଲବ୍ଭତେୱାତି ଆହ ‘‘ସତୀ

ୱା ୱିଜ୍ଜମାନା’’ତି।

ସକ୍କାୟଦସ୍ସନମୁଖେନାତି ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିମୁଖେନ।

ଉଚ୍ଛେଦସସ୍ସତନ୍ତି ତଂସହଚରଣତୋ ଉଚ୍ଛେଦସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି ୱୁତ୍ତା। ‘‘ଉଚ୍ଛେଦସସ୍ସତୱାଦା’’ତିପି ପାଠୋ।

କସିଣାୟତନାନୀତି କସିଣଜ୍ଝାନାନି।

ତେଜେତ୍ୱାତି ନିସାନେତ୍ୱା।

୮୧। ଏତ୍ତାୱତା ନନ୍ଦିୟାୱଟ୍ଟସ୍ସ ଭୂମିରଚନୱସେନ ସଂକିଲେସପକ୍ଖୋ ଦସ୍ସିତୋତି ଆହ ‘‘ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିଚରିତୋତିଆଦିନା ୱୋଦାନପକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ‘‘ଯସ୍ମା ସଲ୍ଲେଖେ ତିକ୍ଖଗାରୱୋ’’ତି ଇମିନା ତତ୍ଥ ତିକ୍ଖଗାରୱତ୍ତା ସଂଲେଖାନୁସନ୍ତତୱୁତ୍ତିନା ଭୱତୀତି ଦସ୍ସେତି। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ମିଚ୍ଛାଧିମୋକ୍ଖୋ ସଦ୍ଧାପତିରୂପକୋ ଅୱକ୍କୁସ୍ମିଂ ପସାଦୋ।

ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ଧମ୍ମମେୱ ୱିଭଜତୀତି ଆହ ‘‘ସତ୍ତାପି…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି।

ଯେ ହି କେଚୀତି ଏତ୍ଥ ହି-ସଦ୍ଦୋ ନିପାତମତ୍ତଂ। ‘‘ଇମାହି ଏୱ ଚତୂହି ପଟିପଦାହୀ’’ତିପି ପାଠେଇ। ଦୁକ୍ଖାପଟିପଦାଦିୱିଭାଗେନ ମଗ୍ଗୋ ଏୱ ଇଧ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ ‘‘ପଟିପଦା ହି ମଗ୍ଗୋ’’ତି ଚତୁଦ୍ଦିସାସଙ୍ଖାତଂ ମଗ୍ଗନ୍ତି ଚତୁଦ୍ଦିସାସଙ୍ଖାତଂ ପୱତ୍ତନୁପାୟଂ। ଦ୍ୱେ ଦିସା ଏତିସ୍ସାତି ଦ୍ୱିଦିସା। ନନ୍ଦିୟାୱଟ୍ଟସ୍ସାତି ନନ୍ଦିୟାୱଟ୍ଟନୟସ୍ସ।

୮୨। ୱିୱଟ୍ଟତି ୱଟ୍ଟଂ ଏତସ୍ମାତି ୱିୱଟ୍ଟଂ, ୱିୱଟ୍ଟଂ ଏୱ ୱିୱଟ୍ଟଂ, ଅସଙ୍ଖତଧାତୁ, ନିବ୍ବୁତି ଏୱ ୱା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନିବ୍ବାନ’’ନ୍ତି।

‘‘କବ୍ବଦଟ୍ଟବ୍ବ’’ନ୍ତି ୱା ପାଠେଇ। ଉପଚଯେତି ଉପଚୟାୱତ୍ଥାୟନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଦସନନ୍ତି ଲୋଭାଦିକିଲେସୱତ୍ଥୂନଂ। ୱିପଲ୍ଲାସହେତୁଭାୱତୋତି ସୁଭସଞ୍ଞାଦିୱିପଲ୍ଲାସହେତୁକଭାୱତୋ। ୱିପରିଯେସଗ୍ଗାହୱସେନ ହି ଆଦୀନୱେସୁ ଏୱ ସଂଯୋଜନିଯେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସିତା। ନ ହି ଯଥାଭୂତଞାଣେ ସତି ତଥା ସମ୍ଭୱୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦସନଂ…ପେ… ଭାୱତୋ’’ତି। ଦସୱିଧକାରଣେତି ଦସୱିଧେ କାରଣେ, ଦସୱିଧସ୍ସ ୱା କାରଣେ। ଅଯୋନିସୋମନସିକାରପରିକ୍ଖତା ଧମ୍ମା ସୁଭାରମ୍ମଣାଦଯୋ।

ତଣ୍ହିସୟା କିଲେସାତି ଆହାରପରିଞ୍ଞାପରିବନ୍ଧଭୂତା କିଲେସା। ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। କାଯେ ପୱତ୍ତମାନୋ ପଠମୋ ୱିପଲ୍ଲାସୋ କାୟସମୁଦାୟେ, କାଯେକଦେସେ ଚ କବଳିଙ୍କାରେ ଆହାରେ ପୱତ୍ତୋ ଏୱ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପଠମେ ଆହାରେ ୱିସୟଭୂତେ ପଠମୋ ୱିପଲ୍ଲାସୋପୱତ୍ତତୀ’’ତି। ତଥା ୱେଦନାୟଂ ପୱତ୍ତମାନୋ ଦୁତିୟୱିପଲ୍ଲାସୋ ତପ୍ପଚ୍ଚଯେ ଫସ୍ସାହାରେ, ଚିତ୍ତେ ପୱତ୍ତମାନୋ ତତିୟୱିପଲ୍ଲାସୋ ତପ୍ପଚ୍ଚଯେ ମନୋସଞ୍ଚେତନାହାରେ, ଧମ୍ମେସୁ ପୱତ୍ତମାନୋ ଚତୁତ୍ଥୱିପଲ୍ଲାସୋ ତପ୍ପଚ୍ଚଯେ ୱିଞ୍ଞାଣାହାରେ ପୱତ୍ତୋ ଏୱ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଚତୁତ୍ଥେ ଆହାରେ ଚତୁତ୍ଥୋ ୱିପଲ୍ଲାସୋ’’ତି। ତେନାହ ‘‘ସେସାହାରେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ’’ତି। ଆହାରସୀସେନ ୱା ଆହାରପଟିବଦ୍ଧୋ ଛନ୍ଦରାଗୋ ଗହିତୋ। ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ଆହାରସୀସେନ ତଣ୍ହିସୟା କିଲେସା ଅଧିପ୍ପେତା’’ତି। ପଠମେ ଆହାରେ ୱିସୟଭୂତେତି ଚ ପଠମେ ଆହାରେ ଛନ୍ଦରାଗସ୍ସ ୱିସୟଭାୱଂ ପତ୍ତେ, ତବ୍ଭାୱଂ ଅନତିକ୍କନ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପ୍ପହୀନଚ୍ଛନ୍ଦରାଗସ୍ସ ହି ତତ୍ଥ ୱିପଲ୍ଲାସା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ନ ଇତରସ୍ସ। ତଥା ଦୁତିୟୱିପଲ୍ଲାସାଦୀସୁ ଅପ୍ପହୀନେସୁ। ଇତରେ ଉପାଦାନାନି ପୱତ୍ତନ୍ତେୱ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ସେସପଦେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ’’ତି। ଯସ୍ମା ଚ ଉପାଦାନାଦୀସୁ ଅପ୍ପହୀନେସୁପି ଯୋଗାଦଯୋ ପୱତ୍ତନ୍ତେୱ ଯଥାରହଂ ତଂସଭାୱତ୍ତା, ତଦେକଟ୍ଠସଭାୱତୋ ଚ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ପାଠେଇୟଂ ‘‘ପଠମେ ଉପାଦାନେ ପଠମୋ ଯୋଗୋ’’ତିଆଦି। ତେନାହ ‘‘ସେସପଦେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ’’ତି।

୮୩।ଅପରିଜାନନ୍ତସ୍ସାତି ଞାତପରିଞ୍ଞାୟ, ତୀରଣପରିଞ୍ଞାୟ, ପହାନପରିଞ୍ଞାୟାତି ତୀହି ପରିଞ୍ଞାହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅଜାନନ୍ତସ୍ସ, ତେସଂ ସମୁଦୟଞ୍ଚ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଅସ୍ସାଦଞ୍ଚ ଆଦୀନୱଞ୍ଚ ନିସ୍ସରଣଞ୍ଚ ଯଥାଭୂତଂ ଅନୱବୁଜ୍ଝନ୍ତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ତିବ୍ବୋ ବହଲୋ ଛନ୍ଦରାଗୋ ହୋତି ତଣ୍ହାଚରିତଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇତି ଉପକ୍କିଲେସସ୍ସ ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସସ୍ସ ହେତୁଭାୱତୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ୱୁତ୍ତନଯେନେୱା’’ତି। ସୁଭସୁଖସଞ୍ଞାକାମୁପାଦାନକାମଭୱଯୋଗଅଭିଜ୍ଝାକାୟଗନ୍ଥକାମଭୱାସୱ- କାମଭୱୋଘରାଗସଲ୍ଲଛନ୍ଦାଗତିଗମନାନି ତଣ୍ହାପକ୍ଖିକତାୟ, ତଣ୍ହାସଭାୱତାୟ ଚ ତଣ୍ହାପଧାନାନି। ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନବ୍ୟାପାଦକାୟଗନ୍ଥଦୋସସଲ୍ଲଦୋସାଗତିଗମନାନି ପନ ତଣ୍ହାଭାୱେ ଭାୱତୋ ,

ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯୋ ତଣ୍ହାୱିସଯତୋ, ସଙ୍କେସଂ ୱା ତଣ୍ହାୱିସଯତୋ ତଣ୍ହାପଧାନତା ଲବ୍ଭତେୱ। ପଚ୍ଛିମକାନଂ ଦିଟ୍ଠିପଧାନତା ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବା।

୮୪।କବଳିଙ୍କାରେ ଆହାରେତି କବଳିଙ୍କାରାହାରୱିସଯେ ଛନ୍ଦରାଗୋ। ''ଅତ୍ଥହୀନେ''ତିଆଦିକଂ ପରିଯାଯକଥଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ନିପ୍ପରିଯାଯମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ କବଳିଙ୍କାରାହାରସ୍ସ ''ଅସୁଭସଭାୱତ୍ତା, ଅସୁଭସମୁଟ୍ଠାନତ୍ତା ଚା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଲବ୍ଭମାନେ ହି ଉଜୁକେ ଅତ୍ଥେ କିଂ ପରିଯାଯକଥାଯାତି। ଛନ୍ଦରାଗୋ ୱା ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧୋତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ନ ହି ତତ୍ଥ ଅସତି ଛନ୍ଦରାଗେ ୱିପଲ୍ଲାସୋ ସମ୍ଭୱତି। ଦୁକ୍ଖସଭାୱତ୍ତାତି ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାଯ ଦୁକ୍ଖସଭାୱତ୍ତା। ଦୁକ୍ଖପଚ୍ଚଯତ୍ତାତି ତିୱିଧଦୁକ୍ଖତାଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ କାରଣତୋ। ୱିଞ୍ଞାଣେ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞିନୋ। ତଥା ହି ସାତି ନାମ ଭିକ୍ଖୁ କେୱଟ୍ଟପୁତ୍ତୋ ''ତଂଯେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ସନ୍ଧାୱତି ସଂସରତୀ''ତି ତତ୍ଥ ନିଚ୍ଚାଭିନିୱେସଂ ସଂୱେଦେସି। ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଅତ୍ତସଞ୍ଞିତା ଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ ''ଚେତନା ଅତ୍ତା''ତିଆଦିଦିଟ୍ଠିପରିଦୀପନେସୁ ୱେଦିତବ୍ବା। ''ଭୱୱିସୁଦ୍ଧୀ''ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଚନଂ ''ନିକୁତିସୁଖ''ନ୍ତି। ''ସୀଲବ୍ବତେହି…ପେ… ସୁଖନ୍ତି ଦଳ୍ହଂ ଗଣ୍ହାତୀ''ତି ଇମିନା ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନଂ ଇଧ ଭୱୁପାଦାନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ''ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନସଙ୍ଖାତେନ ଭୱୁପାଦାନେନା''ତି।

ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯାଦିନା। ପଠମେ ଯୋଗେ ଠିତୋତି ପଠମେ ଯୋଗେ ପତିଟ୍ଠିତୋ। ଅତ୍ଥହୀନା ହି କିଲେସା କମ୍ମୱଟ୍ଟାଦୀନଂ କାରଣଭୂତା ତଂସମଙ୍ଗିନୋ ସତ୍ତସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ପରସ୍ସ ଅଭିଜ୍ଝାଯନଂ ପରାଭିଜ୍ଝାଯନଂ। ଭୱପତ୍ଥନାଯ ଭୱଦିଟ୍ଠିଭୱରାଗୱସେନ ପିଯାଯିତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁନୋ ୱିପରିଣାମଞ୍ଞଥାଭାୱେ ଦୋମନସ୍ସୁପ୍ପତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''ଭୱରାଗ…ପେ… ପଦୂସେନ୍ତୀ''ତି।

ଗଚ୍ଛିତ୍ୱାତି ଗଚ୍ଛିଂ କତ୍ୱା। ଦ୍ୱିଧାଭୂତଂ ରଜ୍ଜୁଆଦିକେ ୱିଯ ଗଣ୍ଠିକରଣଞ୍ହି ଗଚ୍ଛନଂ। ଚିତ୍ତଂ ପରିଯାଦାଯ ତିଟ୍ଠନ୍ତା ଆସୱାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିହେତୁ ହୋନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପରିଯୁଟ୍ଠାନପ୍ପତ୍ତା ଏକଚ୍ଚେ କିଲେସା ୱିସେସତୋ ଆସୱୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁ ହୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଉପ୍ପଟିପାଟିୱଚନଂ। ତପ୍ପଟିପକ୍ଖେ ୱିସଯେ ପଟ୍ଠେତୀତି ଯୋଜନା। ତବ୍ବିସଯବହୁଲେ ଭୱେ ପଟ୍ଠେତୀତି ଯଥା ମାନୁସକେହି କାମେହି ନିବ୍ବିନ୍ନରୂପା ଦେୱୂପପତ୍ତି। ତଂସଭାୱତ୍ତାତି ଦିଟ୍ଠିସଭାୱତ୍ତା। ଅପରାପରନ୍ତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ। ଏକଚ୍ଚା ହି ଦିଟ୍ଠି ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସସ୍ସ କାରଣଂ ହୋତି, ଯଥା ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠି ଇତରାସଂ। ଅଭିନିୱିସନ୍ତସ୍ସାତି ଅଭିନିୱେସନହେତୁ। ''ଅଯୋନିସୋମନସିକାରତୋ…ପେ… ଅୱିଜ୍ଜାସୱୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଇଦଂ ସଚ୍ଚାଭିନିୱେସସ୍ସ ଫଲଭୂତଂ ଅୱିଜ୍ଜାସୱଂ ଦସ୍ସେତି ଏକନ୍ତୱସ୍ସିମେଘୱୁଟ୍ଠାନେନ ୱିଯ ମହୋଘପ୍ପୱତ୍ତି। ଅୱିଜ୍ଜାସୱୋ ସିଦ୍ଧୋ ହୋତି ୱୁଟ୍ଠିହେତୁକମହୋଘସିଦ୍ଧିଯା ଉପରିମେଘୱୁଟ୍ଠାନଂ ୱିଯ।

''ନନ୍ଦୀରାଗସହଗତା''ତିଆଦୀସୁ (ମହାୱ। ୧୪) ୱିଯ ତବ୍ଭାୱତ୍ଥୋ ସହଗତସଦ୍ଦୋତି ଆହ ''ଅନୁସଯ…ପେ… ଭୂତା ୱା''ତି। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରସଙ୍ଖାତଂ ହଦଯନ୍ତି ୱିପାକଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ୱିପାକୱଟ୍ଟେପି କିଲେସୱାସନାହିତା ଅତ୍ଥି କାଚି ୱିସେସମତ୍ତା।

ଲୋଭସହଗତସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ। ଇତରସ୍ସ ଦୋସସହଗତାଦିକସ୍ସ। ବ୍ୟଞ୍ଜନେନ ୱିଯ ଭୋଜନସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଅଭିସଙ୍ଖରଣଂ ୱିସେସାପାଦନଂ ଉପସେଚନଂ, ନନ୍ଦୀ ସପ୍ପୀତିକତଣ୍ହା ଉପସେଚନଂ ଏତସ୍ସାତି ନନ୍ଦୂପସେଚନଂ ଉପସେଚନଭୂତାଯପି ନନ୍ଦିଯା ରାଗସଲ୍ଲୋପନିସତୋ। ଉପସିତ୍ତେ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ପାଠଇଯା ''ରାଗସଲ୍ଲେନ ନନ୍ଦୂପସେଚନେନ ୱିଞ୍ଞାଣେନା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତମତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କାତୁଂ ''କେନ ପନ ତଂ ନନ୍ଦୂପସେଚନ''ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛତି।

ରାଗସଲ୍ଲେନାତି ହେତୁମ୍ହି କରଣୱଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ରାଗସଲ୍ଲେନ ହେତୁଭୂତେନା''ତି ଆହ। ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ ଚେତ୍ଥ ହେତ୍ୱତ୍ଥୋ। ଉପଗନ୍ତବ୍ବତୋ ୱିଞ୍ଞାଣେନାତି ୱିଭତ୍ତିଂ ପରିଣାମେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ''ପତିଟ୍ଠାଭାୱତୋ''ତି ଇମିନା ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନିସ୍ସଯାଦିପଚ୍ଚଯତଂ ୱଦତି। ତେନାହ ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଂ ନିସ୍ସାଯ ତିଟ୍ଠତୀ''ତି। ଏୱଂ ଦୁତିଯାଦିୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତୀସୁପି ନିସ୍ସଯାଦିପଚ୍ଚଯତା ୱତ୍ତବ୍ବା ପତିଟ୍ଠାୱଚନତୋ।

୮୫। ଯଦିପି ଅକୁସଲମୂଲାଦିକେ ତିପୁକ୍ଖଲସ୍ସ, ତଣ୍ହାଦିକେ ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟସ୍ସ ଦିସାଭାୱେନ ୱକ୍ଖତି, ତଥାପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାନୁପ୍ପୱେସତୋ ଏକସ୍ମିଂ ନଯେ ସିଦ୍ଧେ ଇତରେପି ସିଦ୍ଧା ଏୱ ହୋନ୍ତୀତି ଇମସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଆହାରାଦଯୋ…ପେ… ୱତ୍ତବ୍ବପେତୁ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱକ୍ଖମାନେ ୱା ଅକୁସଲମୂଲତଣ୍ହାଦିକେ ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ''ଆହାରାଦଯୋ''ତି ୱଦନ୍ତୋ ''ନଯାନ''ନ୍ତି ବହୁୱଚନମାହ। ଏକସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସାତି ରାଗଚରିତସ୍ସ ଉପକ୍କିଲେସତାସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଏକସ୍ସ ପଯୋଜନସ୍ସ। ବ୍ୟଞ୍ଜନତ୍ଥୋପି ଗହିତୋ, ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନମେୱ ଗହିତନ୍ତି ସୁତ୍ତପଦାନି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିଯାଯୱଚନାନି ଯଥାରହଂ ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୂନଂ ତତ୍ଥ କଥିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ସୱତ୍ଥୁକା ତଣ୍ହା ୱୁତ୍ତା''ତି। ଦୋସୱତ୍ଥୂନଂ, ଦିଟ୍ଠିୱତ୍ଥୂନଞ୍ଚ ତତ୍ଥ କଥିତତ୍ତା ''ସୱତ୍ଥୁକୋ ଦୋସୋ, ସୱତ୍ଥୁକା ଦିଟ୍ଠି ଚ ୱୁତ୍ତା''ତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନା''ତି।

ଦୁକ୍ଖାକାରେନ ସହ ଦୁକ୍ଖାକାରଂ ଗହେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଞ୍ଚେତନ୍ତି ଯଦି ତଂତଂଅନୁପସ୍ସନାବହୁଲସ୍ସ ୱସେନ ପୁରିମାହାରଦ୍ୱଯାଦୀସୁ

ୱିମୋକ୍ଖମୁଖୱିସେସନିଦ୍ଧାରଣଂ କତଂ, ଏତଂ ଏୱମେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ନ ଅଞ୍ଞଥା। ତତ୍ଥ କାରଣଂ ୱଦନ୍ତୋ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯଥା ଅରିୟମଗ୍ଗାନଂ ଓଧିସୋ କିଲେସପ୍ପଜହନତୋ ପହାତବ୍ବେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ନିୟମୋ ଅତ୍ଥି, ନ ଏୱଂ ୱିପସ୍ସନାୟ ପରିଞ୍ଞାପହାନାନଂ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତିକତ୍ତାତି।

ଅପରେ ପନାହୁ – ପୁରିମେ ଆହାରଦ୍ୱୟେ ପରିକିଲେସଭାୱେନ, ଦୁକ୍ଖପଚ୍ଚୟତ୍ତା ଚ ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣଂ ସୁପାକଟଂ। ତତ୍ଥ ପୁରିମେ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଦ୍ୱୟୱିଞ୍ଞାଣାହାରେ ତତିୟୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିୟଂ ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣଂ, ମନୋସଞ୍ଚେତନାହାରେ ଚତୁତ୍ଥୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିୟଂ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ସୁପାକଟନ୍ତି ତିସ୍ସନ୍ନଂ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ପୱତ୍ତିମୁଖତାୟ ତେହି ଅପ୍ପଣିହିତାଦିୱିମୋକ୍ଖମୁଖେହି ପରିଞ୍ଞଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି। ତଥା ୱିପଲ୍ଲାସାଦୀସୁ ପୁରିମଦ୍ୱୟଂ ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୟ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକଂ, ଇତରଦ୍ୱୟଂ ଅନିଚ୍ଚାନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାନଂ। ଇତି ପୱତ୍ତିମୁଖତାୟ ଚ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକତାୟ ଚ ଇମେ ଧମ୍ମା ଯଥାରହଂ ଅପ୍ପଣିହିତାଦିୱିମୋକ୍ଖମୁଖେହି ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟା, ପହାତବ୍ବା ଚ ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ଥ ସୁଭସୁଖସଞ୍ଞାକାମୁପାଦାନସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନକାମଯୋଗଭୱଯୋଗଅଭିଜ୍ଝାକାୟଗନ୍ଥକାମାସୱକାମୋଘ ଭୱୋଘ ରାଗସଲ୍ଲଛନ୍ଦଅଗତିଗମନାନି ସୁଖସ୍ସାଦୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୟ ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ବ୍ୟାପାଦକାୟଗନ୍ଥଦୋସସଲ୍ଲଦୋସଅଗତିଗମନାନି ପୱତ୍ତିମୁଖତାୟ ଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖମୁଖେନ ପହାତବ୍ବାନି। ତତିୟସଞ୍ଞାଦୟୋ ନିଚ୍ଚାଭିନିୱେସତନ୍ନିମିତ୍ତାହି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାୟ ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖମୁଖେନ ପହାତବ୍ବା। ଚତୁତ୍ଥସଞ୍ଞାଦୟୋ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସତନ୍ନିତ୍ତାହି ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୟ ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖମୁଖେନ ପହାତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ମାନସଲ୍ଲଭୟଅଗତିଗମନାନଂ ନିଚ୍ଚାଭିନିୱେସନିମିତ୍ତତା ୱେଦିତବ୍ବା। ନ ହି ଅନିଚ୍ଚତୋ ପସ୍ସତୋ ମାନଜପ୍ପନଂ, ଭୟଂ ୱା ସମ୍ଭୱତି। ଅୱିଜ୍ଜାଯୋଗାଦୀନଂ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସନିମିତ୍ତତା ପାକଟା ଏୱାତି।

୮୬। ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୱଜ୍ଜା ରୂପାୱଚରସମାପତ୍ତିୟୋ ଦିବ୍ବୱିହାରା ‘‘ଦେୱୂପପତ୍ତିସଂୱତ୍ତନିକକୁସଲସମାପତ୍ତିୟୋ ଚା’’ତି କତ୍ୱା, ସତିପି ତବ୍ଭାୱେ ପରହିତପଟିପତ୍ତିତୋ, ନିଦ୍ଦୋସତାୟ ଚ ସେଟ୍ଠା ୱିହାରାତି ଚତସ୍ସୋ ଅପ୍ପମଞ୍ଞା ବ୍ରହ୍ମୱିହାରା, ଚତସ୍ସୋ ଫଲସମାପତ୍ତିୟୋ ଅରିୟୱିହାରା ‘‘ଆରକା କିଲେସେହି ଅରିୟାନଂ ୱିହାରା’’ତି। ଚତସ୍ସୋ ଆରୁପ୍ପସମାପତ୍ତିୟୋ ଆନେଞ୍ଜୱିହାରା, ସତିପି ଦେୱୂପପତ୍ତିସଂୱତ୍ତନିକକୁସଲସମାପତ୍ତିଭାୱେ ଆନେଞ୍ଜସନ୍ତତାହି ଲୋକିୟେସୁ ସିଖାପ୍ପତ୍ତିତୋ।

ଅଧିକରଣଭେଦେନାତି ୱତ୍ଥୁଭେଦେନ।

ଯଂ ଅଭିଣ୍ହଂ ନ ପୱତ୍ତତି, ତଂ ଅଚ୍ଛରିୟନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅନ୍ଧସ୍ସ…ପେ… ଉପ୍ପଜ୍ଜନକ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଧିତିଟ୍ଠତି ସୀଲାଦି ଏତେନ ସଚ୍ଚେନ, ଏତ୍ଥ ୱା ସଚ୍ଚେ ନିମିତ୍ତଭୂତେ, ଅଧିଟ୍ଠାନମତ୍ତମେୱ ୱା ତଂ ସଚ୍ଚନ୍ତି ଏୱଂ କରଣାଧିକରଣଭାୱତ୍ଥା ପଚ୍ଚୟୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା ସମାନାଧିକରଣସମାସପକ୍ଖେ। ତଥା ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସପକ୍ଖେ। ଇତରସ୍ମିଂ ପନ ସମାସେ କରଣାଧିକରଣତ୍ଥା ଏୱ, ତେ ଚ ଖୋ ସୀଲାଦିୱସେନ ଚ ୱେଦିତବ୍ବା। ସୁଖନ୍ତି ଝାନୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନସୁଖଂ। ଲୋକିୟୱିପାକସୁଖମ୍ପି ଲବ୍ଭତେୱ। ‘‘ନାଞ୍ଞତ୍ର ବୋଜ୍ଝା…ପେ… ପାଣିନ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୧। ୯୮) ହି ଇମାୟ ଗାଥାୟ ସଙ୍ଗହିତା ଅନତ୍ତପରିହାରମୁଖେନ ସତ୍ତାନଂ ଅଭୟା ନିବ୍ବାନସମ୍ପତ୍ତିସୁଖାୱହା ଚତ୍ତାରୋ ଧମ୍ମା ଇଧ ‘‘ସୁଖଭାଗିୟା’’ତି ୱୁତ୍ତାତି। ଅନୱସେସପରିୟାଦାନତୋତି ଫରଣୱସେନ ଅନୱସେସଗ୍ଗହଣତୋ।

ପଠମସ୍ସ ସତିପଟ୍ଠାନସ୍ସ ପଠମପଟିପଦାୱସେନ ପୱତ୍ତସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ‘‘ଯଥା ହୀ’’ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତପଟିପଦାସତିପଟ୍ଠାନାନଂ ନାନନ୍ତରିୟକତଂ ଉପମାୟ ୱିଭାୱେତି। ସତିପି ଚ ସବ୍ବାହି ପଟିପଦାହି ସବ୍ବେସଂ ସତିପଟ୍ଠାନାନଂ ନିୟମାଭାୱେ ନାନନ୍ତରିକଭାୱେନ ଦେସନାକ୍କମେନେୱେତ୍ଥ ନେସଂ ଅୟମନୁକ୍କମୋ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା କାୟୱେଦନାସୁ ସୁଭସୁଖସଞ୍ଞାନଂ ଦୁବ୍ବିନିୱେଠିୟତାୟ ଅସୁଭଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାନଂ କିଚ୍ଛସିଦ୍ଧିତୋ ପୁରିମେନ ପଟିପଦାଦ୍ୱୟେନ ପୁରିମଂ ସତିପଟ୍ଠାନଦ୍ୱୟଂ ଯୋଜିତଂ ତଦଭାୱତୋ। ଇତରେନ ଇତରଂ। ତାନି ହି ପୁରିମେସୁ ସତିପଟ୍ଠାନେସୁ କତକମ୍ମସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବାନି। ଅଥ ୱା ଯଥା ତଣ୍ହାଚରିତଦିଟ୍ଠିଚରିତାନଂ ମନ୍ଦତିକ୍ଖପଞ୍ଞାନଂ ୱସେନ ଚତସ୍ସୋ ପଟିପଦା ଯୋଜିତା, ଏୱଂ ଚତ୍ତାରି ସତିପଟ୍ଠାନାନି ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ପଟିପଦାସତିପଟ୍ଠାନାନଂ ଅୟମନୁକ୍କମୋ କତୋ।

‘‘ତଥା’’ତି ଇମିନା ଯଥା ସମାନପଟିପକ୍ଖତାୟ ପଠମସ୍ସ ସତିପଟ୍ଠାନସ୍ସ ଭାୱନା ପଠମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ୱିସେସାୱହା, ଏୱଂ ପୀତିସହଗତାଦିସମାନତାୟ ଦୁତିୟସତିପଟ୍ଠାନାଦିଭାୱନା ଦୁତିୟଜ୍ଝାନାଦୀନଂ ୱିସେସାୱହାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଉପସଂହରତି। ପୀତିପଟିସଂୱେଦନାଦୀତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସୁଖପଟିସଂୱେଦନଂ, ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରପଟିସଂୱେଦନଂ, ପସ୍ସମ୍ଭନଞ୍ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଭିପ୍ପମୋଦନଗ୍ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ପଟିସଂୱେଦନସମାଦହନୱିମୋଚନାନମ୍ପି ୱସେନ ପୱତ୍ତିୟା ଇଚ୍ଛିତବ୍ବତ୍ତା। ଅନିଚ୍ଚୱିରାଗାଦୀତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ନିରୋଧପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗା ସଙ୍ଗୟ୍ହନ୍ତି।

ରୂପାୱଚରସମାପତ୍ତୀନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପଟିଲଦ୍ଧମତ୍ତଂ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ପଠମଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତିୟା ପଗୁଣୱସୀଭାୱାପାଦନସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି, ନ ଇତରାସଂ।

ଇତରାସଂ ପନ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱେନ ପରମ୍ପରାୟ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ବ୍ୟାପାଦୱିହିଂସାୱିତକ୍କଅରତିରାଗା ବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କାଦୟୋ। ସୁଖେନାତି ଅକିଚ୍ଛେନ, ଅକସିରେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦିବ୍ବୱିହାରାଦିକେ ଚତ୍ତାରୋ ୱିହାରେ ପଦଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା ନାନାସନ୍ତାନେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନାୟ ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନାୟ ୟଥାକ୍କମଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାକୁସଲାନୁପ୍ପାଦନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତୱିସୟଂ ସନ୍ଧାୟ ପାଠଇୟଂ ''ପଠମୋ ୱିହାରୋ ଭାୱିତୋ ବହୁଲୀକତୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସମ୍ମପ୍ପଧାନସଦିସଞ୍ଚେତ୍ଥ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅରିୟୱିହାରେ ଚ ହେଟ୍ଠିମେ ନିସ୍ସାୟ ଉପରିମଗ୍ଗାଧିଗମାୟ ୱାୟମନ୍ତସ୍ସ ଅୟଂ ନୟୋ ଲବ୍ଭତି। ମଗ୍ଗପରିୟାପନ୍ନସ୍ସେୱ ୱା ସମ୍ମପ୍ପଧାନସ୍ସ ନାନାସନ୍ତାନିକସ୍ସ ୟଥାୱୁତ୍ତୱିପସ୍ସନାଗମନେନ ତଂତଂକିଚ୍ଚାଦିକସ୍ସ ୱସେନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସକ୍କା ହି ୱିପସ୍ସନାଗମନେନ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟାଦିତିକ୍ଖତାୱିସେସୋ ୱିୟ ୱୀରିୟସ୍ସ କିଚ୍ଚୱିସେସୱିସୟୋ ମଗ୍ଗୋ ୱିଞ୍ଞାତୁଂ।

ତଥା ସିଖାପ୍ପତ୍ତୌପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧିଦିବ୍ବୱିହାରଂ ନିସ୍ସାୟ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ପଠମଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ ମାନପ୍ପହାନଂ ଉକ୍କଂସେତି, ବ୍ରହ୍ମୱିହାରସନ୍ନିସ୍ସୟେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଦୁତିୟଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ କାମାଲୟସମୁଗ୍ଘାତଂ, ଅରିୟୱିହାରସନ୍ନିସ୍ସୟେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ତତିୟଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାପହାନଂ, ସନ୍ତୱିମୋକ୍ଖସନ୍ନିସ୍ସୟେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଚତୁତ୍ଥଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ ଭୱୂପସମଂ ଉକ୍କଂସେତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ପଠମଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ପହୀନମାନୋ ନ ୱିସଂୱାଦେସ୍ସତୀତି ମାନପ୍ପହାନଂ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ ୱଡ୍ଢେତି ୱିସଂୱାଦନନିମିତ୍ତସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ। ଅପ୍ପହୀନମାନୋ ହି ମାନନିସ୍ସୟେନ କିଞ୍ଚି ୱିସଂୱାଦେୟ୍ୟ। କାମାଲୟେ, ଦିଟ୍ଠାଲୟେ ଚ ସମୁଗ୍ଘାଟିତେ ଚାଗପଟିପକ୍ଖସ୍ସ ଅୱସରୋ ଏୱ ନତ୍ଥୀତି ଆଲୟସମୁଗ୍ଘାତୋ ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନଂ ୱଡ୍ଢେତି। ଅୱିଜ୍ଜାୟ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନାୟ ପଞ୍ଞାୱୁଦ୍ଧିୟା ପରିବନ୍ଧୋୱ ନତ୍ଥି, ଭୱସଙ୍ଖାରେସୁ ୱସ୍ସଟ୍ଠେସୁ ଅଭୱୂପସମସ୍ସ ଓକାସୋୱ ନତ୍ଥୀତି ମାନପ୍ପହାନାଦୟୋ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନାଦିକେ ସଂୱଡ୍ଢେନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ମାନପ୍ପହାନ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅୱିସଂୱାଦନସୀଲୋ ଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦବହୁଲୋ ଛନ୍ଦାଧିପତେୟ୍ୟଂ ସମାଧିଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତି। ଚାଗାଧିମୁତ୍ତୋ ନେକ୍ଖମ୍ମଜ୍ଝାସୟୋ ଅକୋସଜ୍ଜବହୁଲତାୟ ୱୀରିୟାଧିପତେୟ୍ୟଂ, ଞାଣୁତ୍ତରୋ ଚିତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋ ୱସେ ୱତ୍ତେନ୍ତୋ ଚିତ୍ତାଧିପତେୟ୍ୟଂ, ୱୂପସନ୍ତସଭାୱୋ ଉପସମହେତୁଭୂତାୟ ୱୀମଂସାୟ ୱୀମଂସୟତୋ ୱୀମଂସାଧିପତେୟ୍ୟଂ ସମାଧିଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତୀତି ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନାଦିପାରିସୁଦ୍ଧିଛନ୍ଦସମାଧିଆଦୀନଂ ପାରିପୂରିୟା ସଂୱତ୍ତତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ ଭାୱିତ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦବହୁଲୋ ଛନ୍ଦସମାଧିମ୍ହି ଠିତୋ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଛଠଆରମ୍ମଣାପାତେ ଅନୱଜ୍ଜସେୱୀ ହୋତି। ଆରଦ୍ଧୱୀରିୟୋ ୱୀରିୟସମାଧିମ୍ହି ଠିତୋ ସଂକିଲେସପକ୍ଖସ୍ସ ସନ୍ତପନୱସେନେୱ ପୁଞ୍ଞଂ ପରିପୂରେତି। ଚିତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋ ୱସେ ୱତ୍ତେନ୍ତୋ ଚିତ୍ତସମାଧିମ୍ହି ଠିତୋ ପଞ୍ଞାୟ ଉପକାରାନୁପକାରକେ ଧମ୍ମେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ବୁଦ୍ଧିଂ ଫାତିଂ ଗମିସ୍ସତି। ୱୀମଂସାସମାଧିମ୍ହି ଠିତୋ ଧମ୍ମୱିଚୟବହୁଲୋ ଉପଧିପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାୱହମେୱ ପଟିପତ୍ତିଂ ବ୍ରୂହେତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଛନ୍ଦସମାଧି ଭାୱିତୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଦୂରାଦୂରପଚ୍ଚତ୍ଥିକନିୱାରଣେ ବହୂପକାରୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂୱରୋ ମେତ୍ତାୟ ୱିସେସୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁତୋ ମେତ୍ତଂ ୱଡ୍ଢେତି। ତପେନ ସଂକିଲେସଧମ୍ମେ ୱିକ୍ଖମ୍ଭେନ୍ତୋ ୱୀରିୟାଧିକୋ ପରଦୁକ୍ଖାପନୟନକାମତଂ ସାହତ୍ଥିକଂ କରୋତୀତି ତପୋ କରୁଣଂ ସଂୱଡ୍ଢେତି। ପଞ୍ଞା ପରିୟୋଦାପିତା ସାୱଜ୍ଜାନୱଜ୍ଜଧମ୍ମେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୀ ପହାସନିପାତତୋ ମୁଦିତଂ ରକ୍ଖନ୍ତୀ ପରିବ୍ରୂହେତି। ଉପଧିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ପକ୍ଖନ୍ଦୋ ନିନ୍ନପୋଣପବ୍ଭାରୋୱ ସମ୍ମଦେୱ ସତ୍ତସଙ୍ଖାରେସୁ ଉଦାସିନୋ ହୋତୀତି ସୋ ଉପେକ୍ଖାୱିହାରଂ ପରିୱଡ୍ଢେତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂୱରୋ ଭାୱିତୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ''ୟୋ ୟସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚୟୋ, ସୋ ତଂ ପରିପୂରେତୀତି ୱୁତ୍ତୋ''ତି।

୮୭।ଦିସାଭାୱେନାତି ନୟାନଂ ଦିସାଭାୱେନାତି ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ଅତ୍ଥୋପିସ୍ସ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୟେନ ଚତୁକ୍କେନ ୟସ୍ସ ରାଗଚରିତାଦିପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱୋଦାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧି। ୟଥା ଅପରିଞ୍ଞାତା, ଅପ୍ପହୀନା ଚ ପଠମାହାରୱିପଲ୍ଲାସାଦୟୋ ରାଗଚରିତାଦୀନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଉପକ୍କିଲେସା, ଏୱଂ ପଠମପଟିପଦାଦୟୋ ଭାୱିତା ବହୁଲୀକତା ନେସଂ ୱିସୁଦ୍ଧିୟୋ ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତନୟାନୁସାରେନ ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁନ୍ତି ଆହ ''ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟମେୱା''ତି।

ଅଥ ୱା ପୁରିମାହି ଦ୍ୱୀହି ପଟିପଦାହି ସିଜ୍ଝମାନା ୱିପସ୍ସନା ଅତ୍ତନୋ କିଚ୍ଚୱୁତ୍ତିସଙ୍ଖାତଂ ପୱତ୍ତିଦୁକ୍ଖମ୍ପି ସଙ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୀ ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାବାହୁଲ୍ଲୱିସେସତୋ ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣଂ ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୀ ''ଅପ୍ପଣିହିତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ତତିୟାୟ ପଟିପଦାୟ ସିଜ୍ଝମାନା ସୁଖପ୍ପୱତ୍ତିକତାୟ ସମ୍ମଦେୱ ସନ୍ତତିଘନଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୀ ''ଅନିମିତ୍ତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ଚତୁତ୍ଥାୟ ପନ ପଟିପଦାୟ ସିଜ୍ଝମାନା ସୁଖପ୍ପୱତ୍ତିକତାୟ, ୱିସଦଞ୍ଞାଣତାୟ ଚ

ସମୂହକିଚ୍ଚାରମ୍ମଣଘନଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ସମ୍ମଦେୱ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୀ ''ସୁଞ୍ଞତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା।

ତଥା କାଯୱେଦନାନୁପସ୍ସନା ୱିସେସତୋ ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୀ, ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣଂ, ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନା ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣନ୍ତି ତା ଯଥାକ୍କମଂ ''ଅପ୍ପଣିହିତାଦିୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା।

ସପ୍ପୀତିକତାଯ ଅସ୍ସାଦାନି ପଠମଦୁତିଯଜ୍ଝାନାନି ୱିରଜ୍ଜନୱସେନ ୱିସେସତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ପସ୍ସନ୍ତିଯା ୱିପସ୍ସନାଯ ୱସେନ ''ଅପ୍ପଣିହିତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତାନି। ତତିଯଂ ସନ୍ତସୁଖତାଯ ବାହିରକାନଂ ନିଚ୍ଚାଭିନିୱେସୱତ୍ଥୁଭୂତଂ ସଭାୱତୋ ''ଅନିଚ୍ଚ''ନ୍ତି ପସ୍ସନ୍ତିଯା ୱିପସ୍ସନାଯ ୱସେନ ''ଅନିମିତ୍ତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଚତୁତ୍ଥଂ ଉପକ୍କିଲେସୱିଗମାଦୀହି ପରିସୁଦ୍ଧଂ ସୁସମାହିତଂ ଯଥା ପରେସଂ, ଏୱଂ ଅତ୍ତନୋ ଚ ଯଥାଭୂତସଭାୱାୱବୋଧହେତୁତାଯ ସମ୍ମଦେୱ ''ସୁଞ୍ଞ''ନ୍ତି ପସ୍ସନ୍ତିଯା ୱିପସ୍ସନାଯ ୱସେନ ''ସୁଞ୍ଞତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଏୱଂ ୱିହାରାନଂ ୱିପସ୍ସନାୱସେନେୱ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖତା, ତତ୍ଥ ''ଦିବ୍ବବ୍ରହ୍ମୱିହାରାନଂ ସନ୍ତସୁଖତାଯ ଅସ୍ସାଦନୀଯତା''ତିଆଦିନା ଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖମୁଖତା ଯୋଜେତବ୍ବା। ଅରିଯୱିହାରସ୍ସ ପଞ୍ଞାଧିକତ୍ତା ୱିସେସତୋ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାସନ୍ନିସ୍ସଯତାଯ ସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖତା। ଆନେଞ୍ଜୱିହାରସ୍ସ ସନ୍ତୱିମୋକ୍ଖତାଯ ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣପ୍ପଟିୱେଧସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚଯସଭାୱତୋ ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖମୁଖତା ଯୋଜେତବ୍ବା।

ତଥା ପୁରିମାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନାନଂ ସଂକିଲେସୱିସଯତ୍ତା କିଲେସଦୁକ୍ଖୱୀତିକ୍କମସ୍ସ ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାବାହୁଲ୍ଲତ୍ତା ଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖମୁଖତା। ତତିଯସ୍ସ ଅନୁପ୍ପନ୍ନକୁସଲୁପ୍ପାଦନେନ ଧମ୍ମାନଂ ଉଦଯୱଯୱନ୍ତତାୱିଭାୱନତୋ ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣଂ ପାକଟନ୍ତି ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖମୁଖତା। ଚତୁତ୍ଥସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ଠିତତ୍ତଂ ବ୍ୟାପାରାପଜ୍ଜନେନ ଧମ୍ମାନଂ ଅୱସୱତ୍ତିତାଦୀପନତୋ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ସୁପାକଟନ୍ତି ସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖମୁଖତା।

ମାନପ୍ପହାନାଲଯସମୁଗ୍ଘାତାନଂ ସହାଯତଣ୍ହାପହାନତାଯ ତଣ୍ହାପଣିଧିୱିସୋଧନତୋ ଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖମୁଖତା। ଅୱିଜ୍ଜାପହାନସ୍ସ ପଞ୍ଞାକିଚ୍ଚାଧିକତାଯ ସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖମୁଖତା। ଭୱୂପସମସ୍ସ ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତପଟିପକ୍ଖତାଯ ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖମୁଖତା।

ପକତିଯା ଦୁକ୍ଖସଭାୱେ ସଙ୍ଖାରେ ଞାଣସଞ୍ଚେନ ଅୱିସଂୱାଦେନ୍ତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଏୱ ପସ୍ସତି, ଚାଗାଧିୱିମୁତ୍ତତାଯ ତଣ୍ହଂ ୱିଦୂରୀକରୋନ୍ତୋ ରାଗପ୍ପଣିଧିଂ ୱିସୋସେତୀତି ପୁରିମଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଦ୍ୱଯଂ ''ଅପ୍ପଣିହିତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇତରସ୍ସ ପନ ଅଧିଟ୍ଠାନଦ୍ୱଯସ୍ସ ସୁଞ୍ଞତାନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖମୁଖତା ୱୁତ୍ତନଯା ଏୱ।

ଛନ୍ଦାଧିପତେଯ୍ୟା ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ୱିସେସତୋ ଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦୱତୋ ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କବହୁଲସ୍ସ ହୋତି, ୱୀରିଯାଧିପତେଯ୍ୟା ପନ କାମୱିତକ୍କାଦିକେ ୱିନୋଦେନ୍ତସ୍ସାତି ତଦୁଭଯଂ ନିସ୍ସାଯ ପୱତ୍ତା ୱିପସ୍ସନା ୱିସେସତୋ ରାଗାଦିପ୍ପଣିଧୀନଂ ୱିସୋସନତୋ ''ଅପ୍ପଣିହିତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ଚିତ୍ତାଧିପତେଯ୍ୟଂ , ୱୀମଂସାଧିପତେଯ୍ୟଞ୍ଚ ନିସ୍ସାଯ ପୱତ୍ତା ଯଥାକ୍କମଂ ଅନିଚ୍ଚାନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାବାହୁଲ୍ଲତୋ ''ଅନିମିତ୍ତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖଂ, ଅପ୍ପଣିହିତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ଚ ୱୁତ୍ତା।

ଅଭିକ୍କୱିନଯନୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରୋ, କାମସଙ୍କପ୍ପାଦିୱିନୋଦନୋ ତପୋ ଚ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ପଣିଧିପଟିପକ୍ଖତୋ ଅପ୍ପଣିହିତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖଂ, ବୁଦ୍ଧି ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାନିମିତ୍ତଂ, ଉପଧିପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହପଟିପକ୍ଖୋତି ତଦୁଭଯସନ୍ନିସ୍ସଯା ୱିପସ୍ସନା ଯଥାକ୍କମଂ ''ସୁଞ୍ଞତଂ, ଅନିମିତ୍ତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା।

ଆସନ୍ନପଚ୍ଚତ୍ଥିକରାଗଂ ପଟିବାହନ୍ତୀ ମେତ୍ତା ରାଗପଣିଧିଯା ପଟିପକ୍ଖୋ, କରୁଣା ପରଦୁକ୍ଖାପନଯନାକାରୱୁତ୍ତିକା ଦୁକ୍ଖସହଗତାଯ ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଯ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋତି ତଦୁଭଯସନ୍ନିସ୍ସଯା ୱିପସ୍ସନା ''ଅପ୍ପଣିହିତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ମୁଦିତା ସତ୍ତାନଂ ମୋଦଗ୍ଗହଣବହୁଲା ତଦନିଚ୍ଚତାଦସ୍ସନତୋ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଯ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋତି ତନ୍ନିସ୍ସଯା ୱିପସ୍ସନା ଅନିମିତ୍ତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖଂ। ଉପେକ୍ଖା ଞାଣକିଚ୍ଚାଧିକତାଯ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଯ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋତି ତନ୍ନିସ୍ସଯା ୱିପସ୍ସନା ''ସୁଞ୍ଞତଂ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତାତି ଏୱମେତ୍ଥ ପୱତ୍ତିଆକାରତୋ ୱିପସ୍ସତୋ ନିସ୍ସଯତୋ, କିଚ୍ଚତୋ ଚ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱିମୋକ୍ଖମୁଖାନି ଯୋଜିତାନୀତି।

ସମତିକ୍କମନଂ ପରିଞ୍ଞାପହାନଞ୍ଚ। ସପରସନ୍ତାନେତି ଅତ୍ତନୋ, ପରେସଞ୍ଚ ସନ୍ତାନେ, ତେନ କାଯିକୋ, ୱାଚସିକୋ ଚ ୱିହାରୋ ''ୱିକ୍କୀଳିତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋତି ଦସ୍ସେତି ''ୱିୱିଧୋ ହାରୋ''ତି କତ୍ୱା। ତସ୍ସ ପନ ୱିଭାୱନା ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତା ନଯସ୍ସ ଭୂମିଭାୱତୋ। ଯେନ ପଟିପକ୍ଖଭାୱେନ। ତେସଂ ପଟିପକ୍ଖଭାୱୋତି ତେସଂ ଆହାରାଦୀନଂ ପଟିପକ୍ଖଭାୱୋ ପହାତବ୍ବଭାୱୋ ପଟିପଦାଦୀନଂ ପଟିପକ୍ଖଭାୱୋ ପହାଯକଭାୱୋତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ

ପଟିପଦାଗ୍ଗହଣେନ ୱିପସ୍ସନା କଥିତା। ୱିପସ୍ସନା ଚ ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରେ ପରିଜାନନ୍ତୀ ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧଛନ୍ଦରାଗଂ ପଜହତୀତି ଉଜୁକମେୱ ତେସଂ ପଟିପକ୍ଖତା, ଏୱଂ ଝାନାଦୀନମ୍ପି ଉପାଦାନାଦିପଟିପକ୍ଖତା ୱେଦିତବ୍ବା ତଦୁପଦେସେନ ୱିପସ୍ସନାୟ କଥିତତ୍ତା। ୱିପଲ୍ଲାସସତିପଟ୍ଠାନାନଂ ପଟିପକ୍ଖଭାୱୋ ପାକଟୋ ଏୱ। ନ୍ତି ସୀହୱିକ୍କୀଠଇତଂ। ୱୀସତିୟା ଚତୁକ୍କେହି ୱିସଭାଗତୋ ୱିହାରେନ ୱିଭତ୍ତନ୍ତି ତୀହି ପଦେହି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା କଥିକତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ସଙ୍ଖେପେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ''ତି।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନନ୍ତି ସଦ୍ଧାଦିଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ। ଦସନ୍ନଂ ଚତୁକ୍କାନଂ ନିଦ୍ଧାରଣାତି ୟୋଜନା।

୮୮।ନିଗ୍ଗଚ୍ଛତୀତି ନିକ୍ଖମତି। ତତୋ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ହି ନିଗ୍ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ୱିୟ ହୋତୀତି। ଚତ୍ତାରୋ ପୁଗ୍ଗଲେତି ''ତଣ୍ହାଚରିତୋ ମନ୍ଦୋ''ତିଆଦିନା (ନେତ୍ତି। ୬) ୱୁତ୍ତେ ଚତ୍ତାରୋ ପୁଗ୍ଗଲେ। ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ଚେତ୍ଥ ଧମ୍ମୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ ''ଭୂମିଂ ନିଦ୍ଦିସିତ୍ୱା''ତି। ତତୋ ଏୱାତି ୟଥାୱୁତ୍ତପୁଗ୍ଗଲଚତୁକ୍କତୋ ଏୱ। ଇତରତ୍ଥାପୀତି ''ସୁଖାୟ…ପେ… ପୁଗ୍ଗଲା''ତି ଏତ୍ଥାପି। ସାଧାରଣାୟାତି ପଠମଚତୁତ୍ଥାହିପି ୱିମିସ୍ସାୟ। ୟଥାୱୁତ୍ତାସୂତି ଦୁତିୟତତିୟାସୁ।

ହେଟ୍ଠାତି ଦେସନାହାରୱିଭଙ୍ଗୱିଚୟହାରସମ୍ପାତୱଣ୍ଣନାସୁ।

ଏସେୱ ନୟୋତି କୁସଲମୂଲାଦିଦ୍ୱାଦସତିକସଙ୍ଗହୋ ଅନୱଜ୍ଜପକ୍ଖୋ। ''ୱୋଦାୟତି ସୁଜ୍ଝତି ଏତେନାତି ୱୋଦାନ''ନ୍ତି (ନେତ୍ତି। ଅଟ୍ଠ। ୧୧) ୱଂ ନେତବ୍ବତଂ ସନ୍ଧାୟାହ।

ୟଥା ହାରୌଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ଏୱଂ ନୟାନଂ ଅକରଣେ କାରଣଂ, ପୟୋଜନଞ୍ଚ ୱିଭାୱେତୁକାମୋ ''କସ୍ମା ପନା''ତିଆଦିମାହ। ନୟେହି ନୟନ୍ତରେହି। ସମ୍ପତ୍ତଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଉପପତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତତ୍ଥ ସମ୍ପତ୍ତୋ ଅନୁଦ୍ଦେସକ୍କମେନ ନିଦ୍ଦିସନେ କରଣଂ ଦସ୍ସନଂ ପୟୋଜନଂ। ୟଦି ହି ଇମେ ନୟା ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନୱସେନ ଅସଂକିଣ୍ଣା ଭୱେୟ୍ୟୁଂ, ହାରା ୱିୟ ଉଦ୍ଦେସାନୁକ୍କମେନେୱ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବା ସିୟୁଂ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ହାରାନଂ ଉଦ୍ଦେସାୱସାନେ ''ଏତେ ସୋଳସ ହାରା ପକିତ୍ତିତା ଅତ୍ଥତୋ ଅସଂକିଣ୍ଣା''ତି (ନେତ୍ତି। ୧)।

ୟସ୍ମା ପନେତେ ମୂଲପଦେହି ମୂଲପଦନ୍ତରନିଦ୍ଧାରଣେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ତେ ନିଗ୍ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତସ୍ମା ଏକସ୍ମିଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେ ଇତରୋପି ଅତ୍ଥତୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋୟେୱ ନାମ ହୋତୀତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଉଦ୍ଦେସାନୁକ୍କମେନ ନିଦ୍ଦେସୋ ନ କତୋ''ତି।

ଇଦାନି ତମେୱ ସଙ୍ଖେପେନ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ପଠମନୟତୋ ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଚରିତୱସେନ ଦ୍ୱିଧା ପୁଗ୍ଗଲେ ୱିଭଜିତ୍ୱା ତେସଂ ୱସେନ ନନ୍ଦିୟାୱଟ୍ଟନୟଂ ନୀହରିତ୍ୱା ପୁନ ତେ ଏୱ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଚରିତେ ଚତୁପ୍ପଟିପଦାୱିଭାଗେନ ୱିଭଜିତ୍ୱା ସୀହୱିକ୍କୀଳିତସ୍ସ ନୟସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋ ଦସ୍ସିତୋ, ତେ ଏୱ ଚତୁପ୍ପଟିପଦାଭେଦଭିନ୍ନେ ପୁଗ୍ଗଲେ ପୁନ ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁଆଦିୱିଭାଗେନ ତିଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା ତିପୁକ୍ଖଲସ୍ସ ନୟସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋ ଦସ୍ସିତୋ। ତଂ ସନ୍ଧାୟାହ ''ପଠମନୟତୋ…ପେ… ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ''ତି।

ୟସ୍ମା ସୁଭସୁଖସଞ୍ଞାହି ଲୋଭୋ, ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାୟ ଦୋସୋ ''ଇମିନା ମେ ଅନତ୍ଥୋ କତୋ''ତି ଆଘାତୁପ୍ପତ୍ତିତୋ , ଅତ୍ତସଞ୍ଞାୟ ମୋହୋ ଗହିତୋ ହୋତି। ତଥା ଅସୁଭସଞ୍ଞାଦୀହି ଅଲୋଭାଦୟୋ, ତସ୍ମା ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ତତିୟନୟତୋ ଦୁତିୟନୟସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋ। ୟସ୍ମା ପନ ଲୋଭେ ସତି ସମ୍ଭୱତୋ ଲୋଭଗ୍ଗହଣେନେୱ ଦୋସୋ ଗୟ୍ହତି। ଲୋଭୋ ଚ ତଣ୍ହା, ମୋହୋ ଅୱିଜ୍ଜା, ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ଅଲୋଭାଦୋସେହି ସମଥୋ ଗୟ୍ହତି, ଅମୋହେନ ୱିପସ୍ସନା, ତସ୍ମା ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନୱସେନେୱ ଦୁତିୟନୟତୋ ପଠମନୟସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋତି ଇମଂ ୱିସେସଂ ଦୀପେତୁଂ ଉଦ୍ଦେସାନୁକ୍କମେନ ନିଦ୍ଦେସୋ ନ କତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ପନା''ତିଆଦିମାହ।

ତେନେୱାତି ତତିୟନୟତୋ ଦୁତିୟନୟସ୍ସ ୱିୟ ଦୁତିୟନୟତୋ ପଠମନୟସ୍ସପି ସମ୍ଭୱତୋ। ଏୱଂ ପାଠଇୟଂ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ଆଗତଂ ନିସ୍ସାୟ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନୱସେନେୱ ନୟନିଗ୍ଗମୋ ନିଦ୍ଧାରିତୋତି ଅୟମେୱ ୱିସେସୋ। ୟଦି ଏୱନ୍ତି ପାଠଇୟଂ ଆଗତପ୍ପକାରତୋ ଅଞ୍ଞେନପି ପକାରେନ ନୟା ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବା, ଏୱଂ ସନ୍ତେ ୟଥା ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ପଠମନୟତୋ ତତିୟନୟସ୍ସ, ତତିୟନୟତୋ ଦୁତିୟନୟସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋ ଦସ୍ସିତୋ, ଏୱଂ ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନୱସେନେୱ ପଠମନୟତୋ ତତିୟନୟଦୁତିୟନୟାନଂ, ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନୱସେନେୱ ଦୁତିୟନୟତୋ ତତିୟନୟସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋ ଦୀପେତବ୍ବୋତି ଇମମତ୍ଥମାହ ''ଦ୍ୱେ ହୁତ୍ୱା…ପେ… ସିୟା''ତି।

ତତ୍ଥ ନୟୋତି ପଚ୍ଛା ୱୁତ୍ତଦୁତିୟନୟୋ। ଅତ୍ଥତୋତି ଅତ୍ଥାପତ୍ତିତୋ, ଅତ୍ଥତୋ ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା ଏୱ ସରୂପେନ ନ କଥିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦାନି ତଂ

ଅତ୍ଥାପତ୍ତିଂ ଏକନ୍ତିକଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯସ୍ମା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅନୁପ୍ପୱେସୋ ଇଚ୍ଛିତୋ ତଂତଂନୟମୂଲପଦାନଂ ନୟନ୍ତରମୂଲପଦେସୁ ସମୱରୁଜ୍ଝନତୋ। ତଥା ହି ''ଯତ୍ଥ ସଙ୍କୋ ଅକୁସଲପକ୍ଖୋ ସଙ୍ଗହଂ ସମୋସରଣଂ ଗଚ୍ଛତି, ଯତ୍ଥ ସଙ୍କୋ କୁସଲପକ୍ଖୋ ସଙ୍ଗହଂ ସମୋସରଣଂ ଗଚ୍ଛତୀ''ତି (ନେତ୍ତି। ୩) ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଅୟଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋତି ''ନୟାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଅନୁପ୍ପୱେସୋ ନିଗ୍ଗମୋ''ତି ଅୟଂ ଦୁୱିଧୋ ଅତ୍ଥୋ। ପିଟକାନଂ ଅତ୍ଥକଥନଂ ପେଟକଂ, ସୋ ଏୱ ଉପଦେସୋତି ପେଟକୋପଦେସୋ, ଉପଦେସଭୂତା ପରିୟତ୍ତିସଂୱଣ୍ଣନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାୟାତି ନୟାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଅନୁପ୍ପୱେସନିଗ୍ଗମମତ୍ତମେୱ ଅୱିଭାୱେତ୍ୱା ନୟୱିଚାରସ୍ସ ପଠମାୱୟୱତୋ ପଭୁତି ୱିଭାୱନା ଦୀପନା ପକାସନା।

ଦୋସଦିଟ୍ଠୀତି ଅପ୍ପସ୍ସାଦତାଦିଦୋସଗାହିକଦିଟ୍ଠି, ଦୋସଦସ୍ସିନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେ ହି ଅସମୂହତାନୁସୟା, କାମେସୁ ଚ ଆଦୀନୱଦସ୍ସିନୋ। ଇଦଞ୍ଚ ନେସଂ ଅଙ୍ଗଦ୍ୱୟଂ ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁୟୋଗସ୍ସ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ। ନତ୍ଥି ଅତ୍ଥୋତି ଯୋ ରାଗାଭିଭୂତେହି ଅନ୍ଧବାଲେହି ପରିକପ୍ପିତୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକୋ କାମେହି ଅତ୍ଥୋ, ସୋ ମଧୁବିନ୍ଦୁଗିଦ୍ଧସ୍ସ ମଧୁଲିତ୍ତସତ୍ଥଧାରାୱଲେହନସଦିସୋ ଅପ୍ପସ୍ସାଦୋ ବହୁଦୁକ୍ଖୋ ବହୁପାୟାସୋ ବହୁଆଦୀନୱୋ ସୱିଘାତୋ ସପରିଳାହୋ ସମ୍ପରାୟିକୋ ତଥେୱାତି ସଙ୍ଖଦାପି ୱିଞ୍ଞୂଜାତିକସ୍ସ କାମେହି ପୟୋଜନଂ ନ ୱିଜ୍ଜତି। ଅନଜ୍ଝୋସିତାତି ଅନଭିଭୂତା ୱିହରନ୍ତି। ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି ସୁଖା ପଟିପଦାତି ତେନ ମନ୍ଦକିଲେସଭାୱେନ ତେସଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅକିଚ୍ଛେନ ସିଜ୍ଝମାନା ୱିପସ୍ସନା ପଟିପଦା ''ସୁଖା ପଟିପଦା''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଜ୍ଝୋସିତାତି ଅଭିନିୱିଟ୍ଠା। ଇମେ ସଙ୍କେ ସତ୍ତାତି ଇମେ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଚରିତଭାୱେନ ଦ୍ୱିଧା ୱୁତ୍ତା ଅପରିମାଣପ୍ପଭେଦା ସଙ୍କେପି ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତା ସତ୍ତା।

ସୁଖେନପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜନ୍ତୀତି କିଲେସେ ଅକିଚ୍ଛେନ ପଜହନ୍ତି। ''ଇମା ଚତସ୍ସୋ ପଟିପଦା''ତିଆଦି ପଟିପଦାନଂ ଏତ୍ତାୱତାୟଂ, ୱିସୟଭାୱକିଚ୍ଚେସୁ ଚ ବ୍ଯଭିଚାରାଭାୱଦସ୍ସନଂ। ଅୟଂ ପଟିପଦାତି ନିଗମନଂ, ଅୟଂ ପଟିପଦା ଯାୟ ୱସେନ ସୀହୱିକ୍କୀଳିତସ୍ସ ନୟସ୍ସ ଭୂମିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଚତ୍ତାରୋ ପୁଗ୍ଗଲା ନିଦ୍ଧାରିତାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଚତୁକ୍କମଗ୍ଗେନ କିଲେସେ ନିଦ୍ଦିସତୀତି ଅନନ୍ତରଂ ୱକ୍ଖମାନେନ ଆହାରାଦିଚତୁକ୍କମଗ୍ଗେନ ଦସୱତ୍ଥୁକେ କିଲେସସମୂହେ ନିଦ୍ଦିସତି। ଚତୁକ୍କମଗ୍ଗେନ ଅରିୟଧମ୍ମେସୁ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବାତି ତପ୍ପଟିପକ୍ଖେନ ପଟିପଦାଦିଚତୁକ୍କମଗ୍ଗେନ ଅରିୟଧମ୍ମେସୁ ବୋଧିପକ୍ଖିୟେସୁ ୱିସୟଭୂତେସୁ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା କଥେତବ୍ବା।

ଇଦଞ୍ଚ ପମାଣଂ ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରାତି ଇମେସଂ ୱିପଲ୍ଲାସାନଂ ପୱତ୍ତିୟା ପମାଣଂ, ଯଦିଦଂ ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯାୱଦେୱ ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା ପରିଞ୍ଞଂ ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତାୱଦେୱ ଚତ୍ତାରୋ ୱିପଲ୍ଲାସେ ୱିଭଜନ୍ତି। ଯାୱଦେୱ ଚତ୍ତାରୋ ୱିପଲ୍ଲାସା ଅପ୍ପହୀନା, ତାୱଦେୱ ଚତ୍ତାରି ଉପାଦାନାନି ପରିବ୍ରୂହନ୍ତୀତି। ଏୱଂ ସଙ୍କତ୍ଥ ଯଥାରହଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ତେନାହ ''ଏୱଂ ଇମାନି ସଙ୍କାନି ଦସ ପଦାନୀ''ତି। ''ୟୋଜେତବ୍ବାନୀ''ତି ଚ ୱଚନସେସୋ।

''ଅଭିଜ୍ଝାୟ ଗନ୍ଥତୀ''ତି ଇମିନା ଅଭିଜ୍ଝାୟନମେୱ ଗନ୍ଥନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଏସ ନୟୋ ସେସେସୁପି। ପପଞ୍ଚେନ୍ତୋତି ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସଂ ୱିତ୍ଥାରେନ୍ତୋ।

ୱିପ୍ପଟିସାରୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭାୱୋ କିଲେସାନଂ ଆସୱନନ୍ତି ଆହ ''ଆସୱନ୍ତୀ''ତି। କିଂ ୱିପ୍ପଟିସାରାତି ତେନ କିଲେସାନଂ ୱୀତିକ୍କମୱତ୍ଥୁଂ ୱଦତି। ଯସ୍ମା ଅପ୍ପହୀନାନୁସୟସ୍ସେୱ ୱିପ୍ପଟିସାରା, ନ ଇତରସ୍ସ, ତସ୍ମା ''ଯେ ୱିପ୍ପଟିସାରା, ତେ ଅନୁସୟା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପଦଦ୍ୱୟେନପି ଫଲୂପଚାରେନ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ପଠମେନପଦେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଦସସୁ ସୁତ୍ତପଦେସୁ ପଠମେନ ପଦେନ। ପଠମାୟ ଦିସାୟାତି ତଦତ୍ଥସଙ୍ଖାତାୟ ସୀହୱିକ୍କୀଳିତସ୍ସ ସଂକିଲେସପକ୍ଖେ ପଠମାୟ ଦିସାୟ।

ଇତୀତି ଏୱଂ, ୱୁତ୍ତନୟେନାତି ଅତ୍ଥୋ। କୁସଲାକୁସଲାନନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତଅନୱଜ୍ଜସାୱଜ୍ଜଧମ୍ମାନଂ। ପକ୍ଖପଟିପକ୍ଖୱସେନାତି ୱୋଦାନପକ୍ଖତପ୍ପଟିପକ୍ଖୱସେନ। ୟୋଜନାତି ପଠମଦିସାଦିଭାୱେନ ଯୁତ୍ତେ କତ୍ୱା ମନସାନୁପେକ୍ଖନା। ''ମନସା ୱୋଲୋକୟତେ''ତି (ନେତ୍ତି। ୪) ହି ୱୁତ୍ତଂ।

ତସ୍ସାତି ଦିସାଲୋକନସ୍ସ। ସୋତାପତ୍ତିଫଲାଦୀନଂ ପରିୟୋସାନତା ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ଯେସଞ୍ହି ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ୱସେନ ସତିପଟ୍ଠାନାଦୀନି ସିଜ୍ଝନ୍ତି, ତେସଂ ୱସେନ ସୋତାପତ୍ତିଫଲାଦୀନଂ ପରିୟୋସାନତା। ତତ୍ଥ ସୋତାପତ୍ତିଫଲେ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତି। ସୋତାପନ୍ନୋ ହି ସଦ୍ଧାୟ ପରିପୂରିକାରୀ। ସକଦାଗାମିଫଲେ ୱୀରିୟିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତି। ସକଦାଗାମୀ ହି ଆରଦ୍ଧୱୀରିୟୋ ଉପରିମଗ୍ଗାଧିଗମାୟ। ଅନାଗାମିଫଲେ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତି। ଅନାଗାମୀ ସମାଧିସ୍ମିଂ ପରିପୂରିକାରୀ। ଅଗ୍ଗଫଲେ ଅରହତ୍ତେ ସତିନ୍ଦ୍ରିୟଞ୍ଚ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟଞ୍ଚ ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତି। ଅରହା ହି ସତିୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତୋ, ପଞ୍ଞାୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତୋ ଚାତି।

ଅପରେ ପନାହୁ – ସଦ୍ଧାବଲେନ ସୁଭସଞ୍ଞାଯ ପହାନଂ। ସଦ୍ଦହନ୍ତୋ ହି ପଟିକ୍କୂଲମନସିକାରେ କମ୍ମଂ କରୋତି। ୱୀରିଯବଲେନ ସୁଖସଞ୍ଞାଯ ପହାନଂ। ୱୀରିଯୱା ହି ସୁଖସ୍ସାଦଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଯୋନିସୋମନସିକାରମନୁଯୁଞ୍ଜତି। ସମାଧିବଲେନ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଯ ପହାନଂ। ସମାହିତୋ ହି ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉଦଯବ୍ବଯଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞଂ ପଟିଲଭତି। ପଞ୍ଞାବଲେନ ଅତ୍ତସଞ୍ଞାଯ ପହାନଂ। ପଞ୍ଞୱା ହି ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅୱସୱତ୍ତିତଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତୋ ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତଂ ପଟିୱିଜ୍ଝତି। ସତି ପନ ସବ୍ବତ୍ଥାପି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା। ତେନାହ ‘‘ସତିଂ ଚ ଖ୍ୱାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସବ୍ବତ୍ଥିକଂ ୱଦାମୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫। ୨୩୪; ମି। ପ। ୨।୧।୧୩)। ଏୱଂ ଚତୁୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାଯୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପାରିପୂରିତ୍ଥାନଂ ଚତ୍ତାରି ସାମଞ୍ଞଫଲାନି ଚତୁୱିପଲ୍ଲାସମୁଖାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଦିସାନଂ ପରିଯୋସାନାନି ୱୁତ୍ତାନୀତି।

‘‘ଲୋଭୋ ଅକୁସଲମୂଲ’’ନ୍ତିଆଦି ଲୋଭାଦୀନଂ ହେତୁଫଲଭାୱେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତତାଯ ଦସ୍ସନଂ।

ତତ୍ଥ ମନାପିକେନାତି ଯେଭୁଯ୍ଯୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅମନାପିକେନାପି ହି ଆରମ୍ମଣେନ ୱିପରିଯେସୱସେନ ଲୋଭୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ମନାପିକେନାତି ୱା ମନାପିକାକାରେନ। ଫସ୍ସୱେଦନୂପୱିଚାରରାଗୱିତକ୍କପରିଳାହା ସହଜାତାପି ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଅସହଜାତାପି। ‘‘ଉପ୍ପାଦୋ’’ତି ଏତେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନସଙ୍ଖାରଗ୍ଗହଣନ୍ତି ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉପ୍ପାଦଲକ୍ଖଣସ୍ସେୱ ପନ ଗହଣେ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ନ ହି ଉପ୍ପାଦୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ରାଗଜପରିଳାହହେତୁକତା ଚ ତେସଂ ରାଗସ୍ସ ତଣ୍ହାସଭାୱତ୍ତା। ତଣ୍ହା ହି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମୁଦଯୋ, ଯଂ କିଞ୍ଚି ସମୁଦଯଧମ୍ମଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତଣ୍ହାସହଜାତୱେଦନାଯ ପନ ଲୋଭୋ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯେହି ଚ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି। ଏୱଂ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଲୋଭସହଗତସୁଖୱେଦନାଯ ଉଦଯୋ ଇଧ ‘‘ଉପ୍ପାଦୋ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସା ୱିପରିଣାମୋ ‘‘ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖତା’’ତି। ୱିପରିଣାମାୱତ୍ଥା ଚ ଉଦଯାୱତ୍ଥଂ ୱିନା ନ ହୋତୀତି ସା ତଂ ନିସ୍ସାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ ୱିଯ ୱୁତ୍ତା ‘‘ଉପ୍ପାଦଂ…ପେ… ଦୁକ୍ଖତା’’ତି।

ଦୋସୋ ଅକୁସଲମୂଲନ୍ତିଆଦୀସୁପି ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ – ଠିତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ନାମ ଜରା, ତଂ ନିସ୍ସାଯ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଠିତସ୍ସ…ପେ… ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତା’’ତି। ଦୋସଜପରିଳାହହେତୁକତା ଜରାଯ ଦୋସବହୁଲସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ନଚିରେନ ଜୀରଣତୋ ୱେଦିତବ୍ବା।

ୱଯୋତି ସଙ୍ଖାରାନଂ ନିରୋଧୋ। ଅନିଚ୍ଚତାୱସେନ ଚ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱଯ…ପେ… ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତା’’ତି। ତେନାହ ଭଗୱା ‘‘ଯଦନିଚ୍ଚଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧୫, ୪୫, ୭୬; ପଟି। ମ। ୨।୧୦)। ମୋହଜପରିଳାହହେତୁକତା ୱଯଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ସମ୍ମୋହନିମିତ୍ତତ୍ତା, ମରଣସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯତ୍ତା ଚ ସଂସାରପ୍ପୱତ୍ତିଯା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅଲୋଭାଦୀନଂ ପଞ୍ଞାଦିପାରିପୂରିହେତୁକତା ଯଥାରହଂ ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିସହଜାତକୋଟିଯା ଚ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ସବ୍ବେ ହି କୁସଲା ଧମ୍ମା ସବ୍ବେସଂ କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ପଚ୍ଚଯୱିସେସା ହୋନ୍ତି ଏୱାତି। ଅବ୍ଯାପାଦୱିତକ୍କସନ୍ନିସ୍ସଯୋ ଉପୱିଚାରୋ ଅବ୍ଯାପାଦୂପୱିଚାରୋ। ଅୱିହିଂସୂପଚାରେପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ଅଯଂ ତିପୁକ୍ଖଲୋ ନାମ ଦୁତିଯୋ ନଯୋ ସବ୍ବିଂ ଦିସାଲୋକନନଯେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ୱଚନସେସୋ। ‘‘ଇମେ ଚତ୍ତାରୋ’’ତିଆଦି ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନେୱ ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟସ୍ସ ନଯସ୍ସ ଭୂମିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଆରଦ୍ଧଂ। ଇମେ ଯଥାୱୁତ୍ତପଟିପଦାଚତୁକ୍କସ୍ସ ୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧା। ୱିସେସେନାତି ଦିଟ୍ଠିତଣ୍ହାସନ୍ନିସ୍ସଯତାୱିସେସେନ। ଦିଟ୍ଠିଚରିତୋ ହି ତିକ୍ଖପଞ୍ଞୋ, ମନ୍ଦପଞ୍ଞୋ ଚ ସୁଖାଯ ପଟିପଦାଯ ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞାଯ ଚ ଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞାଯ ଚ ନିଯ୍ୟାତୀତି ଦ୍ୱିଧା ୱୁତ୍ତୋତି। ତଥା ତଣ୍ହାଚରିତୋ ଦୁକ୍ଖାଯ ପଟିପଦାଯ ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞାଯ ଚ ଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞାଯ ଚ ନିଯ୍ୟାତୀତି ଦ୍ୱିଧା ୱୁତ୍ତୋତି ଦସ୍ସିତୋ ଚାଯମତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘ଦ୍ୱେ ହୋନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଚରିତୋ ଚ ତଣ୍ହାଚରିତୋ ଚା’’ତି।

ଚତ୍ତାରୋହୁତ୍ୱାତି ସୀହୱିକ୍କୀଳିତସ୍ସ ନଯସ୍ସ ଭୂମିଦସ୍ସନେ ଚତ୍ତାରୋ ହୁତ୍ୱା ଠିତା, ଚତୁପ୍ପଟିପଦାୱସେନ ଚତ୍ତାରୋ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଯୋ ହୋନ୍ତୀତି ତିପୁକ୍ଖଲସ୍ସ ନଯସ୍ସ ଭୂମିଦସ୍ସନେ ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁଆଦିୱସେନ ତଯୋ ଭୱନ୍ତି। ତଯୋ ହୁତ୍ୱାତି ତଥା ତଯୋ ହୁତ୍ୱା ଠିତା ତଯୋ କତ୍ୱା କଥିତା। ଦ୍ୱେ ହୋନ୍ତୀତି ଇଦାନି ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟସ୍ସ ନଯସ୍ସ ଭୂମିଦସ୍ସନେ ଦ୍ୱେ ଭୱନ୍ତି। ଅଜ୍ଝୋସାନନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଅଜ୍ଝୋସାନଂ। ଅଭିନିୱେସୋତି ତଣ୍ହାଭିନିୱେସୋ। ଅହଂକାରୋତି ଅହଂମାନୋ ‘‘ଅହ’’ନ୍ତି ୱା କରଣଂ ଅହଂକାରୋ। ଦିଟ୍ଠିମାନମଞ୍ଞନାନଂ ୱସେନ ‘‘ଅହମସ୍ମୀ’’ତି ସମନୁପସ୍ସନା ମମଂକାରୋ, ମମାଯନଂ ତଣ୍ହାଗ୍ଗାହୋ।

ଦସପଦାନି ‘‘ପଠମା ଦିସା’’ତି କାତବ୍ବାନୀତି ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟସ୍ସ ନଯସ୍ସ ‘‘ପଠମା ଦିସା’’ତି କରଣୀଯାନି, ‘‘ପଠମା ଦିସା’’ତି ୱୱତ୍ଥପେତବ୍ବାନୀତି

ଅତ୍ଥୋ। ସଂଖିତ୍ତେନ…ପେ… ପକ୍ଖସ୍ସାତି ଅନେକପ୍ପଭେଦସ୍ସପି କଣ୍ହପକ୍ଖସ୍ସ ସଂକିଲେସପକ୍ଖସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ସଂଖିତ୍ତେନ ସଙ୍ଖେପେନ ପଟିପକ୍ଖେ ୱୋଦାନଧମ୍ମେ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ଞାପେନ୍ତି ପକାସେନ୍ତି, ପଠମା କାତବ୍ବାତି ଯୋଜନା। ଦସ ପଦାନି ଦୁତିଯକାନୀତି ତଣ୍ହାଦିକା ଦସ କୋଟ୍ଠାସା ''ଦୁତିଯା ଦିସା''ତି କାତବ୍ବା। ''ସଂଖିତ୍ତେନ…ପେ… କଣ୍ହପକ୍ଖସ୍ସା''ତି ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଯୋନିସୋତି ଉପାଯସୋ। ଯୋନିସୋ ମନସିକାରୋ ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ପଠମମନସିକାରୋ। ପଞ୍ଞାତି ସୁତଚିନ୍ତାମଯୀ ପଞ୍ଞା, ଝାନାଭିଞ୍ଞା ଚ। ନିବ୍ବିଦାତି ନିବ୍ବେଧଞାଣଂ। ସୋମନସ୍ସଧମ୍ମୂପସଞ୍ହିତଂ ପମୋଦାଦିସହଗତଂ ଚେତସିକସୁଖଂ।

କୁସଲପକ୍ଖେ ଚାତି ଚ-ସଦ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ, ତେନ ଉଭଯପକ୍ଖତୋ ସମୁଚ୍ଚଯୱସେନ ଚତସ୍ସୋ ଦିସା, ନ ପଚ୍ଚେକନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

ତେସନ୍ତି ତଣ୍ହାଦୀନଂ, ତଣ୍ହାଯ, ତଣ୍ହାପକ୍ଖିକାନଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ସତିପି ଅନୱସେସତୋ ରାଗେ ପହୀଯମାନେ ଅନୱସେସତୋ ଅୱିଜ୍ଜାପି ପହୀଯତେୱ, ରାଗସ୍ସ ପନ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି ଉଜୁପଟିପକ୍ଖୋତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ରାଗୱିରାଗା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱିଜ୍ଜାୱିରାଗାତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ''ଆସୱାନଂ ଖଯା ଅନାସୱଂ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଂ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତି''ନ୍ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୪୩୮) ଆଗତପାଠଇଯା ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନାୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ, ଇଧ ପନ ''ରାଗୱିରାଗା ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି ସେକ୍ଖଫଲଂ, ଅୱିଜ୍ଜାୱିରାଗା ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତି ଅସେକ୍ଖଫଲ''ନ୍ତିଆଦିନା (ନେତ୍ତି। ୫୧) ୱେୱଚନସମାରୋପନେ ଆଗତତ୍ତା ପୁରିମା ଅନାଗାମିଫଲଂ। ତଞ୍ହି କାମରାଗସ୍ସ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକତୋ ସମାଧିପାରିପୂରିଯାୱ ୱିସେସତୋ ''ରାଗୱିରାଗା ଚେତୋୱିମୁତ୍ତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ପଚ୍ଛିମା ଅରହତ୍ତଫଲଂ ତଣ୍ହାଯ, ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଚ ଅନୱସେସପ୍ପହାନତୋ, ପଞ୍ଞାପାରିପୂରିଯା ଚ ''ଅୱିଜ୍ଜାୱିରାଗା ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ତତ୍ଥାତି ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟନଯେ। ତେସୂତି ''ଚତ୍ତାରି ପଦାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତେସୁ ତଣ୍ହାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ମୂଲପଦେସୁ। ଇଧ ସମୋସରଣନ୍ତି ସଙ୍ଗହୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଚ ସଭାୱତୋ, ସଭାଗତୋ ଚ ହୋତୀତି ତଣ୍ହାଦୀନି ଚତ୍ତାରି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ''ତେସୁ ଅଟ୍ଠାରସ ମୂଲପଦାନି ସମୋସରନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସମତ୍ଥଂ ଭଜନ୍ତି ସଭାୱତୋ, ସଭାଗତୋ ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱିପସ୍ସନଂ ଭଜନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ନଯାଧିଟ୍ଠାନାନଂ ନଯାଧିଟ୍ଠାନେ ଅନୁପ୍ପୱେସୋ ନଯାନଂ ନଯେସୁ ଅନୁପ୍ପୱେସୋ ଏୱ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ ''ତିପୁକ୍ଖଲୋ…ପେ… ଅନୁପ୍ପୱିସନ୍ତୀ''ତି।

ଅଲୋଭାମୋହପକ୍ଖଂ ଅଭଜାପେତ୍ୱା ଅଦୋସପକ୍ଖଂ ଭଜାପେତବ୍ବସ୍ସ ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟସୀହୱିକ୍କୀଳିତମୂଲପଦସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଅଦୋସୋ ଏକସୁତ୍ତକୋଟିଯା ଏକକୋୱ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଅଦୋସୋ ଅଦୋସୋ ଏୱା''ତି। ଦୋସୋ ଦୋସୋ ଏୱାତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ସମୋସରନ୍ତି ସଭାଗତୋ ଚ ସଭାୱତୋ ଚ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଭୂମି ଗୋଚରୋତି ଚ ମୂଲପଦାନି ଏୱ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ଏକେକଂ ନଯଂ ଅନୁପ୍ପୱିସତି ତଂତଂମୂଲପଦାନୁପ୍ପୱେସତୋ। କୁସଲେ ୱା ୱିଞ୍ଞାତେ ଅକୁସଲୋ ପଟିପକ୍ଖୋ, ଅକୁସଲେ ୱା କୁସଲୋ ପଟିପକ୍ଖୋ ଅନ୍ୱେସିତବ୍ବୋ ସଂୱଣ୍ଣିଯମାନସୁତ୍ତପଦାନୁରୂପତୋ ଉପପରିକ୍ଖିତବ୍ବୋ। ଅନ୍ୱେସନା ଉପପରିକ୍ଖା ''ଦିସାଲୋକନ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସୋ ନଯୋ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବୋତି ତଥା ଅନ୍ୱେସିତ୍ୱା ତେହି ଧମ୍ମେହି ଦିସା ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ସୋ ସୋ ନଯୋ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଯଥା ମୂଲପଦେସୁ ମୂଲପଦାନଂ ଅନୁପ୍ପୱେସୋ ସଂୱଣ୍ଣିତୋ, ଇମିନାୱ ନଯେନ ମୂଲପଦତୋ ମୂଲପଦାନଂ ନିଦ୍ଧାରଣାତି ୱେଦିତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯଥା ଏକମ୍ହି…ପେ… ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବାନୀ''ତି ଆହ। ''ଏକେକସ୍ମିଞ୍ହି''ତିଆଦି କାରଣୱଚନଂ।

ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ଏକେକସ୍ମିଂ ନଯେ। ଏକସ୍ମିଂ ଧମ୍ମେ ୱିଞ୍ଞାତେତି ତଣ୍ହାଦିକେ ଏକସ୍ମିଂ ମୂଲପଦଧମ୍ମେ ସରୂପତୋ, ନିଦ୍ଧାରଣୱସେନ ୱା ୱିଞ୍ଞାତେ। ସବ୍ବେଧମ୍ମା ୱିଞ୍ଞାତା ହୋନ୍ତୀତି ତଦଙ୍ଗମୂଲପଦଭୂତା ସବ୍ବେ ଲୋଭାଦଯୋ ୱିଞ୍ଞାତା ନଯସ୍ସ ଭୂମିଚରଣାଯୋଗ୍ଗତାଯ ପକାସା ପାକଟା ହୋନ୍ତି । ''ଇମେସ''ନ୍ତିଆଦି ନଯଉଯଦିସାଭୂତଧମ୍ମାନଂ ମତ୍ଥକପାପନେନ ତିଣ୍ଣଂ ନଯାନଂ କୂଟଗ୍ଗହଣଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ପୁନ ''ଇମେସୂ''ତିଆଦି କମ୍ମନଯଦ୍ୱଯସ୍ସ ୱିଭାଗୱିଭାୱନଂ, ତଂ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ନଯସମୁଟ୍ଠାନୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ସାସନପଟ୍ଠାନୱାରୱଣ୍ଣନା

୮୯ ।ସଙ୍ଗହୱାରାଦୀସୂତି ସଙ୍ଗହୱାରୌଦ୍ଦେସନିଦ୍ଦେସୱାରେସୁ। ସରୂପତୋ ନ ଦସ୍ସିତଂ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଦସ୍ସିତମେୱାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତମେୱ ହି ଅତ୍ଥତୋ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଉଦାହରଣଭାୱେନ ନିକ୍ଖିପତି, ୟଥା ମୂଲପଦେହି ପଟ୍ଠାନଂ ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବନ୍ତି। ‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତମଜ୍ଝତ୍ତସଙ୍ଗହୋ’’ତି ଇଦଂ ମୂଲପଦପଟ୍ଠାନାନଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତମଜ୍ଝତ୍ତତୋ ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବତାୟ କାରଣୱଚନଂ ‘‘ସତି ଅନୁପ୍ପୱେସେ ତତୋ ୱିନିଗ୍ଗମୋ ସିୟା’’ତି। ପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପ-ଇତି ଉପସଗ୍ଗପଦଂ, ତଂ ପନ ‘‘ୱିଭତ୍ତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ୟଂ ସେଟ୍ଠଂ, ତଦୁପାଗମୁ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ପକାରତ୍ଥଜୋତକନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପକାରେହି ଠାନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ପକାରତ୍ଥଜୋତକନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପକାରେହି ଠାନ’’ନ୍ତି ଆହ। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ନେତ୍ତିପ୍ପକରଣେ। ତସ୍ସାତି ଦେସନାସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପରିୟତ୍ତିସାସନସ୍ସ। ତଥାଭାୱଦୀପନନ୍ତି ୱେନେୟ୍ୟଜ୍ଝାସୟାନୁରୂପେନ ପୱତ୍ତିତତ୍ତା ସଂକିଲେସଭାଗିୟତାଦିପ୍ପକାରେହି ଠିତଭାୱେନ ଦୀପେତବ୍ବତ୍ତା ‘‘ଦୀପିସ୍ସତୀତି ଦୀପନ’’ନ୍ତି କତ୍ୱା। ପତିଟ୍ଠହନ୍ତି ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଦୟୋ ସମୁଦାୟରୂପେନ ଗହିତା। ଏତେହି ସଂକିଲେସଧମ୍ମାଦୀହି, ସଂକିଲେସଧମ୍ମାଦୀନଂ ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଦୀନଂ ପୱତ୍ତନୁପାୟତା ଅନୁପୁବ୍ବିକଥାୟ ସାମୁକ୍କଂସିକାୟ ଧମ୍ମଦେସନାୟ ଦୀପେତବ୍ବା। ତେସନ୍ତି ସଂକିଲେସଧମ୍ମାଦୀନଂ। ପୁନ ତେସନ୍ତି ସୁତ୍ତାନି ସନ୍ଧାୟାହ।

ଗୋଟ୍ଠାତି ୱଜୋ। ପଟ୍ଠିତଗାୱୋତି ଗତଗାୱୋ। ଆଗତଟ୍ଠାନସ୍ମିନ୍ତି ସୀହନାଦସୁତ୍ତଂ (ମ। ନି। ୧।୧୫୬) ୱଦତି। ପୱତ୍ତଗମନତ୍ତା ଏତ୍ଥାତି ୱଚନସେସୋ। ଅଥ ୱା ଗଚ୍ଛତି ଏତ୍ଥାତି ଗମନଂ, ଦେସନାଞାଣସ୍ସ ନିସ୍ସଙ୍ଗୱସେନ ପୱତ୍ତଗମନଦେସଭାୱତୋ ପଟ୍ଠାନଂ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୋମିସ୍ସାତି ‘‘ସଂକିଲେସଭାଗିୟଞ୍ଚ ୱାସନାଭାଗିୟଞ୍ଚା’’ତିଆଦିନା ଦୁକତିକଚତୁକ୍କଭାୱେନ ମିସ୍ସିତା।

ସଂକିଲେସଭାୱେ ଞାପେତବ୍ବେ ପୱତ୍ତଂ, ତଂ ୱିସୟଂ କତ୍ୱା ଦେସିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଅତ୍ଥମତ୍ତୱଚନଞ୍ଚେତଂ , ସଂକିଲେସଭାଗେ ଭୱନ୍ତି ସଦ୍ଦନୟେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ‘‘ସଂକିଲେସଭାଗିକ’’ନ୍ତିପି ପାଠୋ, ତସ୍ସ ସଂକିଲେସଭାଗୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥି, ସଂକିଲେସଭାଗେ ୱା ନିୟୁତ୍ତଂ, ସଂକିଲେସଭାଗସ୍ସ ୱା ପବୋଧନସୀଲଂ ସଂକିଲେସଭାଗିକଂ, ତଦେୱ ସଂକିଲେସଭାଗିୟନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଦାଲନଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନଂ, ପଦାଲନସନ୍ନିସ୍ସୟତା ଚେତ୍ଥ ପଦାଲନଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅସେକ୍ଖେତି ଅସେକ୍ଖଧମ୍ମେ। ତେସଂ ୱୋମିସ୍ସକନୟୱସେନାତି ତେସଂ ସଂକିଲେସଭାଗିୟାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ପଟିକ୍ଖେପାପଟିକ୍ଖେପୱୋମିସ୍ସକନୟୱସେନ।

‘‘ତାନି ପନ ଛ ଦୁକା’’ତିଆଦିନା ପଦାନଂ ଗହଣପରିଚ୍ଛେଦତୋ ୱୱତ୍ଥାପନତଂ ୱତ୍ୱା ପରତୋ ‘‘ସାଧାରଣାନି କତାନୀ’’ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାୟ ସୟମେୱ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେସ୍ସତି। ‘‘ଅନୁଦ୍ଧରଣେ କାରଣଂ ନତ୍ଥୀ’ତି ୱତ୍ୱା ଉଦ୍ଧରଣେ ପନ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତଥା ହି ୱକ୍ଖତୀ’’ତିଆଦିନା ପାଠଇମାହରି। ୱୋଦାନଂ ନାମ ସଂକିଲେସତୋ ହୋତି ସଂକିଲିଟ୍ଠସ୍ସେୱ ୱୋଦାନସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ୟସ୍ମା ୱୋଦାନଂ ତଦଙ୍ଗାଦିୱସେନ ସଂକିଲେସତୋ ୱିସୁଜ୍ଝନଂ, ତସ୍ମା ‘‘ତଂ ପନ ଅତ୍ଥତୋ ୱାସନାଭାଗିୟାଦି ଏୱ ହୋତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ତଦଙ୍ଗୱିକ୍ଖମ୍ଭନେହି ୱୋଦାନଂ ୱାସନାଭାଗିୟାଦିୱସେନ ହୋତି, ସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧୀହି ୱୋଦାନଂ ନିବ୍ବେଧଭାଗିୟୱସେନ, ଅସେକ୍ଖଭାଗିୟୱସେନ ୱୋଦାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୟା ଏୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୟାୟଂ ଦେସନା ରାଗାଦିଭାଗିନୀ ସିୟା, ସା ସଂକିଲେସଭାଗିୟା। ୟାୟଂ ଦେସନା ଚାଗାଦିଭାଗିନୀ ସିୟା, ସା ୱାସନାଭାଗିୟା। ୟା ପନ ଆପତ୍ତିୱିଚ୍ଛେଦନୀ ସାୱସେସଂ, ଅନୱସେସଞ୍ଚ, ସା ନିବ୍ବେଧଭାଗିୟା, ଅସେକ୍ଖଭାଗିୟା ଚ।

‘‘ତଣ୍ହାସଂକିଲେସଭାଗିୟଂ ସୁତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ପଠମମେୱ ସଂକିଲେସଭାଗସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଂକିଲେସୋ ତିୱିଧୋ…ପେ… ୱିସୟଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଆରଦ୍ଧ’’ନ୍ତି। ଭୱରାଗୋ ଭୱପତ୍ଥନା। ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ନ ୱିଗଚ୍ଛତି। ତତ୍ର ତତ୍ର ଭୱେତି ୟଦି ୱା କାମଭୱେ, ୟଦି ୱା ରୂପଭୱେ, ୟଦି ୱା ଅରୂପଭୱେ। ପଦନ୍ତରସଂୟୋଜନୱସେନାତି ଦୁକନୟେନେୱ ପଦନ୍ତରେନ ୟୋଜନୱସେନ। ମିସ୍ସିତାନି କତାନୀତି ସଂସଟ୍ଠାନି କତାନି।

ଏକକଚତୁକ୍କୱସେନ ଦସ୍ସିତବ୍ବାନି ପଦାନି ଏୱ ଗହେତ୍ୱା ଆୱୁତ୍ତିନୟଦସ୍ସନୱସେନ ମିସ୍ସେତ୍ୱା ଅୱସିଟ୍ଠଦୁକୱସେନ, ତିକଚତୁକ୍କୱସେନ ଚ ଇତରେ ଅଟ୍ଠ ପଟ୍ଠାନଭାଗା ଦସ୍ସିତାତି ଆହ ‘‘ତାନିୟେୱ ୟଥାୱୁତ୍ତାନି ଅଟ୍ଠ ସୁତ୍ତାନୀ’’ତିଆଦି । ଚତ୍ତାରୋ ଏକକାୟେୱ ପାଠଇୟଂ ଆଦିତୋ ଦସ୍ସିତା। ଛଦୁକା ପାଠଇୟଂ ଆଗତା ଚତ୍ତାରୋ, ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ଦ୍ୱେତି। ଚତ୍ତାରୋ ତିକା ପାଠଇୟଂ ଆଗତା ଦ୍ୱେ, ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ଦ୍ୱେତି। ଦ୍ୱେ ଚତୁକ୍କା ପନ ଅଟ୍ଠକଥାୟମେୱ ଆଗତା। ‘‘ପାଠଇୟଂ ଅନାଗତା’’ତି ଇଦଂ ସରୂପତୋ ଅନାଗମନଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ, ନୟତୋ ପନ ଆଗତଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ ଏୱ। ୟେ ପନେତ୍ଥ ପାଠଇୟଂ ଅନାଗତା, ତେସଂ ଉଦାହରଣାନି ପରତୋ ଦସ୍ସୟିସ୍ସାମ।

ସୋଢଅସହୀତି ସୋଢଅସୱିଧେହି। ନ ହି ତାନି ସୁତ୍ତାନି ସୋଢଅସେୱ, ଅଥ ଖୋ ସୋଢଅସପ୍ପକାରାନୀତି ମୂଲଗଣନଂ ଠପେତ୍ୱା କାରଣସୁତ୍ତଲଦ୍ଧେନ ସଙ୍ଖାରଗବ୍ଭେନ ତଦନୁରୂପୋ ଯୋ ଗଣନୱିତ୍ଥାରୋ, ତସ୍ସ ପତ୍ଥରଣୱିଧି ପଟ୍ଠାନନଯୋ। ଇମିନା…ପେ… ନତ୍ଥୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତପଟ୍ଠାନୱିନିମୁତ୍ତୋ ପରିଯତ୍ତିସାସନପ୍ପଦେସୋ ନ ୱିଜ୍ଜତି ଯଥାରହଂ ତଂତଂପଟ୍ଠାନଭାୱେନ ପୱତ୍ତତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି। ଯଦି ସୁତ୍ତଗେଯ୍ୟାଦି ନୱୱିଧଂ ପରିଯତ୍ତିସାସନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତପଟ୍ଠାନୱସେନେୱ ପୱତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ କଥମିଧ ଅନିଦସ୍ସିତାନଂ ଗାଥାଦୀନଂ ସଂକିଲେସଭାଗିଯାଦିଭାୱୋ ଗହେତବ୍ବୋତି ପଞ୍ହଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଗାଥାଯ ଗାଥା ଅନୁମିନିତବ୍ବା’’ତିଆଦିପାଠଇ ପୱତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କଥଂ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ତତ୍ଥ ଅଯଂ ଗାଥା ୱିଯାତି ‘‘କାମନ୍ଧା ଜାଲସଞ୍ଛନ୍ନା, ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଧମ୍ମା, ଉଦ୍ଧଂ ଅଧୋ ସବ୍ବଧି ୱିପ୍ପମୁତ୍ତୋ, ଯସ୍ସ ସେଲୂପମଂ ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଇଧ ଉଦାହଟଗାଥା ୱିଯ। ଗାଥାତି ଅଞ୍ଞାପି ତେପିଟକେ ବୁଦ୍ଧୱଚନେ ଆଗତା ଇଧ ଅନୁଦାହଟା। ସଂୱଣ୍ଣନାକାଲେ ସମ୍ମୁଖୀଭାୱେନ ‘‘ଅଯଂ ଗାଥା ୱିଯା’’ତି ୱୁତ୍ତା ଯା କାଚି ଗାଥା ‘‘ସଂକିଲେସଭାଗିଯା’’ତି ୱା ‘‘ସଂକିଲେସୱାସନାନିବ୍ବେଧଅସେକ୍ଖଭାଗିଯା’’ତି ୱା ଅନୁମିନିତବ୍ବା ନଯଗ୍ଗାହେନ ଞାପେତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଂକିଲେସ…ପେ… ଜାନିତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ୱା-ସଦ୍ଦୋ ହି ଇଧ ଅୱୁତ୍ତୱିକପ୍ପନତ୍ଥୋ। ସେସପଦେସୁପି ୱେଯ୍ୟାକରଣସୁତ୍ତପଦେସୁ।

୯୦।ଅରିଯାନଂ ଧମ୍ମନ୍ତି ଚାରିତ୍ତୱାରିତ୍ତଭେଦଂ ସୀଲାଚାରଂ। ଏକନ୍ତକରଣୀଯସ୍ସ ଅକରଣମ୍ପି ୱୀତିକ୍କମୋ ଏୱ।

ଅୱିଜ୍ଜାଦିକେ ସଂକିଲେସଧମ୍ମେ ତଦଙ୍ଗାଦିୱସେନ ଧୁନାତୀତି ଧୋନା ୱୁଚ୍ଚତି ପଞ୍ଞା। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜନପଞ୍ଞାତି ପନ ପକରଣେନ ଅୱଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଚରନ୍ତୋତି ପଚ୍ଚଯାନଂ ଅପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯପରିଭୋଗେ ଆଦୀନୱଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ଇଣପରିଭୋଗୱସେନ ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତୋ ନ ପରିମୁଚ୍ଚତି ନିରଯାଦିଦୁକ୍ଖତୋ, ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ଚ।

କୁକ୍କୁଜନକଂ ନାମ କଦଲିଯା ପୁପ୍ଫନାଳଇ। ପରାଭୱାଯାତି ୱିନାସାଯ। ତଥାତି ଯଥା ଫଲପାକନ୍ତା କଦଲୀ, ଏୱଂ ୱେଳଉନଳଆପି ଓସଧିଜାତିକତ୍ତାତି ଉପସଂହାରତ୍ଥୋ ତଥା-ସଦ୍ଦୋ। ତେନାହ ‘‘ଫଲଂ ୱେଳଉଂ ଫଲଂ ନଳଅ’’ନ୍ତି।

ସୁଖେତ୍ତେପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ କୋ ପନ ୱାଦୋ ଉସରାଦିଦୋସଦୁଟ୍ଠେସୁ ଖେତ୍ତେସୂତି ଦସ୍ସେତି। ‘‘ଛକଣ…ପେ… ଅତ୍ଥୋ’’ତି ଏତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଅଭିସଙ୍ଖରଣାଭାୱେନ ବୀଜଦୋସଦୁଟ୍ଠନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

୯୧।ସଜ୍ଜିତନ୍ତି ସଞ୍ଜିତଂ। ଅପରିକ୍ଖତେତି ପଟିପକ୍ଖେହି ଧମ୍ମେହି ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତେ ଅରୋଗେ।

ଯାଯ ସମନ୍ନାଗତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ‘‘କିଂ ସୁତଂ ମଯା, କିଂ ୱା ସୁଣାମୀ’’ତି କୁସଲଂ ଗୱେସୀ ଚରତି, ସା ଧମ୍ମୋଜପଞ୍ଞା କିସ୍ସୱା ନାମ। ଦୁବ୍ଭାସିତାତି ଦୁଟ୍ଠୁ ଭାସିତା, ଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିଯଦୋସାଦୀହି ଦୁଟ୍ଠା ୱା ଭାସିତା।

୯୨।ୱିଚିନାତୀତି ୱିସେସତୋ ଚିନାତି ପସୱତି।

ୱିଗତଭୂତାତି ୱିଗତସଚ୍ଚା। ତେନାହ ‘‘ଅଲୀକୱାଦୀ’’ତି।

ଅୱଜାତପୁତ୍ତାତି ଲାମକପୁତ୍ତ। ଭଗୱତୋ ସାସନେ ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ନିହୀନୱୁତ୍ତିତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ନେରଯିକୋତି ନିରଯେ ନିବ୍ବତ୍ତନକୋ। ପାପକମ୍ମିନୋ ପପତନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ପପତଂ, ନରକଂ।

ତଣ୍ହାଦୀନଂ ସଭାୱଭେଦତୋତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଦୁଚ୍ଚରିତାନଂ ତଣ୍ହାଯନୱିପରୀତଦସ୍ସନଦୁଟ୍ଠଚରିତତାସଙ୍ଖାତସଭାୱୱିଭାଗତୋ। ଅୱତ୍ଥାଭେଦତୋତି ତଣ୍ହାଯ ଛନ୍ଦପେମଲୋଭରାଗନନ୍ଦୀପିପାସାମୁଚ୍ଛାଦଯୋ, ଦିଟ୍ଠିଯା ଗାହପରାମାସମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସୱିସୁକୱିପ୍ଫନ୍ଦିତୱିପରୀତଦସ୍ସନାଦଯୋ, ଦୁଚ୍ଚରିତସ୍ସ ତିରଚ୍ଛାନପେତ୍ତିୱିସଯଅସୁରଯୋନିଗାମିତାଦଯୋ ଅୱତ୍ଥାୱିସେସା। ଚ-ସଦ୍ଦେନ ତେସଂ କାମତଣ୍ହାଦିରୂପତଣ୍ହାଦିଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠାଦିସସ୍ସତଗାହାଦିକାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦି- ପାଣାତିପାତାଦିପ୍ପକାରଭେଦୋ ସଙ୍ଗଯ୍ହତି।

୯୩।ୱିପୁଲନ୍ତି ଉଳଆରଂ, ତେଲାଦୀହି ଚେୱ ଧନଧଞ୍ଞାଦୀହି ଚ ପହୂତସନ୍ନିଚଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ବାଧାତି ଜନସଂମଦ୍ଦସଙ୍ଘଟ୍ଟା।

ଦଣ୍ଡେନ ନ ହିଂସତୀତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ଯଂ ଦଣ୍ଡନିଧାନଂ, ତଂ ୱଚ୍ଚୱିୱଚ୍ଚନିସ୍ସିତଂ। ତଦୁଭଯସ୍ସାପି ଫଲଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ’’ତିଆଦିମାହ।

୯୪। କିଞ୍ଚତି ତଂସମଙ୍ଗିନଂ ୱିମଦ୍ଦତୀତି କିଞ୍ଚନଂ, ରାଗାଦି, ପଲିବୁନ୍ଧତି କୁସଲପ୍ପୱତ୍ତିଂ ନିୱାରେତୀତି ପଲିବୋଧୋ, ରାଗାଦିଯେୱ, କିଞ୍ଚନମେୱ ପଲିବୋଧୋ କିଞ୍ଚନପଲିବୋଧୋ। ଅଥ ୱା କିଞ୍ଚନଞ୍ଚ ପଲିବୋଧୋ ଚ କିଞ୍ଚନପଲିବୋଧୋ, ଆମିସକିଞ୍ଚିକ୍ଖଞ୍ଚ ରାଗାଦିସଂକିଲେସୋ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ।

ୱିସେସିତନ୍ତି ୱିଲୋମଂ, ୱିସମଂ କରିଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ରାଜଭଣ୍ଡନ୍ତି ଓରୋଧେ ସନ୍ଧାଯ ୱଦନ୍ତି।

ଯାଚଯୋଗୋତି ଯାଚନଯୋଗୋ, ଯାଚକାନଂ ମନୋରଥପରିପୂରଣତୋ। ତେନାହ ‘‘ଯାଚିତବ୍ବଯୁତ୍ତୋ’’ତି। ଦାନଯୁତ୍ତୋତି ସତତଂ ଦାନକିରିଯାସମଙ୍ଗୀ। ଦାନସଂୱିଭାଗରତୋତି ଏତ୍ଥ ଦାନଂ ନାମ ଅତ୍ତିକାନଂ ଯଥାଧିପ୍ପାଯପଟିଯତ୍ତପରିଚ୍ଚାଗୋ, ସଂୱିଭାଗୋ ଅତ୍ତନା ପରିଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବତୋ ଅପ୍ପମତ୍ତକତୋପି ସଂୱିଭଜନଂ। ଇମେହି ଖୋ...ପେ... ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ହୋତିସଦ୍ଦେନ ‘‘ସମନ୍ନାଗତୋ’’ତି ପଦଂ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ, ନ ‘‘ସୋତାପନ୍ନୋ’’ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୋତାପନ୍ନୋ...ପେ... ହୋତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗମୋ ହି ଇଧ ୱିଧୀଯତି, ନ ସୋତାପନ୍ନଭାୱୋ, ତେନ ସୋତାପନ୍ନଲକ୍ଖଣମେତେ ଧମ୍ମା, ନ ସୋତାପନ୍ନଭାୱଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ତଥା ହି ‘‘ସୋତାପନ୍ନେନ...ପେ... ଲଦ୍ଧୁମାନତଂ ଦସ୍ସେତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୯୫। ଲପତି କଥେତି ଏତେନାତି ଲପନଂ, ଓଟ୍ଠଂ।

୯୭।ମୁଦିତୋତି ଦିବ୍ବସମ୍ପତ୍ତିଯା ପମୁଦିତୋ।

୯୯। କିଞ୍ଚାପି ଉଦତାରୀତି ତରଣକିରିଯା ଅତୀତଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା, ତରଣମେୱ ପନ ଗହେତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଓଘତରଣସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗକିଚ୍ଚତ୍ତା’’ତି। ଏୱଂ ୱିପ୍ପମୁତ୍ତୋ, ୱିମୁତ୍ତୋତି ଚ ଏତ୍ଥ ମୁଚ୍ଚନକିରିଯାଯପି ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

୧୦୦।ପାତୁ-ସଦ୍ଦପୁବ୍ବକୋ ଭୱନ୍ତି-ସଦ୍ଦୋ ସିଯା ଉପ୍ପାଦପରିଯାଯୋ ସିଯା ଆୱିଭାୱପରିଯାଯୋତି ‘‘ପାତୁଭୱନ୍ତୀ’’ତି ପଦସ୍ସ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ପକାସେନ୍ତି ଚା’’ତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ପାତୁଭୂତଧମ୍ମସ୍ସାତି ଉପ୍ପନ୍ନବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମସ୍ସ, ୱିଭୂତଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମସ୍ସ ୱା। ନୋ କଲ୍ଲୋତି ନ ଯୁତ୍ତୋ। ସହେତୁଧମ୍ମନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାୱ ଗହିତା, ନ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାତି? ନଯିଦମେୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନମ୍ପି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱାନତିୱତ୍ତନତୋ। ଅଥ ୱା ସହେତୁଧମ୍ମନ୍ତି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମୋ ପଧାନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ, ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମୋ ପନ ଗୁଣଭାୱେନାତି ଏୱମେତ୍ଥ ଉଭଯେସଂ ୱୁତ୍ତଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଆରଞ୍ଞକନ୍ତି ଆରଞ୍ଞକଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତଂ। ଅଞ୍ଞାତୋତି ପରିଚଯୱସେନ ନ ଞାତୋ, ଅସଂସଟ୍ଠୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘ନିଚ୍ଚନୱୋ’’ତି।

ବ୍ଯାପାଦୱିହିଂସାୱିତକ୍କୱିରହେ ୱେରିପରିସଙ୍କାଯ ଅଭାୱେ ଅକିତ୍ତିପରିମୁତ୍ତୀତି ଏୱମାଦୀହିପି କାରଣେହି କୋଧପ୍ପହାନେନ ସୁଖଂ ସୁପତି। କୋଧପରିଳାହାଭାୱୋ ପନ ପାକଟତରୋତି ଆହ ‘‘କୋଧ...ପେ... ସଯତୀ’’ତି। ୱିସମୂଲସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ୱିସସରିକ୍ଖତାଯ ‘‘ୱିସ’’ନ୍ତି ଦୁକ୍ଖଂ ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଦୁକ୍ଖୱିପାକସ୍ସା’’ତି। ସୁଖନ୍ତି ଚେତସିକସୁଖଂ। ଅକ୍କୁଟ୍ଠସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍କୋସିତ୍ୱା ଚ ପଚ୍ଚକ୍କୋସନହେତୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଯୋଜନା।

୧୦୧।ସଲ୍ଲୁଦ୍ଧାହନଂ ସଲ୍ଲୁଦ୍ଧରଣଂ।

ୱିସଯଭେଦେନ, ପୱତ୍ତିଆକାରଭେଦେନ ଚ ଅନେକଭେଦତ୍ତା କାମସଞ୍ଞାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଯାଯ କାଯଚୀ’’ତି।

ଦାନମୁଖେନାତି ଦାନେନ ମୁଖଭୂତେନ, ଦାନଂ ପମୁଖଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

‘‘ଅରିଯମଗ୍ଗସମ୍ପାପନୱସେନା’’ତି ଇମିନା ଅନୁକମ୍ପାନୁଦ୍ଦଯାନଂ ଏକନ୍ତାନୱଜ୍ଜତମେୱ ୱିଭାୱେତି। ‘‘ଅନୁକମ୍ପା’’ତି ପଦସ୍ସତ୍ଥୱିୱରଣଂ ‘‘କରୁଣାଯନା’’ତି, ଇତରସ୍ସ ‘‘ମେତ୍ତାଯନା’’ତି।

୧୦୨।ପକତିଆଦୀତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଅଣୁଇସ୍ସରପଜାପତିପୁରିସକାଲାଧିଟ୍ଠାଯକାରିଆଦିକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

କାମେସୂତି କାମଗୁଣେସୁ ରୂପାଦିୱିସଯେସୁ।

ବହଲକିଲେସତାଯାତି ବହୁଲକିଲେସଭାୱେନ। ପୁବ୍ବହେତୁମନ୍ଦତାଯାତି ୱିୱଟ୍ଟୂପନିସ୍ସଯସ୍ସ କୁସଲସ୍ସ ଅକତତ୍ତା।

ଚିତ୍ତୂପସମଭାୱନାୟାତି ଚିତ୍ତୂପସମକରଭାୱନାୟ ସମଥୱିପସ୍ସନାୟ।

ପରିସ୍ସୟା ସୀଲାଦିପରିପୂରଣସ୍ସ ପରିବନ୍ଧଭୂତା କିଲେସା ଏୱ। ଅନରିୟା ପଞ୍ଞାସୀସଂ ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଠାତୁମେୱ ନ ସକ୍କୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଞାଣସିରେନ ଅଧୋସିରା ହୁତ୍ୱା’’ତି।

୧୦୩। ଭଗୱତୋ, ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ଚ ୱସନଯୋଗ୍ଗଭାୱୋ, ତେହି ନିୱୁତ୍ଥଭାୱୋ ଚ ତସ୍ସ ସାତିସଯୋ ୱଣ୍ଣୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପଠମଗାଥାୟ ଜେତୱନସ୍ସ ୱଣ୍ଣଂ କଥେତ୍ୱା’’ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଗାମେ ୱା ଯଦି ୱାରଞ୍ଞେ, ନିନ୍ନେ ୱା ଯଦି ୱା ଥଲେ;

ଯତ୍ଥ ଅରହନ୍ତୋ ୱିହରନ୍ତି, ତଂ ଭୂମିରାମଣେୟ୍ୟକ’’ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୯୮; ଥେରଗା। ୯୯୧);

ଇଧ ଧମ୍ମସଦ୍ଦୋ ସମାଧିପରିୟାଯୋ ‘‘ଏୱଂଧମ୍ମା ତେ ଭଗୱନ୍ତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୧୩; ମ। ନି। ୩।୧୯୮; ସଂ। ନି। ୫।୩୭୮) ୱିୟାତି ଆହ ‘‘ଧମ୍ମୋତି ସମାଧୀ’’ତି ସମାଧିପକ୍ଖିକା ଧମ୍ମା ସତିୱୀରିୟାଦୟୋ ସତିୱାୟାମା।

ନାନୁଗଚ୍ଛେୟ୍ୟାତି ନାନୁତସେୟ୍ୟ। ଅନୁତସନମେୱ ହି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠୀହି ଅନୁଗମନଂ। ପଟିୱିପସ୍ସେୟ୍ୟାତି ୱିପସ୍ସନାସମ୍ମସନମାହ। ଯମକତୋ, ହି ଖଣିକତୋ, ପଟିପାଟିତୋ ଚ ସମ୍ମସନଂ ୱିପସ୍ସନାୟପି ସମ୍ମସନତୋ ପଟିୱିପସ୍ସନା ନାମ। ସା ହି ୱିପସ୍ସନାୟ ଦିଟ୍ଠିଉଗ୍ଘାଟନମାନସମୁଗ୍ଘାଟନନିକନ୍ତିପରିୟାଦାନହେତୁତାୟ ୱିସେସତୋ ପଟିପକ୍ଖେନ ଅସଂହୀରଅସଂକୁପ୍ପନହେତୁଭୂତା ପରିବ୍ରୂହନା ହୋତି। ‘‘ପୁନପ୍ପୁନଂ…ପେ… ଅପ୍ପେନ୍ତୋ’’ତି ଏତେନ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଧମ୍ମାନୁବ୍ରୂହନଂ ଯଥା ‘‘ବ୍ରୂହେତା ସୁଞ୍ଞାଗାରାନ’’ନ୍ତି (ମ। ନି। ୧।୬୪) ଦସ୍ସେତି।

ଯଂ କିଞ୍ଚି ଅପଦିସିତ୍ୱା ପଟିଞ୍ଞାଦାନଂ ସଙ୍ଗରୋ। ସୋ ପନ ଅତ୍ତନୋ କିଚ୍ଚୱିସେସଂ ଅପଦିସିତ୍ୱା ମିତ୍ତସନ୍ଥୱୱସେନ ୱା କାଲାଗମନଂ ଅପଦିସିତ୍ୱା କିଞ୍ଚିକ୍ଖାନୁପ୍ପଦାନେନ ୱା ପଟିବାହକରଣଂ ଅପଦିସିତ୍ୱା ବଲଗ୍ଗବୋଧୱସେନ ୱା ସିୟାତି ତସ୍ସ ମିତ୍ତକରଣାଦିପରିୟାୟତଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ସଙ୍ଗରୋତି… ପେ… ନାମ’’ନ୍ତି। ଏୱଂ ପଟିପନ୍ନତ୍ତାତି ଏୱଂ ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାମୁଖେନ ତିଯଦ୍ଧକେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଅପ୍ପମାଦପ୍ପଟିପତ୍ତିୟା ପଟିପନ୍ନତ୍ତା।

ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ସୁୱିସୁଦ୍ଧନ୍ତି ସାୱସେସା ଦେସନାତି ଆହ ‘‘ଯଂ ସଚ୍ଛିକରୋତୀ’’ତି। ରୂପାୟତନଞ୍ହେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପେତଂ।

୧୦୪।ଅନ୍ତନ୍ତି ସଙ୍ଖାରାନଂ ପାରିମନ୍ତଭୂତଂ। ୱେଦାନନ୍ତି ମଗ୍ଗଞାଣୱେଦାନମେୱ। ଅରହତ୍ତାଧିଗମେନ ଅନ୍ତଂ ପରିଯୋସାନଂ ଗତତ୍ତା। କମ୍ମୱିପାକୱଟ୍ଟାନଂ, କିଲେସୱଟ୍ଟସ୍ସାପି ଚ ଉସ୍ସଦେନ ଉପଚଯେନ ଉସ୍ସଦା, ରାଗାଦଯୋ।

ସୁକ୍କୋଭାସତାୟ ସୁକ୍କା, ଅଭିୱିସିଟ୍ଠଗ୍ଗହା। ସବ୍ବାନି ୱା ତାରକରୂପାନି ସୁକ୍କା। ୱିନ୍ଦତୀତି ଉପଲଭତି, ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ୱିପସ୍ସନାଭିନିୱେସୋ ହୋତୀ’’ତି ଇଦଂ ‘‘ସବ୍ବେସୁ ଧମ୍ମେସୂ’’ତି ପାରଗୁଭାୱସ୍ସ ୱିସେସିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ଅଭିନିୱେସେନେୱ ଦେସିତଂ। ‘‘ସବ୍ବଂ , ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୪।୪୬; ପଟି। ମ। ୧।୩) ୱୁତ୍ତଂ। ପାରଗୁତା ଚ ତେସଂ ଖନ୍ଧାନଂ ପରିଞ୍ଞାଭିସମୟୱସେନ ହୋତି। ତତୋ ଚ ନେସଂ ହେତୁଭୂତସମୁଦଯେ, ତଦପ୍ପୱତ୍ତିଲକ୍ଖଣେ ନିରୋଧେ, ନିରୋଧଗାମିନିୟା ପଟିପଦାୟ ଚ ପହାନସଚ୍ଛିକିରିୟାଭାୱନାଭିସମୟପାରିପୂରିୱସେନ ଇତରସଚ୍ଚେସୁପି ପାରଗୁଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ଏୱ ହୋତି। ସଚ୍ଚସୋ ହି ସକଅତ୍ତଭାୱବୋଧେନପି ଚତୁସଚ୍ଚାଭିସମଯୋ ହୋତିଯେୱ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ବ୍ୟାମମତ୍ତେ କଳେୱରେ ସସଞ୍ଞିମ୍ହି ସମନକେ ଲୋକଞ୍ଚ ପଞ୍ଞପେମି, ଲୋକସମୁଦଯଞ୍ଚା’’ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୧।୧୦୭; ଅ। ନି। ୪।୪୫)। ଅଥ ୱା ସକେସୁ ଧମ୍ମେସୂତି ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମେସୁ। ଅତ୍ତଧମ୍ମା ନାମ ଅତ୍ଥକାମସ୍ସ କୁଲପୁତ୍ତସ୍ସ ସୀଲାଦିଧମ୍ମା। ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାଦଯୋ ହି ୱୋଦାନଧମ୍ମା ଏକନ୍ତହିତସୁଖସମ୍ପାଦନତୋ ପୁରିସସ୍ସ ସକଧମ୍ମା ନାମ, ନ ଅନତ୍ଥାୱହା ସଂକିଲେସଧମ୍ମା ୱିୟ ପରଧମ୍ମା। ତେସଂ ସୀଲାଦୀନଂ ପାରିପୂରିୟା ପାରଂ ପରିଯନ୍ତଂ ଗତୋତି ପାରଗୂ। ‘‘ଅକ୍କୁଲ ପକ୍କୁଲ’’ଇତି ଏୱଂ ୱିହିଂସନକପଯୋଗଂ। ଅଜକଲାପେନ (ଉଦା। ୭) ହି ତଦା ଭଗୱନ୍ତଂ ଭୀସାପେତୁକାମେନ କତଂ ଯକ୍ଖଗଜ୍ଜିତଂ ‘‘ଅକ୍କୁଲ ପକ୍କୁଲ’’ ଇତି ଇମିନା ଆକାରେନ ସତ୍ତାନଂ ସୋତପଥଂ ଅଗମାସି, ତସ୍ମା ତଂ ‘‘ଅକ୍କୁଲଂ ପକ୍କୁଲକରଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ନାଭିନନ୍ଦତୀତି ‘‘ଅଯଂ ମଂ ଦଟ୍ଠୁଂ ଆଗତା’’ତି ନ ତୁସ୍ସତି। ଯସ୍ମା ପନ ‘‘ଭଗୱତୋ ଭାସିତଂ ଅଭିନନ୍ଦୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୮୮) ୱିୟ

ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନତ୍ଥୋପି ଅଭିନନ୍ଦସନ୍ଧୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଚିତ୍ତେନ ନ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛତୀ’’ତି। ନ ସୋଚତୀତି ‘‘ମୟା ଅସମ୍ପୋଦିତା ଗଚ୍ଛତୀ’’ତି ନ ଚିତ୍ତସନ୍ତାପଂ ଆପଜ୍ଜତି। ‘‘ସଙ୍ଗା ସଙ୍ଗାମଜିଂ ମୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ଅଭିନନ୍ଦସୋଚନାନଂ ଅଭାୱସ୍ସ କାରଣୱଚନଂ।

ତେନାତି ଉଦକେ ନ୍ହାନେନ। ତେନେୱାହ ‘‘ନ ଉଦକେନ ସୁଚୀ ହୋତୀ’’ତି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଉଦକୁମ୍ମୁଜ୍ଜନାଦିନା ନେୱ ସତ୍ତାନଂ ସୁଚି ପାପତୋ ସୁଦ୍ଧି ନାମ ହୋତୀତି। ଉଦକୁମ୍ମୁଜ୍ଜନାଦୀନି ହି ଇଧ ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ ‘‘ଉଦକ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉଦକେନାତି ୱା ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନାଦିକିରିୟାସାଧନଭୂତେନ ଉଦକେନ ସତ୍ତାନଂ ସୁଚି ପାପସୁଦ୍ଧି ନ ହୋତୀତି। ଅଥ ୱା ସୁଚିତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଉଦକେନ ପାପମଲତୋ ସୁଦ୍ଧୋ ନାମ ସତ୍ତୋ ନ ହୋତୀତି। ଯଦି ସିୟା, ସବ୍ବେସମେୱ ମଚ୍ଛବନ୍ଧାନଂ ପାପସୁଦ୍ଧି ସିୟା। ତେନାହ ‘‘ବହ୍ୱେତ୍ଥ ନ୍ହାୟତୀ ଜନୋ’’ତି। ମାତୁଘାତାଦିପାପକମ୍ମକାରୀନଂ, ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ଗୋମହିଂସାଦୀନଂ ଉଦକଂ ଓରୋହନ୍ତାନଂ ଅନ୍ତମସୋ ମଚ୍ଛକଚ୍ଛପେ ଉପାଦାୟ ସବ୍ବେସମ୍ପି ପାପସୁଦ୍ଧି ସିୟା , ନ ପନେୱଂ ହୋତି। କସ୍ମା? ନ୍ହାନୀୟପାପହେତୂନଂ ଅପ୍ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ। ଯଞ୍ହି ଯଂ ୱିନାସେତି, ସୋ ତସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖୋ। ଯଥା ଆଲୋକୋ ଅନ୍ଧକାରସ୍ସ, ୱିଜ୍ଜା ଅୱିଜ୍ଜାୟ, ନ ଏୱଂ ନ୍ହାନଂ ପାପସ୍ସ, ତସ୍ମା ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ ‘‘ନ ଉଦକେନ ସୁଚୀ ହୋତୀ’’ତି। ଯେନ ପନ ସୁଚି ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯମ୍ହି ସଚ୍ଚଞ୍ଚା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସଚ୍ଚନ୍ତି ୱଚୀସଚ୍ଚଞ୍ଚ ୱିରତିସଚ୍ଚଞ୍ଚ। ଅଥ ୱା ସଚ୍ଚନ୍ତି ଞାଣସଚ୍ଚଞ୍ଚେୱ ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚଞ୍ଚ। ଧମ୍ମୋତି ସେସୋ ଅରିୟଧମ୍ମୋ। ସଚ୍ଚସ୍ସ ପନେତ୍ଥ ୱିସୁଂ ଗହଣଂ ତସ୍ସ ବହୁକାରତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେୱ।

ଜାତିବଲନିସେଧକନ୍ତି ଜାତିମତ୍ତବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ଭୋୱାଦିକାନଂ ପଟିସେଧକଂ। ଜାତିୱାଦସ୍ସ ୱା ନିସେଧକଂ, ‘‘ନ ଜଚ୍ଚା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ହୋତୀ’’ତି (ସୁ। ନି। ୬୫୫) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଥେରୋ ହି ତଥାୱାଦେନ ତେ ଅନିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋପି ନିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ୱିୟ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

୧୦୫।ୱିମୁତ୍ତିୟନ୍ତି ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନଧାତୁୟଂ।

ସୱାସନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଖୀଣାସୱସ୍ସାପି ଅଖୀଣାସୱସଦିସକାୟୱଚୀପୟୋଗହେତୁଭୂତା ସନ୍ତାନେ କିଲେସଭାୱନା ୱାସନା ନାମ ଆୟସ୍ମତୋ ପିଲିନ୍ଦୱଚ୍ଛସ୍ସ (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୨୧୫; ଧ। ପ। ଅଟ୍ଠ। ୨।ପିଲିନ୍ଦୱଚ୍ଛତ୍ଥେରୱତ୍ଥୁ) ୱସଲୱୋହାରୋ ୱିୟ, ସହ ୱାସନାୟାତି ସୱାସନଂ, ଭାୱନପୁଂସକଞ୍ଚେତଂ ‘‘ୱିସମଂ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟା ପରିୱତ୍ତନ୍ତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୪।୭୦) ୱିୟ। ଯଥାୱୁତ୍ତୱାସନମ୍ପି ଅସେସେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। କୁମ୍ମଗ୍ଗପରିହରଣୱସେନ ମଗ୍ଗସମ୍ପଟିପତ୍ତୀତି ମଗ୍ଗେ କୁସଲୋ ଅମଗ୍ଗେପି କୁସଲୋ ଏୱ ହୋତି। ଭଗୱା ପନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାୟ ସବ୍ବତ୍ଥେୱ କୁସଲୋତି ଆହ ‘‘ମଗ୍ଗେ ଚ ଅମଗ୍ଗେ ଚ କୋୱିଦୋ’’ତି।

୧୦୬।ତମେନ ଯୁତ୍ତୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତତମୋ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ତମୋ, ପୁଗ୍ଗଲୋ। ଅପ୍ପକାସଭାୱେନ ଠିତା ଖନ୍ଧାୱ ତମୋ। ଆଲୋକଭୂତୋତି ଜାତିଗୁଣାଲୋକୋ, ପାକଟଗୁଣୋତି ଅତ୍ଥୋ।

କିଲେସମୟଂ ବନ୍ଧନଂ ‘‘ଦଳ୍ହ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଯତୋ ସତ୍ତାନି ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତା ବୁଦ୍ଧାୱ ନଂ ଛିନ୍ଦନ୍ତି, ନ ଅଞ୍ଞେ।

ଦୁଚ୍ଛେଦନତ୍ଥେନ ସତିପି ଦଳ୍ହଭାୱେ ସିଥିଲୱୁତ୍ତିତଂ ତସ୍ସ ଦୀପେତୁଂ ‘‘ବନ୍ଧନଭାୱମ୍ପୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତେନ ‘‘ଅହୋ ସୁଖୁମତରଂ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମାରବନ୍ଧନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୧୦୭। ଯଦିପି ଚେତନା କୁସଲାକୁସଲସାଧାରଣା, ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋତି ତସ୍ସ ୱସେନ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅକୁସଲଚେତନାୱସେନ ଚେତେତୀ’’ତି ଆହ। ଚେତନଂ ଅଭିସନ୍ଦହନଂ, ଚିତ୍ତସ୍ସ ବ୍ୟାପାରାପତ୍ତିଭାୱେନ ପୱତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମା ପନ ଚେତନା ଯଦା ୱିଞ୍ଞତ୍ତିଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି, ତଦା ଦିଗୁଣୁସ୍ସାହାଦିଗୁଣୱାୟାମା ୱିୟ ହୁତ୍ୱା ପାକଟଂ ପୟୋଗଂ ନିପ୍ଫାଦେତି, ତସ୍ମା ‘‘ପକପ୍ପେତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତା। ପାକଟପ୍ପୟୋଗକପ୍ପନଞ୍ହେତ୍ଥ ପକପ୍ପନଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ତେନାହ ‘‘ତମେୱ ପକପ୍ପେତୀ’’ତି। ପଚ୍ଚୟତ୍ଥୋ ଇଧ ଆରମ୍ମଣତ୍ଥୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୱତ୍ତିୟା ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀ’’ତି।

୧୦୮। ଯଥା ଜଲସମୁଦ୍ଦସ୍ସ ୱୀଚିସମୁଟ୍ଠାନୱସେନ ଲଦ୍ଧମାନୋ ୱେଗୋ ‘‘ୱୀଚିମୟୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ଚକ୍ଖୁସମୁଦ୍ଦସ୍ସାପି ରୂପାୱଭାସନୱସେନ ଲଦ୍ଧମାନୋ ୱେଗୋ ‘‘ରୂପମୟୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଏସେୱ ନୟୋ ସେସେସୁପି। ଆୱିଞ୍ଛନତୋତି ଆକଡ୍ଢନତୋ, ଆକଡ୍ଢନଞ୍ଚେତ୍ଥ ସନ୍ତାନସ୍ସ ତନ୍ନିନ୍ନଭାୱହେତୁତାୟ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ସମୁଦନଂ କିଲେସତେମନଂ, ଅୱସ୍ସୱହେତୁତା, କିଲେସାନଂ ଊମିଆଦିସଦିସତା ସମାୱଟ୍ଟନେନ ସତ୍ତାନଂ ଅନତ୍ଥାୱହତାୟ ୱେଦିତବ୍ବା।

ଉପରୂପରିୱେଗୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଉପଗତସ୍ସ ଉଟ୍ଠାତୁଂ ଅପ୍ପଦାନେନ, ଗୁଣସାରୱିନାସନେନ ଚ କୋଧୁପନାହାଦୀନଂ ଊମିଆଦିସଦିସତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଅଭିମୁଖୋ ନନ୍ଦତୀତି ତଦାରମ୍ମଣଂ ସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସଂ ସାଦିୟନ୍ତୋ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛତି। ଅଭିୱଦତୀତି ତଣ୍ହାଭିନିୱେସୱସେନ ଅଭିନିୱିସ୍ସ ୱଦତି। ତଞ୍ହିସ୍ସ ଅଭିନିୱେସଂ ଦୀପେତୁଂ ''ଅହୋ ସୁଖ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଜ୍ଝୋସାନଂ ଅଧିମୁଚ୍ଚନଭୂତାୟ ତଣ୍ହାୟ ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୁକସ୍ସ ଅନୁପୱିସିତ୍ୱା ଆୱେଣିକତାକରଣନ୍ତି ଆହ ''ଅଜ୍ଝୋସାୟ ତିଟ୍ଠତୀତି ଗିଲିତ୍ୱା ପରିନିଟ୍ଠପେତ୍ୱା''ତି।

୧୦୯। ''କସ୍ମା''ତିଆଦିନା ସନ୍ତାପଦୁକ୍ଖାନଂ ଅସୁପ୍ପତିକାରତଂ ଆହ ''ଯେନ ୱା ପକାରେନା''ତି। ଯେନାତି ଯେନ ୱା କାମଜ୍ଝୋସାନଦିଟ୍ଠିଜ୍ଝୋସାନଭୂତେନ ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସପ୍ପକାରେନ। ଗହଟ୍ଠପବ୍ବଜିତା ତଥାରୂପଂ କତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ୱଡ୍ଢିଞ୍ଚ ମଞ୍ଞନ୍ତି। ଅୱଡ୍ଢି ଏୱ ପନ ହୋତି ତସ୍ସ ପକାରସ୍ସ ୱଡ୍ଢିୟଂ ଅନୁପାୟଭାୱତୋ ଚ ଉପାୟଭାୱତୋ ଚ ଅୱଡ୍ଢିୟଂ। ତଥାପୀତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଇଚ୍ଛାୱିଘାତଂ ପାପୁଣନ୍ତୋପି। ଯସ୍ମା ଇତୋ ବାହିରକା ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଭୱନିସ୍ସରଣଂ ଅପ୍ପଜାନନ୍ତୋ ମନ୍ଦକିଲେସଂ ଦୀଘାୟୁକଂ ସୁଖବହୁଲଂ ଏକଚ୍ଚଂ ଭୱଂ ତେନେୱ ମନ୍ଦକିଲେସାଦିଭାୱେନ ''ନିବ୍ବାନ''ନ୍ତି ସମନୁପସ୍ସନ୍ତି, ତସ୍ମା ଭୱେନ ଭୱୱିପ୍ପମୋକ୍ଖଂ ୱଦନ୍ତୀତି।

ଭୱଦିଟ୍ଠିସହଗତା ତଣ୍ହା ପୁରିମପଦେ ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ ଭୱତଣ୍ହାତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ''ଭୱତଣ୍ହାତିଆଦୀସୁ ୱିୟା''ତି।

ଯତ୍ଥାତି ଯସ୍ମିଂ ଭୱେ।

ତତୋ ଏୱାତି ଭୂତରତିୟା ଏୱ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଞ୍ହି ସତ୍ତାନଂ ଛନ୍ଦରାଗୋ ବଲୱା ହୋତି। ଅନୱସେସତୋତି ଅନୱସେସେନ, ନ କିଞ୍ଚି ସେସେତ୍ୱା।

ସଂସାରସୋତସ୍ସ ଅନୁକୂଲଭାୱେନ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅନୁସୋତଗାମୀ। ତସ୍ସେୱ ପଟିକ୍କୂଲୱସେନ ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନାଦୀହି ପୱତ୍ତତୀତି ପଟିସୋତଗାମୀ, ଅଚଲପ୍ପସାଦାଦିସମନ୍ନାଗମେନ ଠିତସଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୧୦। ''ପଲବ୍ଭତି, ନିଖଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ଉପସଗ୍ଗୋ ପଦୱଡ୍ଢନମତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ଅଭିଜାତିକୋତି ଜାତିଯୋ''ତି। କଣ୍ହଧମ୍ମସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ୱା କଣ୍ହୋ। ପଠମୱୟେପି ମଜ୍ଝିମୱୟେପି ପାପସମଙ୍ଗୀ ହୁତ୍ୱା ଠିତୋ କଣ୍ହଧମ୍ମେ ଅଭିଜାୟତି, ପଚ୍ଛାପି ପାପଂ ପସୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁକ୍କୋତି ୱା ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତୱିପରିୟାୟେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୧୧୧। ପୁରିମସ୍ମିନ୍ତି ପୁରିମସ୍ମିଂ ପଦେ। ୱିସୟେ ଭୁମ୍ମଂ ତତ୍ଥ ଦେସ୍ସଧମ୍ମସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାପନତୋ। ଦୁତିୟେ ଅଧିକରଣେ, ତଦଧିକରଣଞ୍ହି ନିବ୍ବାନନ୍ତି। ଗହଟ୍ଠପବ୍ବଜିତକିଚ୍ଚେସୁ ୱା ୱିସିଟ୍ଠଧମ୍ମଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପଚ୍ଚୟଦାନାରହତ୍ତାନଂ ସମଧୁରତାନିଦ୍ଦେସୋ। ଅଥ ୱା ଯେନ ଯେନ ପନ ୱତ୍ଥୁନାତି ରୂପାରୂପନିରୋଧାଦିନା ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୁନା। ଅମରାୱିକ୍ଖେପୱତ୍ଥୁଆଦିନାତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସୁଭସୁଖାଦିମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସୱତ୍ଥୁଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଯଥା ୱା ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଦୁଚ୍ଚରିତାନଂ ୱସେନ ସଂକିଲେସଭାଗିୟସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ୱିଭାଗୋ, ଏୱଂ ସମଥୱିପସ୍ସନାସୁଚରିତୱସେନ ତଣ୍ହାୱୋଦାନଭାଗିୟାଦିସୁତ୍ତୱିଭାଗୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ପାଠଇୟଂ ''ତଣ୍ହା…ପେ… ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଇଦଂଏୱଂ ପୱତ୍ତନ୍ତି ଯଥା ଦୁଚିନ୍ତିତାଦିୱସେନ ବାଲୋ ହୋତି ପୁଗ୍ଗଲୋ, ଏୱଂ ତସ୍ସ ଦୁଚିନ୍ତିତଚିନ୍ତିତାଦିଭାୱନାୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଇଦଂ ସଂକିଲେସଭାଗିୟଂ ନାମ ସୁତ୍ତନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ସଂକିଲେସଧମ୍ମୱିଭାଗେନ ୱୁତ୍ତଂ ଇଦାନି ସାମଞ୍ଞତୋ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱଦତି। ଇଦଂ ୱାସନାଭାଗିୟଂ ସୁତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଇମିନା ନୟେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କିଲେସଟ୍ଠାନେହୀତି କିଲେସାନଂ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନେହି। କିଲେସାୱତ୍ଥାହୀତି କିଲେସାନଂ ପୱତ୍ତିଆକାରୱିସେସେହି। କାମରାଗାଦୀହି ସଂଯୁଜ୍ଜତି କାମରାଗାଦିହେତୁ କମ୍ମୱିପାକାଦିନା। ସତିପି ତେସଂ କାଲନ୍ତରୱୁତ୍ତିୟଂ ସଂଯୁତ୍ତୋ ନାମ ହୋତି, ଯତୋ କାମରାଗାଦୟୋ ''ସଂଯୋଜନ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଉପାଦିୟତୀତି ଦଳ୍ହଂ ଗଣ୍ହାତି ପୱତ୍ତେତି। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନୟତ୍ତା, ଉତ୍ତାନତ୍ତା ଚ ସଂୱଣ୍ଣିତଂ।

୧୧୨। ଉଦାହରଣୱସେନାତି ନିଦସ୍ସନୱସେନ, ଏକଦେସଦସ୍ସନୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସକଲସ୍ସ ହି ପରିୟତ୍ତିସାସନସ୍ସ ସୋଳସହି ପଟ୍ଠାନଭାଗେହି ଗହିତତ୍ତା। ଯଥା ତଦେକଦେସାନଂ ସୋଳସନ୍ନମ୍ପି ପଟ୍ଠାନଭାଗାନଂ ଗହଣଂ ଉଦାହରଣମତ୍ତଂ, ତେସଂ ପନ ସୋଳସନ୍ନଂ ଏକଦେସଗ୍ଗହଣଂ ଉଦାହରଣନ୍ତି କିମେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଏକଦେସଦସ୍ସନୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ପାଠଇୟଂ ପଟ୍ଠାନସ୍ସ ଏକଦେସୋୱ ଉଦାହଟୋ, ନ ଅୱସେସୋତି? ନୟନିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଇମିନା ନୟେନ ଅୱସେସୋପି ପଟ୍ଠାନଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି।

ତତ୍ଥ ‘‘ଅପ୍ପମ୍ପି ଚେ ସଂହିତ ଭାସମାନୋ…ପେ… ସ ଭାଗୱା ସାମଞ୍ଞସ୍ସ ହୋତୀ’’ତି (ଧ। ପ। ୨୦) ଇଦଂ ୱାସନାଭାଗିଯଞ୍ଚ ଅସେକ୍ଖଭାଗିଯଞ୍ଚ। ଏତ୍ଥ ହି ‘‘ଅପ୍ପମ୍ପି ଚେ ସଂହିତ ଭାସମାନୋ’’ତି ଇଦଂ ୱାସନାଭାଗିଯଂ, ‘‘ସ ଭାଗୱା ସାମଞ୍ଞସ୍ସ ହୋତୀ’’ତି ଇଦଂ ଅସେକ୍ଖଭାଗିଯଂ।

ତଥା ମଘଦେୱସୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ହି ‘‘ଭୂତପୁବ୍ବଂ, ଆନନ୍ଦ, ଇମିସ୍ସାଯେୱ ମିଥିଲାଯଂ ମଘଦେୱୋ ନାମ ରାଜା ଅହୋସି ଧମ୍ମିକୋ ଧମ୍ମରାଜା ଧମ୍ମେ ଠିତୋ ମହାଧମ୍ମରାଜା, ଧମ୍ମଂ ଚରତି ବ୍ରାହ୍ମଣଗହପତିକେସୁ ନେଗମେସୁ ଚେୱ ଜନପଦେସୁ ଚ, ଉପୋସଥଞ୍ଚ ଉପୱସତି ଚାତୁଦ୍ଦସିଂ, ପଞ୍ଚଦସିଂ, ଅଟ୍ଠମିଞ୍ଚ ପକ୍ଖସ୍ସା’’ତିଆଦି (ମ। ନି। ୨।୩୦୮), ଇଦଂ ୱାସନାଭାଗିଯଂ। ‘‘ଇଦଂ ଖୋ ପନାନନ୍ଦ, ଏତରହି ମଯା କଲ୍ୟାଣଂ ୱତ୍ତଂ ନୀହରିତଂ ଏକନ୍ତନିବ୍ବିଦାଯ ୱିରାଗାଯ ନିରୋଧାଯ ଉପସମାଯ ଅଭିଞ୍ଞାଯ ସମ୍ବୋଧାଯ ନିବ୍ବାନାଯ ସଂୱତ୍ତତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୩।୧୮୯) ଇଦଂ ଅସେକ୍ଖଭାଗିଯଂ। ‘‘ପମାଦଂ ଅପ୍ପମାଦେନ, ଯଦା ନୁଦତି ପଣ୍ଡିତୋ’’ତି (ଧ। ପ। ୨୮) ଇଦଂ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଂ। ‘‘ପଞ୍ଞାପାସାଦ…ପେ… ଅୱେକ୍ଖତୀ’’ତି (ଧ। ପ। ୨୮) ଇଦଂ ଅସେକ୍ଖଭାଗିଯନ୍ତି ଇଦଂ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଞ୍ଚ ଅସେକ୍ଖଭାଗିଯଞ୍ଚ।

ତଥା ‘‘ତୀଣିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୪୯୩) ସୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ତୀଣିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି। କତମାନି ତୀଣୀତି? ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଂ, ‘‘ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୪୯୩) ଇଦଂ ଅସେକ୍ଖଭାଗିଯଂ।

ରଟ୍ଠପାଲସୁତ୍ତଂ (ମ। ନି। ୨।୨୯୩ ଆଦଯୋ) ସଂକିଲେସଭାଗିଯଞ୍ଚ ୱାସନାଭାଗିଯଞ୍ଚ ଅସେକ୍ଖଭାଗିଯଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ହି ‘‘ଊନୋ ଲୋକୋ ଅତିତ୍ତୋ ତଣ୍ହାଦାସୋ’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୨।୩୦୬) ସଂକିଲେସୋ ୱିଭତ୍ତୋ, ‘‘ଏକୋ ୱୂପକଟ୍ଠୋ’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୨।୨୯୯) ଅସେକ୍ଖଧମ୍ମା, ଇତରେନ ୱାସନାଧମ୍ମାତି।

‘‘ଧମ୍ମେ ଚ ଯେ ଅରିଯପୱେଦିତେ ରତା, ଅନୁତ୍ତରା ତେ ୱଚସା ମନସା କମ୍ମୁନା ଚ;

ତେ ସନ୍ତିସୋରଚ୍ଚସମାଧିସଣ୍ଠିତା, ସୁତସ୍ସ ପଞ୍ଞାଯ ଚ ସାରମଜ୍ଝଗୂ’’ତି। (ସୁ। ନି। ୩୩୨);

ଇଦଂ ୱାସନାଭାଗିଯଞ୍ଚ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଞ୍ଚ ଅସେକ୍ଖଭାଗିଯଞ୍ଚ। ଏତ୍ଥ ହି ‘‘ଧମ୍ମେ ଚ ଯେ ଅରିଯପୱେଦିତେ ରତା’’ତି ଅଯଂ ୱାସନା, ‘‘ଅନୁତ୍ତରା… ପେ… ସଣ୍ଠିତା’’ତି ଅଯଂ ନିବ୍ବେଧୋ, ‘‘ସୁତସ୍ସ ପଞ୍ଞାଯ ଚ ସାରମଜ୍ଝଗୂ’’ତି ଅସେକ୍ଖଧମ୍ମା।

ତଥା ‘‘ସଦ୍ଧୋ ସୁତୱା ନିଯାମଦସ୍ସୀ’’ତି ଗାଥା (ସୁ। ନି। ୩୭୩)। ତତ୍ଥ ହି ‘‘ସଦ୍ଧୋ ସୁତୱା’’ତି ୱାସନା, ‘‘ନିଯାମଦସ୍ସୀ ୱଗ୍ଗଗତେସୁ ନ ୱଗ୍ଗସାରି ଧୀରୋ, ଲୋଭଂ ଦୋସଂ ୱିନେଯ୍ଯ ପଟିଘ’’ନ୍ତି ନିବ୍ବେଧୋ, ‘‘ସମ୍ମା ସୋ ଲୋକେ ପରିବ୍ବଜେଯ୍ଯା’’ତି ଅସେକ୍ଖଧମ୍ମା।

ସବ୍ବାସୱସଂୱରୋ ପରିସ୍ସଯାଦୀନଂ ୱସେନ ସବ୍ବଭାଗିଯଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ହି ସଂକିଲେସଧମ୍ମା, ଲୋକିଯସୁଚରିତଧମ୍ମା, ସେକ୍ଖଧମ୍ମା, ଅସେକ୍ଖଧମ୍ମା ଚ ୱିଭତ୍ତା। ଅସବ୍ବଭାଗିଯଂ ପନ ‘‘ପସ୍ସଂ ପସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିକଂ (ମ। ନି। ୧।୨୦୩) ଉଦକାଦିଅନୁୱାଦନୱଚନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏୱମେତସ୍ମିଂ ସୋଳସୱିଧେ ସାସନପଟ୍ଠାନେ ଏତେ ତଣ୍ହାଦିୱସେନ ତଯୋ ସଂକିଲେସଭାଗା, ୱୋଦାନାଦିୱସେନ ତଯୋ ୱାସନାଭାଗା, ସେକ୍ଖାନଂ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ୱସେନ ତଯୋ ନିବ୍ବେଧଭାଗା, ଅସେକ୍ଖାନଂ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଏୱ ୱସେନ ତଯୋ ଅସେକ୍ଖଭାଗା, ତେସଂ ୱସେନ ମୂଲପଟ୍ଠାନାନି ଏୱ ଦ୍ୱାଦସ ହୋନ୍ତି। ତାନି ପନ ୱିତ୍ଥାରନଯେନ ୱିଭଜିଯମାନାନି ଛନ୍ନୱୁତାଧିକାନି ଚତ୍ତାରି ସହସ୍ସାନି ହୋନ୍ତି। ଯଥାଦସ୍ସନଂ ପନେତାନି ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବାନି। ତାନି ପନ ଯସ୍ମା ସଙ୍ଗହତୋ କାମତଣ୍ହାଦିୱସେନ ତଯୋ ତଣ୍ହାସଂକିଲେସଭାଗା, ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ଦ୍ୱେ ଦିଟ୍ଠିସଂକିଲେସଭାଗା, କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦିୱସେନ ତଯୋ ଦୁଚ୍ଚରିତସଂକିଲେସଭାଗାତି ଅଟ୍ଠ ସଂକିଲେସଭାଗା। ଧମ୍ମାମିସାଭଯଦାନୱସେନ ତିୱିଧଂ ଦାନମଯଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ, କାଯସୁଚରିତାଦିୱସେନ ତିୱିଧଂ ସୀଲମଯଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ, ସମଥୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଦୁୱିଧଂ ଭାୱନାମଯଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂତି ଅଟ୍ଠେୱ ୱାସନାଭାଗା।

ସଦ୍ଧାନୁସାରୀ ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋ ଧମ୍ମାନୁସାରୀ ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତୋ କାଯସକ୍ଖୀତି (ପୁ। ପ। ମାତିକା ୭।୩୨-୩୬; ପୁ। ପ। ୨୬-୩୦) ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ସେକ୍ଖାନଂ ପଚ୍ଚେକଂ ତଯୋ ସୀଲାଦିକ୍ଖନ୍ଧାତି ପନ୍ନରସ ନିବ୍ବେଧଭାଗା, ସୁଞ୍ଞତାନିମିତ୍ତାପଣିହିତଭେଦା ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତାନଂ ତଯୋ ଅଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମା, ତେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ତଯୋ ତଯୋ ସୀଲାଦିକ୍ଖନ୍ଧା, ତଥା ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତାନନ୍ତି ଅଟ୍ଠାରସ, ସିକ୍ଖିତବ୍ବାଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ଅସଙ୍ଖତଧାତୁଂ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଏକୂନୱୀସତି ଅସେକ୍ଖଭାଗା, ଇତି ପୁରିମାନି ଏକତିଂସ, ଇମାନି ଏକୂନୱୀସତୀତି ସମପଞ୍ଞାସ ସଂକିଲେସଭାଗିଯାଦିଧମ୍ମା ହୋନ୍ତି। ତସ୍ମା ଇମେସଂ ସମପଞ୍ଞାସାଯ ସଂକିଲେସଭାଗିଯାଦିଧମ୍ମାନଂ ୱସେନ ସମପଞ୍ଞାସ ସୁତ୍ତାନି ହୋନ୍ତି।

ଯସ୍ମା ଚ ତେ ପଞ୍ଚଞ୍ଚାୱିମୁତ୍ତା ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୱିଭାଗଂ ଅକତ୍ୱା ଅସଙ୍ଗତାଯ ଧାତୁଯା ଅଗ୍ଗହଣେନ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଅସେକ୍ଖଭାଗାଭାୱତୋ ନୱେୱ ଅସେକ୍ଖଭାଗାତି ସମଚତ୍ତାଲୀସ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ପେଟକେ ''ଚତ୍ତାରୀସାଯ ଆକାରେହି ପରିଯେସିତବ୍ବଂ, ପଞ୍ଚଞ୍ଚାସାଯ ଆକାରେହି ସାସନପଟ୍ଠାନଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠ''ନ୍ତି (ପେଟକୋ। ୨୧) ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ସଙ୍ଗହତୋ ଏୱ ପନ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତୱିହାରନଯେନ ସୋଳସ ହୋନ୍ତି, ପୁନ ତିୱିଧସଂକିଲେସଭାଗିଯାଦିୱସେନ ଦ୍ୱାଦସ ହୋନ୍ତି, ପୁନ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଦୁଚ୍ଚରିତସଂକିଲେସତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଦୁଚ୍ଚରିତୱୋଦାନଭାୱେନ ଛ ହୋନ୍ତି, ପୁନ ସଂକିଲେସଭାଗିଯଂ ୱାସନାଭାଗିଯଂ ଦସ୍ସନଭାଗିଯଂ ୱାସନାଭାଗିଯଂ ଅସେକ୍ଖଭାଗିଯନ୍ତି ପଞ୍ଚ ହୋନ୍ତି, ପୁନ ମୂଲପଟ୍ଠାନୱସେନ ଚତ୍ତାରି ହୋନ୍ତି, ପୁଥୁଜ୍ଜନଭାଗିଯସେକ୍ଖଭାଗିଯଅସେକ୍ଖଭାଗିଯଭାୱେନ ତୀଣି ହୋନ୍ତି, ପୁନ ସଂକିଲେସଭାଗିଯୱୋଦାନଭାଗିଯଭାୱେନ ଦ୍ୱେ ଏୱ ହୋନ୍ତି। ପଟ୍ଠାନଭାୱେନ ପନ ଏକୱିଧମେୱ, ଇତି ପଟ୍ଠାନଭାୱେନ ଏକୱିଧମ୍ପି ସଂକିଲେସୱୋଦାନଭାଗିଯଭାୱେନ ଦୁୱିଧନ୍ତି ୱିଭାଗତୋ ଯାୱ ଛନ୍ନୱୁତାଧିକଂ ଚତୁସହସ୍ସପ୍ପଭେଦଂ ହୋତି, ତାୱ ନେତବ୍ବଂ। ଏୱମେତଂ ପଟ୍ଠାନଂ ସଙ୍ଗହତୋ, ୱିଭାଗତୋ ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇମସ୍ସାପି ପଟ୍ଠାନୱିଭାଗସ୍ସ, ନ ପୁରିମସ୍ସେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଲୋକିକଂ ଅସ୍ସତ୍ଥୀତି, ଲୋକିକସହଚରଣତୋ ୱା ଲୋକିଯଂ, ସୁତ୍ତଂ ପଦେସେନାତି ଏକଦେସେନ। ସବ୍ବପଦେସୂତି ତଂତଂତିକାନଂ ତତିଯପଦେସୁ। ବୁଦ୍ଧାଦୀନନ୍ତି ବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧସାୱକାନଂ। ଧମ୍ମୋ ପନେତ୍ଥ ବୁଦ୍ଧାଦିଗ୍ଗହଣେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଆଦିସଦ୍ଦେନ ୱା।

ପରିଣମତୀତି ପରିପଚ୍ଚତି। ଧରନ୍ତୀତି ପବନ୍ଧୱସେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି। ନ୍ତି ପାପକମ୍ମଂ। ତେତି କୁସଲାଭିନିବ୍ବତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧା। ରକ୍ଖନ୍ତି ୱିପାକଦାନତୋ ୱିପଚ୍ଚିତୁଂ ଓକାସଂ ନ ଦେନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀଯେସୁ ଯୁଜ୍ଜତି, ଇତରସ୍ମିମ୍ପି ଯଥାରହଂ ଲବ୍ଭତେୱ। ତେନାହ ''ଦୁତିଯେ ୱା ତତିଯେ ୱା ଅତ୍ତଭାୱେ''ତି।

୧୧୩। ଅତ୍ତନୋ ଅନୱଜ୍ଜସୁଖାୱହଂ ପଟିପତ୍ତିଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତୋ ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ତକାମୋ ନାମାତି ଆହ ''ଅତ୍ତନୋ ସୁଖକାମୋ''ତି। ସୁଖାନୁବନ୍ଧଞ୍ହି ସୁଖଂ କାମେନ୍ତୋ ସୁଖମେୱ କାମେତୀତି ଚ ସୁଖକାମୋତି।

ୱିହତତ୍ତେନାତି ସୁୱିପ୍ପାରଦିଟ୍ଠୀନଂ ପୱତ୍ତନଟ୍ଠାନତାସଙ୍ଖାତେନ ୱିତ୍ଥାରତ୍ତେନ।

୧୧୪।ଦିଟ୍ଠେ ଦୁକ୍ଖାଦିଧମ୍ମେତି ଭାୱେନଭାୱଲକ୍ଖଣେ ଭୁମ୍ମଂ, ଦୁକ୍ଖାଦିଧମ୍ମେ ଦିଟ୍ଠେ ଞାତେତି ଅତ୍ଥୋ।

''ଉଦ୍ଧ''ନ୍ତିଆଦି କାଲଦେସାନଂ ଅନୱସେସପରିଯାଦାନନ୍ତି ଆହ ''ଉଦ୍ଧନ୍ତି ଅନାଗତଂ, ଉପରି ଚା''ତିଆଦି। ଗମନେନାତି ଚୁତୂପପାତଗମନେନ।

୧୧୫।ନଗରଦ୍ୱାରଥିରକରଣତ୍ଥନ୍ତି ନଗରସ୍ସ ଦ୍ୱାରବାହଥିରକରଣତ୍ଥଂ। ଗମ୍ଭୀରନେମତାଯାତି ''ନେମଂ''ୱୁଚ୍ଚତି ନିଖାତଥମ୍ଭାଦୀନଂ ପଥୱିଂ ଅନୁପୱିସିତ୍ୱା ଠିତପ୍ପଦେସୋ , ଗମ୍ଭୀରଂ ନେମଂ ଏତସ୍ସାତି ଗମ୍ଭୀରନେମୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଗମ୍ଭୀରନେମତା, ତାଯ। କମ୍ପନଂ ଯଥାଠିତସ୍ସ ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ସଞ୍ଚୋପନଂ, ଚାଲନଂ ଠିତଟ୍ଠାନତୋ ଚାୱନଂ। ଅଞ୍ଚୋଗାହେତ୍ୱାତି ଅୱିପରୀତସଭାୱାଭିସମଯୱସେନ ଅନୁପୱିସିତ୍ୱା, ଅନୁପୱିଟ୍ଠୋ ୱିଯ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଂଯୋଜନାନଂ ପଜହନୱସେନାତି ଗାଥାଯ ୱଚନସେସଂ ଆନେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି। ଅଥ ୱା ପହାତବ୍ବସ୍ସ ପହାନେନ ୱିନା ନ ଭାୱନାସିଦ୍ଧୀତି ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧଂ ପହାତବ୍ବପହାନଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ, ବହିଦ୍ଧାତି ପଦଦ୍ୱଯେନ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ବହିଦ୍ଧାତି ଓରମ୍ଭାଗିଯୌଦ୍ଧମ୍ଭାଗିଯସଂଯୋଜନାନଂ ୱିସଂଯୋଗଗହିତୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ପାଠଇଯା ସମତ୍ଥେତୁଂ ''ତେନାହ ସବ୍ବଲୋକେ''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଲୋଭସୀସେନାତି ଅଲୋଭେନ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମେନ, ଯତୋ ଯୋଗାୱଚରୋ ''ନେକ୍ଖମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅସୁଭସଞ୍ଞା ରାଗପ୍ପଟିପକ୍ଖତାଯ ''ୱିସେସତୋ ଅଲୋଭପ୍ପଧାନା''ତି ୱୁତ୍ତା, ଦସାସୁଭୱସେନ ୱା। ଅଧିଗତଜ୍ଝାନାଦୀନୀତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ୱିପସ୍ସନାଦୀନି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ୱିହିଂସାରତିରାଗାନଂ ବ୍ଯାପାଦହେତୁକତୋ ଚତ୍ତାରୋପି ବ୍ରହ୍ମୱିହାରା ଅବ୍ଯାପାଦପଧାନାତି ଆହ ''ଚତୁ…ପେ… ଅବ୍ଯାପାଦୋ ଧମ୍ମପଦ''ନ୍ତି। ଅଧିଗତାନି ଝାନାଦୀନୀତି ଯୋଜନା। ଦସାନୁସ୍ସତି…ପେ… ଅଧିଗତାନି ସମ୍ମାସତି ଧମ୍ମପଦଂ ସତିସୀସେନ ତେସଂ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଆନାପାନଭାୱନାଯଂ ସମାଧିପି ପଧାନୋ, ନ ସତି ଏୱାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଦସକସିଣ…ପେ… ସମ୍ମାସମାଧି ଧମ୍ମପଦ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଚତୁଧାତୁୱୱତ୍ଥାନୱସେନ ଅଧିଗତାନମ୍ପି ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

୧୧୬।ଉପଲକ୍ଖଣକାରଣାନୀତି ସଞ୍ଜାନନନିମିତ୍ତାନି।

ପାପମେୱ ପାପିଯୋତି ଆହ ‘‘ପାପଂ ହୋତୀ’’ତି, ‘‘ପାପିଯୋ’’ତି ଚ ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଏକୱଚନେ ବହୁୱଚନନ୍ତି ଏକୱଚନେ ୱତ୍ତବ୍ବେ ବହୁୱଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ।

୧୧୭।ଓଲୀଯନତଣ୍ହାଭିନିୱେସୱସେନାତି ଭୱତଣ୍ହାଭୱଦିଟ୍ଠିୱସେନ। ତା ହି ଭୱେସୁ ସତ୍ତେ ଅଲ୍ଲୀଯାପେନ୍ତି। ଅତିଧାୱନାଭିନିୱେସୱସେନାତି ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିୱସେନ। ସା ହି ଅୱଚ୍ଛୁପଚ୍ଛେଦମେୱ ୱଚ୍ଛୁପଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱା ଅଭିନିୱିସନତୋ ଅତିଧାୱନାଭିନିୱେସୋ ନାମ। ଓଲୀଯନ୍ତୀତି ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିତୋ ସଙ୍କୋଚଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତି। ଅଭିଧାୱନ୍ତୀତି ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଂ ଅତିକ୍କମନ୍ତି।

ତେସଞ୍ଚାତି ତେସଂ ଉଭିନ୍ନଂ ଅଭିନିୱେସାନଂ, ତଦଜ୍ଝୋସଞ୍ଚ ସଙ୍ଗମଜ୍ଝିତାନଂ।

୧୧୮।ଇଦଂ ଇଟ୍ଠୱିପାକଂ ଅନିଟ୍ଠୱିପାକନ୍ତି ଇଦଂ ଇଟ୍ଠୱିପାକସଙ୍ଖାତଂ ଅନିଟ୍ଠୱିପାକସଙ୍ଖାତଂ ଫଲଂ।

‘‘ଅକଙ୍ଖତୋ ନ ଜାନେଯ୍ୟୁ’’ନ୍ତି ଏତେନ ‘‘ଆକଙ୍ଖତୋ’’ତି ଇମିନା ପଦେନ ସଦ୍ଧିଂ ସମ୍ବନ୍ଧଦସ୍ସନମୁଖେନ ‘‘ନ ଜଞ୍ଞା’’ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି।

ନ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୨୦।ତାନୀତି କମ୍ପକମ୍ପନିମିତ୍ତଗତିନିମିତ୍ତାନି। ପତ୍ଥରଣାକାରୋଯେୱ ହେସ, ଯଦିଦଂ ଛାଯାନଂ ୱୋଲମ୍ବନଂ। ଏୱଂ ହୋତୀତି ‘‘ଅକତଂ ୱତ ମେ କଲ୍ଯାଣ’’ନ୍ତିଆଦିପ୍ପକାରେନ ୱିପ୍ପଟିସାରୋ ହୋତି।

୧୨୨।ଏସକେହୀତି ଗୱେସକେହି ସପରସନ୍ତାନେ ସମ୍ପାଦକେହି। ଦୁକ୍କଟ୍ରଯନ୍ତି ଦୁକ୍କଟଫଲଂ। ତୀହି କାରଣେହୀତି କାଯୱାଚାଚିତ୍ତେହି। ତାନି ହି ତଂତଂସଂୱରାନଂ ଦ୍ୱାରଭାୱେନ କାରଣାନୀତି ୱୁତ୍ତାନି। ତୀହି ଠାନେହୀତି ୱା ତୀହି ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନେହି। ପିହିତନ୍ତି ପିଧାଯକଂ।

‘‘ଉଟ୍ଠାନଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ପାସାଣଭାୱସାମଞ୍ଞଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

୧୨୩।ରଜମିସ୍ସକନ୍ତି ପୁପ୍ଫରଜମିସ୍ସକଂ। ତସ୍ସାତି ତସ୍ସ ସେକ୍ଖାସେକ୍ଖମୁନିନୋ। ମହିଚ୍ଛାଦୀନଂ ୱିଯ ଗାମେ ଚରଣପ୍ପଚ୍ଚଯା ଗାମୱାସୀନଂ ସଦ୍ଧାହାନି ୱା ଭୋଗହାନି ୱା ନ ହୋତି, ଅଥ ଖୋ ଉପରୂପରି ୱୁଦ୍ଧିଯେୱ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପାକତିକମେୱ ହୋତୀ’’ତି ଆହ। ଅଚ୍ଛତ୍ତିକକମ୍ମଟ୍ଠାନନ୍ତି ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ।

ତେନାତି କୁସଲେନ କାଯୱଚୀକମ୍ମେନ। ଥିରଭାୱୋ ଥାମଂ ନାମାତି ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଥାମୱାତି ଠିତିମା’’ତି ଆହ।

ଅତ୍ତସଂନିସ୍ସିତଂ ପେମଂ ଅତ୍ତାତି ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଅତ୍ତସମ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅତ୍ତପେମେନ ସମଂ ପେମଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ଭଗୱତୋ ୱିପସ୍ସନାଞାଣୋଭାସପ୍ପୱତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ପଞ୍ଞା ପନ…ପେ… ସକ୍କୋତୀ’’ତି। ସଙ୍ଖତ୍ତୁତଞ୍ଞାଣଂ, ପନ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣାନି ଚ ଅନନ୍ତାପରିମାଣଂ ଲୋକଧାତୁଂ ଓଭାସେନ୍ତି।

୧୨୪।କିସ୍ସ ଭୀତାତି କେନ କାରଣେନ ଭୀତା।

ଠପେତ୍ୱାତି ପୱତ୍ତେତ୍ୱା। ୱଚନୀଯୋ ଯାଚକାନନ୍ତି ଯୋଜନା, ଯାଚିତବ୍ବଯୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଞ୍ଞୋପକ୍ଖରୋତି ଯଞ୍ଞୋପକରଣଂ। ‘‘ଏତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଠିତୋ ଚତୁସୁ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ଚତୁକ୍କଂ ୱଓହପେତ୍ୱା ‘‘ସଦ୍ଧୋତି ଏକଂ ଅଙ୍ଗ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଗାଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ଏକଂ କତ୍ୱା ଅଙ୍ଗକରଣଂ ଦୁକନଯୋ।

ଜାତିଧମ୍ମନ୍ତି ପୱତ୍ତିଧମ୍ମଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି।

୧୨୫। ସଚ୍ଚେକଦେସତୋ ସଚ୍ଚସମୁଦାଯୋ ଅନୱସେସପରିଯାଦାନତୋ ୱିସିଟ୍ଠୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚଂ ୱା ହୋତୁ’’ତି ଆହ। ଚତୁରୋ

ପଦାତି ଚତ୍ତାରି ପଦାନି, ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଚତ୍ତାରୋ ଧମ୍ମକୋଟ୍ଠାସାତି ଅତ୍ଥୋ। କେୱଲଂ ସଉୱିଭାଗଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ ଚତୁପଦଗ୍ଗହଣଂ, ନ ଅଧିଗତଧମ୍ମାନୁରୂପତାୟ।

ନିମ୍ମଦାତି ନ ମଦା।

''ସଚ୍ଚୱାଦୀ ଜିନୋ ରୋମୋ''ତିପି ପାଠୋ। ତତ୍ଥ ରୋମୋତି ଦିଟ୍ଠିରାଗରତ୍ତାନଂ ତିତ୍ଥିୟାନଂ, ତିତ୍ଥକରାନଞ୍ଚ ଅଧମ୍ମୱାଦୀନଂ ରାଗୱିପରୀତଧମ୍ମଦେସନତୋ ଭୟଜନକୋ, ଅଧମ୍ମୱାଦୀନଂ ୱା ତତ୍ଥ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ ଭାୟିତବ୍ବୋ, ଅପ୍ପହୀନାସଂୱରାନଂ ୱା ଦୁରୁପସଙ୍କମନତୋ ଦୁରାସଦୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଚ୍ଚୋ ଚ ସୋ ଧମ୍ମୋ ଚାତି ସଚ୍ଚଧମ୍ମୋ। ତେନାହ ''ଏକନ୍ତନିସ୍ସରଣଭାୱେନା''ତିଆଦି।

ଏକାୟନଭାୱନ୍ତି ଏକମଗ୍ଗଭାୱଂ, ଅଞ୍ଜସମଗ୍ଗଭାୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦସ୍ସନଭାଗିୟଂ ଭାୱନାଭାଗିୟନ୍ତି ନିବ୍ବେଧଭାଗିୟମେୱ ଦ୍ୱିଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ସଂକିଲେସଭାଗିୟାଦୀହି ଚତୂହି ପଦେହୀ''ତି। ସେସତ୍ତିକାନନ୍ତି ସତ୍ତାଧିଟ୍ଠାନତ୍ତିକାଦୀନଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ତିକାନଂ। ସେସପଦାନଞ୍ଚାତି ସଂକିଲେସଭାଗିୟଞ୍ଚ ୱାସନାଭାଗିୟଞ୍ଚାତିଆଦିମିସ୍ସକପଦାନଞ୍ଚ। ଚ-ସଦ୍ଦେନ ସଂକିଲେସଭାଗିୟାଦିପଦାନି ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଲୋକିୟତ୍ତିକସ୍ସେୱ ହି ''ସେସପଦାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତେହି ମିସ୍ସକପଦେହି ଏୱଂ ସଂସନ୍ଦନେ ନୟଦସ୍ସନଂ, ଇତରେସଂ ପନ ତିକାନଂ ସଂକିଲେସଭାଗିୟାଦିପଦେହି ଚେୱ ସେସପଦେହି ଚ ସଂସନ୍ଦନେ ଇଦଂ ନୟଦସ୍ସନନ୍ତି ''ୱୁତ୍ତନୟାନୁସାରେନ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସମତିକ୍କମନନ୍ତି ପହାନଂ। ସତିପି ୱାସନାଭାଗିୟସଂକିଲେସଭାଗିୟଧମ୍ମାନଂ ଲୋକିୟଭାୱେ ପୁରିମେହି ପନ ପଚ୍ଛିମା ପହାତବ୍ବା ତଦଙ୍ଗୱସେନ, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ଚ। ଏୱଂ ପଜହନସମତ୍ଥତାୟ ପହାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ''ୱାସନାଭାଗିୟଂ ସୁତ୍ତଂ ସଂକିଲେସଭାଗିୟସ୍ସ ସମତିକ୍କମାୟ ହୋତୀ''ତି। ସଂକିଲେସଧମ୍ମାନଂ ସମତିକ୍କମେନ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବା ୱୋଦାନଧମ୍ମା ୱିୟାତି ଯୋଜନା। ଭାୱନା ନାମ ତିୱିଧା ଝାନଭାୱନା, ୱିପସ୍ସନାଭାୱନା, ମଗ୍ଗଭାୱନାତି। ତାସୁ ମଗ୍ଗଭାୱନାୟ ଗହିତାୟ ୱିପସ୍ସନାଭାୱନା ଗହିତା ଏୱ ହୋତୀତି ତଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ଇତରା ଦ୍ୱେ ଏୱ ଗହିତା। ତଥାପି ''ଭାୱନାଭାଗିୟସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାୟା''ତି ୱୁତ୍ତେ କିଂ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅସେକ୍ଖସ୍ସ ଝାନଭାୱନାପି ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜତୀତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ପାଠଇଯଂ ''ଅସେକ୍ଖଭାଗିୟଂ ସୁତ୍ତଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରତ୍ଥ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅସେକ୍ଖଧମ୍ମେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ମଗ୍ଗଭାୱନାକିଚ୍ଚଂ ନାମ ନତ୍ଥୀ''ତି ୱତ୍ୱା ''ଝାନଭାୱନାପି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରତ୍ଥା ଏୱା''ତି ଆହ।

ଏକଂ ଏୱ ଭୱବୀଜଂ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣଂ ଏକବୀଜଂ, ତଂ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଏକବୀଜୀ। ସନ୍ଧାୱିତ୍ୱା ସମାଗନ୍ତ୍ୱା, ନିବ୍ବତ୍ତନୱସେନ ଉପଗନ୍ତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଂସରିତ୍ୱାତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। କୁଲଂ କୁଲଂ ଗଚ୍ଛତୀତି କୋଲଂକୋଲୋ। ପୁରିମପଦେ ଅନୁନାସିକଲୋପଂ ଅକତ୍ୱା ନିଦ୍ଦେସୋ।

ତେସଂ ସୋତାପନ୍ନାନଂ। ଏତଂ ପଭେଦନ୍ତି ଏକବୀଜିଆଦିୱିଭାଗଂ। ପୁରିମଭୱସିଦ୍ଧଂ ୱିୱଟ୍ଟୂପନିସ୍ସୟପୁଞ୍ଞକମ୍ମଂ ଇଧ ପୁବ୍ବହେତୁ ନାମ। ଯୋ ''କତପୁଞ୍ଞତା''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ସୋ ପଠମମଗ୍ଗେ ସାଧିତେ ଚରିତତ୍ଥତାୟ ୱିପକ୍କୱିପାକଂ ୱିୟ କମ୍ମଂ ଉପରିମମଗ୍ଗାନଂ ଉପନିସ୍ସୟୋ ନ ସିୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟେନାହ ''ଉପରି…ପେ… ଆପଜ୍ଜତୀ''ତି। ତିଣ୍ଣଂ ମଗ୍ଗାନଂ ନିରତ୍ଥକତା ଆପଜ୍ଜତି ପଠମମଗ୍ଗେନେୱ ତେହି କାତବ୍ବକିଚ୍ଚସ୍ସ ସାଧିତତ୍ତା। ପଠମମଗ୍ଗେ…ପେ… ଆପଜ୍ଜତୀତି ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଅତ୍ଥକିରିୟାସମ୍ଭୱତୋ। ଏୱଂ ତିଣ୍ଣଂ ୱାଦାନଂ ଯୁତ୍ତିଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଚତୁତ୍ଥୱାଦୋ ଏୱେତ୍ଥ ଯୁତ୍ତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ୱିପସ୍ସନା…ପେ… ଯୁଜ୍ଜତୀ''ତି। ''ସଚେ ହୀ''ତିଆଦିନା ତଂ ଯୁତ୍ତିଂ ୱିଭାୱେତି। ୱିମୁତ୍ତିପରିପାଚନୀୟାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପରିପକ୍କତାୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ତିକ୍ଖତାୟ ଞାଣସ୍ସ ୱିସଦତାୟ ୱିପସ୍ସନାୟ ବଲୱଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ହି ୱୋମିସ୍ସକନୟେନ ସଂସରଣକୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ ''ଦେୱେ ଚେୱ ମାନୁସେ ଚ ସନ୍ଧାୱିତ୍ୱା''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଇଧ କାମଭୱେ ଠିତୋ ଇଧଟ୍ଠକୋ। ମନୁସ୍ସଦେୱଲୋକୂପପଜ୍ଜନତୋ ଓକାରେନ ୱୋକିଣ୍ଣୋ। ଅରିୟସାୱକସ୍ସ ତଂତଂସତ୍ତନିକାୟୁପପତ୍ତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସୋଧନସଦିସଂ କିଲେସମଲାଦିଅନତ୍ଥାପନୟନତୋତି ଆହ ''ଛ ଦେୱଲୋକେ ସୋଧେତ୍ୱା''ତି। ''ଅକନିଟ୍ଠେ ଠତ୍ୱା''ତି ଏତେନ ହେଟ୍ଠାବ୍ରହ୍ମଲୋକସୋଧନଂ ୱୁତ୍ତମେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସଦ୍ଧଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱାତି ସଦ୍ଧଂ ଧୁରଂ ଜେଟ୍ଠକଂ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କତ୍ୱା। ସଦ୍ଧାୟ ଅନୁସ୍ସତି ପଟିପତ୍ତି, ସଦ୍ଧଂ ୱା ପୁବ୍ବଭାଗିୟଂ ଅନୁସ୍ସତି, ସଦ୍ଧାୟ ୱା ଅନୁସରଣସୀଲୋତି ସଦ୍ଧାନୁସାରୀ। ଧମ୍ମାନୁସାରୀତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଧମ୍ମୋତି ପନେତ୍ଥ ପଞ୍ଞା ୱେଦିତବ୍ବା। ସଦ୍ଦହନ୍ତୋ ୱିମୁତ୍ତୋତି ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋ। ଯଦିପି ସବ୍ବଥା ଅୱିମୁତ୍ତୋ, ସଦ୍ଧାମତ୍ତେନ ପନ ୱିମୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସଦ୍ଧାୟ ୱା ଅଧିମୁତ୍ତୋତି ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋ। ୱୁତ୍ତନୟେନାତି ଉପରିମଗ୍ଗୱିପସ୍ସନାୟ ବଲୱମନ୍ଦମନ୍ଦତରଭାୱେନ। ଦିଟ୍ଠିଯା ପତ୍ତୋତି ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତୋ, ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନସଙ୍ଖାତାୟ ଦିଟ୍ଠିଯା ନିରୋଧପ୍ପତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦିଟ୍ଠନ୍ତଂ ୱା ପତ୍ତୋତି ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତୋ, ଦସ୍ସନସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ ଅନନ୍ତରପ୍ପତ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପଠମଫଲତୋ ପଟ୍ଠାୟ ହି ୟାୱ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗା ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତୋତି। ଇଦନ୍ତି ୟଥାୱୁତ୍ତସୋତାପନ୍ନାନଂ ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତତାୱଚନଂ । ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ୱିମୋକ୍ଖାନନ୍ତି ଚତସ୍ସୋ ରୂପାୱଚରସମାପତ୍ତିୟୋ, ଚତସ୍ସୋ ଅରୂପାୱଚରସମାପତ୍ତିୟୋତି ଅଟ୍ଠ ୱିମୋକ୍ଖା, ତେସଂ।

ଫୁଟ୍ଠନ୍ତଂ ସଚ୍ଛିକରୋତୀତି କାୟସକ୍ଖୀ, ଫୁଟ୍ଠାନଂ ଅନ୍ତୋ ଫୁଟ୍ଠନ୍ତୋ, ଫୁଟ୍ଠାନଂ ଅରୂପଜ୍ଝାନାନଂ ଅନନ୍ତରୋ କାଲୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂୟୋଗେ ଚେତଂ ଉପୟୋଗୱଚନଂ, ଫୁଟ୍ଠାନନ୍ତରକାଲମେୱ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଂ ସଚ୍ଛିକରୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ''ୱିସମଂ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟା ପରିୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୪।୭୦) ୱିୟ ୱା ଭାୱନପୁଂସକନ୍ତି ଏତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୟୋ ହି ଅରୂପଜ୍ଝାନେନ ରୂପକାୟତୋ, ନାମକାୟେକଦେସତୋ ଚ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିମୋକ୍ଖେନ ୱିମୁତ୍ତୋ, ତେନ ନିରୋଧସଙ୍ଖାତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ ଆଲୋଚିତୋ ପକାସିତୋ ୱିୟ ହୋତି, ନ କାୟେନ ସଚ୍ଛିକତୋ, ନିରୋଧଂ ପନ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଏକଚ୍ଚେସୁ ଆସୱେସୁ ଖେପିତେସୁ ତେନ ସୋ ସଚ୍ଛିକତୋ ହୋତି। ତସ୍ମା ସୋ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଂ ନିରୋଧଂ ୟଥାଆଲୋଚିତଂ ନାମକାୟେନ ସଚ୍ଛିକରୋତୀତି ''କାୟସକ୍ଖୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ତୁ ୱିମୁତ୍ତୋ ଏକଚ୍ଚାନଂ ଏୱ ଆସୱାନଂ ଅପରିକ୍ଖୀଣତ୍ତା।

ଅଭେଦେନାତି ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାୟିଆଦିଭେଦେନ ୱିନା। ''ଅଭେଦେନା''ତି ଚ ଇଦଂ ''ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତକାୟସକ୍ଖିନୋ''ତି ଇଧାପି ଆନେତ୍ୱା ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ୟଥେୱ ହି ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାୟିଆଦିଭେଦାନାମସନେନେୱ ଏକୋ ଅନାଗାମୀ ହୋତି, ଏୱଂ ୟଥାୱୁତ୍ତଭେଦଆମସନେନେୱ ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋ, ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତୋ, କାୟସକ୍ଖୀତି ତୟୋ ଅନାଗାମିନୋ ହୋନ୍ତି। ଅୟଞ୍ଚ ଅନାଗାମିନୋ ତାଦିସମୱତ୍ଥାଭେଦଂ ଗହେତ୍ୱା ଗଣନା କତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ''ଅୱିହାଦୀସୂ''ତିଆଦି ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେୱ।

ପଞ୍ଞାୟ ଏୱ ୱିମୁତ୍ତୋ, ନ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଭୂତେନ ସାତିସୟେନ ସମାଧିନାପୀତି ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୋ। ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋତି ଉଭୋହି ଭାଗେହି ଉଭତୋଭାଗତୋ ୱିମୁତ୍ତୋ। କିଲେସାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମୁଚ୍ଛେଦେହି ରୂପକାୟନାମକାୟତୋ ୱିମୁତ୍ତୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ୱିକ୍ଖମ୍ଭନ...ପେ... ୱିମୁତ୍ତୋ ନାମା''ତି ଆହ। ଅରୂପସମାପତ୍ତିୟା ରୂପକାୟତୋ, ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ଅରୂପକାୟତୋ ୱିମୁତ୍ତଂ। ୟଥାହ –

''ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଚ୍ଚୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ୟେ ତେ ସନ୍ତା ୱିମୋକ୍ଖା ଅତିକ୍କମ୍ମ ରୂପେ ଆରୁପ୍ପା, ତେ କାୟେନ ଫୁସିତ୍ୱା ୱିହରତି, ପଞ୍ଞାୟ ଚସ୍ସ ଦିସ୍ୱା ଆସୱା ପରିକ୍ଖୀଣା ହୋନ୍ତି, ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋ''ତି (ମ। ନି। ୨।୧୮୨)।

ୟଂ ପନ ମହାନିଦାନସୁତ୍ତେ ''ରୂପୀ ରୂପାନି ପସ୍ସତୀ''ତିଆଦିକେ (ଦୀ। ନି। ୨।୧୨୯) ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଅନ୍ତେ ଅଟ୍ଠ ୱିମୋକ୍ଖେ ୱତ୍ୱା –

''ୟତୋ ଖୋ, ଆନନ୍ଦ, ଭିକ୍ଖୁ ଇମେ ଅଟ୍ଠ ୱିମୋକ୍ଖେ ଅନୁଲୋମମ୍ପି ସମାପଜ୍ଜତି...ପେ... ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତାନନ୍ଦ, ଭିକ୍ଖୁ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋ, ଇମାୟ ଚ, ଆନନ୍ଦ, ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତିୟା ଅଞ୍ଞା ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତି ଉତ୍ତରିତରା ୱା ପଣୀତତରା ୱା ନତ୍ଥୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୩୦) –

ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତସେଟ୍ଠୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ୟସ୍ମା ଆରୁପ୍ପସମାପତ୍ତୀସୁ ଏକାୟପି ରୂପକାୟୋ ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତୋ ଏୱ ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମା ଚତୁନ୍ନଂ ଆରୁପ୍ପସମାପତ୍ତୀନଂ, ନିରୋଧସମାପତ୍ତିୟା ଚ ଲାଭୀନଂ ୱସେନ ପଞ୍ଚ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଏସ ନୟୋ କାୟସକ୍ଖିମ୍ହିପି। ଅଟ୍ଠୱିମୋକ୍ଖେକଦେସେପି ହି ଅଟ୍ଠୱିମୋକ୍ଖସମଞ୍ଞା ୟଥା ''ଲୋକେ ସତ୍ତା''ତି।

ତେରସସୁ ସୀସେସୁ ପଲିବୋଧସୀସାଦୀନି, ପୱତ୍ତସୀସଞ୍ଚ ପରିୟାଦିୟିତବ୍ବାନି, ଅଧିମୋକ୍ଖସୀସାଦୀନି ପରିୟାଦକାନି, ଗୋଚରସୀସଂ ପରିୟାଦକଫଲଂ। ତଞ୍ହି ୱିସୟଜ୍ଝତ୍ତଂ ଫଲଂ, ୱିମୋକ୍ଖୋ ପରିୟାଦକସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ, ଫଲସ୍ସ ଚ ଆରମ୍ମଣଂ। ସଙ୍ଖାରସୀସଂ ସଙ୍ଖାରୱିୱେକଭୂତୋ ନିରୋଧୋତି ପରିୟାଦିୟିତବ୍ବାନଂ, ପରିୟାଦକଫଲାନଞ୍ଚ ସହ ୱିସୟସଂସିଦ୍ଧିଦସ୍ସନେନ ସମସୀସିଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାୟଂ (ପଟି। ମ। ୧। ୮୭) ତେରସ ସୀସାନି ୱୁତ୍ତାନି। ଇଧ ପନ ''ୟସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଆସୱପରିୟାଦାନଞ୍ଚ ହୋତି ଜୀୱିତପରିୟାଦାନଞ୍ଚା''ତି (ପୁ। ପ। ୧୬) ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିୟଂ ଆଗତତ୍ତା ତେସୁ କିଲେସପୱତ୍ତସୀସାନଂ ଏୱ ୱସେନ ୟୋଜନଂ କରୋନ୍ତୋ ''କିଲେସସୀସ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତସୀସମ୍ପି ମଗ୍ଗୋ ପୱତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତୋ ଚୁତିତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିକରଣେନ ୟଦିପି ପରିୟାଦିୟତି, ୟାୱ ପନ ଚୁତି, ତାୱ ପୱତ୍ତିସମ୍ଭୱତୋ ''ପୱତ୍ତସୀସଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ପରିୟାଦିୟତୀ''ତି ଆହ।

କିଲେସପରିୟାଦାନେନ ଅତ୍ତନୋ ଅନନ୍ତରଂ ୱିୟ ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବା, ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱାରା ଚ କିଲେସପରିୟାଦାନସ୍ସେୱ ୱାରାତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହନ୍ତି। ''ୱିମୁତ୍ତସ୍ମିଂ ୱିମୁତ୍ତମିତି ଞାଣଂ ହୋତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୭୮; ସଂ। ନି। ୩।୧୨, ୧୪) ହି ୱଚନତୋ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣପରିସମାପନେନ କିଲେସପରିୟାଦାନଂ ସମାପିତଂ ନାମ ହୋତି। ତଂ ପନ ପରିସମାପନଂ ୟଦି ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ହୋତି, ତେନେୱ ଜୀୱିତପରିସମାପନଞ୍ଚ ହୋତୀତି

ଇମାଯ ୱାରଚୁତିସମତାଯ କିଲେସପରିଯାଦାନଜୀୱିତପରିଯାଦାନାନଂ ଅପୁବ୍ବାଚରିମତା ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ୱାରସମତାଯା’’ତି। ଭୱଙ୍ଗଂ ଓତରିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତୋତି ଏତ୍ଥ ପରିନିବ୍ବାନଚିତ୍ତମେୱ ଭଙ୍ଗୋତ୍ତରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଚରିତନ୍ତି ଚରିତା କାଯୱଚୀମନସ୍ସୱତ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଯେନ ରାଗାଧିକଭାୱେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ‘‘ରାଗଚରିତୋ’’ତି ଲକ୍ଖୀଯତି, ତଯିଦଂ ଲକ୍ଖଣଂ। ତେନାହ ‘‘ରାଗଜ୍ଝାସଯୋ ରାଗାଧିକୋତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି, ତେନ ଅପ୍ପହୀନଭାୱେନ ସନ୍ତାନେ ଥାମଗତସ୍ସ ରାଗସ୍ସ ବଲଭାୱୋ ଲକ୍ଖୀଯତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏସେୱ ନଯୋ ସେସେସୁପି।

ସୀଲୱନ୍ତେହୀତି ଆଦିସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋପଂ କତ୍ୱା ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସୀଲୱନ୍ତାଦୀହୀ’’ତି। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଦାଯକାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଆରମ୍ମଣଭୂତାଞ୍ଚେଯ୍ୟନ୍ତି ଆରମ୍ମଣଭୂତାୱ ଞେଯ୍ୟଂ।

ପୁଥୁଜ୍ଜନଭୂମିଆଦୀସୂତି ପୁଥୁଜ୍ଜନସେକ୍ଖାସେକ୍ଖଭୂମୀସୁ। ତତ୍ଥ ପୁଥୁଜ୍ଜନଭୂମିୱସେନ ସଂୱରୋ, ସେକ୍ଖଭୂମିୱସେନ ପହାନଭାୱନା, ଅସେକ୍ଖଭୂମିୱସେନ ସଚ୍ଛିକିରିଯା, ପୁଥୁଜ୍ଜନଭୂମିସେକ୍ଖଭୂମିୱସେନ ୱା ଯଥାରହଂ ସଂୱରପହାନଭାୱନା। ପୁବ୍ବଭାଗିଯା ହି ସଂୱରପହାନଭାୱନା ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ଇତରା ସେକ୍ଖସ୍ସ, ଅସେକ୍ଖଭୂମିୱସେନ ସଚ୍ଛିକିରିଯା। ନଯତୋ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ‘‘ଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମଯା ‘ଇଦଂ ନ କପ୍ପତୀ’ତି ଅପ୍ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଂ, ତଂ ଚେ କପ୍ପିଯଂ ଅନୁଲୋମେତି, ଅକପ୍ପିଯଂ ପଟିବାହତି, ତଂ ୱୋ କପ୍ପତୀ’’ତିଆଦିନା (ମହାୱ। ୩୦୫) ନଯଦସ୍ସନୱସେନ ପକାସିତଂ। ସରାଗାଦିସଂୱତ୍ତନନ୍ତି ସରାଗାଦିଭାୱାଯ ସଂୱତ୍ତନଂ।

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସଂସଗ୍ଗତୋତି ‘‘ସଂକିଲେସଭାଗିଯଞ୍ଚ ୱାସନାଭାଗିଯଞ୍ଚା’’ତିଆଦିନା ସଂକିଲେସଭାଗିଯାଦୀନଂ ପଦାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଂସଗ୍ଗତୋ। ଅନେକୱିଧୋତି ଦ୍ୱାଦସୱିଧୋ ଯାୱ ଦ୍ୱାନୱୁତାଧିକଚତୁସହସ୍ସୱିଧୋପି ଅନେକପ୍ପକାରୋ। ଲୋକିଯସତ୍ତାଧିଟ୍ଠାନାଦିସଂସଗ୍ଗତୋତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଲୋକିଯଂ ଞାଣଂ, ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଞାଣଂ, ଲୋକିଯଞ୍ଚ ଲୋକୁତ୍ତରଞ୍ଚ ଞାଣଂ, ଲୋକିଯଂ ଞେଯ୍ୟଂ, ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଞେଯ୍ୟଂ, ଲୋକିଯଞ୍ଚ ଲୋକୁତ୍ତରଞ୍ଚ ଞେଯ୍ୟଂ, ଲୋକିଯଂ ଞାଣଞ୍ଚ ଞେଯ୍ୟଞ୍ଚ, ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଞାଣଞ୍ଚ ଞେଯ୍ୟଞ୍ଚ, ଲୋକିଯଞ୍ଚ ଲୋକୁତ୍ତରଞ୍ଚ ଞାଣଞ୍ଚ ଞେଯ୍ୟଞ୍ଚାତିଆଦିକୋ ସମ୍ଭୱନ୍ତୋ ପଟ୍ଠାନଭେଦୋ ସଙ୍ଗହିତୋ। ଉଭଯତ୍ଥାତି ସଂକିଲେସଭାଗିଯାଦିକେ, ଲୋକିଯାଦିକେ ଚ। ଯଥାରହନ୍ତି ଯୋ ଯୋ ସଂସଗ୍ଗୱସେନ ଯୋଜନଂ ଅରହତି, ସୋ ସୋ ଧମ୍ମୋ। ସମ୍ଭୱାୱିରୋଧେନେୱ ହି ଯୋଜନା। ନ ହି ‘‘ଲୋକିଯଂ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଯୋଜନା ସମ୍ଭୱତି।

ତୀସୁପିଟକେସୁ ଲବ୍ଭମାନସ୍ସାତି ତିସ୍ସୋ ସଙ୍ଗୀତିଯୋ ଆରୁଳ୍ହେ ତେପିଟକେ ବୁଦ୍ଧୱଚନେ ଉପଲବ୍ଭମାନସ୍ସ ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ, ଏତେନ ନ କେୱଲଂ ସଙ୍ଗହୋ ଏୱ ଯଥାୱୁତ୍ତଭେଦାନଂ ପଟ୍ଠାନଭାଗାନଂ ନିଦ୍ଧାରଣାଯ କାରଣଂ, ଅଥ ଖୋ ପାଳିଇଯଂ ଦସ୍ସନଞ୍ଚାତି ୱିଭାୱେତି। ତେନାହ ‘‘ଯଂ ଦିସ୍ସତି ତାସୁ ତାସୁ ଭୂମୀସୂ’’ତି। ‘‘ତେନେୱ ହୀ’’ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପାଠାନୁଗମଂ ଦସ୍ସେତି।

ସାସନପଟ୍ଠାନୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଗମନକଥାୱଣ୍ଣନା

ସଦ୍ଧମ୍ମାୱତରଟ୍ଠାନେତି ଦେସନ୍ତରତୋ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ଅୱତରଣୋକାସଭୂତେ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନଧାରଣପରିଚଯପରିପୁଚ୍ଛାମନସିକାରବହୁଲାନଂ ନିୱାସଟ୍ଠାନତଂ ସନ୍ଧାଯେତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଅତ୍ତନୋ ୱା ସନ୍ତାନେ ପରିଯତ୍ତିସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ଅନୁପ୍ପୱେସନଟ୍ଠାନତାଯ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱାତି।

ନେତ୍ତିଅଟ୍ଠକଥାଯ ଲୀନତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନେତ୍ତିପ୍ପକରଣ-ଟୀକା ନିଟ୍ଠିତା।